

การเปลี่ยนแปลงสัญญาณระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย
กรณีศึกษาชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นายภัทรพล ตั้งกลชาญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

MORPHOLOGICAL TRANSFORMATION OF FIRST FLOOR LEVEL
IN WATERFRONT DWELLING. A CASE STUDY OF HUA WIANG MUNICIPALITY
SENA DISTRICT PHRA NAKORN SRI AYUTTHAYA PROVINCE.

Mr. Pattarapol Tangkolchan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2011

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัย
ริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษาชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง
อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โดย

นายภัทรพล ตั้งกลชาญ

สาขาวิชา

สถาปัตยกรรม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา ปทุมมานนท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.วาริษา วงศ์พยัต)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร.พีรตร แก้วลาย)

ภัทรพล ตั้งกลชาญ : การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย

กรณีศึกษาชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

(MORPHOLOGICAL TRANSFORMATION OF FIRST FLOOR LEVEL IN WATERFRONT DWELLING. A CASE STUDY OF HUA WIANG MUNICIPALITY SENA DISTRICT, PHRA NAKORN SRI AYUTTHAYA PROVINCE.) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก :

ผศ.ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 222 หน้า.

ชุมชนหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นตัวอย่างของชุมชนริมน้ำเก่าแก่ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งมีรูปแบบที่อยู่อาศัยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม สะท้อนให้เห็นจากความหลากหลายของรูปแบบการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัยทั้งแบบดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยรูปแบบใหม่ ซึ่งมีความน่าสนใจนอกเหนือจากความรู้และความเข้าใจเดิมเกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นได้สูงที่เคยมีการศึกษามา สมควรทำการศึกษาและพัฒนาที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของอุทกนิเวศของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษารูปแบบระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง (2) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง (3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง และ (4) สรุปการเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง โดยการศึกษาข้อมูลการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ ทางสัญจรทางน้ำ ทางสัญจรทางบก อาคารและสิ่งปลูกสร้าง จากแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ และภาพถ่ายดาวเทียม ระหว่างปี พ.ศ.2495 – พ.ศ.2554 การสำรวจภาคสนาม รั้ววัดแผนผังและรูปตัดหมู่บ้านในปัจจุบัน และเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงกับแผนผังและรูปตัดหมู่บ้านในอดีต จากข้อมูลการสัมภาษณ์และสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและหาคำตอบ

จากการศึกษาพบว่า (1) รูปแบบระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียงสามารถจำแนกเป็น 3 รูปแบบ คือ (1.1) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยดั้งเดิม ได้แก่ ที่อยู่อาศัยแบบเรือนแพยกตั้งบนเสา และที่อยู่อาศัยแบบเรือนยกพื้น (1.2) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่เปลี่ยนแปลงจากของเดิม ได้แก่ ที่อยู่อาศัยจากการดีดอาคาร และที่อยู่อาศัยจากการถมที่ดิน และ (1.3) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ ได้แก่ ที่อยู่อาศัยยกพื้น ที่อยู่อาศัยตั้งบนที่ดินถม และที่อยู่อาศัยยกพื้นตั้งบนที่ดินถม (2) การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียงแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ (2.1) การเปลี่ยนแปลงโดยตรง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคาร การดีดอาคาร และการต่อเติมอาคาร และ (2.2) การเปลี่ยนแปลงโดยอ้อม ได้แก่ การถมที่ดิน การถมยกยกระดับถนน และการทับถมของดินตะกอน (3) ปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยคือการเปลี่ยนแปลงระดับน้ำหลากท่วมที่เพิ่มขึ้นจากอดีต ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระดับดิน ระดับถนน และสภาพพื้นที่ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องตามช่วงเวลาต่างๆ รวมทั้งเงื่อนไขของสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ค่านิยมในการอยู่อาศัย ตลอดจนปัจจัยอื่นๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยซึ่งอาจมีการศึกษาต่อไปนั้น เป็นที่มาของความหลากหลายระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมน้ำซึ่งปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์..... ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

ปีการศึกษา2554.....

5473348225 : MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS : MORPHOLOGY / LIVING LEVEL / FLOOR / DWELLING / AYUTTHAYA

PATTARAPOL TANGKOLCHAN: MORPHOLOGICAL TRANSFORMATION OF
FIRST FLOOR LEVEL IN WATERFRONT DWELLING. A CASE STUDY OF HUA WIANG
MUNICIPALITY SENA DISTRICT PHRA NAKORN SRI AYUTTHAYA PROVINCE.
ADVISOR: ASS. PROF. TERDSAK TACHAKITKACHORN, Ph.D., 222 pp.

The Hua Wiang community in the Sena district in the province of Phra Nakorn Sri Ayuttaya is an old waterfront community in the Lower Chao Praya River Plain area where the dwellings are built in harmony with the environment and the way people live. This is clearly reflected by the varied means of how the floor is raised which can be seen not only in the old traditional houses, but also the modern ones. This makes it more interesting as it forms a new set of thinking that can add add to the existing knowledge and wisdom regarding the traditional Thai house with the tall height and space of its first storey. The objectives of this morphological transformation study of the dwellings along the Noi River, in the Hua Wiang municipal district, are to : (1) study the floor level of the dwellings in Hua Wiang community : (2) study the physical transformation of the floor level : and (3) study the factors that effect on floor level change of the dwellings in Hua Wiang community, by studying from the aerial photos and satellite images from 1952-2011, field survey and site visit, survey plan and section drawings of the village, interviews and taking photos, in order to be able to do site analysis that leads to conclusions.

From the study, it was found that : (1) the floor level formation of the dwellings in the Hua Wiang community can be categorized into three types : which are (1.1) The types of dwelling with traditional floor level formation are that sits on the raft which is attached to the columns, and the dwelling that has its floor raised. (1.2) The types of the dwelling which have their floor level changed are the dwelling that was shifted higher, and the dwelling that sits on the fill-graded land, and (1.3) The types of the dwelling with newly built level are the dwelling with has its floor raised, the dwelling that sits on the fill-graded land, and those with their floors raised and which sits on fill-graded land. (2) Patterns of the floor level change in Hua Wiang community can be categorized into two types : which are (2.1) Direct change – includes the change of the dwelling forms and characters, house level shifting, and dwelling extension, and (2.2) Indirect change – includes lot soil grading, road level grading, and the sedimentation. These changes can be summarized chronologically into four periods by (3) following the factors that affect the floor level change of the dwellings, which is the rise of floodwater level during 1995-2011. This can be considered the environmental factor which has initially played its part in leading to land and road level change, followed by the dwelling floor level change and, finally, it affects the social and cultural conditions and how people live. The result is the diversity of the dwelling's floor level which can be seen nowadays.

Department : Architecture..... Student's Signature

Field of Study : Architecture..... Advisor's Signature

Academic Year : 2011.....

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยและการนิพนธ์วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์ และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากหน่วยงาน และบุคคลหลายท่าน ตลอดจนผู้ที่ไม่ได้กล่าวถึงทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอบพระคุณครอบครัวคุณรัตน์ และคุณณพวรรณ ทองอยู่, คุณเพ็ญภา จิตจำนงค์, คุณสำรวม กิจสุทธิ, คุณทองลั่น โตวิศิษฐ์ชัย ตลอดจนคุณตา คุณยาย และชาวบ้านหัวเวียงทุกท่านที่สละเวลาให้ข้อมูล เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา เรียนรู้ และให้ความช่วยเหลือในทุกๆ เรื่องเป็นอย่างดีตลอดช่วงเวลา กว่า 2 ปี ที่ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในหมู่บ้าน และขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านในหมู่บ้านหัวเวียงที่ไม่ได้เอ่ยถึงมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิต จุลาลัย ผู้ริเริ่มให้ศึกษาชุมชนริมน้ำในแผนที่ประวัติศาสตร์ฯ จนได้ค้นพบหมู่บ้านหัวเวียงแห่งนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ภาดานิติ, อาจารย์ ดร.วาริชา วงศ์พยัต, อาจารย์ ดร.พีรตโร แก้วลายและอาจารย์ ดร.दनัย ทายตะคุ กรรมการสอวิทยานิพนธ์ ครูผู้สละเวลาอันมีค่าเพื่อมอบความรู้ คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวิทยานิพนธ์นี้

ขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ครูผู้อบรมสั่งสอน ให้ความรู้ ความคิด คำแนะนำ และประสบการณ์ ในการศึกษาสถาปัตยกรรมของข้าพเจ้า ตั้งแต่เป็นนิสิตชั้นปีที่ 1 จนกระทั่งสำเร็จการศึกษาปริญญาบัณฑิต และผลักดันให้ศึกษาต่อเนื่องในระดับปริญญา มหาบัณฑิต เป็นที่ปรึกษา เป็นแบบอย่าง และกำลังใจที่ดีเสมอมา ตลอดช่วงชีวิตการศึกษาของข้าพเจ้า ศิษย์ได้ดีเพราะมีครู

ขอบพระคุณ ทุนวิจัยจาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตลอดจนเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย และภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้การช่วยเหลือ และสนับสนุนการศึกษามาโดยตลอด

ขอบคุณ นักศึกษาจาก Kyoto Institute of Technology (KIT) ประเทศญี่ปุ่น และน้องๆ นิสิตชั้นปีสี่ วิชา Basin Arch Morphology คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ที่มาช่วยลงพื้นที่เก็บข้อมูลและรังวัดหมู่บ้าน

ขอบคุณ เพื่อน พี่ น้อง ห้องปฏิบัติการแผนที่ประวัติศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ทุกๆ คนที่มีส่วนร่วมในการศึกษา เรียนรู้ ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ตลอดจนความช่วยเหลือในทุกเรื่อง รอยยิ้ม เสียงหัวเราะ และความสุจริตที่ได้รับตลอดการศึกษาวินิพนธ์นี้

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา ที่ให้กำลังใจ และการสนับสนุนที่ดีมาโดยตลอด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
สารบัญแผนที่.....	ฒ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	7
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	7
1.4 วิธีดำเนินการศึกษา.....	8
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
1.6 ข้อยกเว้นของการศึกษา.....	10
1.7 นิยามคำศัพท์สำคัญ.....	10
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย.....	11
2.1 ทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา.....	11
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำ.....	16
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยพื้นถิ่น.....	17
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยริมน้ำ.....	19
2.5 ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมน้ำ.....	21
2.6 สรุปกรอบแนวความคิดและคำถามของการวิจัย.....	25
บทที่ 3 พื้นที่ศึกษา องค์ประกอบทางกายภาพ และการเปลี่ยนแปลง	
องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง.....	30

	หน้า
3.1 บริบทของพื้นที่ศึกษา.....	30
3.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต.....	30
3.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ.....	34
3.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ.....	34
3.1.4 ลักษณะทางสังคม.....	34
3.1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	36
3.1.6 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่โดยสังเขป.....	38
3.1.6.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	38
3.1.6.2 ประวัติความเป็นมาของอำเภอเสนา.....	39
3.1.6.3 ประวัติความเป็นมาของชุมชนหัวเวียง.....	44
3.1.7 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา.....	50
3.2 องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญบริเวณชุมชนหัวเวียง.....	51
3.2.1 การใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	52
3.2.2 ทางสัญจรทางน้ำ.....	53
3.2.3 ทางสัญจรทางบก.....	56
3.2.4 อาคารและสิ่งปลูกสร้าง.....	61
3.2.5 ที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	67
3.3 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพบริเวณชุมชนหัวเวียง.....	74
3.3.1 องค์ประกอบทางกายภาพ พ.ศ.2495.....	75
3.3.2 องค์ประกอบทางกายภาพ พ.ศ.2510.....	78
3.3.3 องค์ประกอบทางกายภาพ พ.ศ.2542.....	81
3.3.4 องค์ประกอบทางกายภาพ พ.ศ.2554.....	85
บทที่ 4 ระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	91
4.1 การศึกษาระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค (macro scale).....	91
4.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับที่ตั้ง.....	93
4.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับดิน.....	98
4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยระดับน้ำฤดูน้ำลด.....	103
4.1.4 ระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลาก.....	105

4.1.5	สรุปลักษณะระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง.....	125
4.2	การศึกษาระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในระดับจุลภาค (micro scale).....	130
4.2.1	การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยเฉพาะบริเวณ กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1.....	132
4.2.2	การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยเฉพาะบริเวณ กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2.....	137
4.2.3	การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยเฉพาะบริเวณ กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3.....	142
4.2.4	การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยเฉพาะบริเวณ กรณีศึกษาแนวตัดที่ 4.....	148
4.3	วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	153
บทที่ 5	สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ.....	157
5.1	สรุปผลการศึกษา.....	157
5.1.1	รูปแบบระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	157
5.1.2	การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	160
5.1.3	ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย.....	162
5.2	ข้อเสนอแนะ.....	165
	รายการอ้างอิง.....	167
	ภาคผนวก ก.....	170
	ภาคผนวก ก.....	171
	ภาคผนวก ข.....	177
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	222

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1-1	ภูมิทัศน์หมู่บ้านริมน้ำ เทศบาลตำบลหัวเวียง จ.พระนครศรีอยุธยา.....	4
1-2	ภูมิทัศน์หมู่บ้านริมน้ำ เทศบาลตำบลหัวเวียง จ.พระนครศรีอยุธยา.....	4
1-3	ความหลากหลายของรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	5
1-4	ความหลากหลายของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	5
1-5	ความหลากหลายของการใช้สอยพื้นที่ได้ทุนที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	6
1-7	สภาพน้ำท่วมที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียงปี พ.ศ.2553.....	6
1-8	ระดับน้ำท่วมที่เพิ่มสูงกว่าอดีตตั้งแต่ พ.ศ. 2538 พ.ศ.2549 และ พ.ศ.2553.....	6
1-9	ลักษณะระดับพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	10
2-1	ลักษณะการตั้งถิ่นฐานบริเวณถนน, แม่น้ำบรรจบกัน และโค้งน้ำ.....	15
2-2	ขนาดสัดส่วนและการลดระดับของบ้านไทย.....	22
2-3	การใช้ประโยชน์ของบ้านไทยยกพื้นมีได้ทุนสูง.....	24
3-1	ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนหัวเวียงในแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา.....	30
3-2	ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนหัวเวียงในแผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	31
3-3	ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนหัวเวียงในแผนที่ อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา.....	31
3-4	ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงขอบเขตเทศบาลตำบลหัวเวียง.....	32
3-5	วัฒนธรรมการใช้เรือที่หมู่บ้านหัวเวียง.....	36
3-6	วัฒนธรรมการใช้เรือที่หมู่บ้านหัวเวียง.....	36
3-7	ทุ่งนา ต.หัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยาฤดูน้ำลด.....	37
3-8	ทุ่งนา ต.หัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยาฤดูน้ำหลาก.....	37
3-9	การทำนา ต.หัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา.....	38
3-10	การทำนา ต.หัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา.....	38
3-11	ตลาดริมแม่น้ำน้อย อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยาในอดีต.....	46
3-12	ตลาดริมแม่น้ำน้อย อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยาในอดีต.....	46
3-13	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมริมแม่น้ำ อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยาในอดีต.....	45
3-14	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมริมแม่น้ำ อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยาในอดีต.....	45
3-15	ภาพปกหนังสือเสด็จประพาสต้น ในรัชกาลที่ 5.....	48

3-16	ภาพการเสด็จประพาสต้น ในรัชกาลที่ 5.....	48
ภาพที่		หน้า
3-17	แม่น้ำน้อย.....	53
3-18	แม่น้ำน้อย.....	53
3-19	คลองบางหลวง หรือคลองโพงผาง.....	53
3-20	คลองหัวไร่แดง.....	53
3-21	คลองส่งน้ำชลประทานผักไห่-เจ้าเจ็ด-บางยี่หน.....	54
3-22	คลองลำประโดงส่งน้ำเข้านา.....	54
3-23	หนองน้ำหมู่ที่ 11 ต.หัวเวียง.....	54
3-24	หนองน้ำหมู่ที่ 9ต.หัวเวียง.....	54
3-25	ถนนคันคลองชลประทานบริเวณ ป้ายทางเข้าชุมชน.....	56
3-26	ถนนเทศบาลตำบลหัวเวียง.....	56
3-27	ถนนเทศบาลตำบลหัวเวียง.....	56
3-28	ถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3.....	56
3-29	ถนนวงแหวนบริเวณแยกไผ่วง.....	57
3-30	ถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4.....	57
3-31	ทางเดินดินซอยเข้ากลุ่มบ้าน.....	57
3-32	ถนนคอนกรีตซอยเข้ากลุ่มบ้าน.....	57
3-33	ทางเดินยกระดับ คสล.....	58
3-34	ถนนดินรูกวัง ซอยเข้ากลุ่มบ้าน.....	58
3-35	สะพานวัดหัวเวียง.....	58
3-36	สะพานวัดบางกระทิง.....	58
3-37	วัดหัวเวียง.....	61
3-38	วัดบางกระทิง.....	61
3-39	วัดสุวรรณเจดีย์.....	62
3-40	ศาลเจ้าพอมังกร.....	62
3-41	ศาลเจ้าปูนถ้ำกง.....	62
3-42	สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง.....	63
3-43	สถานีอนามัยตำบลหัวเวียง.....	63
3-44	ไปรษณีย์ย่อยหัวเวียง.....	63

3-45	สำนักงานสุขภาพิบาลตำบลหัวเวียง (เดิม).....	63
ภาพที่		หน้า
3-46	สำนักงานหน่วยบรรเทาสาธารณภัย.....	63
3-47	อาคารผลิตน้ำประปาหมู่บ้าน.....	63
3-48	ศาลากลางหมู่บ้านไผ่วง.....	64
3-49	ศาลาหมู่ที่ 9.....	64
3-50	ศาลาหมู่ที่ 10.....	64
3-51	กลุ่มร้านค้าไผ่วง หมู่ที่ 9	64
3-52	กลุ่มร้านค้าไผ่วง หมู่ที่ 9	64
3-53	กลุ่มร้านค้าเชิงสะพาน หมู่ที่ 11.....	65
3-54	ตลาดนัดหัวเวียง หมู่ที่ 11.....	65
3-55	ตลาดนัดหัวเวียง หมู่ที่ 11.....	65
3-56	โรงเก็บเมรุลอย ต.หัวเวียง.....	65
3-57	โรงเก็บเมรุลอย ต.หัวเวียง.....	65
3-58	โรงเก็บเมรุลอย ต.หัวเวียง.....	65
3-59	ที่อยู่อาศัยชั้นเดียวในชุมชนหัวเวียง.....	67
3-60	ที่อยู่อาศัยชั้นเดียวในชุมชนหัวเวียง.....	67
3-61	ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งในชุมชนหัวเวียง.....	68
3-62	ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งในชุมชนหัวเวียง.....	68
3-63	ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่งในชุมชนหัวเวียง.....	68
3-64	ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่งในชุมชนหัวเวียง.....	68
3-65	ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบในชุมชนหัวเวียง.....	69
3-66	ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบในชุมชนหัวเวียง.....	69
3-67	ที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งในชุมชนหัวเวียง.....	69
3-68	ที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งในชุมชนหัวเวียง.....	69
3-69	ที่อยู่อาศัยไม้ในชุมชนหัวเวียง.....	71
3-70	ที่อยู่อาศัยไม้ในชุมชนหัวเวียง.....	71
3-71	ที่อยู่อาศัยคอนกรีตเสริมเหล็กในชุมชนหัวเวียง.....	71

ภาพที่		หน้า
3-72	ที่อยู่อาศัยคอนกรีตเสริมเหล็กในชุมชนหัวเวียง.....	71
3-73	ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งคอนกรีตในชุมชนหัวเวียง.....	72
3-74	ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งคอนกรีตในชุมชนหัวเวียง.....	72
3-75	ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งสังกะสีในชุมชนหัวเวียง.....	72
3-76	ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งสังกะสีในชุมชนหัวเวียง.....	72
3-77	สะพานไม้ข้ามวัดบางกระทิง พ.ศ.2525.....	82
3-78	สะพานไม้ข้ามวัดบางกระทิง พ.ศ.2525.....	82
4-1	รูปตัดหมู่บ้านหัวเวียงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัย กับตำแหน่งที่ตั้ง.....	94
4-2	ที่อยู่อาศัยไม่ยกพื้นกรณีเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว.....	99
4-3	ที่อยู่อาศัยไม่ยกพื้นกรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ.....	100
4-4	ที่อยู่อาศัยยกพื้นไม่สูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง.....	100
4-5	ที่อยู่อาศัยยกพื้นไม่สูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง.....	101
4-6	ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง.....	101
4-7	ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง.....	101
4-8	ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง.....	101
4-9	ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูงมาก กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง.....	102
4-10	ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูงมาก กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง.....	102
4-11	รูปตัดหมู่บ้านหัวเวียงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัย กับระดับดินถมและระดับดินเดิม.....	102
4-12	รูปตัดหมู่บ้านหัวเวียงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัย กับระดับน้ำหลาก.....	106
4-13	ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณชุมชนหัวเวียงที่น้ำท่วมสูงมากกว่า 4.50 เมตร.....	121
4-14	รูปตัดแสดงลักษณะระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง.....	125
4-15	ภาพการเปรียบเทียบสมมุติฐานรูปตัดช่วง พ.ศ.2500 – พ.ศ 2554 : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1.....	133
4-16	ภาพการเปรียบเทียบสมมุติฐานรูปตัดช่วง พ.ศ.2500 – พ.ศ 2554 : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2.....	138

ภาพที่		หน้า
4-17	ภาพการเปรียบเทียบสมมุติฐานรูปตัดช่วง พ.ศ.2500 – พ.ศ 2554 : กรณีศึกษาแนวคิดที่ 3.....	143
4-18	ภาพการเปรียบเทียบสมมุติฐานรูปตัดช่วง พ.ศ.2500 – พ.ศ 2554 : กรณีศึกษาแนวคิดที่ 4.....	149
4-19	รูปตัดหมู่บ้านแสดงการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัยระหว่างปี พ.ศ. 2500 – 2554.....	156
5-1	แผนผังแสดงการจำแนกลักษณะการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัย.....	160
5-2	แผนผังแสดงการจำแนกปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ อยู่อาศัย.....	162
5-3	แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นที่อยู่อาศัย.....	163

สารบัญแนที่

แนที่		หน้า
1-1	ขอบเขตพื้นที่ศึกษา หมู่ที่ 9, 10 และ 11 เทศบาลตำบลหัวเวียง.....	8
1-2	แนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพในชุมชนหัวเวียง.....	3
3-1	แนผังแสดงขอบเขตเทศบาลตำบลหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา....	33
3-2	แนผังแบ่งเขตการปกครองของ จ.พระนครศรีอยุธยา ในสมัยอยุธยา.....	40
3-3	แนผังแบ่งเขตการปกครองของแขวงเสนา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 3).....	40
3-4	แนผังแบ่งเขตการปกครองของแขวงเสนา ในสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล.....	41
3-5	แนผังแบ่งเขตการปกครองแขวงเสนาในปัจจุบัน.....	42
3-6	แนผังแบ่งเขตการปกครองของ จ.พระนครศรีอยุธยา.....	43
3-7	แนผังแบ่งเขตการปกครองของอำเภอเสนา.....	43
3-8	แนที่ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ.2449 – 2484.....	47
3-9	แนที่ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ.2449 – 2484.....	47
3-10	แนที่ภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา.....	50
3-11	แนที่ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554.....	51
3-12	แนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา.....	51
3-13	แนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชุมชนหัวเวียง.....	52
3-14	แนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพทางสัญจรทางน้ำ.....	55
3-15	แนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพทางสัญจรทางบก.....	59
3-16	แนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพอาคารและสิ่งปลูกสร้าง.....	65
3-17	แนผังหมู่บ้านแสดงลักษณะของที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง.....	70
3-18	แนผังหมู่บ้านแสดงวัสดุและโครงสร้างของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง.....	73
3-19	แนที่ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495.....	76
3-20	แนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495.....	76
3-21	แนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495.....	77

3-22	แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2510.....	79
แผนที่		หน้า
3-23	แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2510.....	79
3-24	แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2510.....	80
3-25	แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2542.....	83
3-26	แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2542.....	83
3-27	แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2542.....	84
3-28	แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554.....	87
3-29	แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554.....	87
3-30	แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554.....	88
3-31	แผนผังแสดงชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง ตั้งแต่ พ.ศ.2495 – พ.ศ.2554.....	89
4-1	แผนผังหมู่บ้านแสดงแนวรั้ววัดรูปตัดชุมชนหัวเวียงทั้งหมด 26 แนวตัด.....	92
4-2	แผนผังหมู่บ้านแสดงระดับชั้นความสูงของพื้นที่ในชุมชนหัวเวียง.....	93
4-3	แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ที่อยู่อาศัยกับระดับดิน.....	98
4-4	แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำลด.....	103
4-5	แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง 0.01 – 2.00 เมตร.....	108
4-6	แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง 2.01 – 2.50 เมตร.....	110
4-7	แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง 2.51 – 3.00 เมตร.....	112
4-8	แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง 3.01 – 3.50 เมตร.....	114
4-9	แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ที่อยู่อาศัยกับ	

	ระดับน้ำท่วมที่ความสูง 3.51 –4.00 เมตร.....	116
แผนที่		หน้า
4-10	แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับ ระดับน้ำท่วมที่ความสูง 4.01 –4.50 เมตร.....	118
4-11	แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับ ระดับน้ำท่วมที่ความสูง 4.51 –5.00 เมตร.....	120
4-12	แผนผังหมู่บ้านแสดงที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นพื้นที่ระดับน้ำท่วมสูง 4.50 เมตรขึ้นไป.....	123
4-13	แผนผังหมู่บ้านแสดงที่อยู่อาศัยที่สามารถอยู่อาศัยได้แม้ระดับน้ำท่วมสูง มากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป.....	124
4-14	แผนผังหมู่บ้านแสดงแนวตัดเฉพาะบริเวณที่เลือกเป็นกรณีศึกษา 4 แนวตัด...	131
4-15	แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1.....	132
4-16	แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2.....	133
4-17	แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3.....	142
4-18	แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 4.....	148

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

เป็นเวลาเนิ่นนานนับตั้งแต่อดีต สังคมไทยถูกกำหนดด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ทางน้ำ น้ำจึงผูกพันแทรกซึมกับชีวิตคนไทยมาช้านาน¹ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การติดต่อค้าขาย และวิถีการดำรงชีวิตของชาวไทยโดยเฉพาะพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงการมีความสัมพันธ์กับน้ำ² บ้านเรือนที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะในชุมชนชนบทมักปรากฏวัฒนธรรมการปลูกสร้างลักษณะยกพื้นสูง เพื่อให้พื้นน้ำหรือเป็นพื้นที่ยอมให้น้ำท่วมชั่วคราวในฤดูน้ำหลาก และใช้พื้นที่ว่างใต้พื้นเรือนเป็นที่ประกอบกิจกรรมของครอบครัวและชุมชนในฤดูน้ำลด ความสูงของพื้นเรือนนี้จะสูงมากบ้างน้อยบ้างสุดแล้วแต่ สภาพภูมิประเทศ ขนาดสัดส่วน การใช้สอย และระดับน้ำ เป็นต้น เรือนภาคใต้มักยกพื้นสูงมากเป็นพิเศษ ส่วนเรือนภาคกลางยกพื้นสูงพอเดินลอดได้ เรือนภาคเหนือแม้ยกพื้นสูงก็จริงแต่ไม่สูงนัก เมื่อจะลอดก็ต้องค้อมหลังเล็กน้อยจึงไม่นิยมเดินลอดกัน³ นอกจากระดับพื้นจะมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคแล้ว ในแต่ละท้องถิ่นเองก็ยังมี ความแตกต่างเช่นกัน บางหมู่บ้านมีทั้งที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง ใต้ถุนโล่งและที่อยู่อาศัยปลูกติดดินอยู่ปะปนกันไป ระดับพื้นภายในเรือนแต่ละหลังเองก็ยังมี การเปลี่ยนระดับ โดยระดับพื้นของเรือนนอนอยู่สูงที่สุด รองลงมาคือระดับพื้นระเบียง และระดับพื้นนอกชานซึ่งอยู่ในระดับต่ำสุด ทำให้เกิดการแบ่งช่วงของพื้นที่ใช้สอย และชนชั้นอย่างชัดเจน

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ลักษณะการยกพื้นสูงนี้มีประโยชน์คือ⁴ 1) ป้องกันน้ำท่วมถึง 2) เพื่อความปลอดภัยจากสัตว์ร้ายหรือคนร้าย 3) เพื่อใช้ประโยชน์ที่ว่างใต้ถุนเก็บสิ่งของเครื่องใช้ 4) ลมพัดผ่านถ่ายเทอากาศได้สะดวก 5) เป็นที่ประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน หรือพักผ่อนต้อนรับแขกในบางโอกาส ถึงแม้การศึกษาที่อยู่อาศัยพื้นดินในภาคกลางจะมีมากและมีการศึกษาในหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ⁵ คือ การศึกษาเรือนเครื่องผูก การศึกษาเรือน

¹ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, น้ำ : บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529).

² ฤทัย ใจจงรัก, เรือนไทยเดิม (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2518).

³ น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนในสยาม (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531).

⁴ สมใจ นิมเล็ก, อยู่เรือนไทย (วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 8, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531).

⁵ วิมลสิทธิ์ ทรายกุล, สภาพผลงานทางวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544).

เครื่องสับหรือบ้านไม้จริง และการศึกษาที่อยู่อาศัยของชาติพันธุ์ต่างๆ โดยศึกษาในภาพรวมของ แต่ละภูมิภาคเป็นหลัก ทำให้เกิดความเข้าใจในเชิงพฤติกรรมและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ผ่าน การจำแนกรูปแบบ หน้าที่ใช้งาน พื้นที่ใช้สอย ขนาดและปริมาตรต่างๆ ตลอดจนองค์ประกอบ ทางสถาปัตยกรรมซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น อย่างไรก็ตามทฤษฎี ความรู้และความ เข้าใจเดิมที่มีอยู่จากการศึกษาเกี่ยวกับการยกระดับพื้นที่และการใช้งานพื้นที่ว่างใต้พื้นที่ของที่อยู่ อาศัย ยังไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหา ที่มาและความแตกต่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยพื้นถิ่นริมน้ำ ที่ปรากฏในปัจจุบัน

ชุมชนหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีประวัติการตั้งถิ่นฐานยาวนาน ตั้งแต่สมัยอยุธยา อดีตเคยเป็นชุมชนตลาดริมน้ำที่มีความเจริญรุ่งเรือง ปรากฏหลักฐานว่ามี ตลาดแพจอดสองฝั่งในแผนที่ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ.2449 - 2484 ทั้งยังเป็นสถานที่หนึ่งเมื่อครั้งเสด็จประพาสต้นบางปะอิน ร.ศ.123 (พ.ศ.2447) ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) กล่าวถึงชุมชนหัวเวียงแห่งนี้ไว้ว่า มีสะพานและโรงยาว ฝาไม้กระดาน เรือนยกพื้น และเรือนแพตั้งอยู่ริมน้ำ⁶ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนหัวเวียงมีลักษณะ เรียงตัวตามริมน้ำ บริเวณพื้นที่รอยต่อระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน (Old Delta) และตอนล่าง (Young Delta) ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง(Flood Plain)⁷ มีแม่น้ำ เจ้าพระยา แม่น้ำน้อย และลำน้ำสาขาไหลผ่าน เป็นพื้นที่รองรับน้ำจากที่ราบลุ่มตอนบนของ ประเทศ ก่อนไหลลงสู่ที่ราบลุ่มตอนล่างและทะเลอ่าวไทย จึงมีน้ำท่วมขังเป็นประจำเกือบทุกปี มาตั้งแต่อดีต จัดเป็นพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วมระดับรุนแรงสูงสุด น้ำท่วมเฉลี่ยสูงมากกว่า 3 เมตร บริเวณทุ่งตะวันตกของพระนครศรีอยุธยาแห่งนี้ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่ง ปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศ ถึงแม้ผลจากการสร้างเขื่อนชัยนาท (เจ้าพระยาใหญ่) ซึ่งแล้วเสร็จ ในปี พ.ศ.2500 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพน้ำท่วมในพื้นที่ราบภาคกลางตอนล่าง ที่มีความ รุนแรงขนาดคาบอุบัติซ้ำ 2 ปีลดลงจากเดิมประมาณ 80% ในช่วงระยะเวลาเวลา 50 ปีที่ผ่านมา⁸ แต่จากการสำรวจและสัมภาษณ์กลับพบว่า ระดับน้ำท่วมพื้นที่ชุมชนหัวเวียงตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 จนถึงปัจจุบัน มีระดับเพิ่มสูงขึ้นมากกว่าอดีต

⁶ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณุสา). 2521.

⁷ Yoshikazu Takaya, Agricultural development of tropical delta: A study of The Chao Phraya delta (Japan: Kyoto university). 1934.

⁸ ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล, การวิเคราะห์และจัดทำแผนที่เสี่ยงภัยน้ำท่วม ในบริเวณที่ราบภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย (สำนักงานกองทุน สสนับสนุนการวิจัย. ภาควิชาธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). 2543.

ชุมชนหัวเวียงประกอบด้วยอาคารหลายประเภท ทั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมและอาคารที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ ได้แก่ อาคารราชการ โรงเรียน ร้านค้า วัด ศาลเจ้า และที่อยู่อาศัย มีจำนวนมากกว่า 200 หลัง⁹ ส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างไม้ยกพื้นสูงตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่มริมน้ำ มีที่ว่างและใช้เส้นทางเข้าออกร่วมกัน สํารวจพบทั้งเรือนเครื่องสับ เรือนเครื่องผูก เรือนแพยกตั้งบนเสา เรือนไทยประเพณี และเรือนไทยประยุกต์ บางหลังยังคงสภาพดั้งเดิมและบางหลังมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มีการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัยหลายรูปแบบ มีความสูงตั้งแต่ 0.00 - 4.00 เมตรจากระดับดิน ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้ 1) ที่อยู่อาศัยไม่ยกพื้น 2) ที่อยู่อาศัยยกพื้นไม่สูง 3) ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง 4) ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูงมาก 5) ที่อยู่อาศัยสองชั้นไม่ยกพื้น 6) ที่อยู่อาศัยสองชั้นยกพื้น 7) ที่อยู่อาศัยยกพื้นบนที่ถมดินไม่สูง 8) ที่อยู่อาศัยยกพื้นบนที่ถมดินสูง และ 9) ที่อยู่อาศัยไม่ยกพื้นบนที่ถมดินสูง นอกจากลักษณะทางกายภาพแล้ว รูปแบบการใช้งานที่ว่างใต้ระดับพื้นก็มีความหลากหลายแตกต่างกันด้วย เช่น บางหลังใช้เป็นพื้นที่นั่งพักผ่อนของสมาชิกในบ้านเวลากลางวัน หรือปรีชาหารื้อกันของเพื่อนบ้านในชุมชน บางหลังใช้เลี้ยงสัตว์ ทำกิจกรรม ซ่อมแซมเครื่องมือจับปลา นอกจากใช้ทำกิจกรรมแล้วยังใช้เก็บของหลายชนิดตั้งแต่อุปกรณ์การเกษตรชิ้นใหญ่ๆ อย่างเครื่องสีข้าว ระเบิดวิดน้ำ ตุ่มเก็บน้ำดื่ม น้ำใช้ ไปจนถึงไม้ทำฟันและข้าวของเครื่องใช้อื่นๆ มากมาย รวมทั้งใช้เป็นที่จอดรถ เก็บเรือและเป็นทางเดินให้ร่มเงาเชื่อมต่อกันในชุมชน ขณะที่บางหลังไม่มีการใช้งาน ปล่อยให้พื้นโล่งว่าง น้ำขังเป็นดินเลนแฉะ หรือล้อมรั้วรอบ ไม่สามารถเดินลอดเชื่อมต่อกับบ้านหลังอื่นๆ ได้

จากลักษณะที่ปรากฏดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของรูปแบบการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัยทั้งแบบดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยรูปแบบใหม่ภายในชุมชนหัวเวียง ซึ่งอาจตั้งสมมุติฐานได้ว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามเงื่อนไขของสังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม คุณค่าและค่านิยมของผู้อยู่อาศัยในช่วงเวลานั้นๆ การเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยจากเมืองสู่ชนบทส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพและวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการอยู่อาศัย อันเป็นผลมาจากการเคลือบแคลงต่อการอยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อมในลักษณะเดิม¹⁰ เกิดการรื้อถอนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมเพื่อสร้างให้เป็นอาคารในรูปแบบใหม่ ซึ่งมักจะไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่น ในขณะที่ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งกลับเลือกที่จะเก็บรักษาและคงสภาพที่อยู่อาศัยในรูปแบบดั้งเดิม ซึ่งมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นเอาไว้

⁹ จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามของผู้วิจัย. พื้นที่หมู่ 8, 9 และ 10. เทศบาลตำบลหัวเวียง วันที่ 19 สิงหาคม 2554.

¹⁰ วิโรฒ ศรีสุโร. "ศิลปกรรมพื้นบ้าน," ใน ไทยศึกษา เล่ม 2 วัฒนธรรมพื้นบ้าน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536).

จึงกล่าวได้ว่าชุมชนหัวเวียงเป็นกรณีศึกษาที่เหมาะสม สำหรับการศึกษารูปแบบและการเปลี่ยนแปลงการยกระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา



ภาพที่ 1-1 ภูมิทัศน์หมู่บ้านริมน้ำ เทศบาลตำบลหัวเวียง จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553.



ภาพที่ 1-2 ภูมิทัศน์หมู่บ้านริมน้ำ เทศบาลตำบลหัวเวียง จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553.



ภาพที่ 1-3 ความหลากหลายของรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



ภาพที่ 1-4 ความหลากหลายของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



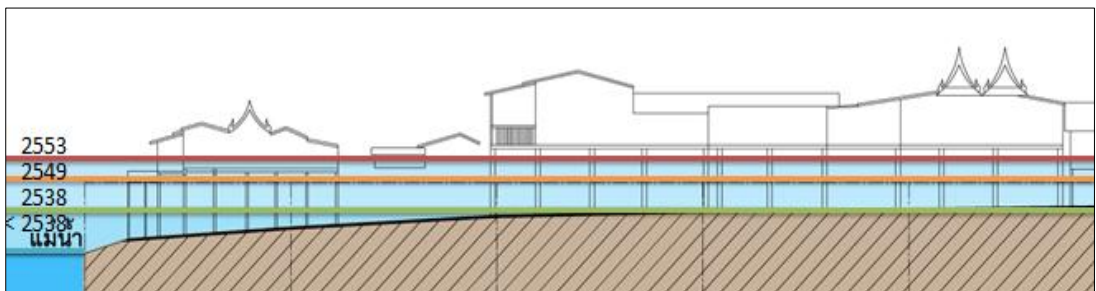
ภาพที่ 1-5 ความหลากหลายของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



ภาพที่ 1-6 ความหลากหลายของการใช้สอยพื้นที่ได้ถูกของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553.



ภาพที่ 1-7 สภาพน้ำท่วมที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง ปี พ.ศ.2553
ที่มา : ผู้วิจัย, พฤศจิกายน 2553.



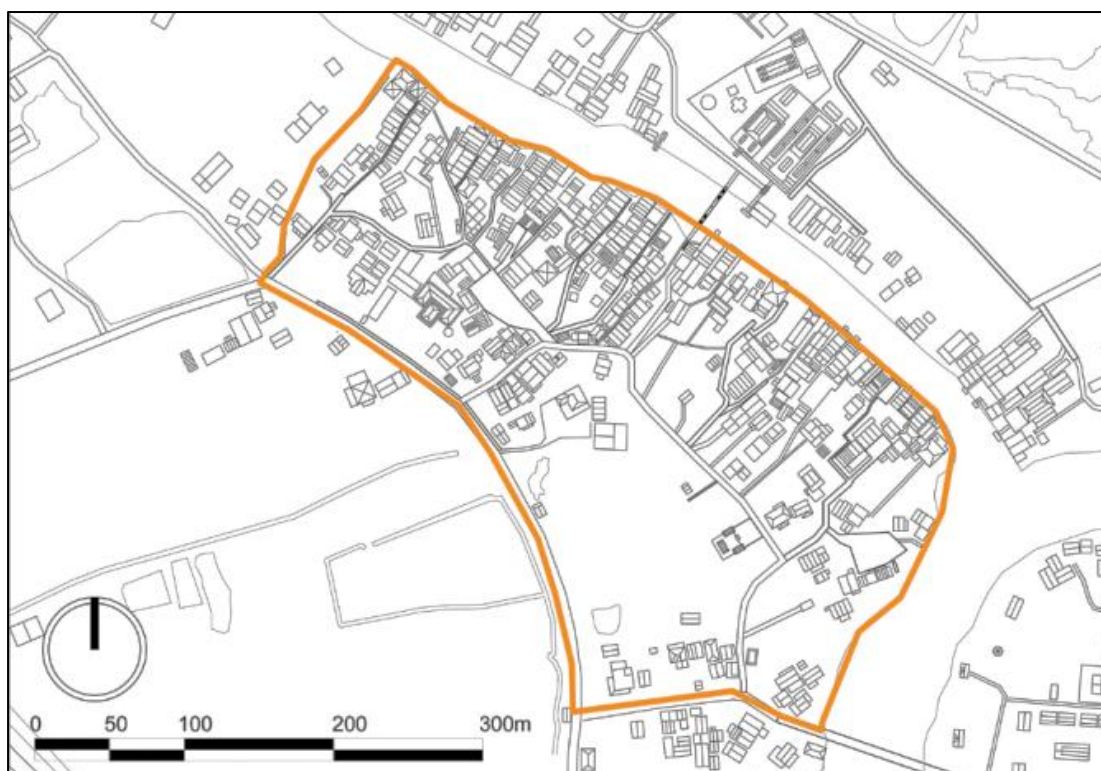
ภาพที่ 1-8 ระดับน้ำท่วมที่เพิ่มสูงขึ้นจากอดีต ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 พ.ศ.2549 และ พ.ศ.2553
ที่มา : ผู้วิจัย, พฤศจิกายน 2553.

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1. ศึกษารูปแบบระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
- 1.2.2. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
- 1.2.3. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
- 1.2.4. สรุปการเปลี่ยนแปลงฐานระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

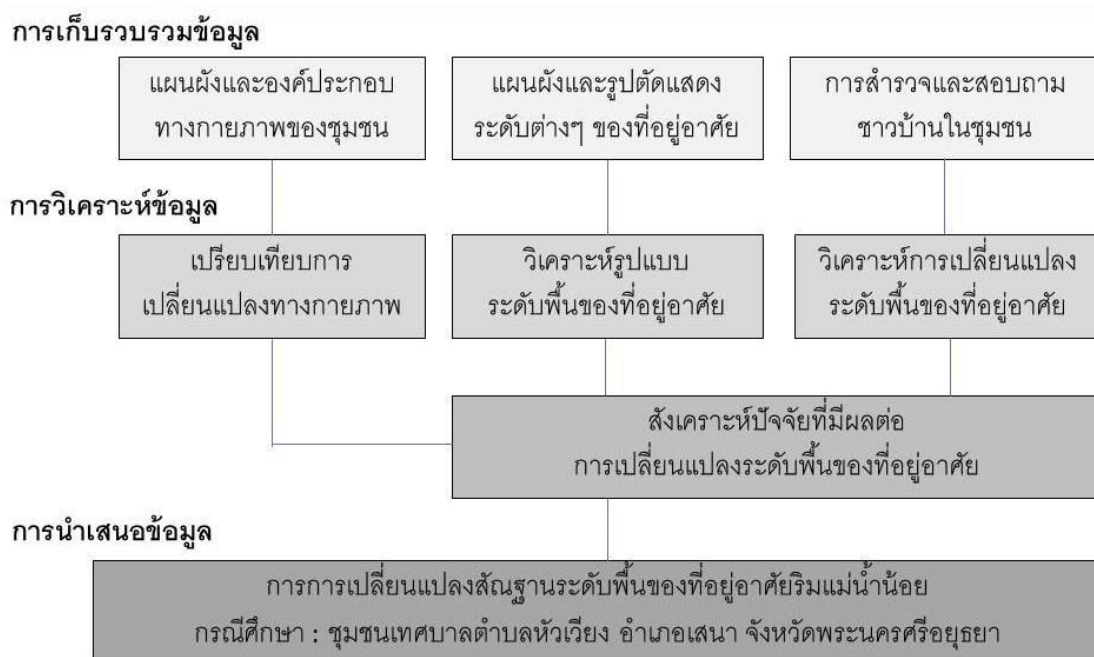
1.3 ขอบเขตการศึกษา

- 1.3.1. ขอบเขตเชิงเวลา ศึกษาเฉพาะรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในช่วง ปี พ.ศ.2485 - 2554
- 1.3.2. ขอบเขตเชิงพื้นที่ ศึกษาในเขตพื้นที่หมู่ 9, 10 และ 11 เทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีขอบเขตคือ ทิศเหนือและทิศตะวันออกจดแม่น้ำน้อย ทิศใต้จดถนนวงแหวนหัวเวียง1 และสะพานเชื่อมไปฝั่งวัดหัวเวียง ทิศตะวันตกจดแนวเขตหมู่ที่ 8 พื้นที่ประมาณ 103,265 ตารางเมตร หรือ 64.5 ไร่



แผนที่ 1-1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา หมู่ที่ 9, 10 และ 11 เทศบาลตำบลหัวเวียง

1.4 วิธีดำเนินการศึกษา



1.4.1. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** โดยการสำรวจภาคสนาม ศึกษาข้อมูลทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงในปัจจุบัน การสำรวจแผนผัง รั้ววัดรูปตัดหมู่บ้าน ถ่ายภาพ สอบถาม และบันทึกข้อมูล แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. การสำรวจแผนผังชุมชนหัวเวียง มาตรฐานส่วน 1 : 5000 เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ อาคารสิ่งปลูกสร้าง โครงข่ายทางสัญจรทางน้ำ โครงข่ายทางสัญจรทางบก และพื้นที่เกษตรกรรม โดยใช้แผนที่ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ.2449-2484 ซึ่งจัดทำโดยกรมแผนที่ทหาร, ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2495, พ.ศ.2510 และ พ.ศ.2542 ซึ่งบันทึกภาพโดยกรมแผนที่ทหาร ภาพถ่ายดาวเทียม พ.ศ.2553 และ พ.ศ.2554 ซึ่งบันทึกภาพโดยซอฟต์แวร์กูเกิลเอิร์ธ (Google Earth)
2. การสำรวจแผนผังและรั้ววัดรูปตัดชุมชนหัวเวียง มาตรฐานส่วน 1 : 1000 เพื่อศึกษารูปแบบการก่อสร้าง ระดับความสูงจากระดับดิน ระดับความสูงจากระดับน้ำลดและน้ำหลาก และรูปแบบการใช้สอยพื้นที่ได้ฤกษ์
3. การสำรวจและสอบถามชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกี่ยวกับการติดยกอาคาร การถมที่ดิน การแบ่งขอบเขตพื้นที่ การต่อเติมอาคาร สภาพปัญหาและการแก้ไข ปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

1.4.2. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสัญญาณทางกายภาพของหมู่บ้านในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยวิธีการแยกชั้นข้อมูลและเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงจากแผนที่หมู่บ้าน แสดงองค์ประกอบหลักทางกายภาพ ได้แก่ อาคารสิ่งปลูกสร้าง โครงข่ายทางสัญจรทางน้ำ โครงข่ายทางสัญจรทางบก และพื้นที่เกษตรกรรม อธิบายประกอบกับข้อมูลและประวัติของหมู่บ้าน
2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยระดับมหภาค (Macro Scale) โดยวิธีการเปรียบเทียบแผนที่และรูปตัดหมู่บ้านที่แสดงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยจากระดับพื้นดิน และระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยจากระดับน้ำหลากท่วม
3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยระดับจุลภาค (Micro Scale) โดยวิธีการเปรียบเทียบสมมุติฐานรูปตัดหมู่บ้าน ระหว่างปี พ.ศ.2500 – 2554 เพื่อสืบค้นที่มาและรายละเอียดเกี่ยวกับความแตกต่างของระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย

1.4.3. การสรุปและอภิปรายผล

1. ประมวลผลการศึกษาด้วยแบบจำลอง (Model) เพื่อสังเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชน
2. สรุปและอภิปรายผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสัญญาณระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย
ริมแม่น้ำน้อย : กรณีศึกษาชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อ.เสนา
จ.พระนครศรีอยุธยา

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

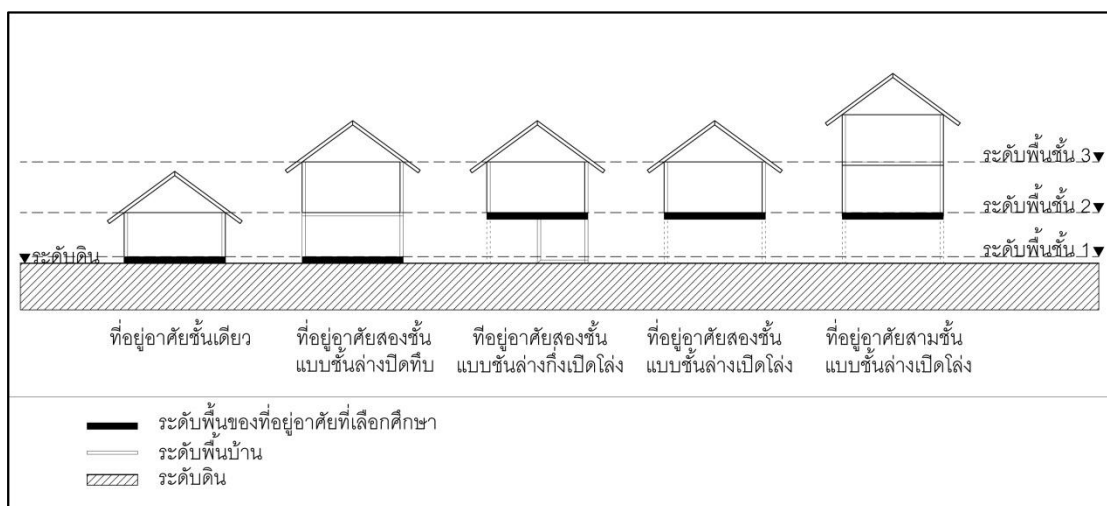
- 1.5.1 เข้าใจรูปแบบระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
- 1.5.2 เข้าใจการเปลี่ยนแปลงรูปแบบระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
- 1.5.3 เข้าใจปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
- 1.5.4 ได้ฐานข้อมูลทางกายภาพของที่อยู่อาศัยในชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง
- 1.5.5 เกิดองค์ความรู้ใหม่ และเปิดประเด็นในการศึกษาที่อยู่อาศัยพื้นถิ่นในมิติที่หลากหลายนอกเหนือจากความรู้และความเข้าใจเดิมที่มีอยู่

1.6 ข้อจำกัดของการศึกษา

- 1.6.1. ข้อมูลด้านการตั้งถิ่นฐาน และรูปแบบที่อยู่อาศัยของชุมชนหัวเวียงที่มีการบันทึกไว้เป็นข้อมูลเอกสารมีน้อย ต้องรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถามและสัมภาษณ์เป็นหลัก จึงอาจมีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงในอดีตได้
- 1.6.2. ข้อมูลทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงยังไม่เคยมีการศึกษาสำรวจเฉพาะพื้นที่ จึงไม่มีข้อมูลทุติยภูมิเฉพาะพื้นที่ จึงนำข้อมูลระดับเทศบาลตำบลและข้อมูลจากการลงสำรวจภาคสนามมาใช้ในการสร้างฐานข้อมูลกายภาพของที่อยู่อาศัย

1.7 นิยามคำศัพท์สำคัญ

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัย หมายถึง ระดับพื้นที่ที่ใช้อยู่อาศัยหลัก (Main living level) ใช้ทำกิจกรรมการกิน อยู่ พักผ่อน และหลับนอนเป็นประจำ ในที่นี้หมายถึงระดับพื้นบ้านชั้นที่อยู่เหนือชั้นใต้ถุนขึ้นไปกรณีที่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งหรือกึ่งเปิดโล่ง และกรณีที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ส่วนกรณีที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบถือว่าระดับพื้นที่ชั้นล่างสุดเป็นระดับพื้นของที่อยู่อาศัย



ภาพที่ 1-9 ลักษณะระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การศึกษาสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษาชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้อาศัยแนวคิดการศึกษาเชิงฐานวิทยา (Morphology study) ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีปรากฏการณ์ศาสตร์ (Phenomenology) มาเป็นกรอบความคิดหลักในการศึกษา และวิเคราะห์ประเด็นสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง ในบทนี้ได้ทำการศึกษาและรวบรวมแนวความคิดและทฤษฎี ตลอดจนการทบทวนงานวิจัยและวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรอบความคิดดังกล่าวข้างต้น ประกอบด้วย

- 2.1 ทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
- 2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำ
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยพื้นถิ่น
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำ
- 2.5 ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำ
- 2.6 สรุปกรอบแนวความคิดเกี่ยวกับการวิจัย

2.1 ทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

จากการศึกษา Agriculture Development of a Tropical Delta : A Study of Chao Phraya Delta¹ ได้แบ่งออกเป็น 4 บท บทแรกกล่าวถึงภาพโดยรวมของระบบแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ระบบแม่น้ำทั้งหมดในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลงมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอธิบายถึงสภาพภูมิประเทศของดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยา บทที่สองกล่าวถึงภูมิทัศน์การเกษตร (Agriculture Landscape) ในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งแบ่งออกเป็น 12 ภูมิภาค ซึ่งแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของสภาพแวดล้อม บทที่สามแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งผ่านการวิเคราะห์จากภูมิประเทศ ลักษณะดิน อุทกวิทยา พืชพันธุ์ การชลประทาน และวัฒนธรรมการปลูกข้าว บทที่สี่เป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของ

¹ Yoshikazu Takaya, Agricultural development of tropical delta : A study of The Chao Phraya delta (Japan, Kyoto university, 1934).

พื้นที่ที่กว้างในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านการศึกษาพัฒนาการของการขุดคลอง ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลา คือ สมัยอยุธยา กรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปลายศตวรรษที่ 19 ช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 20 และช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (Chaophraya delta) เป็นพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนดินที่ถูกพัดพามาจากทางตอนเหนือ มีลักษณะการก่อตัวขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยแบ่งขอบเขตการก่อตัวตามลักษณะชั้นดินได้เป็น ส่วนที่ราบลุ่มแม่น้ำเก่า (old delta) และส่วนที่ราบลุ่มแม่น้ำใหม่ (young delta) ซึ่งนอกจากครอบคลุมพื้นที่ภาคกลางเกือบทั้งหมดแล้วยังเป็นบริเวณที่รวมเครือข่ายลำน้ำสำคัญๆ คือ ลำน้ำแม่กลอง ลำน้ำท่าจีน ลำน้ำเจ้าพระยา และลำน้ำบางปะกง ซึ่งล้วนแล้วแต่ไหลลงสู่บริเวณอ่าวไทย ทำให้บริเวณที่ราบดังกล่าวนี้มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความชุ่มชื้นในดินสูงมากเอื้อต่อการทำเพาะปลูกและตั้งถิ่นฐานของผู้คน²

การศึกษาของ Takaya ทำให้ทราบถึงภาพรวมของพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่สภาพทางธรณีวิทยา ภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมรวมถึง ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการปลูกข้าว ที่ปรับให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

การตั้งถิ่นฐานของคนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ น้ำนอกจากใช้ในการเพาะปลูกแล้วยังมีความจำเป็นสำหรับกิน อาบ และเป็นเส้นทางคมนาคมอีกด้วย หมู่บ้านจึงมักเกิดขึ้นตามริมคลองและมักจะมีชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่า “บาง” เช่น บางกอกน้อย บางหัวเสือ เป็นต้น โดยคำว่า “บาง” ในที่นี้หมายถึง หมู่บ้านหรือร้านค้า ซึ่งปลูกเรียงรายไปตามลำน้ำ³

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานประกอบไปด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ 1) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ได้แก่ แหล่งน้ำ ที่ดอน ที่ดินอุดมสมบูรณ์ และแหล่งแร่ เป็นต้น 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่มักเกิดคู่กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และมีอิทธิพลต่อการขยายตัวเป็นเมืองต่อไปในอนาคต ได้แก่ บริเวณที่อยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบบริเวณที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม บริเวณ

² Yoshikazu Takaya, *Agricultural development of tropical delta : A study of The Chao Phraya delta* (Japan, Kyoto university, 1934).

³ ฤทัย ใจจงรักษ์. *เรือนไทยเดิม* (กรุงเทพฯ. สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2518).

เส้นทางคมนาคมตัดกัน บริเวณจุดเชื่อมของเส้นทางคมนาคม 3) ปัจจัยทางวัฒนธรรม
ชนบทร่วมเนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อของแต่ละกลุ่มชนได้แก่ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่
ประวัติศาสตร์ ลักษณะที่เป็นประเพณีนิยม หรือความเชื่อต่างๆ⁴

ลักษณะและปัจจัยในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มที่อยู่อาศัยริมน้ำในเครือข่ายลำน้ำบางกอก
น้อยไว้ว่ามีลักษณะดังนี้

1) การตั้งถิ่นฐานชุมชนเริ่มแรกไม่จำเป็นต้องมีวัดเดิม ปากคลอง และคลองสายรองเสมอ
ไป แต่เกิดขึ้นได้ทั้งในบริเวณปากคลองสายรอง ชุมทางคลองสายหลัก บริเวณที่ตั้งวัดทั้งเก่า
และใหม่

2) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีความสัมพันธ์กับวัดอย่างลึกซึ้ง ที่อยู่อาศัยมักอยู่ติดกับวัด
ที่ปลูกสร้างริมแม่น้ำทั้งส่วนฝั่งคู้้งน้ำและท้องน้ำ ยึดตามตำแหน่งวัดเป็นหลัก

3) ลักษณะที่อยู่อาศัยดั้งเดิมนั้นเป็นหมู่เรือนไทย มีนอกชานและเรือนครัวไฟ แต่ถูกรื้อ
ย้าย ต่อเติมจนไม่ปรากฏสภาพเดิมเหลืออยู่ในปัจจุบัน ส่วนชาวไทยเชื้อสายจีนเดิมมักจะอาศัย
ในปะเีแพ แล้วปรับเปลี่ยนสภาพยกขึ้นตลิ่งในปัจจุบัน

4) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของที่อยู่อาศัยเป็นไปตามยุคสมัย ดั้งเดิมเป็นเรือนหมู่มีนอก
ชานปลูกตามลำน้ำ ต่อมามีการขยายต่อเติมมีหลังคาคลุมชานนอกหรือลดพื้นที่ลง แต่ยังคง
โครงสร้างเรือนไทยมาตรฐาน ภายหลังจึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างประยุกต์ จั๋วชั้นน้อย
ปลูกขวางลำน้ำ และเปลี่ยนมาสร้างตามบ้านบนบกเป็นคอนกรีตก่ออิฐถือปูน ตามหรือขวางลำน้ำ
ไม่มีลักษณะตายตัว⁵

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบ่งเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1) การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (Clustered settlement) หรือการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุก
การตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางธรรมชาติ หรือปัจจัยทางกายภาพ เช่น ที่ราบ

⁴ ฉัตรชัย พงษ์ประยูร, แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิภาคและการพัฒนาพื้นที่ (กรุงเทพฯ : โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

⁵ เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, งานศึกษาการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการพัฒนาสภาพสังคมชุมชนริมน้ำบริเวณ
เครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อย (กรุงเทพฯ. ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2542).

⁶ ฉัตรชัย พงษ์ประยูร, แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิภาคและการพัฒนาพื้นที่ (กรุงเทพฯ : โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

ลุ่มแม่น้ำ แหล่งแร่ธาตุ หุบเขา บริเวณแยกของถนน บริเวณค้ำน้ำ และบริเวณที่แม่น้ำบรรจบกัน เป็นต้น ในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐาน อาจเริ่มจากบ้านโดดจำนวน 2-5 หลังคาเรือน ในระยะหลัง จำนวนคนมากขึ้น กลุ่มบ้านขนาดเล็กขยายขึ้นเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ หมู่บ้านที่สร้างมานานมักมีขนาดใหญ่ การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มนี้จะเป็นการตั้งถิ่นฐานในชนบทที่ประกอบอาชีพการเกษตร โดยพื้นที่การเกษตรจะอยู่บริเวณรอบหมู่บ้านส่วนการเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว จะเลี้ยงในบริเวณบ้านหรือบริเวณใกล้ๆ บ้านบางครั้งเรียกรวมๆ ว่า หมู่บ้านการเกษตร (Farm village) การตั้งถิ่นฐานประเภทนี้มักพบในเขตภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนใต้ของเบลเยียม เดนมาร์ก ตอนใต้ของสวีเดน ตอนใต้ของอิตาลี สหรัฐอเมริกา อินเดีย ปากีสถาน อินโดนีเซีย และบริเวณทั่วไปในเขตที่ราบภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะหมู่บ้านที่คนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา

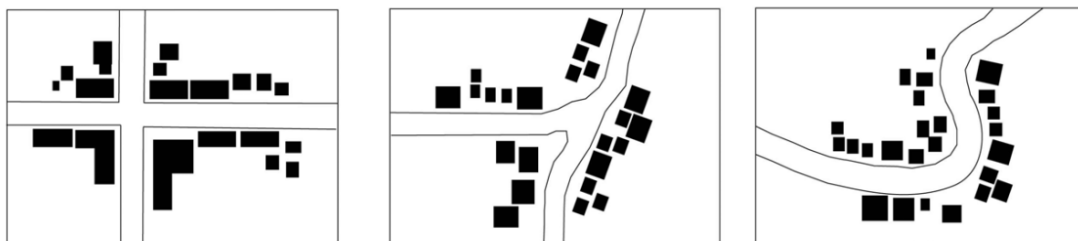
ผลจากการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มนี้ ถ้าพิจารณาในเชิงเศรษฐกิจแล้วจะก่อให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจเพราะพื้นที่การเกษตรอยู่ห่างไกลจากบ้านเรือนเกษตรกร ทำให้ไม่สะดวกและเสียเวลาในการเดินทางไปกลับระหว่างพื้นที่การเกษตรกับที่อยู่อาศัย พื้นที่การเกษตรอาจไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควรแต่มีผลดีทางสังคมและจิตใจ คือ การได้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและอบอุ่น

2) การตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (Dispersed or Scattered Settlement) การตั้งถิ่นฐานแบบกระจายเป็นการตั้งถิ่นฐานที่บ้านเรือน ทุ่งฉาง คอกสัตว์โรงเก็บเครื่องมือต่างของเกษตรกร ตั้งอยู่ในพื้นที่การเกษตรของตนเองหรือ อาจเรียกว่าการกระจายในลักษณะโดดเดี่ยว (Isolated Settlement) ความห่างของบ้านเรือนขึ้นอยู่กับขนาดที่ดินแต่ละครอบครัว การตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะมีศูนย์กลางร่วมกัน เช่น วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ตลาดลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายนี้จะพบในชนบทของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ตอนเหนือของสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เนเธอร์แลนด์ ออสเตรเลีย เป็นต้น สำหรับประเทศไทยการตั้งถิ่นฐานแบบประเภทนี้จะปรากฏในบริเวณที่เกษตรกรประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทำไร่ เช่น ไร่อ้อย ไร่สับปะรด ไร่มันสำปะหลัง รวมทั้งพวกที่ทำสวนผลไม้ โดยกระจายอยู่ไม่ไกลนักในพื้นที่สวนของแต่ละครอบครัว แนวเขตของสวนจะมีคูคั่น การตั้งถิ่นฐานรูปแบบนี้ทำให้ไม่เสียเวลาในการเดินทางไปกลับ ระหว่างพื้นที่เกษตรกับบ้าน ดังนั้นมีเวลาการดูแลผลผลิตได้อย่างเต็มที่ บางบริเวณอาจจะใช้วิธีการทำฟาร์มสวนผสม (Mixed Farming) คือ ใช้ทั้งเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

3) การตั้งถิ่นฐานแบบสุ่ม (Random Settlement) การตั้งถิ่นฐานแบบสุ่ม เป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะเป็นกลุ่มและกระจายแบบโดดเดี่ยวสลับกัน โดยการตั้งถิ่นฐานครั้งแรกจะอยู่

รวมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อมีคนมากขึ้นก็มีการขยายพื้นที่เกษตร ขยายการตั้งถิ่นฐาน ในขณะที่เดียวกันมีบางบ้านต้องการความเป็นอิสระกับต้องการที่จะไปสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่ของตนเองเพื่อจะได้ดูแลไร่นาได้เต็มที่ จึงปรากฏว่ามีการตั้งถิ่นฐานกระจายออกไปจากหมู่บ้าน

4) การตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคม (Linear Settlement) การตั้งถิ่นฐานประเภทนี้จะปรากฏนี้จะปรากฏในบริเวณที่ราบเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่ค่อยพบในบริเวณที่สูง ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะเป็นแนวยาวตามเส้นทางคมนาคมที่สะดวก อาจจะต้องอยู่เป็นกลุ่มติดต่อกันในเขตที่เป็นชุมชนการค้า หรือทางแยกของเส้นทางคมนาคม ส่วนบริเวณที่อยู่ไกลออกไปอาจมีการตั้งบ้านเรือนห่างกัน สำหรับพื้นที่เกษตรจะอยู่บริเวณด้านหลังของที่อยู่อาศัย เส้นทางคมนาคมที่ส่งเสริมให้มีการตั้งถิ่นฐานได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ถนน ตามแนวยาวของหุบเขาแคบๆ และบริเวณแนวของน้ำพุเป็นต้น โดยแบ่งเป็น



ภาพที่ 2-1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานบริเวณถนน, บริเวณแม่น้ำบรรจบกัน และบริเวณโค้งน้ำ

4.1) การตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำ ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่เป็นคันดินธรรมชาติที่น้ำท่วมไม่ถึง ที่บริเวณที่ราบขั้นบันได ส่วนมากเป็นการตั้งถิ่นฐานระยะแรกของโลกเมืองหลวงหรือเมืองต่างๆ มักจะอยู่ริมฝั่งแม่น้ำทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะแม่น้ำมีปัจจัยหลายอย่างที่ดึงดูดให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน คือแม่น้ำมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เพราะเป็นแหล่งน้ำจืดที่สำคัญที่ส่งเสริมให้มีอาหาร การคมนาคม นันทนาการ เมืองต่างๆ มักจะตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำโดยใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับบริเวณอื่นได้สะดวกและยังช่วยในการเผยแพร่วัฒนธรรมต่างๆ สู่บริเวณรอบนอกอีกด้วย ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำจะมีความแตกต่างกัน โดยบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนล่างซึ่งเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง ที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำจะเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐาน อย่างหนาแน่นมากกว่าแม่น้ำตอนบน

4.2) การตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลอง เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำอีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ โดยขุดเพื่อเชื่อมระหว่างแม่น้ำกับแม่น้ำ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นแนวตรงและอยู่ในบริเวณที่ราบเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำจืด การคมนาคมขนส่ง การเกษตร การอุปโภคและบริโภคดังนั้นจึงเป็นบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนหรือเมืองต่างๆ

4.3) การตั้งถิ่นฐานบริเวณริมถนน เส้นทางคมนาคมทางบกไม่ว่าจะเป็นรถยนต์หรือรถไฟ เป็นเส้นทางที่เกิดขึ้นระยะหลังที่ดึงดูดให้มีการอพยพจากพื้นที่บริเวณภายในที่เป็นแหล่งเกษตรกรรมให้ออกมาตั้งถิ่นฐานบริเวณสองฝั่งของถนน ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วกว่าทางน้ำ จากการที่ถนนเป็นปัจจัยดึงดูดให้มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นขึ้นเรื่อยๆ ดังจะเห็นว่าบางบริเวณกลายเป็นชุมชนใหญ่หรือกลายเป็นเมืองหลังจากมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม นอกจากนี้ยังปรากฏว่าราคาที่ดินใกล้ถนนจะสูงอีกด้วย⁷

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำ

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกัน มีอาณาบริเวณที่มีกลุ่มคนอยู่รวมกัน ชนกลุ่มหนึ่งที่มีความสนใจในเรื่องต่างๆ คล้ายกัน (นิจ ทองโสภิต, 2545)

ชุมชน หรือ ประชาชน คือกลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่จะประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชนที่หมายถึงเขตพื้นที่ระดับความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดดีกว่าและความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติ หรือศาสนา (พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย, 2524)

ชุมชนริมน้ำ หมายถึง ลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนไทย มีการสร้างอาคารบ้านเรือนลงบนน้ำประกอบด้วยเรือนแพหรือเป็นลักษณะชุมชนสะเทินน้ำสะเทินบก คือ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งหรืออยู่ในน้ำตื้นๆ รวมทั้งบริเวณน้ำท่วม ซึ่งจะประกอบด้วยเรือนไม้ยกพื้นสูง ดังนั้นสังคมไทยจึงมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบชานน้ำ คือการสร้างถิ่นฐานอยู่แบบง่ายๆ ตามแม่น้ำลำคลอง ซึ่งอาจจะเป็นการอยู่ในน้ำเลยที่เดียวหรืออยู่บนตลิ่งก็ได้⁸

ชุมชนริมน้ำ หมายถึง ชุมชนที่มีองค์ประกอบสำคัญ คือ

⁷ ฉัตรชัย พงษ์ประยูร, แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิภาคและการพัฒนาพื้นที่ (กรุงเทพฯ : โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

⁸ สุธเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. น้ำ : ป่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ : เอ็น เอส พี พรินท์ติ้งกรุ๊ป, 2539).

- 1) วัด ซึ่งเป็นที่รวมจิตใจของผู้คนชาวพุทธ หรือโรงเจ (ชาวจีน) ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งคลอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังคงถึงจุดเริ่มต้นของการก่อกำเนิดของชุมชนริมน้ำ
- 2) ท่าเรือร่วม บ้านริมคลองส่วนใหญ่จะมีที่ขึ้นลงเรือประจำบ้านอยู่ แต่กรณีที่บ้านอยู่เข้าไปในคลองสายคลองหรือคลองสวน ซึ่งเรือหางยาวหลักไม่วิ่งผ่าน ก็ต้องอาศัยเรือแท็กซี่ในบริเวณหนึ่งมาส่งที่ทำเรือร่วมดังกล่าว นอกเหนือจากท่าเรือร่วมหน้าวัดแล้วบริเวณที่เป็นท่าเรือนั้นถูกกำหนดโดยตำแหน่งก็เป็นจุดศูนย์รวมของชุมชน
- 3) ตลิ่งหรือเขื่อน เป็นตัวกำหนดแนวเขตของลำน้ำตามธรรมชาติ หรือเพื่อกันคลื่นซัด เดิมเริ่มจากตลิ่งดิน ต่อมาทำเขื่อนไม้ เปลี่ยนมาเป็นเขื่อนหินทิ้ง เพื่อรักษาหน้าดินและนำหินมาก่อเป็นกำแพงล้อมบ้านตนเองแล้วนำไปสู่การเทศกอนกรีตหินที่รวมกันเป็นเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็กแบบถาวรในที่สุด⁹

วิถีชีวิตของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนริมน้ำ จังหวัดอยุธยา มีความผูกพันแนบแน่นกับสายน้ำ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมักอยู่ริมน้ำ หลังบ้านเป็นสวน ถัดออกไปเป็นทุ่งนา และถัดจากทุ่งนาเป็นป่าละเมาะ จากริมน้ำถึงพื้นที่เพาะปลูกเชื่อมด้วยคลองเล็กๆ การปลูกสร้างที่อยู่อาศัยสะท้อนวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและประเพณี ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา¹⁰

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยพื้นถิ่น

ที่อยู่อาศัยพื้นถิ่น หรือบ้านไทยพื้นถิ่นนั้น บ้างเรียกเรือนไทยพื้นถิ่น มีการเปลี่ยนแปลงตามลักษณะวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทย เป็นผลจากกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมและวิถีชีวิตของแต่ละวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่ตั้ง เป็นสิ่งที่ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยด้านการกินอยู่หลับนอน¹¹

⁹ เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร. “การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง : กรณีศึกษา บริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง,” *สารศาสตร์สถาปัตยกรรม* 2, (2541).

¹⁰ สุเนตร ชุตินทรานนท์. *ชีวิตชุมชนริมน้ำอยุธยา มรดกไทย มรดกโลก* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แปลน โมติฟ, 2540).

¹¹ วิวัฒน์ เตมียพันธ์. “เรือนพักอาศัย : รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” ใน *การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน : เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เนื่องในวาระครบรอบสถาปนา 80 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ. 2540).

คำว่า “เรือน” มีความหมายต่างจากคำว่า “บ้าน” เรือนมักใช้ในความหมายที่แสดงถึงครัวเรือนที่มีโครงสร้างทางกายภาพเล็กที่สุด และเป็นที่พักอาศัยที่สะท้อนให้เห็นโครงสร้างของครอบครัวในแต่ละวัฒนธรรมส่วนคำว่าบ้านนอกจากหมายถึงโครงสร้างอาคารสำหรับการพักอาศัยเช่นเดียวกับเรือนแล้ว ยังหมายถึงพื้นที่ในขอบเขตบ้าน หรือบ้านหลายๆ หลังประกอบเป็นหมู่บ้าน หรือหมายถึงบ้าน (home) ในความรู้สึกหรือนึกคิดที่จับต้องได้¹²

ที่อยู่อาศัยพื้นถิ่นไม่ใช่สิ่งล้าหลัง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดต่อกันมาและมักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ที่อยู่อาศัยพื้นถิ่นร่วมสมัยมีความหลากหลายและแตกต่างจากรูปแบบที่เป็นประเพณี แต่ยังคงมีลักษณะร่วมกันที่แสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมลงตัวของวิถีชีวิตและเงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของท้องถิ่นนั้น¹³

องค์ประกอบของอาคารพักอาศัยในชุมชนรมน้ำว่าประกอบด้วย

1) การวางอาคาร ในลักษณะที่สัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของคลอง เช่น วางยาวตามแนวลำคลองเพื่อรับลม และให้เกิดการระบายถ่ายเทอากาศได้อย่างเต็มที่โดยหันด้านหน้าสู่คลอง ส่วนด้านหลังอาจเป็นส่วนเพาะปลูก

2) ความสัมพันธ์กับน้ำ การปลูกอาคารบนดินมีลักษณะที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับชีวิตความเป็นอยู่ และกิจวัตรประจำวัน เช่น การยื่นตัวเรือนบางส่วนออกไปในน้ำโดยอาจเป็นส่วนของชานหรือมีศาลาท่าน้ำ และมีบันไดที่สามารถลงสู่น้ำ หรือสำหรับเทียบเรือนซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมต่อสู่สังคมและภายนอกด้วย

3) เชื้อน การสร้างเชื่อมกันน้ำเซาะหรือวัตถุบรรเทาแรงคลื่นที่เกิดจากความเร็วของเรือสัญจรมีหลากหลายลักษณะเพื่อไม่ให้เกิดความชำรุดตลอดแนวคลอง โดยอาจมีลักษณะที่เป็นถาวรหรือกึ่งถาวร เช่น การก่อหินเรียงซ้อน และอาจยึดหินเข้าหากันด้วยซีเมนต์ บางส่วนอาจเป็นเชือกคอนกรีตเสริมเหล็ก และในบางกรณีอาจเป็นวัตถุบรรเทาคลื่นซึ่งมีลักษณะชั่วคราว เช่น การผูกไม้ไผ่เป็นมัดและยึดหลักด้วยเสาปักในน้ำ ซึ่งสามารถบอกถึงอาณาเขตได้ด้วย

¹² ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, เรือนไทย บ้านไทย (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2543).

¹³ อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นบ้านไทย – มอญ (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543).

4) รั้ว กรณีที่จำเป็นต้องมีการสร้างรั้วเพื่อความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัยควรเป็นรั้วโปร่งเพื่อรับและระบายถ่ายเทอากาศ และเพื่อการไหลวนของที่ว่าง ให้มีความต่อเนื่องระหว่างอาคารกับน้ำ

5) ศาลา องค์ประกอบที่สำคัญของอาคารที่พักอาศัยริมน้ำ คือ ชาน หรือ ศาลา ซึ่งอาจมีหน้าที่ใช้สอยเฉพาะหรือพื้นที่ใช้สอยแบบอเนกประสงค์ โดยเฉพาะชานหน้าบ้าน เป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมต่อระหว่างภายในและภายนอก ระหว่างอาคารกับน้ำตามที่กล่าวมาแล้ว โดยชานอาจมีม้านั่งสำหรับพักผ่อน มีการตั้งศาลพระภูมิ มีการตกแต่งด้วยไม้กระถางเพื่อความสดชื่น

6) หลังคา คือ กำบังแดดและฝนทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย อบอุ่น และเสริมความรู้สึกทางจิตวิทยาว่า บ้านคือวิมานของเรา และในแง่ของหน้าที่ใช้สอยทางกายภาพ ซึ่งอาจเป็นลักษณะของการทิ้งชายหรือเป็นปีกนกกันแดด กันฝน โดยใต้หลังคาควรมีช่องลมระบายถ่ายเทอากาศ เพื่อไม่ให้เกิดความร้อนถ่ายเข้าไปสู่ที่ว่างภายในเขตสบาย (comfort zone) สำหรับระดับความสูงชั้นของหลังคาบ้านแต่ละหลัง จะช่วยทำให้เส้นของแนวหลังคา (roof line) ตลอดลำคลองมีชีวิตชีวา และน่าสนใจด้วยความสัมพันธ์กับภูมิอากาศ นอกเหนือจากหลังคาแล้วองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อม คือ หน้าต่าง ผนัง และองค์ประกอบลักษณะอื่นที่ใช้ในการกันแดด สำหรับผนังนั้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีในการก่อสร้าง แต่ควรมีการเจาะช่องเปิดที่ผนังให้มาก เพื่อการถ่ายเทอากาศที่ไม่ต่างไปจากการตีฝ้าไม้ระแนงโปร่ง หรือบานเกล็ดไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ผนังจะถูกสร้างขึ้นมาจากวัสดุที่อมความร้อนสูงจะทำให้เวลากลางคืนไม่ค่อยสบายจึงควรเจาะช่องให้มาก¹⁴

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยริมน้ำ

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนฝั่งน้ำสู่เมืองฝั่งบกนั้นเกิดจาก 1) บทบาทที่เป็นมาของพื้นที่ ทั้งจากการเชื่อมโยงในระดับที่แตกต่างกัน 2) นโยบายและค่านิยมในแต่ละช่วงยุค และ 3) ปัจจัยทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติและฝีมือมนุษย์ ซึ่งผูกพันและเกี่ยวเนื่องกัน¹⁵

¹⁴ อรศิริ ปาณินท์. บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น (กรุงเทพฯ. สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539).

¹⁵ กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ. "การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาการวางแผนเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545).

การเปลี่ยนแปลงโดยความทันสมัยของชุมชนริมน้ำในบริบทของการอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมทางน้ำ กรณีศึกษาตัวอย่างเรือนแพและเรือนเสาสุงในประเทศไทย โดยสรุปว่าการเข้าถึงถนนและระยะห่างจากชุมชนเมืองเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งมีผลต่อการทำลายระบบคลอง โดยเกิดจากผู้อยู่อาศัยที่มีทัศนคติด้านลบกับน้ำและจิตสำนึกในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางน้ำลดลง ชุมชนที่สัมพันธ์กับโครงข่ายลำน้ำและหันหน้าบ้านสู่แม่น้ำมีแนวโน้มที่จะรักษาสภาพแวดล้อมทางน้ำสูงกว่าชุมชนที่หันหน้าบ้านสู่ถนน และนำเสนอการออกแบบวางผังชุมชนริมน้ำโดยใช้การเข้าถึงทางน้ำและพัฒนาพื้นที่ริมน้ำใหม่ บนพื้นฐานของทัศนคติที่ต้องการปกป้องรักษาสภาพแวดล้อมทางน้ำ¹⁶

การเปลี่ยนแปลงของบ้านไทยพื้นถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาว่า มีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการใช้สอย คุณค่า และความหมายทางวัฒนธรรม ตามประสบการณ์และค่านิยมของชาวบ้านที่เกี่ยวกับเงื่อนไขสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงนี้มีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และส่งผลต่อภาพลักษณ์ของชุมชนแตกต่างกัน ที่อยู่อาศัยพื้นถิ่นในลแวกพระนครศรีอยุธยามีรากฐานจากเรือนไทยประเพณีและถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงในบ้านส่วนใหญ่เกิดบริเวณพื้นที่ว่างต่อเนื่อง เช่น ระเบียง นอกชาน การเปลี่ยนระดับพื้น ใต้ถุนบ้าน และพื้นที่รอบบ้าน แยกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) การปรับปรุงระดับบ้าน ต่อเติมพื้นที่อื่นๆ ขนานไปกับโครงสร้างเรือนเดิม แบบคงโครงสร้างบริเวณระเบียงและแบบปรับลดโครงสร้างบริเวณระเบียง 2) การเปลี่ยนแปลงระดับกลุ่มบ้านหรือชุมชน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่างบ้าน¹⁷

¹⁶ อวีวรรณ เตนไพบูลย์. "การเปลี่ยนแปลงโดยความทันสมัยของชุมชนริมน้ำในบริบทของการอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมทางน้ำ กรณีศึกษาตัวอย่างเรือนแพและเรือนเสาสุงในประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ดุขุฎีบัณฑิต. คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี, 2545).

¹⁷ วันดี พิณจรัสสิน. วิวัฒนาการลักษณะสัณฐานและคุณค่าทางวัฒนธรรมของบ้านไทยพื้นถิ่นในลแวกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (โครงการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2550).

2.5 ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย

การให้ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย¹⁸

ใต้ถุน (น.)	หมายถึง พื้นที่ภายใต้พื้นเรือนที่ยกขึ้นจากระดับหน้าดินขนาดสูงของใต้ถุนมีขนาดต่างๆ เช่น สูงพอคนคลานเข้าไปได้ สูงเสมอคนเดินผ่านไปได้ เป็นต้น ล่องถุนก็เรียก
ล่องถุน (น.)	หมายถึง ที่ว่างระหว่างหน้าดินขึ้นไปถึงใต้พื้นเรือน
เดี่ยวล่าง (น.)	หมายถึง จากพื้นดินถึงหลังรอด (เดี่ยวล่องถุน)

การปลูกเรือนสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยว่า ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านภูมิประเทศท้องถิ่น ดินฟ้าอากาศ วัตถุประสงค์สำหรับปลูกสร้าง ความเป็นอยู่และคติความเชื่อถือในศาสนาเป็นเครื่องบังคับ เรือนไทยสมัยเก่ามักปลูกเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านข้างทางหนึ่งมีระเบียง ยกพื้นใต้ถุนสูง ชาวไทยแต่โบราณมีอาชีพส่วนใหญ่อยู่กับการเพาะปลูกจึงสร้างบ้านปลูกเรือนใกล้แม่น้ำลำคลองหนองบึง เพื่อทำประโยชน์แก่การครองชีพได้สะดวกถึงฤดูฝน ฝนตกหนักน้ำนองพื้นดิน เมื่อถึงหน้าน้ำ น้ำท่วมล้นตลิ่ง พื้นที่สำหรับบ้านจึงต้องยกสูงหรือเลือกหาที่สูงเพื่อหนีน้ำ ส่วนเรือนที่ปลูกอยู่ในกระบวนบ้านก็ยกพื้นเรือนให้สูง เพื่อใช้ประโยชน์ของใต้ถุนเป็นที่ประกอบกิจการประจำวัน มีบันไดฝ่าย ทอหูก เป็นต้น ในที่น้ำท่วมไม่ถึงราษฎรก็ยังปลูกเรือนยกพื้นสูงอยู่ เพราะมักใกล้ป่าเขา มีคนอยู่ห่างๆ กันไม่สู้แน่นหนา ไม่สะดวกแก่การทำนาทำสวน จะทำได้ก็แต่ไร่ มักมีสัตว์ป่าสัตว์ร้ายรบกวน การปลูกเรือนจึงต้องยกพื้นสูงเพื่อกันภัยอันตรายในช่วงเวลาค่าคืน¹⁹

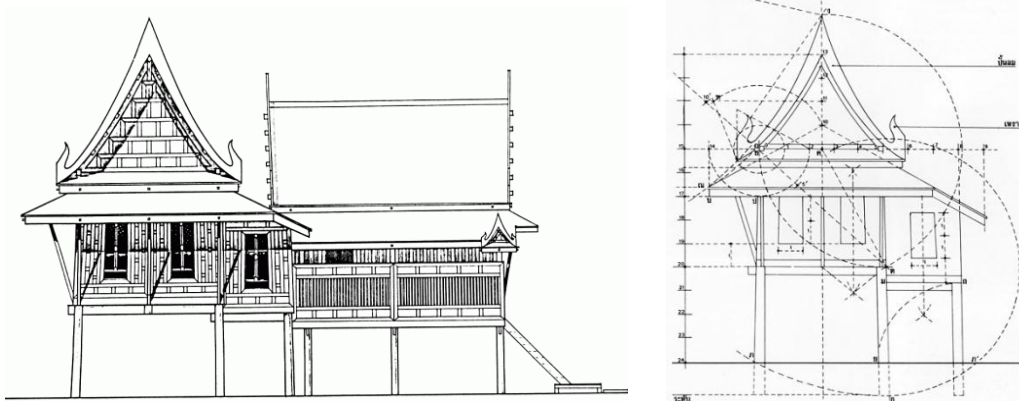
เรือนไทยในสมัยอยุธยาเน้นการปลูกเรือนไทยใต้ถุนเตี้ยจะนิยมเฉพาะในรั้วในวัง ด้วยสถานที่นั้นได้รับการถมดินให้สูงแม่น้ำจะขึ้นมากปากใดก็ไม่อาจท่วมได้ โดยทั่วไปในชนบทหรือในเมืองหลวงนอกรั้ววังออกมาก็มักจะใช้เรือนใต้ถุนสูงทั้งสิ้น เรือนไทยที่อยู่ชายทะเลหรือที่ลุ่มน้ำขังถึง ทางเดินเฉะเฉะลำบาก จะทำสะพานยกขึ้นเป็นสะพานยาวเชื่อมถึงกันระหว่างบ้านต่อบ้านไปโดยตลอด เรือนไทยใต้ถุนสูงแล้วยอมพ้นจากน้ำท่วม ส่วนเรือนที่อยู่ชายทะเลหรือที่ลุ่มน้ำท่วมได้ถุนและก็คงใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ นอกจากใช้เป็นที่จอดเรือหรือยกพื้นเอาเรือคว่ำไว้

¹⁸ จุลทัศน์ พยาธรานนท์. อุทิศานศัพท์เรือนไทยภาคกลาง, (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, 2537).

¹⁹ เสฐียรโกเศศ, ประเพณีเนื่องในการสร้างบ้านปลูกเรือน, (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2531).

สำหรับบ้านที่ปลูกบนที่น้ำท่วมไม่ถึงนิยมทำรั้วรอบขอบชิดเพื่อเป็นที่เก็บสัมภาระต่างๆ ถ้าปลูกในที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึงและมีบริเวณกว้างขวางก็จะถมดินปรับพื้น มีแคร่เอาไว้นั่งเล่นใต้ถุนหรือทอผ้า และกิจกรรมอื่นๆ รวมทั้งสานกระบุง ตะกร้าด้วย เรือนไม้ของชาวอิสลามที่มีฐานะดีจะปลูกใต้ถุนสูงส่วนบ้านทางเหนือยกพื้นสูงก็จริงแต่ไม่สูงนัก เมื่อจะลอดใต้ถุนก็ต้องค้อมหลังเล็กน้อย นั่นก็อาจจะเป็นประเพณีของคนไทยโบราณที่ไม่นิยมลอดใต้ถุน เพราะคำว่า “ใต้” หรือ “ถุน” ก็ดีล้วนแปลว่าต่ำช้า เข้าจึงไม่ลอดใต้ถุนกัน ผิดกับหมู่บ้านลาวพวน ลาวโซ่ง จะนิยมตั้งหูกทอผ้าไว้ใต้ถุนและทำงานกันใต้ถุน นอกจากใช้ประโยชน์ทำกิจกรรมต่างๆ อาศัยร่มเงาทงใต้ถุนแล้ว ก็ยังใช้เป็นที่พักผ่อนหรือทำงานจกรสานต่างๆ²⁰

“ใต้ถุน” เป็นที่ว่างส่วนใต้พื้นของตัวเรือนโดยไม่มีการกั้นฝา ใต้ถุนสูงเกิดจากการยกพื้นเรือน พื้นระเบียง และพื้นชานให้สูงจากพื้นดิน ความสูงของใต้ถุนนี้จะสูงมากบ้างน้อยบ้างสุดแล้วแต่สัดส่วนของเรือน และเกี่ยวกับการลดพื้นของระเบียงหรือชานด้วย นอกจากนี้ยังเกิดจากสภาพภูมิประเทศเกี่ยวกับระดับน้ำอีกด้วย ลักษณะใต้ถุนสูงมีประโยชน์ คือ 1) ลมพัดผ่านทำให้มีอากาศถ่ายเท ไม่อับชื้น 2) การลดพื้น ทำให้พื้นเป็นที่นั่งห้อยเท้า ลมพัดจากบนเรือนไปยังใต้ถุน และจากใต้ถุนขึ้นไปบนเรือน พร้อมทั้งยังมองลอดผ่านลงไปยังใต้ถุนได้ 3) ความปลอดภัย ความสูงของพื้นเรือนทำให้ปลอดภัยจากสัตว์และคนร้าย 4) ป้องกันน้ำท่วม บางท้องถิ่นในภาคกลางจะมีน้ำท่วมประจำ หรือท่วมเป็นช่วงระยะเมื่อยกพื้นสูงเสียแล้วปัญหาน้ำท่วมพื้นเรือนก็หมดไป 5) ที่ว่างใต้ถุน ใช้เป็นที่เก็บสัมภาระในการประกอบอาชีพ หรือพักผ่อนต้อนรับแขกหรือเพื่อนบ้านในบางโอกาส²¹



ภาพที่ 2-2 ขนาดสัดส่วนและการลดระดับของบ้านไทย

ที่มา : สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2537.

²⁰ น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนในสยาม, (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531).

²¹ สมใจ นิมเล็ก, “อยู่เรือนไทย,” วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 8. มหาวิทยาลัยศิลปากร, (2531).

การใช้ได้ถูกบ้านใช้ได้ไม่เหมือนกันทุกแห่งที่ตั้งที่ทำการสำรวจ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่น้ำท่วมถึงซึ่งไม่สามารถใช้งานได้ตลอด เฉพาะช่วงเวลา แต่ในพื้นที่อื่นๆ ได้ถูกบ้านจะเป็นพื้นที่สำคัญต่อชีวิตและการอยู่ไม่น้อยกว่าบนเรือน บางพื้นที่สำคัญมากกว่าด้วยซ้ำเพราะเป็นที่นั่งพักผ่อนของคนในละแวกบ้านเวลากลางวัน ภาพที่เห็นชินตาคือการแขวนเปลญวน และแควไม้ ได้ถูกมักใช้คละกันหลายการใช้สอย เช่น จักรสาน ซ่อมเครื่องมือ ทอผ้า แต่ปัจจุบันมีให้เห็นน้อยจนแทบจะไม่มีแล้ว นอกจากนั้นยังใช้เก็บของทุกชนิด อุปกรณ์เกษตร เครื่องมือจับปลา วัสดุก่อสร้าง รวมถึงตุ่มน้ำดื่ม น้ำใช้ บางบ้านใช้เลี้ยงสัตว์ด้วย เพราะคุ้มค่าใช้จ่ายในการสร้างโรงเลี้ยงและอยู่ใกล้ขีตมูลเสถศดวก สำหรับเรือนเครื่องผูกหรือเรือนได้ถูกเดี่ยว ใช้พักผ่อนไม่ได้ก็จะใช้เก็บของหรือเลี้ยงสัตว์เท่านั้น²²

รูปร่างลักษณะของเรือนไทยเดิมเกี่ยวกับได้ถูกนั้นมีความสูงของการยกพื้นมักสูงจากพื้นดินประมาณพันศรีษะ รวมทั้งชานก็ยกสูงด้วย การยกพื้นได้ถูกสูงนี้มีระดับลดหลั่นกัน เช่น พื้นของห้องนอนสูง 260 ซม. ระเบียบลดระดับลง 40 ซม. เป็นต้น การลดระดับ 30-40 ซม. นี้ทำให้เกิดประโยชน์ได้ 3 อย่างคือ 1) ช่วยให้มีลมพัดผ่านได้สะดวก 2) สายตามองลอดช่องลงมายังได้ถูกได้ ทำให้เกิดการไหลไปเทมาในที่ว่าง 3) ใช้ระดับที่ลด 40 ซม. ไว้เป็นที่นั่งได้พอดี เรือนไทยที่ จ.อยุธยา สุพรรณบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี ไม่นิยมลดระดับระเบียบแต่ลดเฉพาะชานเท่านั้น ทำให้ใช้รอดเพียงตัวเดียวยาวตลอดไม่ต้องต่อ สะดวกในการก่อสร้าง แต่เสียประโยชน์ที่จะได้รับดังกล่าวข้างต้น การยกพื้นได้ถูกสูงทำให้เกิดประโยชน์ดังนี้

1) เพื่อให้มีความปลอดภัยจากสัตว์ร้ายหรือคนร้ายในเวลาค่ำคืน ภาคกลางของประเทศไทยอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมถึง ฝนตกชุก มีต้นไม้หนาทึบ เต็มไปด้วยสัตว์ร้ายนานาชนิด เช่น งูพิษ ตะขาบ แมลงป่อง ถ้าบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ป่าก็ต้องระวังสัตว์ป่าอีกด้วย ฉะนั้นการยกที่นอนให้สูงจากพื้นดินจึงเป็นการปลอดภัยมากกว่า และยังได้ความมิดชิด (Privacy) ดีอีกด้วย

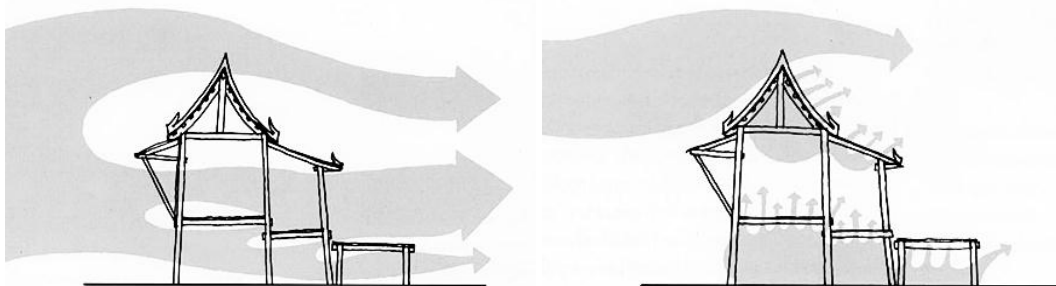
2) ป้องกันน้ำท่วมถึง ไม่ว่าภาคไหนของประเทศไทย จะมีน้ำท่วมจากฝนตก ส่วนภาคกลางนั้นน้ำเหนือไหลบ่าลงมา รวมทั้งน้ำทะเลขึ้นหนุนในราวเดือนพฤศจิกายนและธันวาคม ถ้าเกิดน้ำท่วมขึ้นก็ย้ายสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ จากได้ถูกขึ้นไว้บนเรือน

3) เพื่อใช้ประโยชน์ที่ว่างได้ถูกเก็บสิ่งของเครื่องใช้ ในการทำกิจกรรม เช่น เครื่องมือทำนา ทำสวน ได้แก่ เกวียน ไม้กระดาน เรือบด คันไถ กะทะเคียนน้ำตาล เป็นต้น

²² อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นบ้านไทย - มอญ, (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543).

4) เป็นที่ประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ ทำร่ม ทอผ้า ทอเสื่อ ปั่นฝ้าย ตำข้าว และไว้พักผ่อน ตั้งแคร่นั่งเล่นในเวลากลางวัน หรือเรือนหลังบ้านที่อ.สองพี่น้องจังหวัดสุพรรณบุรี แบ่งส่วนไว้เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ดไก่ หมู วัว ควาย แต่การเลี้ยงสัตว์ไว้ได้ทุนทำให้สกปรก ส่งกลิ่นเหม็นเป็นผลเสียต่อสุขภาพอย่างมาก บางท้องที่ก็แยกสัตว์เลี้ยงไว้ในคอกต่างหาก ซึ่งตั้งอยู่ไกลๆ กับเรือนเป็นการดีกว่าเลี้ยงไว้ได้ทุนดังกล่าว อำเภอพระประแดง จ.สมุทรปราการมีงานประเพณีสงกรานต์ในเดือนเมษายนของทุกปี จัดพื้นที่ได้ทุนตกแต่งอย่างสวยงามไว้เล่นสละบ้า ได้ทุนยังมีประโยชน์อื่นๆ อีกมากมาย เช่น เป็นที่เล่นของเด็กๆ นั่งขยี้ผ้าก่อนใส่อ่างลงไปซักที่คลอง นั่งจักตอก จักสาน เป็นต้น แต่ต้องเป็นฤดูที่น้ำท่วมไม่ถึง

5) ลมพัดผ่านได้สะดวก เกิดการไหลไปมาในที่ว่างภาคกลางของประเทศไทยอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13-16 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 95-102 องศาตะวันออก อากาศร้อนอุณหภูมิบางเดือนสูงถึง 39.9 องศาเซนติเกรดและมีความชื้นสูงมากเช่นกัน เนื่องจากอยู่ใกล้ทะเล เมื่ออากาศร้อนและมีความชื้นมากอาคารจึงต้องการความโปร่ง เบา ลอย การที่ยกได้ทุนเรือนสูงต้องตามลักษณะความต้องการของสิ่งแวดล้อม ดินฟ้าอากาศอย่างยิ่ง ส่วนความโปร่งของเรือนนั้นเห็นได้จากเรือนครัวที่ออกแบบฝาผนังไว้ให้มีลักษณะอากาศผ่านได้ เรียกว่าฝาโปร่งลม (Breathing wall) คือ ฝาสำหรับด ฝาขัดแตะ นอกจากฝาแล้วบางเรือนพื้นตอนที่เป็นครัวไฟยังเป็นพื้นขัดแตะอีกด้วย เช่น เรือนของนายลม้าย สาลีผล อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี ตลอดจนหน้าจั่วหัวท้ายยังทำช่องโปร่งให้ลมพัดผ่าน ควันไฟออกจากห้องได้สะดวก หารออกแบบทั้งหมดนี้เกิดจากความต้องการและความเข้าใจธรรมชาติ²³

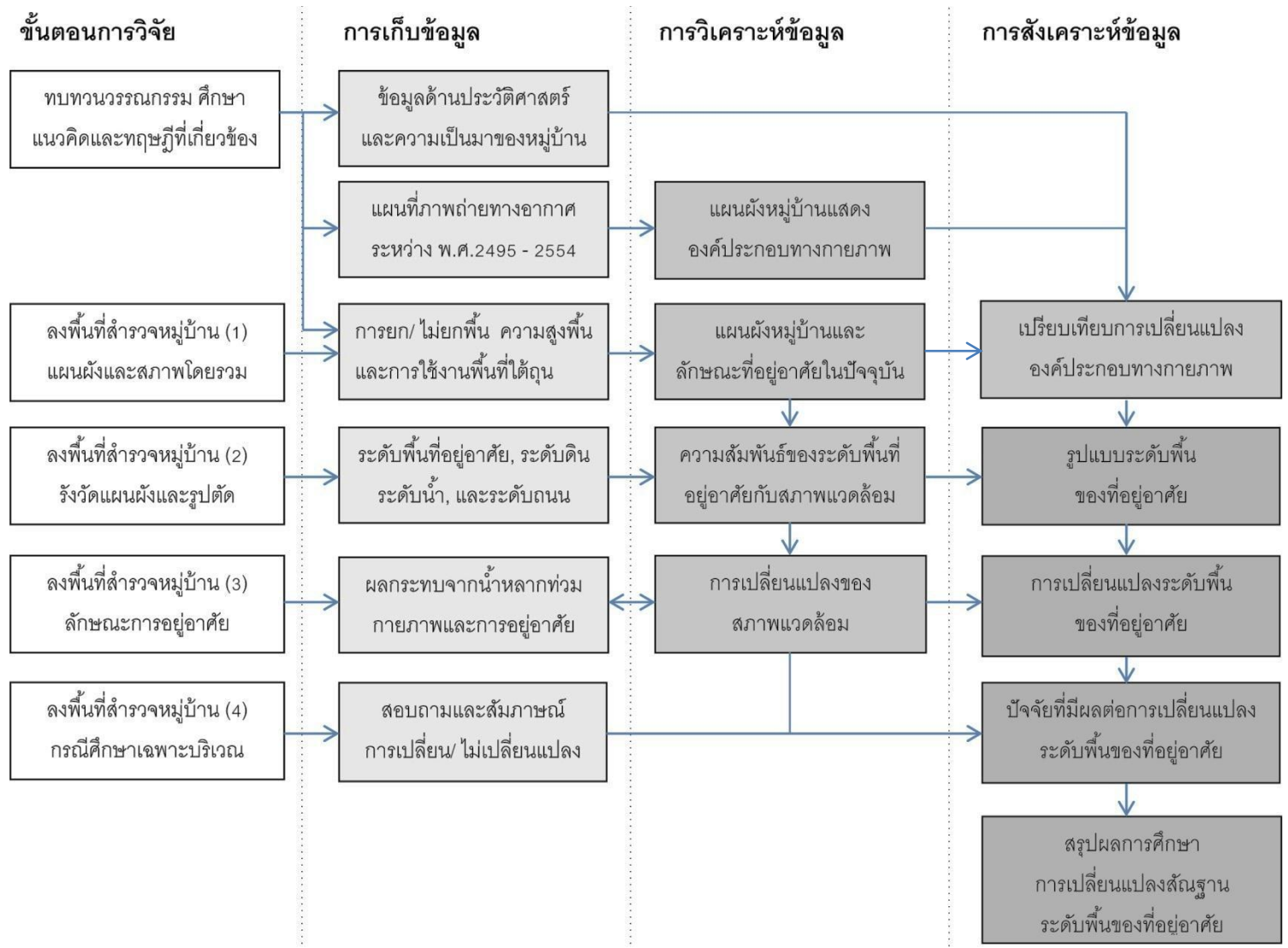


ภาพที่ 2-3 การใช้ประโยชน์ของบ้านไทยยกพื้นมีได้ทุนสูง
ที่มา : สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2537.

²³ กุทัย ใจจรงค์. เรือนไทยเดิม (กรุงเทพฯ. สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2518).

2.6 สรุปกรอบแนวคิดและคำถามของงานวิจัย

โดยสรุปการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย ชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เริ่มต้นด้วยแนวคิดและทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และแนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำ ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลของที่อยู่อาศัยมองแบบภาพรวมในระดับมหภาค (macro scale) ส่วนถัดมาเป็นการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยพื้นถิ่น และแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยริมน้ำ ซึ่งเป็นการศึกษาในรายละเอียดระดับจุลภาค (micro scale) ที่มุ่งเน้นเรื่องเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและที่อยู่อาศัย และส่วนสุดท้ายเป็นการศึกษาทบทวนความรู้และความเข้าใจเดิมที่มีอยู่เกี่ยวกับระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมน้ำ เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมน้ำในชุมชนหัวเวียง โดยมุ่งเน้นไปที่การนำเสนอให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ทฤษฎี ความรู้ และความเข้าใจเดิมที่มีอยู่จากการศึกษาชุมชนริมน้ำและที่อยู่อาศัยพื้นถิ่น ตลอดจนการยกระดับพื้นที่ หรือการใช้งานได้ทุนของที่อยู่อาศัย ยังไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาที่มา และความแตกต่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยพื้นถิ่นริมน้ำที่พบในปัจจุบันได้



แผนผังแสดงกรอบแนวคิดและระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัย

บทที่ 3

พื้นที่ศึกษา องค์ประกอบทางกายภาพ และการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง

3.1 บริบทของพื้นที่ศึกษา

3.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

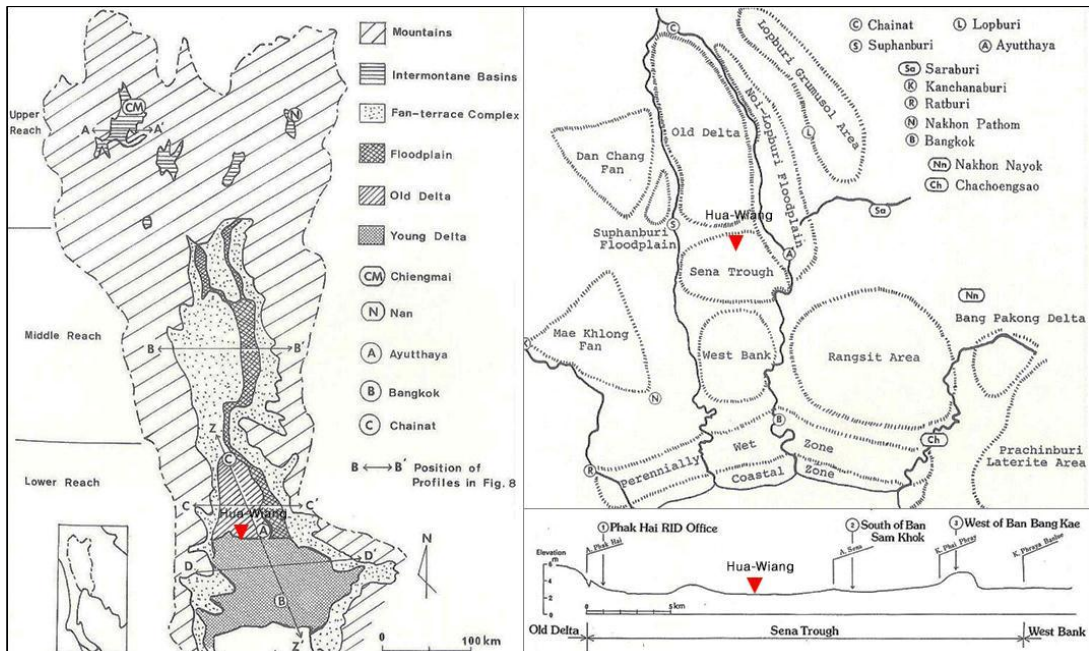
ชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่รอยต่อระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน (old delta) และที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง (young delta) ห่างจากกรุงเทพมหานครเป็นระยะทางประมาณ 77 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองอยุธยามาทางทิศตะวันตกประมาณ 30 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ คลองบางหลวง (คลองโผงผาง) และแม่น้ำน้อย
ตำบลบ้านกระทุ่ม

ทิศตะวันออก ติดกับ คลองบางหลวง (คลองโผงผาง) และคลองมนโรยารักษ์
ตำบลหัวเวียง ตำบลทางช้าง อำเภอบางบาล

ทิศใต้ ติดกับ แม่น้ำน้อย ตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลบ้านแพน อำเภอเสนา

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลลาดาง อำเภอเสนา และอำเภอผักไห่



ภาพที่ 3-1 ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนหัวเวียงในแผนที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ที่มา : Yoshikazu Takaya, *Agricultural development of tropical delta : A study of The Chao Phraya delta*,

Kyoto university, 1934.



ภาพที่ 3-4 ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงขอบเขตเทศบาลตำบลหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : Google Earth, มีนาคม 2553.



แผนที่ 3-1 แผนผังแสดงขอบเขตเทศบาลตำบลหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2553.

3.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีความสูงเฉลี่ยประมาณ 50 เมตรจากระดับน้ำทะเล เป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง (Flood Plain)¹ ลักษณะดินนั้นส่วนใหญ่เป็นดินตะกอนและดินเหนียว เกิดจากการทับถมกันของตะกอนที่ถูกพัดมาจากเทือกเขาทางตอนเหนือ จึงเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การปลูกข้าวและทำเกษตรกรรม ทั้งยังมีแม่น้ำน้อย และคลองบางหลวง (คลองโพงผาง) ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน ในช่วงฤดูน้ำหลากท่วมประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ระดับน้ำในแม่น้ำจะสูงกว่าช่วงฤดูน้ำลดปกติประมาณ 2.00 – 3.00 เมตร ไหลหลากเข้าท่วมทุ่งนาและหมู่บ้านเกือบทั้งหมด

แม่น้ำน้อยเป็นลำน้ำที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติตั้งแต่ยุคใดไม่ปรากฏแน่ชัด มีความยาวประมาณ 145 กิโลเมตร ไหลผ่าน 4 จังหวัดภาคกลาง โดยแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอเมืองจังหวัดชัยนาท แล้วไหลผ่านจังหวัดสิงห์บุรี อ่างทอง และไหลมารวมกับแม่น้ำเจ้าพระยาอีกครั้งที่อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แม่น้ำน้อยเป็นแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่มีปลาชุกชุม ทั้งยังเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญโดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของไทย

3.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพอากาศโดยทั่วไปไม่ร้อนจัดและไม่หนาวจัด ช่วงฤดูร้อนมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 33 องศาเซลเซียส และฤดูหนาวมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 20 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 1,081 มิลลิเมตรต่อปี โดยช่วงเดือนสิงหาคมถึงกันยายนจะมีฝนตกชุกมากที่สุด และช่วงปลายเดือนกันยายนเป็นต้นไป น้ำเหนือจะไหลเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาและเข้าสู่ลำคลองสาขาต่างๆ หลากท่วมทุ่งนาผ่านได้ฤกษ์เร็วเต็มทั้งพื้นที่ จนน้ำท่วมสูงสุดประมาณเดือนพฤศจิกายน แล้วจึงค่อยๆ ลดลงตั้งแต่เดือนอ้ายจนกระทั่งประมาณเดือนกุมภาพันธ์ได้ฤกษ์เร็วถึงจะแห้งสนิท

3.1.4 ลักษณะทางสังคม

เทศบาลตำบลหัวเวียงครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 20.8 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยชุมชน 2 ตำบล 23 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลหัวเวียง หมู่ 1 ถึงหมู่ 13 และ ตำบลบ้านกระทุ่ม หมู่ 1 ถึงหมู่ 10 มีประชากร 6,491 คน เป็นชาย 3,120 คน และหญิง 3,384 คน รวมทั้งสิ้น 1,588 หลังคาเรือน²

¹ Yoshikazu Takaya, *Agricultural development of tropical delta: A study of The Chao Phraya delta*, (Japan, Kyoto University, 1934).

² เทศบาลตำบลหัวเวียง, *รายงานสรุปประจำปี 2550*, ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2548

การอพยพย้ายเข้ามาจากถิ่นอื่นมีน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมในท้องถิ่นทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเครือญาติ ปลูกบ้านเรือนติดกันตลอดสองฝั่งแม่น้ำ มักจะมีพื้นที่ว่างระหว่างบ้านและใช้ทางเข้าออกร่วมกันในแต่ละกลุ่มบ้านนั้นๆ ลักษณะที่อยู่อาศัยมีทั้งเรือนแพยกตั่งบนเสา เรือนไทยประเพณี เรือนพื้นถิ่นริมน้ำ และที่อยู่อาศัยรูปแบบใหม่ๆ

การเดินทางเข้าถึงได้ทั้งทางน้ำและทางบก ทางสัญจรทางน้ำสามารถเดินทางโดยเรือใช้เส้นทางผ่านแม่น้ำน้อย หรือคลองบางหลวง ติดต่อกับตลาดบ้านแพน อ.เสนาทางทิศใต้ และตลาดผักไห่ อ.ผักไห่ทางทิศเหนือ ส่วนการสัญจรทางบกสามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว รถตู้โดยสาร หรือรถโดยสารประจำทาง โดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3454 เสนา – ผักไห่ ผ่านตลาดบ้านแพน อ.เสนา ขึ้นไปทางทิศเหนือประมาณ 4 กิโลเมตร ผ่านวัดโบสถ์ล่าง ต.บ้านโพธิ์ จากนั้นเลี้ยวขวาเข้าสู่ถนนเทศบาลหัวเวียงประมาณ 1 กิโลเมตร ก็จะพบชุมทางเข้าสู่ชุมชนริมน้ำเทศบาลตำบลหัวเวียง

สมัยก่อนชุมชนจะใช้น้ำจากแม่น้ำน้อยและน้ำฝนเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน แต่ปัจจุบันเทศบาลตำบลหัวเวียงมีอาคารผลิตและกรองน้ำประปาหมู่บ้าน สำหรับแจกจ่ายให้เพียงพอใช้ได้ทุกครัวเรือน รวมทั้งระบบไฟฟ้าและการสื่อสารก็ได้รับการให้บริการจากหน่วยงานภาครัฐครอบคลุมทุกพื้นที่ในชุมชนหัวเวียง

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ บริเวณที่ตั้งชุมชนมีวัดสำคัญ 3 แห่ง ได้แก่ วัดบางกระทิง วัดสุวรรณเจติย์ และวัดหัวเวียง มีการผสมผสานกันด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยดั้งเดิม และชาวไทยเชื้อสายจีนที่บรรพบุรุษย้ายเข้ามาตั้งรกรากที่หัวเวียงเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว ซึ่งปัจจุบันนี้ชาวบ้านก็ยังมีกิจกรรมและสืบทอดประเพณีต่างๆ เอาไว้ เช่น งานบวงสรวงเช่นไหว้ศาลเจ้าพ่อมังกร งานไหว้ศาลเจ้าปู่เกล้าางช่วงตรุษจีน งานประเพณีสงกรานต์ งานรับขวัญข้าวตลอดจนงานบุญงานวัดที่มีจัดสม่ำเสมอเกือบทั้งปี รวมทั้งวัฒนธรรมการพายเรือเดินทางไปวัดหรือติดต่อละแวกหมู่บ้านใกล้เคียงก็ยังคงพบได้เป็นปกติที่หมู่บ้านหัวเวียง โดยเฉพาะช่วงเข้าตรุษ ชาวบ้านจะเตรียมสำหรับข้าวปลาอาหาร ขนมหวาน ดอกไม้ มานั่งที่หน้าบ้านตนเอง เพื่อรอพระสงฆ์พายเรือมารับบิณฑบาตทั้งสองฝั่งของแม่น้ำน้อย



ภาพที่ 3-5 และ 3-6 วัฒนธรรมการใช้เรือที่หมู่บ้านหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

3.1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ประชากรที่มีอายุ 20-40 ปี ซึ่งเป็นคนวัยแรงงานของหมู่บ้านมักประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป หรือรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในอำเภอเสนาและอำเภอใกล้เคียง ประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป มักประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และประมงน้ำจืด หรือประกอบอุตสาหกรรมขนาดเล็กในครัวเรือน เช่น ทำจักรสาน ทำเมรุลอย ทำพลู ทำกำนธูป ตัดเย็บเสื้อผ้า และค้าขาย

เนื่องจากมีน้ำหลากท่วมเป็นประจำเกือบทุกปี ในอดีตเกษตรกรที่หัวเวียงมักปลูกข้าวนาปี ด้วยวิธีการหว่าน คือปลูกได้ปีละ 1 ครั้ง โดยใช้ข้าวเมล็ดสั้นพันธุ์พื้นเมืองเรียกว่า ข้าวพันธุ์ขึ้นน้ำ, ข้าวเบา หรือข้าวฟางลอย (floating rice) ซึ่งสามารถอยู่ในน้ำลึกประมาณ 10 -35 เซนติเมตร หรือข้าวชนิดทนน้ำลึก (deep floating rice) สามารถอยู่ได้ในน้ำลึก 50 -100 เซนติเมตร ซึ่งเป็นข้าวที่ยืดปล้องได้อย่างรวดเร็ว จึงสามารถเจริญเติบโตพ้นน้ำหลากท่วมได้ แต่ข้าวประเภทนี้มีข้อเสียคือให้ผลผลิตต่ำ กระทั่งวงเกษตรและสหกรณ์จึงพัฒนาพันธุ์ข้าวที่ทนน้ำและให้ผลผลิตสูงขึ้นเป็นพันธุ์ลูกผสม (high yield varieties) ซึ่งจะมีความสูงของต้นข้าว 30-60 เซนติเมตร³

การทำนาในอดีตเริ่มตั้งแต่เดือน 5 เป็นช่วงไถด้วยแรงงานควาย แล้วจึงตามด้วยการไถแปรก่อนหว่านเมล็ดข้าว และไถกลบรอให้ฝนตกจนน้ำเริ่มขังท่วมทุ่งนา ข้าวจะเริ่มงอกขึ้นเหนือน้ำจนกระทั่งประมาณเดือน 10 ทำพิธีรับขวัญข้าวตั้งท้อง เมื่อถึงเดือนอ้ายที่น้ำในนาก็เริ่มลด ข้าวก็สุกออกรวงพอดีเริ่มเก็บเกี่ยวได้ แต่ถ้าบางปีน้ำยังไม่ลดก็ต้องพายเรือเกี่ยวข้าวทำเป็นฟอนหาที่

³ สิริทิพย์ สิ้นแสงแก้ว. “แนวทางการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามโครงการนำร่องการบริหารจัดการและพัฒนาพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่รองรับน้ำอง เพื่อบรรเทาอุทกภัยตามแนวพระราชดำริแก้มลิง อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต. ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2552).

ตากแดดให้แห้งก่อน จึงค่อยใส่เกียนนำมาที่ลานหรือนอกชานเพื่อนวดและฟาดข้าวจนได้เป็นข้าวเปลือกแล้วจึงเก็บเข้ายุ้งข้าว บางบ้านที่ไม่มียุ้งก็เก็บข้าวเปลือกไว้ได้ถุนบ้านล้อมด้วยเสื่อล้มแพนที่ทำจากไม้ไผ่สาน เป็นช่วงกักข้าวเพื่อรอราคาก่อนนำไปส่งโรงสีซึ่งอยู่ทางฝั่งวัดหัวเวียงหรือมีพ่อค้าใช้เรือเอี่ยมจูงมารับซื้อข้าวเปลือกถึงบ้าน⁴

แต่ปัจจุบันฝนไม่ตกตามฤดูกาล รวมทั้งข้าวพันธุ์ลูกผสมนี้ไม่สามารถอยู่ในระดับน้ำที่ลึกมากได้ ทำให้น้ำข้าวได้รับความเสียหายในช่วงฤดูน้ำหลากท่วมเป็นประจำทุกปี กรมชลประทานจึงพัฒนาระบบชลประทานและสร้างคันกั้นน้ำ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2505 ครอบคลุมพื้นที่การเกษตรในเขตอำเภอผักไห่และอำเภอเสนา เพื่อควบคุมให้พื้นที่เกษตรกรรมดังกล่าวสามารถปลูกข้าวพันธุ์ผสมในฤดูน้ำหลากท่วมได้ และส่งเสริมให้เกษตรกรทำนาปรังโดยใช้ข้าวพันธุ์ไวแสงมีอายุ 4 เดือนซึ่งสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ปีละ 2 ครั้ง ด้วยเหตุนี้ทำให้ไม่มีตะกอนดินซึ่งเป็นปุ๋ยตามธรรมชาติที่มักพัดพามาพร้อมกับน้ำหลาก ทำให้ต้องใส่ปุ๋ยเคมีเร่งข้าวให้เจริญเติบโตและจ้างรถเกี่ยวข้าวแล้วส่งเข้าโรงสีเลยเพื่อให้มีเวลาเตรียมไถทำนาครั้งต่อไปได้ทันที แต่การสร้างคันกั้นน้ำไม่ให้น้ำไหลเข้าสู่ทุ่งเช่นนี้ก็กลับทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำช่วงฤดูน้ำหลากท่วมสูงขึ้นกว่าเดิม ส่งผลให้พื้นที่ซึ่งระดับคันกั้นน้ำต่ำมักมีน้ำล้นคันไหลเข้าท่วมบ้านเรือนและพื้นที่เกษตรกรรม รวมทั้งพื้นที่ริมน้ำที่อยู่นอกคันกั้นน้ำก็ถูกน้ำท่วมบ่อยครั้งและระดับน้ำท่วมก็สูงมากกว่าอดีตอีกด้วย⁵



ภาพที่ 3-7 และ 3-8 ทุ่งนา ต.หัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา ฤดูน้ำลด และฤดูน้ำหลาก

ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553 และ ตุลาคม 2553.

⁴ สัมภาษณ์ นายเนียน ทองศรีจัด, 18 มีนาคม 2554.

⁵ สิริทิพย์ สิ้นแสงแก้ว. “แนวทางการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามโครงการนำร่องการบริหารจัดการและพัฒนาพื้นที่การเกษตรเป็นพื้นที่รองรับน้ำอง เพื่อบรรเทาอุทกภัยตามแนวพระราชดำริแก้มลิง อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต. ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2552).



ภาพที่ 3-9 และ 3-10 การทำนา ต.หัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553.

3.1.6 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ศึกษาโดยสังเขป

3.1.6.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา⁶

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเมืองหลวงเก่าของไทย สถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1893 โดยสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 โดยในช่วงเวลา 417 ปีที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีมีกษัตริย์ขึ้นครองราชทั้งสิ้น 33 พระองค์ 5 ราชวงศ์ ได้แก่ ราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์สุพรรณภูมิ ราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์ปราสาททอง และราชวงศ์บ้านพลูหลวง

หลังจากเสียกรุงในปี พ.ศ.2310 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ และทรงตั้งอยุธยาเป็นเมืองจัตวาเรียกว่าเมืองกรุงเก่า ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดให้มีการปรับปรุงการปกครองทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเสียใหม่ โดยจัดการปกครองแบบเทศาภิบาล ให้รวมหัวเมืองที่อยู่ใกล้เคียงกัน 3-4 หัวเมืองขึ้นเป็นมณฑล พ.ศ.2438 โปรดให้จัดตั้งมณฑลกรุงเก่าขึ้น ประกอบด้วย 8 หัวเมือง ได้แก่ กรุงเก่าศรีอยุธยา อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี พรหมบุรี อินทร์บุรี และสิงห์บุรี ต่อมา พ.ศ.2469 เปลี่ยนชื่อจากมณฑลกรุงเก่าเป็นมณฑลอยุธยา ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จึงยกเลิกการปกครองแบบเทศาภิบาล และยกฐานะมณฑลอยุธยาเป็นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนถึงปัจจุบัน แบ่งการปกครองเป็น 16 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา, อำเภอนครหลวง, อำเภอบ้านแพรก, อำเภอลาดบัวหลวง, อำเภอมหาราช, อำเภออุทัย, อำเภอบางไทร, อำเภอท่าเรือ, อำเภอบางปะหัน, อำเภอภาชี, อำเภอบางซ้าย, อำเภอบางปะอิน, อำเภอวังน้อย, อำเภอผักไห่, อำเภอบางบาล และอำเภอเสนา

⁶ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, จังหวัดพระนครศรีอยุธยา [ออนไลน์], 23 มีนาคม 2554. แหล่งที่มา

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ราบลุ่มแอ่งกระทะ ไม่มีภูเขา มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี ซึ่งไหลมาบรรจบกัน ล้อมรอบตัวเมืองทำให้มีลักษณะเป็นเกาะ สามารถเดินทางติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงโดยใช้โครงข่ายเส้นทางน้ำ โดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ จังหวัดลพบุรี, อ่างทอง และสระบุรี

ทิศตะวันออก ติดกับ จังหวัดสระบุรี

ทิศใต้ ติดกับ จังหวัดปทุมธานี และนนทบุรี

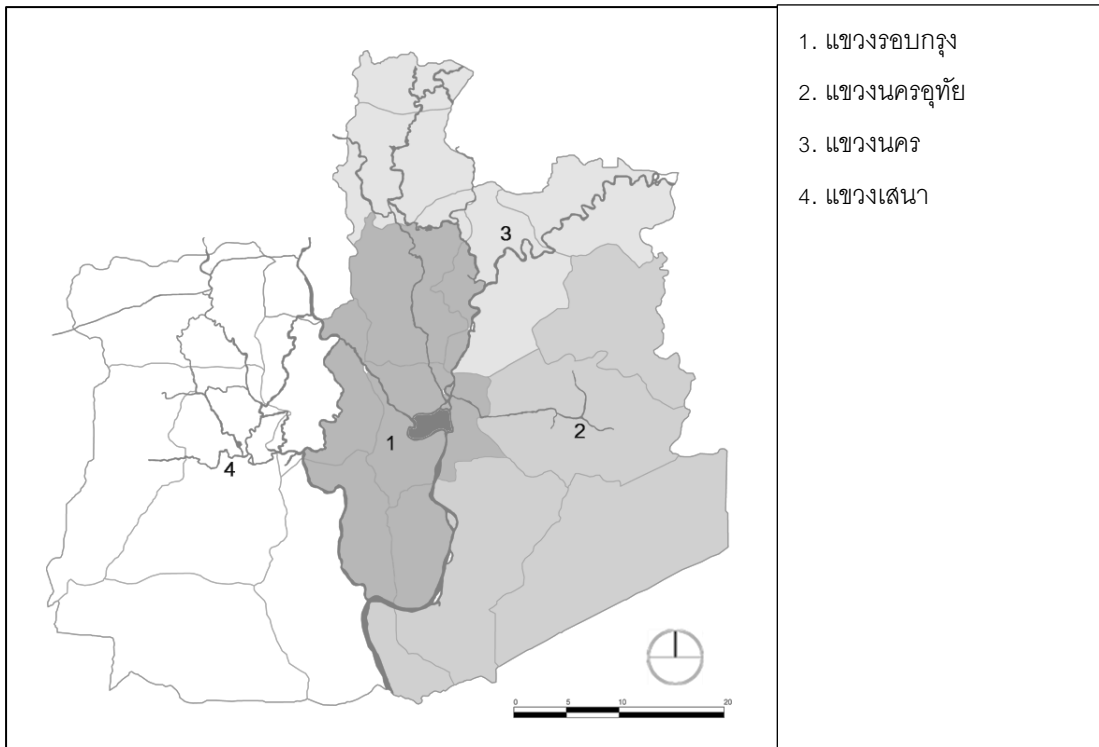
ทิศตะวันตก ติดกับ จังหวัดสุพรรณบุรี

3.1.6.2 ประวัติความเป็นมาของอำเภอเสนา

อำเภอเสนามีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยการปกครองในสมัยนั้นของกรุงศรีอยุธยาแบ่งเขตปกครองออกเป็น 4 แขวง ได้แก่ (1) แขวงขุนนคร (2) แขวงขุนนครอุไทย (3) แขวงขุนเสนา แต่อีกแขวงหนึ่งนั้นไม่ปรากฏแน่ชัด เพียงแต่ทราบว่าเป็นแขวงรอบบริเวณที่ตั้งกรุงศรีอยุธยาในปัจจุบันนี้ สำหรับอำเภอเสนาเป็นส่วนหนึ่งของแขวงขุนเสนา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอำเภอเสนาเกิดขึ้นพร้อมกับการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในวันศุกร์ เดือน 5 ขึ้น 6 ค่ำ ปี พ.ศ.1893 โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) พระราชทานนามว่า “กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยาดีลกภพพรรัตน์ราชธานีบุรีรมย์”⁷

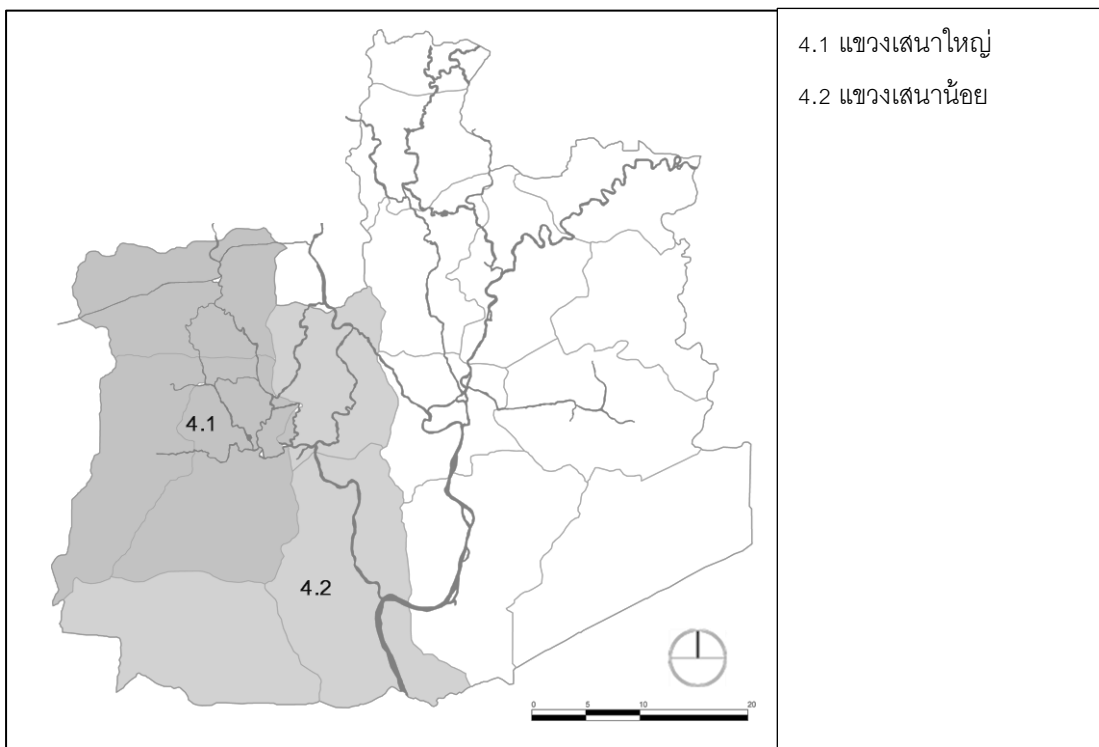
ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การแบ่งเขตปกครองของกรุงศรีอยุธยายังคงแบ่งเป็น 4 แขวงตามเดิม แต่เปลี่ยนชื่อเรียกใหม่เป็น (1) แขวงรอบกรุง (2) แขวงนครอุไทย (3) แขวงนคร และ (4) แขวงเสนา จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการเปลี่ยนแปลงแบ่งเขตการปกครองให้เล็กลงกว่าเดิมโดย (1) แขวงนคร แบ่งเป็น 2 แขวง ได้แก่ (1.1) แขวงนครใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ฝั่งซ้าย และ (1.2) แขวงนครน้อย ครอบคลุมพื้นที่ฝั่งขวาของเดิม ส่วน (4) แขวงเสนา แบ่งเป็น 2 แขวง ได้แก่ (4.1) แขวงเสนาใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ฝั่งเหนือ และ (4.2) แขวงเสนาน้อย ครอบคลุมพื้นที่ฝั่งใต้ของแขวงเสนา ซึ่งอำเภอเสนาเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของแขวงเสนาใหญ่ในสมัยนั้น

⁷ สมพงษ์ ตริสุขี (อดีตผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา) บรรยายสรุปอำเภอเสนา, 2529.



แผนที่ 3-2 แผนผังแบ่งเขตการปกครองของ จ.พระนครศรีอยุธยา ในสมัยอยุธยา

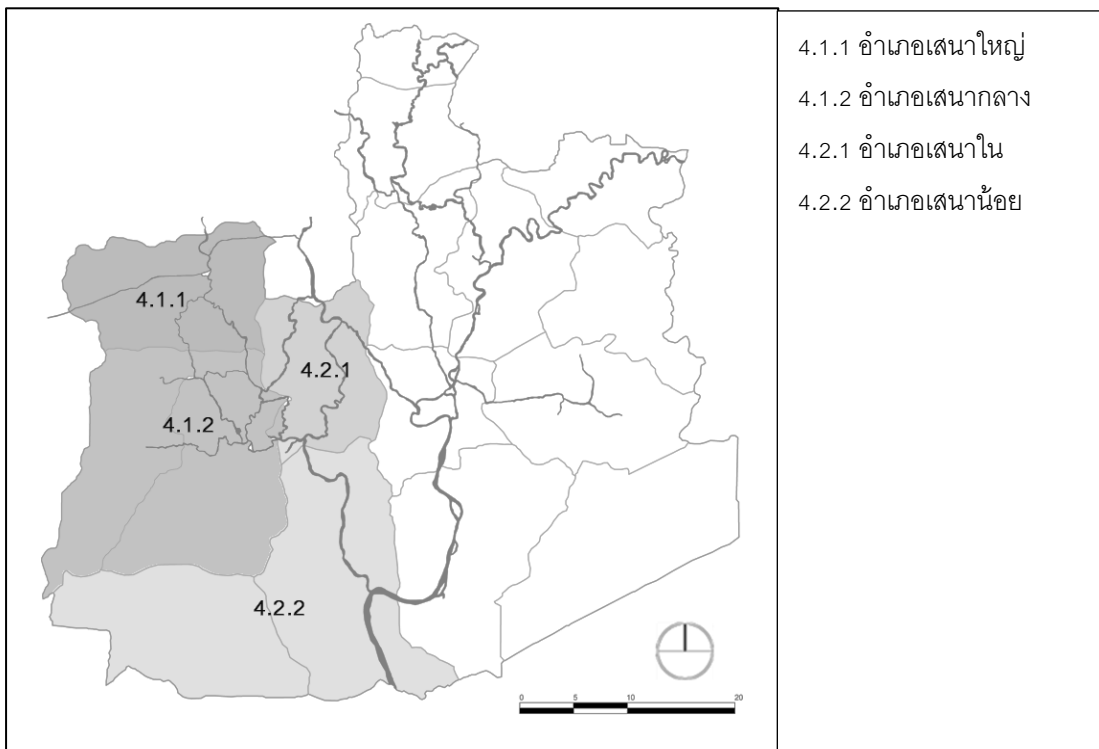
ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553.



แผนที่ 3-3 แผนผังแบ่งเขตการปกครองของแขวงเสนา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 3)

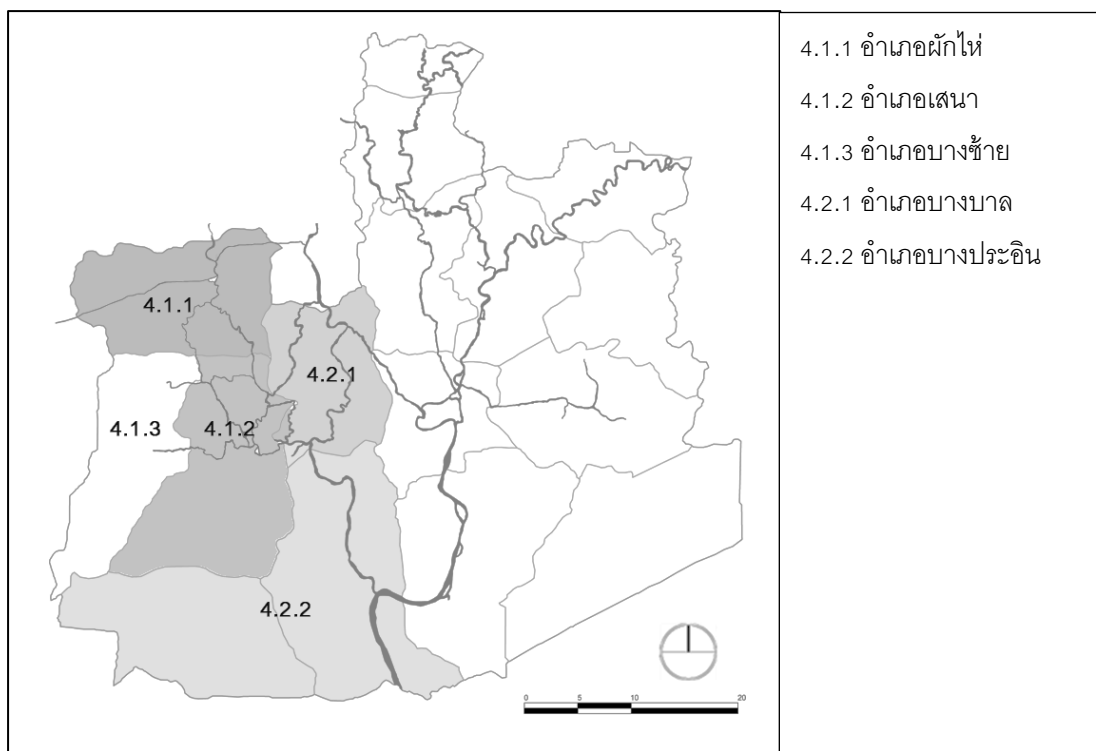
ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553.

จนกระทั่งเริ่มมีการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2438 โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่ทรงดำริเห็นว่า แม้แขวงเสนาจะแบ่งเขตปกครองออกเป็นแขวงเสนาใหญ่และแขวงเสนาน้อยแล้วก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏว่ามีพลเมืองมาก อีกทั้งท้องที่มีบริเวณกว้างขวาง จึงให้ผู้รักษากรุงฯ จัดการแบ่งขอบเขตการปกครองเสียใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดย (4.1) แขวงเสนาใหญ่ แบ่งเป็น 2 อำเภอ ได้แก่ พื้นที่ส่วนเหนือเรียกว่า (4.1.1) อำเภอเสนาใหญ่ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอผักไห่ และพื้นที่ส่วนใต้เรียกว่า (4.1.2) อำเภอเสนากลาง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอเสนาจนถึงปัจจุบัน ส่วนอีกแขวงหนึ่งคือ (4.2) แขวงเสนาน้อย ก็แบ่งเป็น 2 ได้แก่ พื้นที่ส่วนเหนือแบ่งจากบางส่วนของแขวงเสนาใหญ่ รวมกับบางส่วนของแขวงเสนาน้อยรวมเรียกว่า (4.2.1) อำเภอเสนาใน ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอบางบาล และพื้นที่ส่วนใต้เรียกว่า (4.2.2) อำเภอเสนาน้อย ซึ่งเปลี่ยนเป็นอำเภอบางไทรปัจจุบันนี้ จึงกล่าวได้ว่าอำเภอเสนาเดิมเรียกว่าแขวงเสนากลาง ซึ่งแยกตัวออกมาจากแขวงเสนาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือซึ่งก็คือแขวงขุนเสนาเมื่อครั้งสมัยอยุธยานั่นเอง



แผนที่ 3-4 แผนผังแบ่งเขตการปกครองของแขวงเสนา ในสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล

ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553.



- 4.1.1 อำเภอฝักไถ่
- 4.1.2 อำเภอเสนา
- 4.1.3 อำเภอบางซ้าย
- 4.2.1 อำเภอบางบาล
- 4.2.2 อำเภอบางปะอิน

แผนที่ 3-5 แผนผังแบ่งเขตการปกครองแขวงเสนาในปัจจุบัน

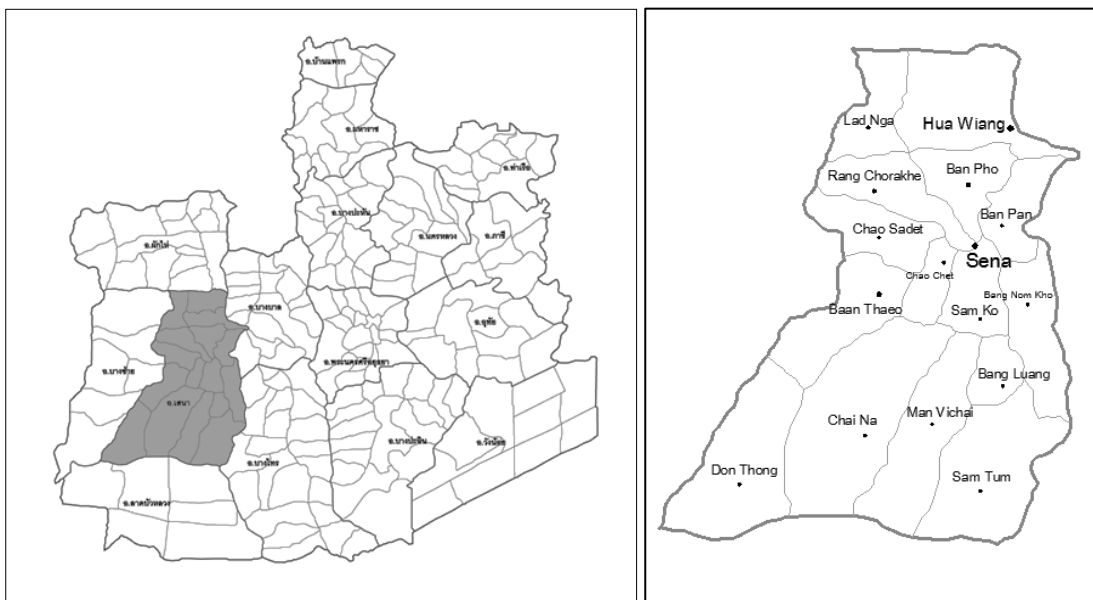
ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553.

ปี พ.ศ.2435 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นยุคของการปฏิรูปหรือยุคของการทำประเทศให้ทันสมัย และดำเนินการปกครองหัวเมืองแบบเทศาภิบาล ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2437 เพื่อสร้างเอกภาพทางการปกครองและรักษาเอกราชของประเทศให้พ้นจากภาวะภัยคุกคามจากชาติมหาอำนาจตะวันตกทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส โดยจัดให้มีการวางแผนการปกครองทั่วราชอาณาจักรสืบเนื่องกัน

อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2438 (ร.ศ.114) ในสมัยจัดรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยขึ้นอยู่กับมณฑลกรุงเก่าซึ่งต่อมาภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอยุธยา มีที่ตั้งบัญชาการอยู่ที่เมืองกรุงเก่า ซึ่งก็คือจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปัจจุบัน หน่วยราชการระดับรองลงไปจากเมืองก็คือแขวงหรืออำเภอ โดยกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดเขตอำเภอตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 สำหรับอำเภอเสนาแบ่งเขตการปกครองเป็น 28 ตำบล ได้แก่ ตำบลเสนา ตำบลบ้านกระทุ่ม ตำบลกลางคลอง ตำบลคลองขวาง ตำบลเจ้าเจ็ดชายนา ตำบลเต่าเล่า ตำบลบางกระทิง ตำบลบางซ้ายนอก ตำบลบางซ้ายใน ตำบลบางนมโค ตำบลบ้านแก้ว ตำบลบ้านแพน ตำบลบ้านโพธิ์ ตำบลเทพมงคล ตำบลบ้านหลวง ตำบลบ้านใหญ่ ตำบลปลายกลัดนอก ตำบลปลายกลัดใน ตำบลปลายนาใต้

ตำบลปลายนาเหนือ ตำบลมารวิชัย ตำบลรางจระเข้ใต้ ตำบลรางจระเข้เหนือ ตำบลลาดงา ตำบลสามตุ่ม ตำบลบ้านชนมจิ้น และตำบลหัวเวียง

การจัดรูปแบบการปกครองระดับตำบลมีกำหนดหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าหน่วยปกครอง วิธีการจัดตั้งกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 ให้จัดตั้งจากบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ มั่นคง เป็นผู้ใหญ่บ้านที่พอจะว่ากล่าวบังคับราษฎรได้ แต่ต่อมาได้มียกเลิกผู้ใหญ่บ้าน มีแต่กำนันเท่านั้น ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของกำนันบกพร่องไป เนื่องจากขาดผู้ช่วยคอยดูแลทุกข์สุขของราษฎร ในแต่ละเขตท้องที่ของตำบลหนึ่งๆ ก็กว้างมากเกินกำลังคนเดียวที่จะปกครอง ขอบกพร่องดังกล่าวได้รับการแก้ไขในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริให้มีการลงจัดตั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านกันเอง โดยทรงมอบหมายให้หลวงเทศาภิบาลวิชาวารี (เส็ง วิริยศิริ) ไปทดลองเลือกตั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่เกาะบางประอินเป็นการทดลองก่อน ซึ่งผลการทดลองเลือกกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่บางประอินนับว่าประสบความสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ มณฑลอยุธยาเป็นมณฑลแรกที่ได้จัดการทดลองเลือกกำนันและผู้ใหญ่ ในด้านการป้องกันรักษาความสงบของราษฎรในรูปการปกครองท้องถิ่น ได้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้ยกฐานะท้องที่บางส่วนของอำเภอเสนาเป็นเขตเทศบาล คือพื้นที่บางส่วนของตำบลเสนากลาง คลองปลายนาใต้ และบ้านแพน รวมเรียกว่า “เทศบาลเมืองเสนา” สมัยนั้นเทศบาลมีเนื้อที่ 5 ตารางกิโลเมตร (ราชกิจจานุเบกษาฉบับที่ 14 มีนาคม 2480 หน้า 181)⁸



แผนที่ 3-6 และ 3-7 แผนผังแบ่งเขตการปกครองของ จ.พระนครศรีอยุธยา และอำเภอเสนา
ที่มา : ผู้วิจัย, พฤษภาคม 2553.

⁸ สมพงษ์ ตริสุธี (อดีตผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา) บรรยายสรุปอำเภอเสนา, 2529

ปี พ.ศ.2486 สมัยมีปลัดอำเภอผู้รับผิดชอบประจำตำบลได้มีการเปลี่ยนแปลงเขตตำบลเสียใหม่โดยยึดขอบเขตธรรมชาติคือ แม่น้ำ ลำคลองเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ปลัดอำเภอรับผิดชอบประจำทำงานได้สะดวกและลดตำบลเหลือ 17 ตำบล คือ ตำบลบ้านกระทุ่ม ตำบลเจ้าเจ็ด ตำบลชายนา ตำบลบางนมโค ตำบลบ้านแก้ว ตำบลบ้านแพน ตำบลบ้านโพธิ์ ตำบลรางจระเข้ ตำบลลาดงา ตำบลสามกอ ตำบลเทพมงคล ตำบลบางซ้าย ตำบลเต่าเล่า ตำบลปลายกั๊ต ตำบลมารวิชัย ตำบลสามตุ่ม และตำบลหัวเวียง

พ.ศ.2491 กระทรวงมหาดไทยได้ยกฐานะตำบลเทพมงคล ตำบลเต่าเล่า ตำบลบางซ้าย ตำบลปลายกั๊ต ขึ้นเป็นกิ่งอำเภอเรียกว่ากิ่งอำเภอบางซ้าย และขึ้นกับอำเภอเสนา เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2497 ในขณะที่นั้นอำเภอเสนามีตำบลในเขตการปกครอง 13 ตำบล

พ.ศ.2537 จัดตั้งสุขาภิบาลตำบลหัวเวียง ซึ่งต่อมาได้รับการยกฐานะเป็น “เทศบาลตำบลหัวเวียง” ตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 9 ก เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 ประกอบด้วย 2 ตำบล 23 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลหัวเวียง หมู่ 1 – 13 และ ตำบลบ้านกระทุ่ม หมู่ 1 – 10 ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 20.8 ตารางกิโลเมตร โดยมีสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียงตั้งอยู่เลขที่ 55 หมู่ที่ 9 ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา⁹

3.1.6.3 ประวัติความเป็นมาของชุมชนหัวเวียง

ชุมชนริมแม่น้ำเทศบาลตำบลหัวเวียงตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเสนา เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานยาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย หรือประมาณกว่า 300 ปีมาแล้ว สันนิษฐานจากอายุของวัดทั้ง 3 วัดในชุมชน ได้แก่ วัดบางกระทิง วัดสุวรรณเจดีย์ และวัดหัวเวียง สำหรับวัดบางกระทิง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ต.หัวเวียง ริมแม่น้ำน้อย ทิศเหนือของชุมชน ซึ่งมีบันทึกประวัติการก่อสร้างวัดตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระนารายณ์มหาราช ปี พ.ศ.2230 โดยมีพระยาสิทธิราชเดโชชัยเป็นผู้นำในการก่อสร้างแต่ไม่สำเร็จ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเพทราชาได้ก่อสร้างเพิ่มเติมจนสำเร็จ เดิมไม่ได้ตั้งอยู่ ณ พื้นที่ปัจจุบันแต่เมื่อลำน้ำเปลี่ยนทิศทางไหลผ่านวัด ต้องย้ายที่ตั้งและเรียกว่า “วัดใหม่บางกระทิง” ภายหลังมีการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาที่วัดนี้ด้วย

⁹ สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง. รายงานบรรยายสรุปเทศบาลตำบลหัวเวียง , 2553.

วัดสุวรรณเจดีย์ สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.2326 และอีกวัดหนึ่งซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับของชุมชนคือวัดหัวเวียง สร้างประมาณ พ.ศ.2325 มีประวัติเล่าสืบกันว่านายช่างและนางเมื่องพ่อค้าเรือแร่แวะพักค้างแรมที่ชุมชนนี้ ทั้งสองฝันว่ามีคนมาบอกให้ไปขุดเอาทรัพย์สินที่ฝังอยู่ใต้ดินบริเวณที่ตั้งวัด เมื่อตื่นขึ้นจึงพากันไปขุดหา พบทรัพย์สินและเงินเหรียญทองเก่า 2 โหล แต่ไม่ยอมนำไปด้วยจึงบริจาคนำมาสร้างวัด พร้อมกับสร้างเจดีย์สี่ทอง 1 องค์ใหญ่ (ปัจจุบันพังทลายไปแล้ว) และเรียกว่า “วัดสุวรรณเจดีย์” จนถึงปัจจุบัน และอีกวัดหนึ่งคือ “ตั้งอยู่อีกฝั่งหนึ่งทางทิศตะวันออกของแม่น้ำน้อยตรงข้ามกับชุมชน”¹⁰

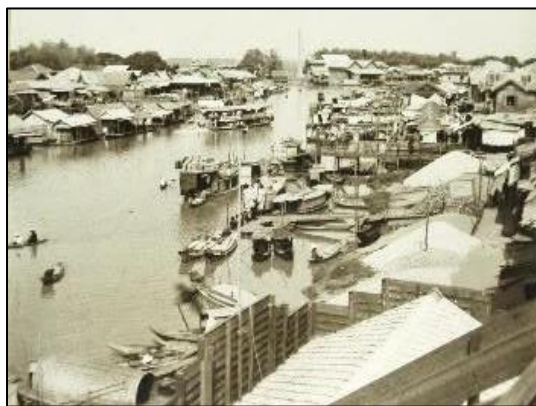
ที่มาของชื่อชุมชน “หัวเวียง” มีผู้เล่าสืบต่อกันมาว่า เมื่อครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาทำสงครามรบพม่า ทหารพม่าได้นำเฉลยศึกชาวไทยเดินทางผ่านพื้นที่บริเวณนี้ ด้วยเหตุผลอันใดไม่มีบันทึกไว้ ทหารพม่าที่คุมเฉลยชาวไทยเกิดบันดาลโทสะตัดหัวเฉลยเหียงทิ้งไปหลายคน ภายหลังเสร็จศึกชาวบ้านในละแวกนี้พบหัวเฉลยศึกที่ถูกตัดและเหียงทิ้งไว้มากมาย จึงเรียกพื้นที่บริเวณที่พบนี้ว่า “บ้านหัวเหียง” ต่อมาตัวอักษรและอักขระได้เปลี่ยนแปลงไปเป็น “บ้านหัวเวียง” ถึงปัจจุบัน¹¹

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนหัวเวียงมีลักษณะเรียงตัวตามริมแม่น้ำ บริเวณจุดบรรจบกันของแม่น้ำน้อยและคลองบางหลวง (คลองโพงผาง) เมื่อครั้งอดีตชุมชนริมน้ำหัวเวียงเคยเป็นตลาดที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก ปรากฏหลักฐานว่ามีตลาดแพจอดสองฝั่งอยู่ในแผนที่ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ.2449 - 2484 ด้วยตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านซึ่งมีแม่น้ำและคลองบรรจบกันสามารถเดินทางติดต่อได้หลายหมู่บ้าน อีกทั้งตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางการค้าระหว่างตลาดบ้านแพนและตลาดเจ้าเจ็ด อ.เสนา, ตลาดตาลาน, ตลาดผักไห่ และตลาดลาดชะโด อ.ผักไห่ เปรียบเสมือนศูนย์รวมและกระจายสินค้าในโครงข่ายการติดต่อค้าขายทางน้ำฝั่งตะวันตกของพระนครศรีอยุธยา

¹⁰ สมคิด ทองศรีมา และคนอื่นๆ. ประวัติวัดหัวราชอาณาจักร เล่ม 4 (กรุงเทพฯ : กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา, 2525).

¹¹ เทศบาลตำบลหัวเวียง. ข้อมูลทั่วไปของตำบลหัวเวียง [ออนไลน์], 10 สิงหาคม 2554. แหล่งที่มา www.thaitambon.com.

“สมัยก่อนตลิ่งริมแม่น้ำน้อยมีหาดทรายเล็กๆ และตลาดแพจอดอยู่มิมน้ำทั้งสองฝั่ง เปรียบเสมือนร้านสะดวกซื้อหลายๆ ร้านมาอยู่รวมกัน มีร้านขายน้ำมันยางส่งมาจากพิษณุโลก ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ร้านเสริมสวย ร้านขายเหล็ก ร้านขายยาสมุนไพร และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ รวมทั้งคู่อ้อมเครื่องยนต์ และร้านขายทองอีกหลายร้าน”¹² “ที่หัวเวียงเคยมีเรือแพอยู่เต็มไปหมด เป็นแพขายของพวกคนจีน จะอยู่เรียงกันตั้งแต่แยกวัดสุวรรณเจดีย์ยาวไปถึงหน้าวัดบันไดช้างเลย แม่น้ำน้อยก็กว้างกว่านี้ ไม่ได้แคบแบบทุกวันนี้ มีเรือบรรทุกข้าว เรือเอี่ยมจูน เรือเมลล้าใหญ่ๆ แล่นผ่านได้สบายๆ สมัยนั้นยังไม่มีสะพาน จะข้ามไปวัดหรือไปโรงเรียนก็ต้องพายเรือข้ามไป”¹³



ภาพที่ 3-11 และ 3-12 ตลาดริมแม่น้ำน้อย อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา ในอดีต

ที่มา : ห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี อ.เสนา, 2553.

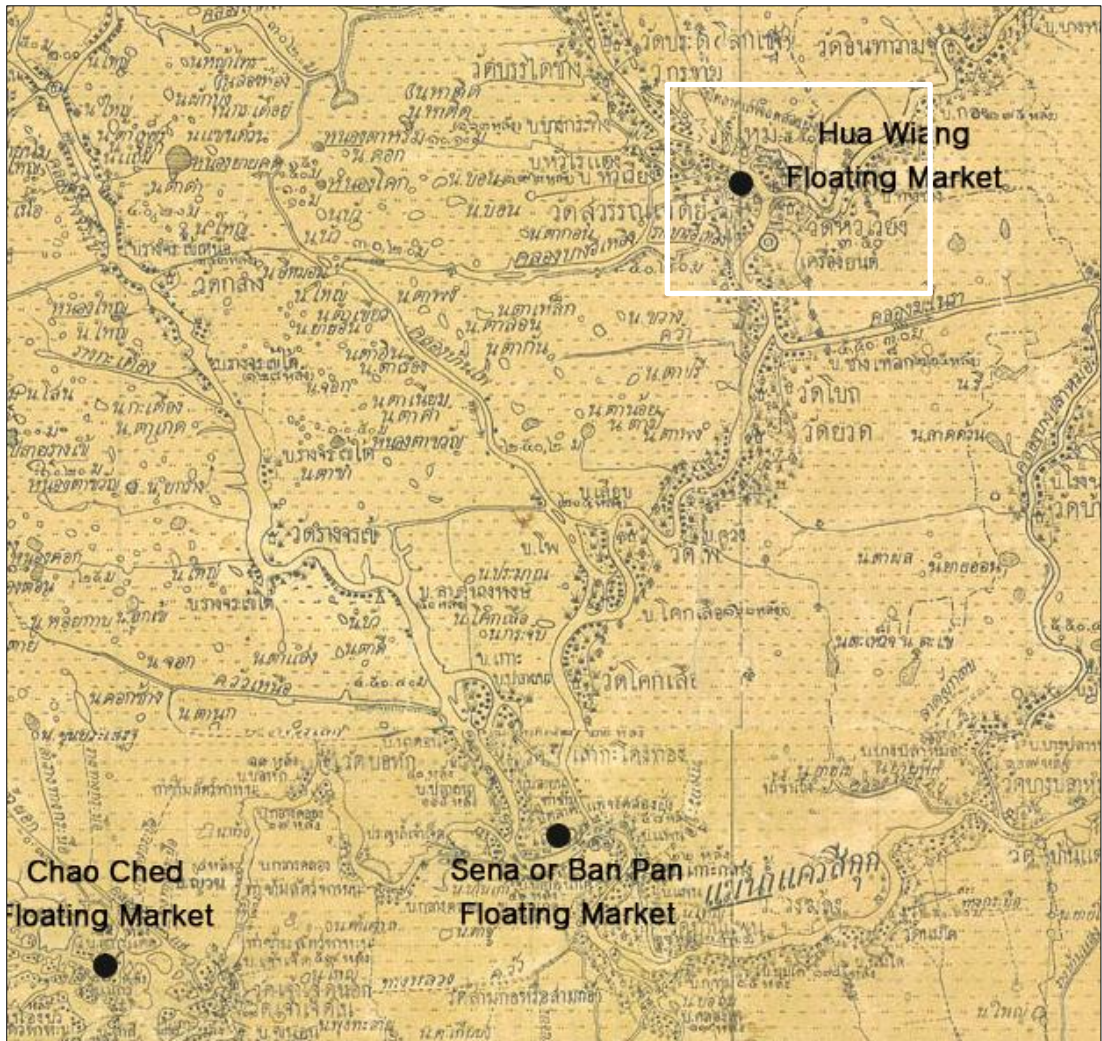


ภาพที่ 3-13 และ 3-14 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมริมแม่น้ำ อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา ในอดีต

ที่มา : ห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี อ.เสนา, 2553.

¹² สัมภาษณ์ เพ็ญภา จิตจางค์, 18 มีนาคม 2553.

¹³ สัมภาษณ์ นพวรรณ ทองอยู่, 18 มีนาคม 2553.



แผนที่ 3-8 และ 3-9 ตลาดหัวเวียงในแผนที่ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ.2449 – 2484
ที่มา : ห้องปฏิบัติการแผนที่ประวัติศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชุมชนหัวเวียงมีเรื่องราวที่ถูกล่ามึงถึงในเอกสารประวัติศาสตร์ตามเสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ 5 พระนิพนธ์โดยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ราชนวศักริ เสด็จประพาสต้นบางปะอิน ร.ศ.123 (พ.ศ.2477) กระบวนเรือใหญ่เกิดพลัดหลงมาถึงหัวเวียง เนื่องจากมีขบวนเสด็จทำให้เกิดคลื่นลูกใหญ่และรุนแรง ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมน้ำรวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ที่วัดตั้งอยู่ริมน้ำซึ่งไม่รู้ความว่ามีเสด็จก็บ่นว่ากันเป็นแถว ในหลวงรัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้แวะพักขบวนเรือริมคลองโพงผาง บ้านบางหลวงใกล้กับตลาดหัวเวียง บรรยายถึงภูมิทัศน์ชุมชนริมน้ำไว้ว่า “มองไปมีสะพานและเรือนไม้ฝากระดานเรียงรายอยู่ตลอดแนวริมน้ำ”¹⁴ ขณะที่หาทำเลเหมาะๆ อยู่นั้นก็พบบ้านหลังหนึ่งซึ่งเป็นบ้านของกำนันแต่ขณะนั้นไม่อยู่ที่บ้าน มีเพียงนายช่างกับภรรยาชื่อยายพลับซึ่งเป็นพ่อตาแม่ยายของกำนันออกมาต้อนรับเป็นอย่างดี โดยที่ไม่รู้ว่าพระองค์นั้นเป็นในหลวง คิดว่าเป็นข้าราชการบริวารเท่านั้น หลังจากรับประทานอาหารและพักผ่อนเสร็จเรียบร้อยพระองค์ได้พระราชทานของตอบแทนให้เป็นเงินทองจำนวนมาก ในเวลาต่อมา นายช่างได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็น “หมื่นปฏิพัทธภูวนาถ” และซื้อบ้านหลังดังกล่าวที่ในหลวงเคยประทับขนย้ายมาสร้างเป็นโรงเรียนมัธยมสมบูรณวิद्याไว้ที่บ้านหัวเวียง เพื่อให้ลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีนในสมัยนั้นได้ร่ำเรียนหนังสือกัน “สมัยก่อนเคยเรียนหนังสือที่โรงเรียนมัธยมสมบูรณวิद्या อยู่ตรงข้างศาลเจ้าริมน้ำใกล้ๆ สะพานข้ามไปวัดหัวเวียง เป็นโรงเรียนชาวจีนมีแต่ลูกหลานคนจีนทั้งนั้นที่มาเรียนที่นั่น จำได้ว่าอาคารเรียนเป็นไม้มี 2 ชั้น ตรงกลางเป็นระเบียงวิ่งเล่นได้...”¹⁵ ภายหลังโรงเรียนมีนักเรียนน้อยลงจนปิดการเรียนการสอนไป อาคารเรียนดังกล่าวก็ถูกรื้อถอนไปเมื่อประมาณ พ.ศ.2524



ภาพที่ 3-15 และ 3-16 หน้าปกหนังสือ และภาพเสด็จประพาสต้น ในรัชกาลที่ 5
ที่มา : สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ 5, 2521

¹⁴ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ 5, 2521.

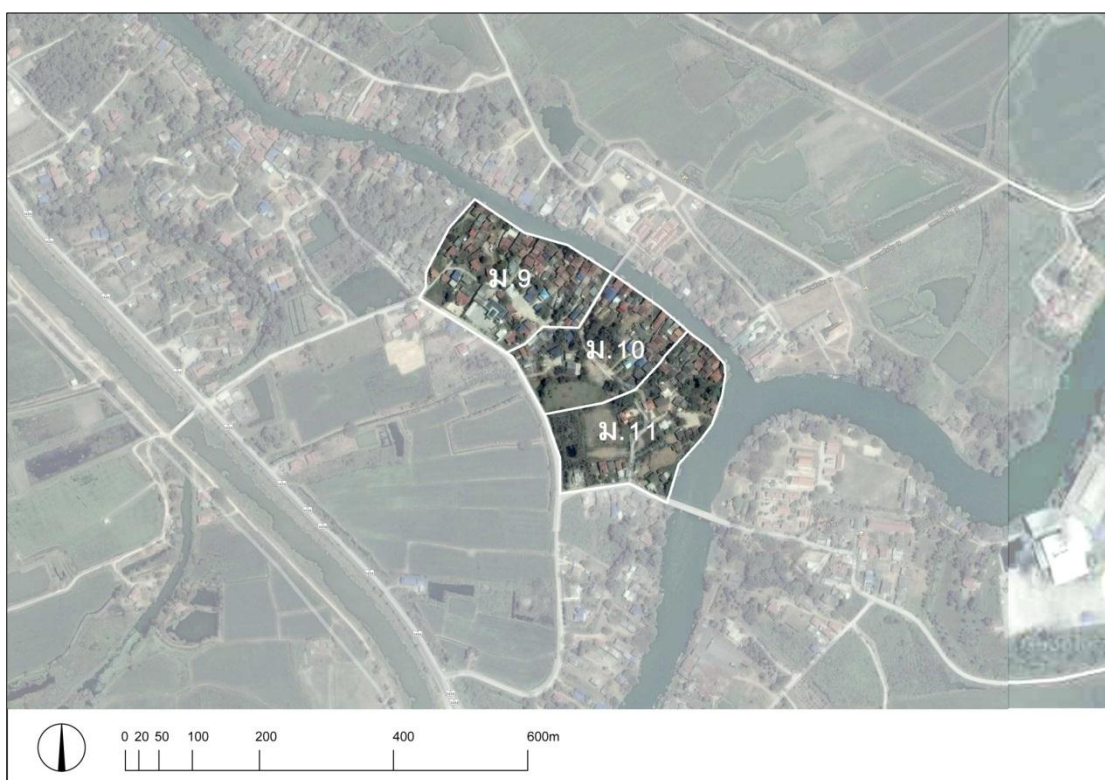
¹⁵ สัมภาษณ์ นพวรรณ ทองอยู่, 18 มีนาคม 2553.

การสัญจรทางบกในอดีตใช้ถนนตามธรรมชาติเรียกว่า “ทางหัวคันทนา” หรือ “ทางควาย” เป็นเส้นทางคมนาคมทางบก โดยพาหนะที่ใช้ในการเดินทางคือ “เกวียน” ในช่วงฤดูแล้งสามารถเดินทางลัดทุ่งเพื่อช่วยร่นระยะทางได้ ส่วนการสัญจรทางน้ำมีทั้งเรือพาย เรือเครื่อง เรือหางยาว และเรือที่ติดเครื่องยนต์กลางลำเรียกว่า “เรือแท็กซี่” บริเวณริมน้ำมีแพท่าสำหรับใช้เทียบเรือ ส่วนใหญ่สร้างด้วยลำไม้ไผ่มัดติดกันเป็นแพเรียกว่า “แพลูกบวบ” แล้วยกพื้นด้วยไม้กระดานเนื้อแข็ง นอกจากนี้ยังมีเรือโดยสารชั้นเดียวหรือสองชั้นที่ล่องรับส่งสินค้าและผู้โดยสารเดินทางระหว่าง กรุงเทพฯ และนครสวรรค์ ผ่านอยุธยา สุพรรณบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท อุทัยธานี เรียกว่า “เรือแม่เหล็กขาว” “เรือแม่เหล็กแดง” หรือ “เรือสีเลือดหมู” ซึ่งทุกครั้งที่เรือโดยสารชั้นล่องนั้นต้องจอดแวะรับผู้โดยสารหรือขนส่งสินค้าที่แพท่าที่หมู่บ้านหัวเวียงเป็นประจำทุกวัน การเดินทางไปกรุงเทพฯ นั้นจะออกจากท่าหัวเวียงช่วงเวลาเย็นๆ แล้วไปสิ้นสุดที่ท่าเตียน (ตรงข้ามวัดโพธิ์) ช่วงเช้ามีดีฟ้าสว่างพอดี โดยต้องนอนค้างแรมบนเรือ 1 คืน หรือใช้เวลาเดินทางประมาณ 12 ชั่วโมง

3.1.7 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาครอบคลุมพื้นที่บริเวณหมู่ 9, 10 และ 11 เทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่ประมาณ 103,265 ตารางเมตร หรือ 64.5 ไร่ จากการสำรวจพบว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นบริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นมากที่สุดในเขตเทศบาลตำบลหัวเวียง อีกทั้งยังมีประวัติการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน เคยเป็นตลาดศูนย์กลางการค้าขายที่สำคัญของชุมชนในอดีต โดยมีขอบเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จรดกับ แม่น้ำน้อย และสะพานข้ามวัดบางกระทิง
ทิศตะวันออก	จรดกับ แม่น้ำน้อย และคลองบางหลวง
ทิศใต้	จรดกับ ถนนวงแหวนหัวเวียง และสะพานวัดหัวเวียง
ทิศตะวันตก	จรดกับ แนวเขตหมู่ที่ 8 ต.หัวเวียง



แผนที่ 3-10 แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ที่มา : Google earth, มีนาคม 2554

3.2 องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญบริเวณชุมชนหัวเวียง

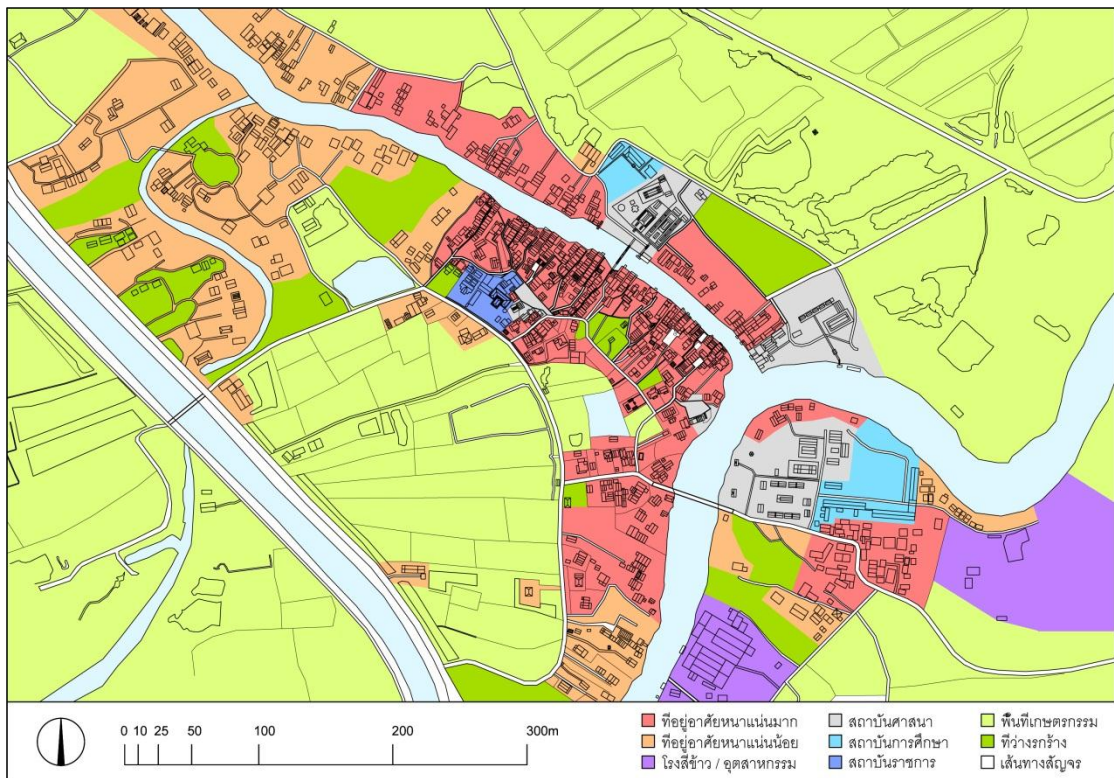


แผนที่ 3-11 แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554

ที่มา : Google earth, มีนาคม 2554



แผนที่ 3-12 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554



แผนที่ 3-13 แผนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554

3.2.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชุมชนหัวเวียง

จากการสำรวจพบว่าในปัจจุบัน (พ.ศ.2554) การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่บริเวณชุมชนหัวเวียงโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมและที่ว่างล้อมรอบขอบเขตพื้นที่ศึกษา ซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยค่อนข้างหนาแน่น โดยเฉพาะบริเวณจุดบรรจบกันของแม่น้ำน้อยและคลองบางหลวง ถัดออกไปเป็นพื้นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยยาวตลอดแนวริมแม่น้ำ ด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำน้อยมีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทโรงงานอุตสาหกรรมเป็นโรงสีข้าวและโรงอิฐ รองลงมาเป็นที่ดินประเภทสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันราชการ

3.2.2 ทางสัญจรทางน้ำ



ภาพที่ 3-17 และ 3-18 แม่น้ำน้อย

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

แม่น้ำน้อย (น1) แยกออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ อ.เมือง จ.ชัยนาท ไหลผ่าน จ.สิงห์บุรี และจ.อ่างทอง ก่อนเข้าสู่ จ.พระนครศรีอยุธยาที่ อ.ผักไห่ และไหลต่อเนื่องลงมาผ่าน ชุมชนหัวเวียงทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก แล้วจึงไปรวมกับแม่น้ำเจ้าพระยาอีกครั้งที่ อ.บางไทร แม่น้ำน้อยที่ ต.หัวเวียง มีความกว้างประมาณ 20.00 เมตร



ภาพที่ 3-19 และ 3-20 คลองบางหลวง หรือคลองโผงผาง และ คลองหัวไร่แดง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

คลองบางหลวง หรือ คลองโผงผาง (น2) แยกออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ อ.บางบาล แล้วไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน้อยที่ต.หัวเวียง บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของชุมชนหัวเวียง มีความกว้างประมาณ 30.00 เมตร

คลองหัวไร่แดง (น3) เป็นคลองที่แยกมาจากแม่น้ำน้อยที่ ต.หัวเวียง ไหลผ่านพื้นที่หมู่ 7 และหมู่ 8 เข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมใน ต.บ้านโพธิ์ อ.เสนา มีความกว้างประมาณ 10.00 เมตร



ภาพที่ 3-21 และ 3-22 คลองส่งน้ำชลประทานผักไห่-เจ้าเจ็ด และ คลองลำประโดงส่งน้ำเข้านา

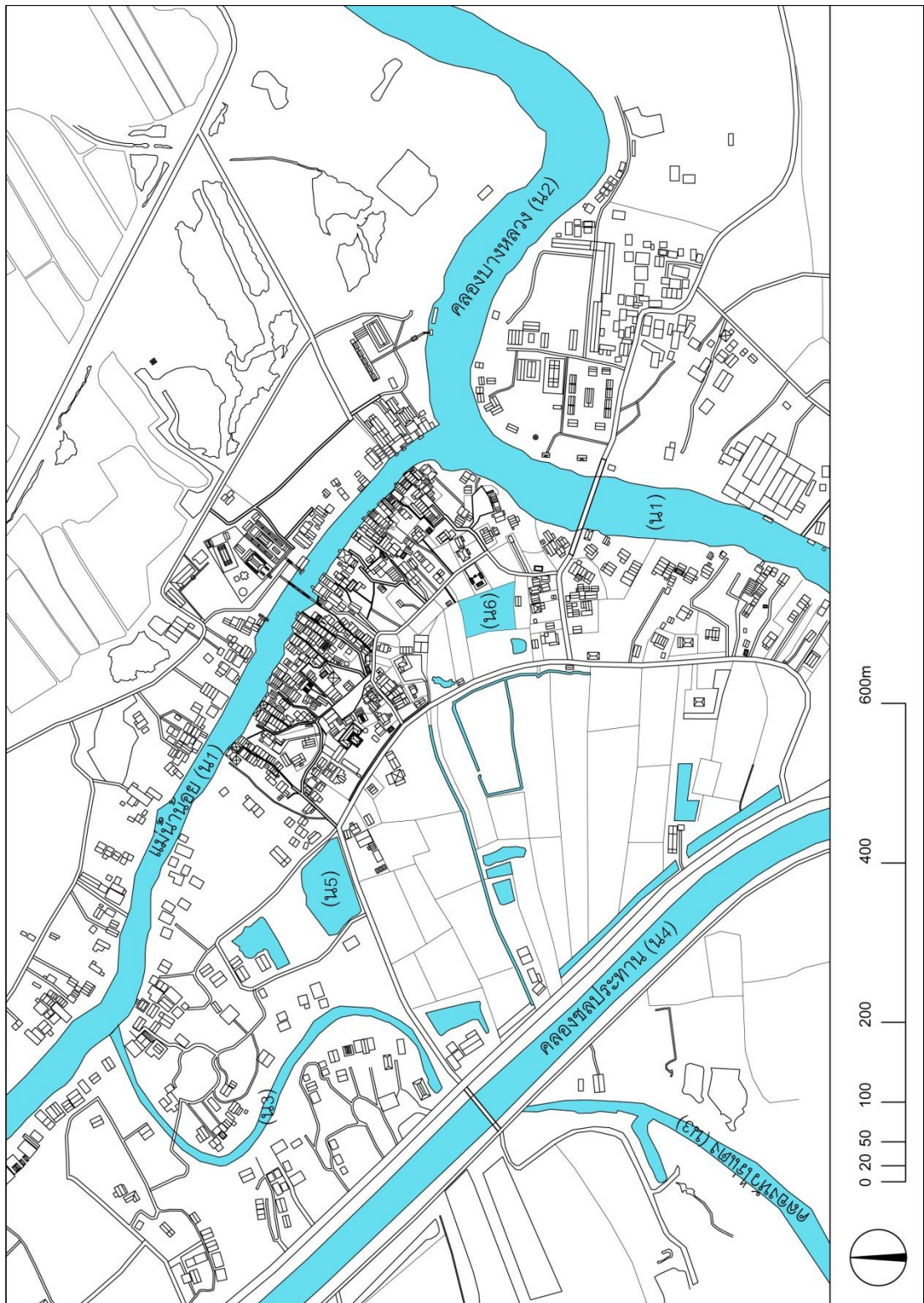
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

คลองชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา ผักไห่-เจ้าเจ็ด (น4) ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของชุมชนหัวเวียง เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ.2505 ครอบคลุมพื้นที่เกษตรกรรมในเขต อ.เสนา และ อ.ผักไห่ มีความกว้างประมาณ 15.00 เมตร



ภาพที่ 3-23 และ 3-24 หนองน้ำหมู่ 11 และหนองน้ำหมู่ 9 ต.หัวเวียง

หนองน้ำ บริเวณพื้นที่ชุมชนหัวเวียงมีหนองน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง ได้แก่ หนองน้ำหมู่ที่ 9 (น5) และหนองน้ำหมู่ที่ 11(น6) ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มมีน้ำท่วมขังเกือบตลอดทั้งปี และมีผักตบชวา หน้ำขึ้นปกคลุม



แผนที่ 3-14 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพทางสัญจรทางน้ำ
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554

3.2.2 ทางสัญจรทางบก



ภาพที่ 3-25 และ 3-26 ถนนคันคลองชลประทานบริเวณ ป้ายทางเข้าชุมชน และถนนเทศบาลตำบลหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม และตุลาคม 2554.

ถนนคันกั้นน้ำคลองชลประทาน หรือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3454 (บ1)

เป็นถนนลาดยางมะตอย ขนาด 2 ช่องทางจราจรพร้อมไหล่ทาง มีความกว้างประมาณ 12.00 เมตร ก่อสร้างขึ้นพร้อมกับคลองชลประทานโครงการส่งน้ำฝักให้-เจ้าเจ็ด พ.ศ.2505 เดิมเป็นถนนดินรูกังอัดแน่น ได้รับการปรับปรุงขยายช่องจราจรและถมปรับระดับให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อให้พื้นระดับน้ำท่วม เป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อระหว่าง อ.เสนา และอ.ฝักให้ ปัจจุบันเป็นทางสัญจรทางบกหลักที่ใช้เดินทางเข้าสู่หมู่บ้านหัวเวียง



ภาพที่ 3-27 และ 3-28 ถนนเทศบาลตำบลหัวเวียง และถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ถนนเทศบาลหัวเวียง (บ2) เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาด 2 ช่องจราจร มีความกว้างประมาณ 8.00 เมตร ก่อสร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2537 เดิมเป็นถนนดินรูกัง พ.ศ.2541 มีการปรับปรุงขยายถนนเป็นถนนคอนกรีต และ พ.ศ.2545 ถมยกระดับพื้นผิวและเทคอนกรีต พร้อมสร้างทางเท้าทั้งสองฝั่งข้างถนน



ภาพที่ 3-29 และ 3-30 ถนนวงแหวนบริเวณแยกไผ่วง และถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3 (บ3) เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 1 ช่องจราจร กว้างประมาณ 4.00 เมตร แยกจากถนนเทศบาลหัวเวียงบริเวณหมู่ 9 ผ่านลานไผ่วงอ้อมด้านหลังสำนักงานเทศบาล และวนมาบรรจบกับถนนเทศบาลอีกครั้งที่แนวเขตหมู่ 8 ข้างสถานีอนามัย

ถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4 (บ4) เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ช่องจราจร กว้างประมาณ 6.00 เมตร แยกจากถนนเทศบาลหัวเวียงบริเวณหมู่ 11 เHINGสะพานข้ามแม่น้ำน้อยไปวัดหัวเวียง และวนมาบรรจบกับถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3 ที่บริเวณลานไผ่วง หมู่ที่ 9 เดิมเป็นทางเดินคันทนาขนานไปด้วยป่าไผ่ที่บทั้งสองข้าง ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ.2529 หลังจากที่มิถุนันคันทนาคลองชลประทานแล้ว ได้มีการบุกเบิกพื้นที่บริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งดังกล่าวรองรับการขยายหมู่บ้าน



ภาพที่ 3-31 และ 3-32 ทางเดินดิน และถนนคอนกรีตซอยเข้ากลุ่มบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ถนนซอยเข้ากลุ่มบ้าน (บ5) ส่วนใหญ่เป็นถนนส่วนบุคคลที่เชื่อมต่อมาจากถนนเทศบาลหัวเวียงหรือถนนวงแหวนหัวเวียง เพื่อเข้าสู่บ้านเรือนหรือกลุ่มที่อยู่อาศัยริมน้ำ มีทั้งถนนดินรูก้าง ถนนคอนกรีต หรือบางเส้นเป็นทางเดินเล็กๆ ปูแผ่นคอนกรีตสำเร็จรูปเพื่อความสะดวกเวลาสัญจร ลักษณะมักเป็นแนวตั้งฉากกับแม่น้ำน้อย กว้างประมาณ 1.00-3.00 เมตร



ภาพที่ 3-33 และ 3-34 ทางเดินยกระดับ คสล และถนนดินรูก้าง ซอยเข้ากลุ่มบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ทางเดินยกระดับ (บ6) เป็นทางเดินหรือสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ความกว้างประมาณ 1.00 เมตร ยกพื้นสูงจากระดับดินประมาณ 1.00 - 1.50 เมตร เพื่อใช้สัญจรในช่วงน้ำหลากท่วมพื้นดินในหมู่บ้าน เชื่อมจากถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4 ไปจนถึงสะพานข้ามแม่น้ำน้อยไปวัดบางกระทิง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2551



ภาพที่ 3-35, และ 3-36 สะพานวัดหัวเวียง และสะพานวัดบางกระทิง

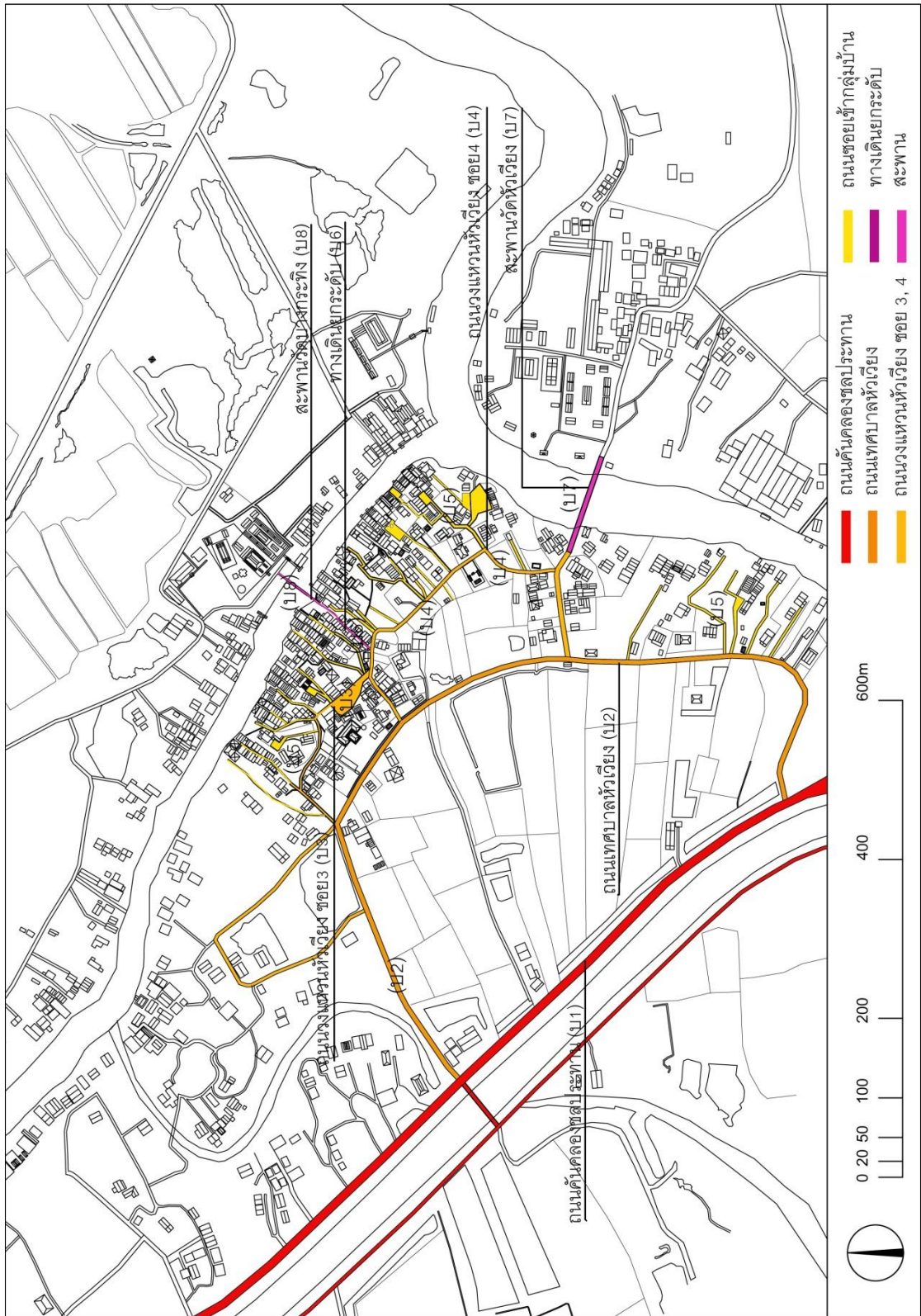
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

สะพานวัดหัวเวียง (บ7) เดิมเป็นสะพานแขวนขนาดเล็กสำหรับคนเดิน กว้างประมาณ 1.50 เมตร พ.ศ.2539 มีการก่อสร้างสะพานขึ้นใหม่เพื่อให้รถยนต์สามารถสัญจรผ่านไปมาได้ ลักษณะเป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กขนาด 2 ช่องจราจร พร้อมกับทางเท้าทั้งสองฝั่ง กว้างประมาณ 15.00 เมตร พาดช่วงข้ามแม่น้ำน้อยระยะประมาณ 30.00 เมตร เชื่อมต่อจากถนน

เทศบาลหัวเวียง หมู่ที่ 11 กับถนนเทศบาลหัวเวียง หมู่ที่ 1 ผ่านข้างวัดหัวเวียงเข้าสู่ชุมชนฝั้งทิศ
ตะวันออกของแม่น้ำน้อย

สะพานวัดบางกระทิง (บ8) เดิมเป็นสะพานไม้ สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2525

ลักษณะเป็นทางลาดเอียงสำหรับคนเดินข้าม กว้างประมาณ 1.50 เมตร สูงจากระดับน้ำปกติ
ประมาณ 3.00 เมตร ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2551 ก่อสร้างสะพานใหม่ให้มั่นคงแข็งแรงขึ้น เปลี่ยนเป็น
สะพานชั้นบันไดคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้างเท่ากับสะพานไม้เดิมแต่มีความสูงเพิ่มขึ้นอีกประมาณ
1.00 เมตร พาดช่วงข้ามแม่น้ำน้อยระยะประมาณ 20.00 เมตร เชื่อมต่อจากถนนวงแหวนหัวเวียง
ซอย 4 กับถนนดินรุกรังหน้าวัดบางกระทิง หมู่ที่ 3 ติดต่อกับชุมชนหัวเวียงฝั้งเหนือของแม่น้ำน้อย

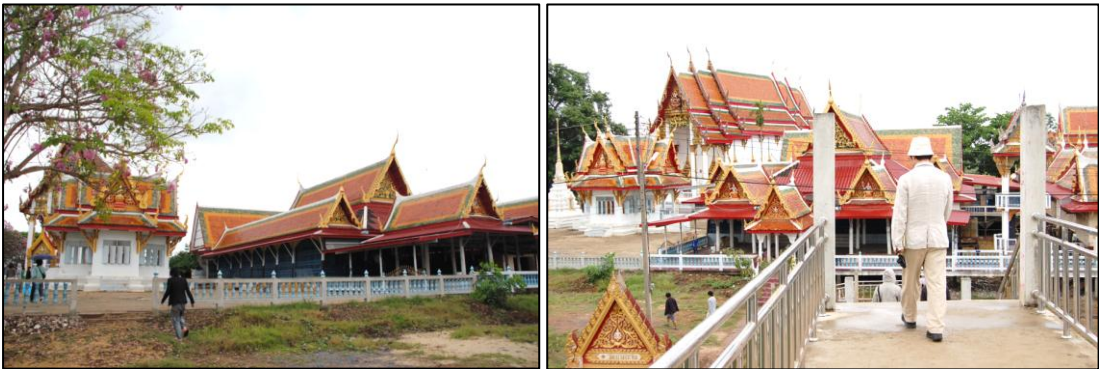


แผนที่ 3-15 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพทางสัญจรทางบก

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554

3.2.3 อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

ในบริเวณชุมชนหัวเวียงมีบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเฉพาะในขอบเขตพื้นที่ศึกษา หมู่ 9, หมู่ 10 และหมู่ 11 จำนวนมากกว่า 200 หลังคาเรือน สํารวจพบหลากหลายรูปแบบซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับถัดไป นอกจากนี้ที่อยู่อาศัยแล้วในบริเวณโดยรอบชุมชนหัวเวียงยังมีองค์ประกอบที่เป็นอาคารและสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ โดยจำแนกตามรูปแบบการใช้งาน ได้ดังนี้ อาคารราชการ, โรงเรียน, ศาสนสถาน, อาคารสาธารณะ, อาคารพาณิชย์หรือร้านค้า และอื่นๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้



ภาพที่ 3-37, และ 3-38 วัดหัวเวียง และวัดบางกระทิง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

วัดบางกระทิง ตั้งอยู่หมู่ 3 ต.หัวเวียง ริมแม่น้ำน้อย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2230 บนเนื้อที่ดิน 12 ไร่ 1 งาน 37 ตารางวา เดิมที่ไม่ได้อยู่บนที่ตั้งปัจจุบัน เนื่องจากลำน้ำเปลี่ยนทิศทางไหลจึงต้องย้ายเสนาสนะหนึ่การถูกน้ำเซาะเมื่อต้นรัชการที่ 3 ชาวบ้านจึงเรียกว่า “วัดใหม่บางกระทิง” อาคารเสนาสนะประกอบด้วยพระอุโบสถ (พ.ศ.2489) ขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 32 เมตร ประดิษฐานพระประธาน และพระพุทธรูปเชียงแสน 2 องค์, ศาลาการเปรียญ (พ.ศ.2492), หอสมุดมนต์ (พ.ศ.2493), เจดีย์ใหญ่ 1 องค์ สูง 15 วา, เจดีย์เล็ก 1 องค์ สูง 8 วา และกุฏิสงฆ์ไม้สัก จำนวน 11 หลัง วัดแห่งนี้เปิดสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ พ.ศ.2503 และต่อมา พ.ศ.2518 ได้เปิดโรงเรียนวัดบางกระทิงขึ้น สอนนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลและประถมศึกษาตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ทิศตะวันตกติดกับวัด

วัดหัวเวียง ตั้งอยู่หมู่ 2 ต.หัวเวียง ริมแม่น้ำน้อย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้าง พ.ศ. 2325 บนเนื้อที่ดิน 40 ไร่ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยพระอุโบสถ (พ.ศ.2504) ขนาดกว้าง 12 เมตร ยาว 32 เมตร



ภาพที่ 3-39, 3-40 และ 3-41 วัดสุวรรณเจดีย์, ศาลเจ้าพ่อมังกร และศาลเจ้าปุ่นถ้ำกวง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

วัดสุวรรณเจดีย์ ตั้งอยู่หมู่ 3 ต.หัวเวียง ริมแม่น้ำน้อย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้น พ.ศ.2326 บนเนื้อที่ดิน 7 ไร่ 2 งาน 40 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วยพระอุโบสถ (พ.ศ. 2436) ขนาดกว้าง 6.50 เมตร ยาว 12.50 เมตร ประดิษฐานพระพุทธรชินราชจำลอง, ศาลาการเปรียญไม้ (พ.ศ.2430), หอสวดมนต์ (พ.ศ.2423), อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรม และกุฏิสงฆ์ จำนวน 5 หลัง เดิมมีเจดีย์สี่ทอนขนาดใหญ่ตั้งอยู่ริมน้ำ 1 องค์ จึงได้เรียกว่า “วัดสุวรรณเจดีย์” แต่ปัจจุบันเจดีย์องค์ดังกล่าวถูกน้ำเซาะพังถล่มตั้งแต่พ.ศ.2539 เหลือเพียงซากอิฐและฐานเจดีย์ บางส่วนเท่านั้น

ศาลเจ้าพ่อมังกร (ขุนทัพ ขุนไกร ชันทอง ปิ่นทอง) ตั้งอยู่ที่หมู่ 9 ต.หัวเวียง บริเวณลานโล่งติดกับด้านหลังของสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง หรือชาวบ้านเรียกว่า “ลานไผ่วง” เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว ยกพื้นสูงจากระดับดินประมาณ 2.00 เมตร ก่อกำแพงปิดรอบใต้ถุน มีการจัดงานบวงสรวงและบูชาศาลเจ้าพ่อมังกรสม่ำเสมอเป็นประจำเกือบทุกปี

ศาลเจ้าปุ่นถ้ำกวง ตั้งอยู่หมู่ 11 ต.หัวเวียง ติดริมแม่น้ำน้อย ตรงข้ามกับวัดหัวเวียง เป็นศาลเจ้าจีน สร้างขึ้นเมื่อใดไม่มีบันทึกไว้แต่สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นพร้อมกับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนเมื่อ 100 กว่าปีก่อน ลักษณะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว หลังคามุงกระเบื้อง พื้นไม้กระดานยกสูงจากระดับดินประมาณ 1.50 เมตร ชาวจีนเชื่อว่า แต่ละห้องที่จะมีเทพประจำ เรียกว่า “ตี้เถ่าเล่าเอี้ย” หรือ “เทพผู้เป็นใหญ่ ณ ที่นั้น” ไม่ว่าชาวจีนจะอพยพไปอยู่ที่ใดก็ยังยึดมั่นความเชื่อนี้อยู่ จึงได้แกะสลักรูปเคารพจากไม้ขึ้นมาเพื่อเคารพบูชา ภายหลังเรียกอย่างง่าย ๆ ว่า “ปุ่นถ้ำกวง” ชวงตรุษจีนจะมีงานใหญ่เพื่อให้ลูกหลานคนจีนมาสักการะกราบไหว้เป็นประจำทุกปี¹

¹ สัมภาษณ์ เพ็ญภา จิตจางค์, 18 มีนาคม 2553.



ภาพที่ 3-42, 3-43 และ 3-44 สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง, สถานีอนามัยชุมชน และไปรษณีย์หัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.



ภาพที่ 3-45, 3-46 และ 3-47 สุขาภิบาลตำบลหัวเวียง, หน่วยบรรเทาสาธารณภัย และอาคารผลิตน้ำประปา
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง ตั้งอยู่หมู่ 9 ต.หัวเวียง บริเวณที่ตั้งของเทศบาล ประกอบด้วยอาคารสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง เป็นอาคาร คสล. สูง 2 ชั้น สร้างเมื่อ พ.ศ. 2547, อาคารสุขาภิบาลตำบลหัวเวียง เป็นอาคาร คสล. สูง 2 ชั้น สร้างปี พ.ศ.2542, อาคารหน่วยงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวใช้สำหรับจอดรถดับเพลิงและเก็บอุปกรณ์ต่างๆ สร้างประมาณ พ.ศ.2542, อาคารผลิตน้ำประปาหมู่บ้านเป็นอาคาร คสล. ชั้นเดียว พร้อมถังเก็บน้ำสูง 15.00 ม. สร้างพ.ศ.2548

สถานีอนามัยตำบลหัวเวียง หรือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหัวเวียง ตั้งอยู่ติดกับสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง ลักษณะเป็นอาคาร คสล. สูง 2 ชั้น ชั้นล่างจัดเป็นศูนย์ กศน. ตำบลหัวเวียง ส่วนชั้นบนเป็นสถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน จัดตั้งขึ้นพร้อมกับสุขาภิบาลตำบลหัวเวียงเมื่อประมาณ พ.ศ.2543

ไปรษณีย์สาขาย่อยหัวเวียง ตั้งอยู่หมู่ 11 ต.หัวเวียง ริมถนนเทศบาล เชียงสะพานข้ามวัดหัวเวียง เป็นอาคาร คสล. ชั้นเดียว เดิมทีเป็นบ้านพักอาศัยและร้านขายก๋วยเตี๋ยว สร้างขึ้น พ.ศ. 2538 ต่อมาได้เปิดทำการรับฝาก - นำจ่ายพัสดุไปรษณีย์ ให้บริการในพื้นที่ ต.หัวเวียง และต.บ้านกระทุ่ม โดยมีไปรษณีย์ศูนย์อยู่ที่ตลาดบ้านแพน อ.เสนา



ภาพที่ 3-48, 3-49 และ 3-50 ศาลากลางหมู่บ้านไผ่วง, ศาลาหมู่ 9 และศาลาหมู่ 10

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ศาลากลางหมู่บ้านไผ่วง เป็นอาคาร คสล. ยกพื้นสูง 1.00 เมตร หลังคาโครงสร้างเหล็ก ถักพาดช่วงกว้าง 10.00 เมตร ตั้งอยู่ที่บริเวณลานโล่งด้านหลังสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง (ลานไผ่วง) สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2546 ปัจจุบันใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและโรงเก็บวัสดุของเทศบาล

ศาลาหมู่บ้าน เป็นอาคารโครงสร้างไม้ ชั้นเดียว หลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้อง ยกพื้นไม้ กระดานสูงประมาณ 0.5 – 1.00 เมตร ในหมู่บ้านสำรวจพบ 5 หลัง ได้แก่ ศาลาหมู่ 8 (ข้างสถานีอนามัย), ศาลาหมู่ 9 (ข้างเทศบาล), ศาลาหมู่ 10 (ไผ่วง), ศาลาหมู่ 11 (ข้างไปรษณีย์, และศาลาหมู่บ้านหัวเวียงริมถนนคันคลองชลประทาน ปากทางเข้าหมู่บ้าน



ภาพที่ 3-51 และ 3-52 กลุ่มร้านค้าไผ่วง ต.หัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ร้านค้า ในหมู่บ้านหัวเวียงสำรวจพบร้านค้าส่วนใหญ่เป็นอาคาร คสล. สูง 1 ชั้น ดัดแปลงจากบ้านพักอาศัยแล้วเปิดหน้าร้านขายของชำและขายอาหาร ตั้งรวมกันเป็นกลุ่ม 2 บริเวณ ได้แก่ (1) กลุ่มร้านค้าไผ่วง หมู่ 9 หนาบสองข้างริมถนนวงแหวนหัวเวียงซอย 3 มีทั้งร้านอาหารตามสั่ง ร้านของชำ ร้านของสดร้านตัดเย็บเสื้อผ้า และรถขายกาแฟช่วงเช้าเวลาประมาณ 6.00 - 8.00 น. จะมีชาวบ้านมานั่งรอใส่บาตรหรือจับจ่ายของสด เช่น ผัก เนื้อสัตว์ และอาหารสำเร็จรูปกัน

อย่างคึกคัก แล้วจึงค่อยซาลงเอาตอนช่วงบ่ายๆ (2) กลุ่มร้านค้าเชิงสะพาน หมู่ 11 บริเวณปากทางริมถนนวงแหวนหัวเวียงซอย 4 เชิงสะพานข้ามวัดหัวเวียง มีทั้งร้านอาหารตามสั่ง ก๋วยเตี๋ยวโจ๊ก และร้านของชำ ซึ่งจะเปิดกันเอาตอนสายเวลาประมาณ 11.00 น. เป็นต้นไป



ภาพที่ 3-53, 3-54 และ 3-55 กลุ่มร้านค้าเชิงสะพาน และตลาดนัดหัวเวียง หมู่ที่ 11

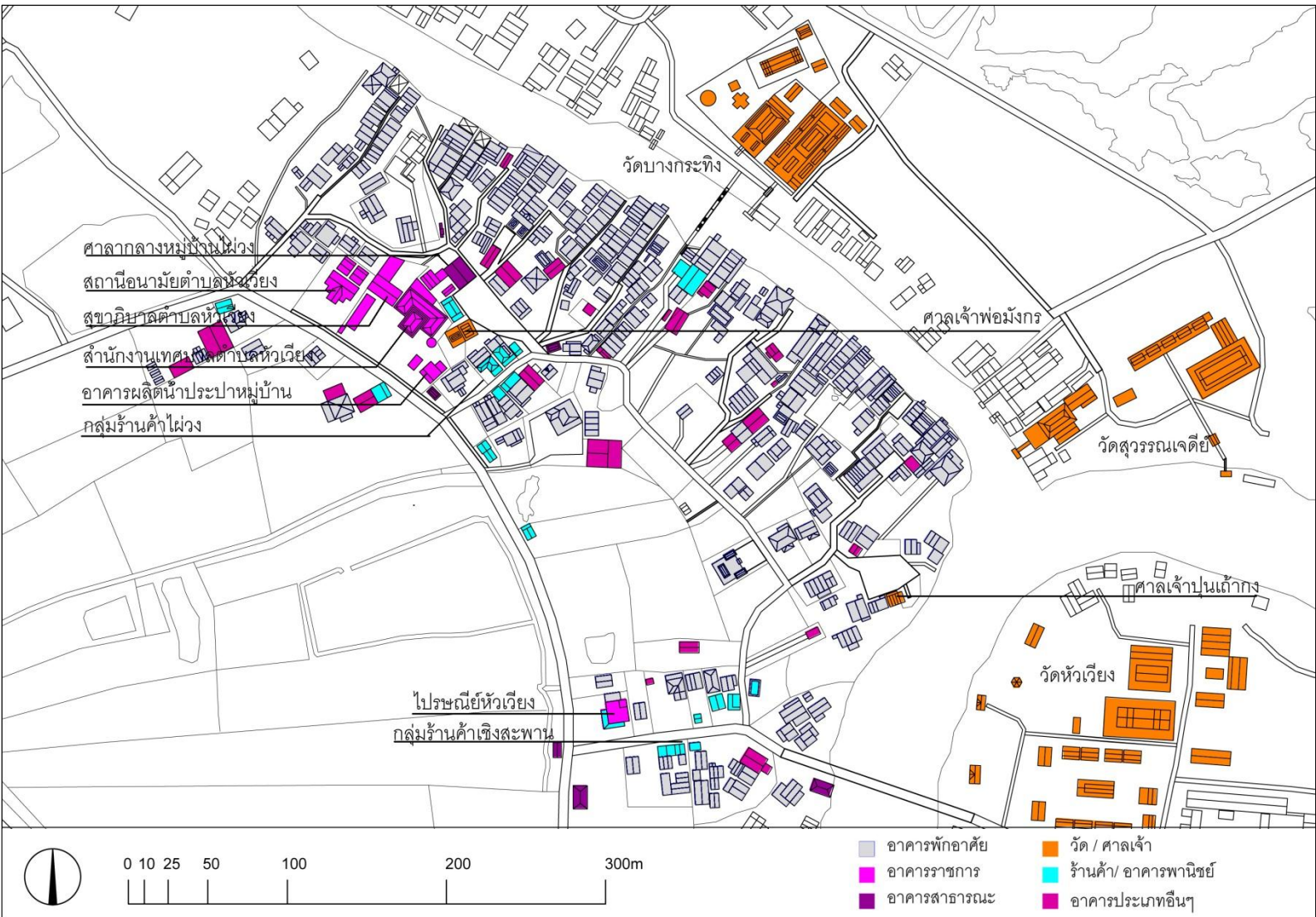
ตลาดนัดหัวเวียง ทุกเย็นวันอาทิตย์เวลาตั้งแต่ 15.00 น. จะมีนัดติดตลาดกันตั้งแต่บริเวณริมถนนเทศบาลเข้ามาตามถนนวงแหวนหัวเวียงซอย 4 ถึงเชิงสะพานข้ามวัดหัวเวียงนี้ สินค้าส่วนใหญ่จะเป็นอาหารสำเร็จรูป ขนม ของกิน ของใช้ต่างๆ ใส่ในรถเข็นหรือทำรถยนต์มาเปิดขายกันตลาดแนวถนน ชาวบ้านจากทั้งในหัวเวียงและหมู่บ้านใกล้เคียงก็จะออกมาเดินเล่นและจับจ่ายซื้อของกันอย่างคึกคัก จนกระทั่งพระอาทิตย์ตกดินเป็นเวลาตลาดนัดเริ่มวายแล้วค่อยแยกย้ายกันกลับบ้านทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย



ภาพที่ 3-56, 3-57 และ 3-58 โรงเก็บเมรุลอย ต.หัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

โรงเรือนเก็บของ เช่น โรงเพาะชำ โรงเก็บของ โดยเฉพาะโรงเก็บเมรุลอย สำรวจพบมากกว่า 10 หลังในหมู่บ้านหัวเวียง ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นศาลาโครงสร้าง คสล. มุงหลังคากระเบื้องทรงจั่ว ยกพื้นสูงประมาณ 1.00-2.00 เมตร ผนังเปิดโล่งหรือล้อมรอบด้วยผ้าใบอย่างง่าย ๆ เพื่อป้องกันชื้นส่วนของเมรุลอยจากแดดและฝน ซึ่งที่ตำบลหัวเวียง แห่งนี้ถือเป็นแหล่งผลิตเมรุลอยที่มีความวิจิตรงดงามและมีชื่อเสียงมากที่สุดแห่งหนึ่ง



แผนที่ 3-19 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพอาคารและสิ่งปลูกสร้าง
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

3.2.4 ที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

ชุมชนหัวเวียงประกอบด้วยที่อยู่อาศัยหลากหลายลักษณะ จากการสำรวจในหมู่บ้านพบ ทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่จำนวนมากกว่า 200 หลัง ซึ่งส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นโครงสร้างไม้ยกพื้นสูง หลังคาทรงจั่ว ตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่มบริเวณริมน้ำ โดยมีการ ใช้สอยที่ว่างและเส้นทางเข้าออกร่วมกันระหว่างกลุ่มเรือน พบทั้งเรือนเครื่องสับ เรือนแพยกตั้งบน เสา เรือนไทยประเพณี และเรือนไทยประยุกต์ บางหลังยังคงสภาพดั้งเดิมและบางหลังมีการ เปลี่ยนแปลงโดยปรับปรุงต่อเติมจากของเดิมในอดีต โดยรูปแบบที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง สามารถจำแนกตามลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

3.2.4.1 ลักษณะการแบ่งชั้นของที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านหัวเวียงพบว่า มีลักษณะการแบ่งชั้นและระดับพื้นของ ที่อยู่อาศัยหลายรูปแบบ มีความสูงจากระดับดินตั้งแต่ 0.00 ถึง 4.00 เมตรขึ้นไป สามารถจำแนก ออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่



ภาพที่ 3-59 และ 3-60 ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว ในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

1) ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว ตัวอาคารก่อสร้างติดพื้นดิน ไม่มีชั้นใต้ถุน มักตั้งอยู่บนที่ดินถม พบมากบริเวณริมถนนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ก่อสร้างขึ้นในช่วงหลัง มีอายุอาคารไม่เกิน 30 ปี



ภาพที่ 3-61 และ 3-62 ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

2) ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตัวอาคารมีสองชั้นโดยชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย ส่วนชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ซึ่งจะได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงตลอดเวลา ทำให้พื้นดินใต้ถุนเป็นดินเลนแฉะหรือมีน้ำขัง จึงมักไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน



ภาพที่ 3-63 และ 3-64 ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง ในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

3) ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง ตัวอาคารมีสองชั้นโดยชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัยหลัก ส่วนชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง บางส่วนกั้นฝาผนังเป็นห้องเก็บของชั่วคราว หรือทำพื้นที่คอนกรีตสำหรับใช้งานได้บางเวลา ช่วงฤดูแล้งพื้นดินแห้งสนิทจึงสามารถลงมาใช้สอยพื้นที่ใต้ถุนเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ หรือเก็บของได้ แต่เมื่อถึงฤดูน้ำหลากท่วมก็ต้องขนย้ายข้าวของขึ้นไปไว้ที่ชั้นบนเพื่อหนีน้ำท่วม



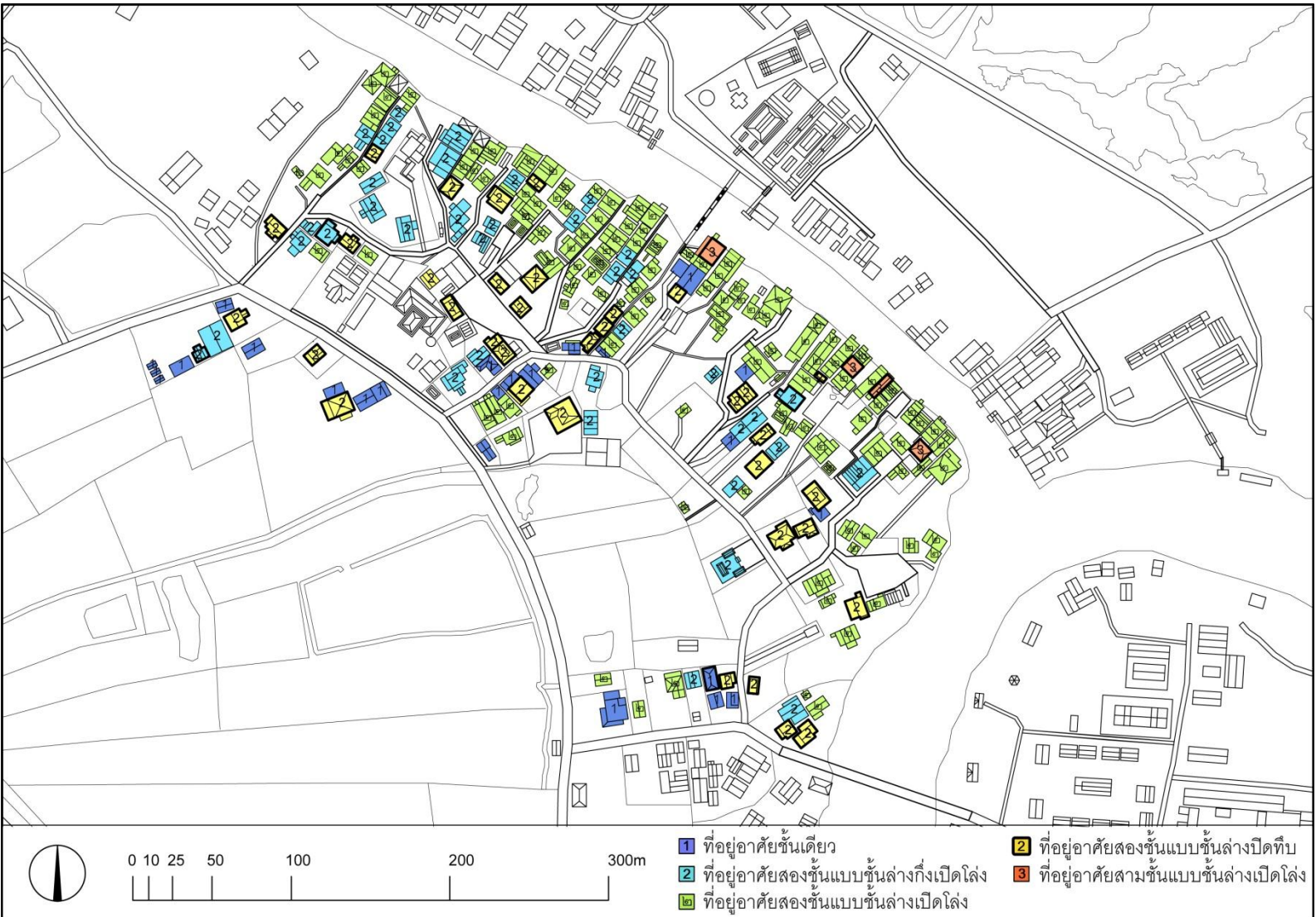
ภาพที่ 3-65 และ 3-66 ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ในชุมชนหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

4) ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตัวอาคารมีสองชั้นโดยชั้นล่างปิดทึบไม่มีใต้ถุน มักตั้งอยู่บนที่ดินถมพบมากบริเวณริมถนนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ก่อสร้างขึ้นในช่วงหลัง มีอายุอาคารไม่เกิน 30 ปี



ภาพที่ 3-67 และ 3-68 ที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งในชุมชนหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

5) ที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตัวอาคารมีสามชั้นโดยชั้นสองและชั้นสาม เป็นที่อยู่อาศัยหลัก ส่วนชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงตลอดเวลา ทำให้พื้นดินใต้ถุนเป็นดินเลนแฉะหรือมีน้ำขัง จึงมักไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน



แผนที่ 3-17 แผนผังหมู่บ้านแสดงลักษณะของที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเตียง
 ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

3.2.4.2 วัสดุและโครงสร้างของที่อยู่อาศัย

การเลือกใช้วัสดุและโครงสร้างของที่อยู่อาศัยนั้นอาจสามารถบ่งบอกถึงอายุและช่วงเวลาที่ก่อสร้างอาคารได้ ตลอดจนค่านิยมในการอยู่อาศัยซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยต่างๆ จากการศึกษพบว่าวัสดุและโครงสร้างที่อยู่อาศัยในปัจจุบันสามารถจำแนกได้ 4 ลักษณะ ได้แก่



ภาพที่ 3-69 และ 3-70 ที่อยู่อาศัยไม้ในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

1) **ที่อยู่อาศัยไม้** โครงสร้างอาคารและหลังคาใช้ไม้จริงทั้งหมด ฝาผนังและพื้นเป็นไม้กระดาน ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 50 ปี มักเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมในหมู่บ้าน โดยไม่มีการปรับปรุงหรือก่อสร้างต่อเติมอาคารจนเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเดิมมากนัก



ภาพที่ 3-71 และ 3-72 ที่อยู่อาศัยคอนกรีตเสริมเหล็กในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

2) **ที่อยู่อาศัยคอนกรีตเสริมเหล็ก** โครงสร้างอาคารและฐานรากเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐฉาบปูน โครงสร้างหลังคาเหล็ก มุงกระเบื้องลอนหรือกระเบื้องซีเมนต์ มักเป็นที่อยู่อาศัยที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ในช่วงหลัง ส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน 30 ปี



ภาพที่ 3-73 และ 3-74 ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งคอนกรีตในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

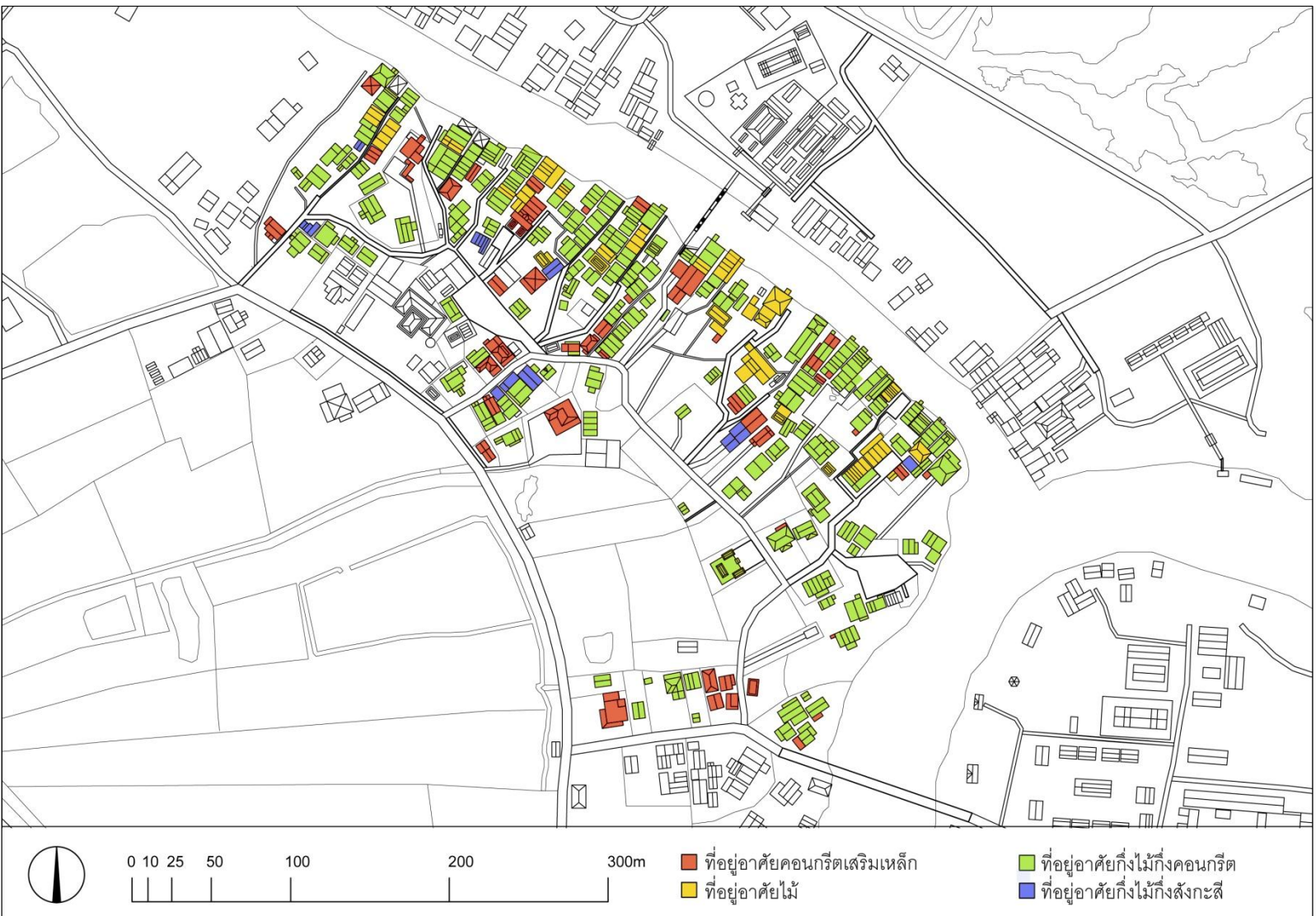
3) **ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งคอนกรีต** โครงสร้างอาคารเป็นแบบผสม เช่น เสาอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กสำเร็จรูป แต่โครงสร้างพื้นและผนังเป็นไม้ ฝาผนังและพื้นเป็นไม้กระดาน หรือเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กบางส่วน เช่น ห้องน้ำหรือครัวที่มักก่อสร้างแยกออกจากตัวบ้าน ส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน 50 ปี มีทั้งที่อยู่อาศัยที่ก่อสร้างใหม่ และที่อยู่อาศัยดั้งเดิมที่มีการปรับปรุงหรือต่อเติมอาคารเพิ่มขึ้นมาภายหลัง



ภาพที่ 3-75 และ 3-76 ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งสังกะสีในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

4) **ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งสังกะสี** โครงสร้างพื้น ผนัง และหลังคามักเป็นไม้ พื้นเป็นไม้กระดาน แต่วัสดุผนังและหลังคาเป็นแผ่นสังกะสี ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยปรับปรุงมาจากโรงเก็บของหรือเป็นที่อยู่อาศัยแบบเพิงพักชั่วคราวของชาวบ้านที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ยังไม่มีเงินสำหรับก่อสร้างที่อยู่อาศัยแบบถาวร ซึ่งอาจมีการปรับปรุงหรือต่อเติมในภายหลัง



แผนที่ 3-18 แผนที่ผังหมู่บ้านแสดงวัสดุและโครงสร้างของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
 ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

3.2 องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญบริเวณชุมชนหัวเวียง

แผนที่ 3-11 แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554

ที่มา : Google earth, มีนาคม 2554

แผนที่ 3-12 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554

แผนที่ 3-13 แผนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชุมชนหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554

3.2.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชุมชนหัวเวียง

จากการสำรวจพบว่าในปัจจุบัน (พ.ศ.2554) การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่บริเวณชุมชนหัวเวียงโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมและที่ว่างล้อมรอบขอบเขตพื้นที่ศึกษา ซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยค่อนข้างหนาแน่น โดยเฉพาะบริเวณจุดบรรจบกันของแม่น้ำน้อยและคลองบางหลวง ถัดออกไปเป็นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยยาวตลอดแนวริมแม่น้ำ ด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำน้อยมีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทโรงงานอุตสาหกรรมเป็นโรงสีข้าวและโรงอิฐ รองลงมาเป็นที่ดินประเภทสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันราชการ

3.2.2 ทางสัญจรทางน้ำ

ภาพที่ 3-17 และ 3-18 แม่น้ำน้อย

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

แม่น้ำน้อย (น1) แยกออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ อ.เมือง จ.ชัยนาท ไหลผ่าน จ.สิงห์บุรี และจ.อ่างทอง ก่อนเข้าสู่ จ.พระนครศรีอยุธยาที่ อ.ผักไห่ และไหลต่อเนื่องลงมาผ่าน ชุมชนหัวเวียงทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก แล้วจึงไปรวมกับแม่น้ำเจ้าพระยาอีกครั้งที่ อ.บางไทร แม่น้ำน้อยที่ ต.หัวเวียง มีความกว้างประมาณ 20.00 เมตร

ภาพที่ 3-19 และ 3-20 คลองบางหลวง หรือคลองโพงผาง และ คลองหัวไร่แดง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

คลองบางหลวง หรือ คลองโพงผาง (น2) แยกออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ อ.บางบาล แล้วไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน้อยที่ ต.หัวเวียง บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของชุมชนหัวเวียง มีความกว้างประมาณ 30.00 เมตร

คลองหัวไร่แดง (น3) เป็นคลองที่แยกมาจากแม่น้ำน้อยที่ ต.หัวเวียง ไหลผ่านพื้นที่หมู่ 7 และหมู่ 8 เข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมใน ต.บ้านโพธิ์ อ.เสนา มีความกว้างประมาณ 10.00 เมตร

ภาพที่ 3-21 และ 3-22 คลองส่งน้ำชลประทานผักไห่-เจ้าเจ็ด และ คลองลำประโดงส่งน้ำเข้านา

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

คลองชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา ผักไห่-เจ้าเจ็ด (น4) ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของชุมชนหัวเวียง เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ.2505 ครอบคลุมพื้นที่เกษตรกรรมในเขต อ.เสนา และ อ.ผักไห่ มีความกว้างประมาณ 15.00 เมตร

ภาพที่ 3-23 และ 3-24 หนองน้ำหมู่ 11 และหนองน้ำหมู่ 9 ต.หัวเวียง

หนองน้ำ บริเวณพื้นที่ชุมชนหัวเวียงมีหนองน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง ได้แก่ หนองน้ำหมู่ที่ 9 (น5) และหนองน้ำหมู่ที่ 11(น6) ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มมีน้ำท่วมขังเกือบตลอดทั้งปี และมีผักตบชวา หญ้าขึ้นปกคลุม

แผนที่ 3-14 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพทางสัญจรทางน้ำ

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554

3.2.2 ทางสัญจรทางบก

ภาพที่ 3-25 และ 3-26 ถนนคันคลองชลประทานบริเวณ ป้ายทางเข้าชุมชน และถนนเทศบาลตำบลหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม และตุลาคม 2554.

ถนนคันกั้นน้ำคลองชลประทาน หรือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3454 (บ1)

เป็นถนนลาดยางมะตอย ขนาด 2 ช่องทางจราจรพร้อมไหล่ทาง มีความกว้างประมาณ 12.00 เมตร ก่อสร้างขึ้นพร้อมกับคลองชลประทานโครงการส่งน้ำฝักให้-เจ้าเจ็ด พ.ศ.2505 เดิมเป็นถนนดินรูกิ่งอัดแน่น ได้รับการปรับปรุงขยายช่องจราจรและถมปรับระดับให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อให้พื้นระดับน้ำท่วม เป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อระหว่าง อ.เสนา และอ.ฝักให้ ปัจจุบันเป็นทางสัญจรทางบกสายหลักที่ใช้เดินทางเข้าสู่หมู่บ้านหัวเวียง

ภาพที่ 3-27 และ 3-28 ถนนเทศบาลตำบลหัวเวียง และถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ถนนเทศบาลหัวเวียง (บ2) เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ขนาด 2 ช่องจราจร มีความกว้างประมาณ 8.00 เมตร ก่อสร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2537 เดิมเป็นถนนดินรูกิ่ง พ.ศ.2541 มีการปรับปรุงขยายถนนเป็นถนนคอนกรีต และ พ.ศ.2545 ถมยกยกระดับพื้นผิวและเทคอนกรีต พร้อมสร้างทางเท้าทั้งสองฝั่งข้างถนน

ภาพที่ 3-29 และ 3-30 ถนนวงแหวนบริเวณแยกไผ่ม่วง และถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3 (บ3) เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 1 ช่องจราจร กว้างประมาณ 4.00 เมตร แยกจากถนนเทศบาลหัวเวียงบริเวณหมู่ 9 ผ่านลานไผ่ม่วงอ้อมด้านหลังสำนักงานเทศบาล และวนมาบรรจบกับถนนเทศบาลอีกครั้งที่แนวเขตหมู่ 8 ข้างสถานีอนามัย

ถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4 (บ4) เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ช่องจราจร กว้างประมาณ 6.00 เมตร แยกจากถนนเทศบาลหัวเวียงบริเวณหมู่ 11 เHINGสะพานข้ามแม่น้ำน้อยไปวัดหัวเวียง และวนมาบรรจบกับถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3 ที่บริเวณลานไผ่วง หมู่ที่ 9 เดิมเป็นทางเดินคั่นนาขนาบด้วยป่าไผ่ที่บทั้งสองข้าง ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ.2529 หลังจากที่มถนนคันคลองชลประทานแล้ว ได้มีการบุกเบิกพื้นที่บริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งดังกล่าวรองรับการขยายหมู่บ้าน

ภาพที่ 3-31 และ 3-32 ทางเดินดิน และถนนคอนกรีตซอยเข้ากลุ่มบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ถนนซอยเข้ากลุ่มบ้าน (บ5) ส่วนใหญ่เป็นถนนส่วนบุคคลที่เชื่อมต่อมาจากถนนเทศบาลหัวเวียงหรือถนนวงแหวนหัวเวียง เพื่อเข้าสู่บ้านเรือนหรือกลุ่มที่อยู่อาศัยริมน้ำ มีทั้งถนนดินรูก้าง ถนนคอนกรีต หรือบางเส้นเป็นทางเดินเล็กๆ ปูแผ่นคอนกรีตสำเร็จรูปเพื่อความสะดวกเวลาสัญจร ลักษณะมักเป็นแนวตั้งฉากกับแม่น้ำน้อย กว้างประมาณ 1.00-3.00 เมตร

ภาพที่ 3-33 และ 3-34 ทางเดินยกระดับ คสล และถนนดินรูก้าง ซอยเข้ากลุ่มบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ทางเดินยกระดับ (บ6) เป็นทางเดินหรือสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ความกว้างประมาณ 1.00 เมตร ยกพื้นสูงจากระดับดินประมาณ 1.00 - 1.50 เมตร เพื่อใช้สัญจรในช่วงน้ำหลากท่วมพื้นดินในหมู่บ้าน เชื่อมจากถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4 ไปจนถึงสะพานข้ามแม่น้ำน้อยไปวัดบางกระทิง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2551

ภาพที่ 3-35, และ 3-36 สะพานวัดหัวเวียง และสะพานวัดบางกระทิง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

สะพานวัดหัวเวียง (บ7) เดิมเป็นสะพานแขวนขนาดเล็กสำหรับคนเดิน กว้างประมาณ 1.50 เมตร พ.ศ.2539 มีการก่อสร้างสะพานขึ้นใหม่เพื่อให้รถยนต์สามารถสัญจรผ่านไปมาได้ ลักษณะเป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กขนาด 2 ช่องจราจร พร้อมกับทางเท้าทั้งสองฝั่ง กว้างประมาณ 15.00 เมตร พาดช่วงข้ามแม่น้ำน้อยระยะประมาณ 30.00 เมตร เชื่อมต่อจากถนนเทศบาลหัวเวียง หมู่ที่ 11 กับถนนเทศบาลหัวเวียง หมู่ที่ 1 ผ่านข้างวัดหัวเวียงเข้าสู่ชุมชนฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำน้อย

สะพานวัดบางกระทิง (บ8) เดิมเป็นสะพานไม้ สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2525 ลักษณะเป็นทางลาดเอียงสำหรับคนเดินข้าม กว้างประมาณ 1.50 เมตร สูงจากระดับน้ำปกติประมาณ 3.00 เมตร ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2551 ก่อสร้างสะพานใหม่ให้มั่นคงแข็งแรงขึ้น เปลี่ยนเป็นสะพานขึ้นบันไดคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้างเท่ากับสะพานไม้เดิมแต่มีความสูงเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 1.00 เมตร พาดช่วงข้ามแม่น้ำน้อยระยะประมาณ 20.00 เมตร เชื่อมต่อจากถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4 กับถนนดินรูกิ่งหน้าวัดบางกระทิง หมู่ที่ 3 ติดต่อกับชุมชนหัวเวียงฝั่งเหนือของแม่น้ำน้อย

แผนที่ 3-15 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพทางสัญจรทางบก
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554

3.2.3 อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

ในบริเวณชุมชนหัวเวียงมีบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเฉพาะในขอบเขตพื้นที่ศึกษา หมู่ 9, หมู่ 10 และหมู่ 11 จำนวนมากกว่า 200 หลังคาเรือน สรรพพบหลากหลายรูปแบบซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับถัดไป นอกจากนี้ที่อยู่อาศัยแล้วในบริเวณโดยรอบชุมชนหัวเวียงยังมีองค์ประกอบที่เป็นอาคารและสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ โดยจำแนกตามรูปแบบการใช้งาน ได้ดังนี้ อาคารราชการ, โรงเรียน, ศาสนสถาน, อาคารสาธารณะ, อาคารพาณิชย์หรือร้านค้า และอื่นๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 3-37, และ 3-38 วัดหัวเวียง และวัดบางกระทิง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

วัดบางกระทิง ตั้งอยู่หมู่ 3 ต.หัวเวียง ริมแม่น้ำน้อย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2230 บนเนื้อที่ดิน 12 ไร่ 1 งาน 37 ตารางวา เดิมที่ไม่ได้อยู่บนที่ตั้งปัจจุบัน เนื่องจากลำน้ำเปลี่ยนทิศทางไหลจึงต้องย้ายเสนาสนะหนึ่การถูกน้ำเซาะเมื่อต้นรัชการที่ 3 ชาวบ้านจึงเรียกว่า “วัดใหม่บางกระทิง” อาคารเสนาสนะประกอบด้วยพระอุโบสถ (พ.ศ.2489) ขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 32 เมตร ประดิษฐานพระประธาน และพระพุทธรูปเชียงแสน 2 องค์, ศาลาการเปรียญ (พ.ศ.2492), หอสวดมนต์ (พ.ศ.2493), เจดีย์ใหญ่ 1 องค์ สูง 15 วา, เจดีย์เล็ก 1 องค์ สูง 8 วา และกุฏิสงฆ์ไม้สัก จำนวน 11 หลัง วัดแห่งนี้เปิดสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ พ.ศ.2503 และต่อมา พ.ศ.2518 ได้เปิดโรงเรียนวัดบางกระทิงขึ้น สอนนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลและประถมศึกษาตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ทิศตะวันตกติดกับวัด

วัดหัวเวียง ตั้งอยู่หมู่ 2 ต.หัวเวียง ริมแม่น้ำน้อย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้าง พ.ศ. 2325 บนเนื้อที่ดิน 40 ไร่ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยพระอุโบสถ (พ.ศ.2504) ขนาดกว้าง 12 เมตร ยาว 32 เมตร

ภาพที่ 3-39, 3-40 และ 3-41 วัดสุวรรณเจดีย์, ศาลเจ้าพ่อมังกร และศาลเจ้าปุ่นเถ้ากง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

วัดสุวรรณเจดีย์ ตั้งอยู่หมู่ 3 ต.หัวเวียง ริมแม่น้ำน้อย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้น พ.ศ.2326 บนเนื้อที่ดิน 7 ไร่ 2 งาน 40 ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วยพระอุโบสถ (พ.ศ. 2436) ขนาดกว้าง 6.50 เมตร ยาว 12.50 เมตร ประดิษฐานพระพุทธรูปชินราชจำลอง, ศาลาการเปรียญไม้ (พ.ศ.2430), หอสวดมนต์ (พ.ศ.2423), อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรม และกุฏิสงฆ์ จำนวน 5 หลัง เดิมมีเจดีย์สี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ตั้งอยู่ริมน้ำ 1 องค์ จึงได้เรียกว่า “วัดสุวรรณเจดีย์” แต่ปัจจุบันเจดีย์องค์ดังกล่าวถูกน้ำเซาะพังถล่มตั้งแต่พ.ศ.2539 เหลือเพียงซากอิฐและฐานเจดีย์ บางส่วนเท่านั้น

ศาลเจ้าพ่อมังกร (ขุนทัพ ขุนไกร ชันทอง ปั่นทอง) ตั้งอยู่ที่หมู่ 9 ต.หัวเวียง บริเวณลานโล่งติดกับด้านหลังของสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง หรือชาวบ้านเรียกว่า “ลานไผ่วง” เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว ยกพื้นสูงจากระดับดินประมาณ 2.00 เมตร ก่อกำแพงปิดรอบใต้ถุน มีการจัดงานบวงสรวงและบูชาศาลเจ้าพ่อมังกรสม่ำเสมอเป็นประจำเกือบทุกปี

ศาลเจ้าปุ่นเถ้ากง ตั้งอยู่หมู่ 11 ต.หัวเวียง ติดริมแม่น้ำน้อย ตรงข้ามกับวัดหัวเวียง เป็นศาลเจ้าจีน สร้างขึ้นเมื่อใดไม่มีบันทึกไว้แต่สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นพร้อมกับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนเมื่อ 100 กว่าปีก่อน ลักษณะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว หลังคามุงกระเบื้อง พื้นไม้กระดานยกสูงจากระดับดินประมาณ 1.50 เมตร ชาวจีนเชื่อว่า แต่ละห้องที่จะมีเทพประจำ เรียกว่า “ตี้เถ่าเล่าเอี้ย” หรือ “เทพผู้เป็นใหญ่ ณ ที่นั้น” ไม่ว่าชาวจีนจะอพยพไปอยู่ที่ใดก็ยังยึดมั่นความเชื่อนี้อยู่ จึงได้แกะสลักรูปเคารพจากไม้ขึ้นมาเพื่อเคารพบูชา ภายหลังเรียกอย่างง่ายๆ ว่า “ปุ่นเถ้ากง” ช่วงตรุษจีนจะมีงานใหญ่เพื่อให้ลูกหลานคนจีนมาสักการะกราบไหว้เป็นประจำทุกปี¹

¹ สัมภาษณ์ เพ็ญภา จิตจางค์, 18 มีนาคม 2553.

ภาพที่ 3-42, 3-43 และ 3-44 สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง, สถานีอนามัยชุมชน และไปรษณีย์หัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ภาพที่ 3-45, 3-46 และ 3-47 สุขาภิบาลตำบลหัวเวียง, หน่วยบรรเทาสาธารณภัย และอาคารผลิตน้ำประปา
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง ตั้งอยู่หมู่ 9 ต.หัวเวียง บริเวณที่ตั้งของเทศบาล ประกอบด้วยอาคารสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง เป็นอาคาร คสล. สูง 2 ชั้น สร้างเมื่อ พ.ศ. 2547, อาคารสุขาภิบาลตำบลหัวเวียง เป็นอาคาร คสล. สูง 2 ชั้น สร้างปี พ.ศ.2542, อาคารหน่วยงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวใช้สำหรับจอดรถดับเพลิงและเก็บอุปกรณ์ต่างๆ สร้างประมาณ พ.ศ.2542, อาคารผลิตน้ำประปาหมู่บ้านเป็นอาคาร คสล. ชั้นเดียว พร้อมถังเก็บน้ำสูง 15.00 ม. สร้างพ.ศ.2548

สถานีอนามัยตำบลหัวเวียง หรือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหัวเวียง ตั้งอยู่ติดกับสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง ลักษณะเป็นอาคาร คสล. สูง 2 ชั้น ชั้นล่างจัดเป็นศูนย์ กศน. ตำบลหัวเวียง ส่วนชั้นบนเป็นสถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน จัดตั้งขึ้นพร้อมกับสุขาภิบาลตำบลหัวเวียงเมื่อประมาณ พ.ศ.2543

ไปรษณีย์สาขาย่อยหัวเวียง ตั้งอยู่หมู่ 11 ต.หัวเวียง ริมถนนเทศบาล เชียงสะพานข้ามวัดหัวเวียง เป็นอาคาร คสล. ชั้นเดียว เดิมที่เป็นบ้านพักอาศัยและร้านขายกล้วยเดี่ยว สร้างขึ้น พ.ศ. 2538 ต่อมาได้เปิดทำการรับฝาก – นำจ่ายพัสดุไปรษณีย์ ให้บริการในพื้นที่ ต.หัวเวียง และต.บ้านกระทุ่ม โดยมีไปรษณีย์ศูนย์อยู่ที่ตลาดบ้านแพน อ.เสนา

ภาพที่ 3-48, 3-49 และ 3-50 ศาลากลางหมู่บ้านไผ่วง, ศาลาหมู่ 9 และศาลาหมู่ 10

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ศาลากลางหมู่บ้านไผ่วง เป็นอาคาร คสล. ยกพื้นสูง 1.00 เมตร หลังคาโครงสร้างเหล็ก ถักพาดช่วงกว้าง 10.00 เมตร ตั้งอยู่ที่บริเวณลานโล่งด้านหลังสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง (ลานไผ่วง) สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2546 ปัจจุบันใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและโรงเก็บวัสดุของเทศบาล

ศาลาหมู่บ้าน เป็นอาคารโครงสร้างไม้ ชั้นเดียว หลังคาทรงจั่วมุงกระเบื้อง ยกพื้นไม้ กระดานสูงประมาณ 0.5 – 1.00 เมตร ในหมู่บ้านสำรวจพบ 5 หลัง ได้แก่ ศาลาหมู่ 8 (ข้างสถานีอนามัย), ศาลาหมู่ 9 (ข้างเทศบาล), ศาลาหมู่ 10 (ไผ่วง), ศาลาหมู่ 11 (ข้างไปรษณีย์, และศาลาหมู่บ้านหัวเวียงริมถนนคันคลองชลประทาน ปากทางเข้าหมู่บ้าน

ภาพที่ 3-51 และ 3-52 กลุ่มร้านค้าไผ่วง ต.หัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ร้านค้า ในหมู่บ้านหัวเวียงสำรวจพบร้านค้าส่วนใหญ่เป็นอาคาร คสล. สูง 1 ชั้น ดัดแปลงจากบ้านพักอาศัยแล้วเปิดหน้าร้านขายของชำและขายอาหาร ตั้งรวมกันเป็นกลุ่ม 2 บริเวณ ได้แก่ (1) กลุ่มร้านค้าไผ่วง หมู่ 9 หนาบสองข้างริมถนนวงแหวนหัวเวียงซอย 3 มีทั้งร้านอาหารตามสั่ง ร้านของชำ ร้านของสดร้านตัดเย็บเสื้อผ้า และรถขายกาแฟช่วงเช้าเวลาประมาณ 6.00 - 8.00 น.

จะมีชาวบ้านมานั่งรอใส่บาตรหรือจ่ายของสด เช่น ผัก เนื้อสัตว์ และอาหารสำเร็จรูปกัน อย่างคึกคัก แล้วจึงค่อยซาลงเอาตอนช่วงบ่ายๆ (2) กลุ่มร้านค้าเชิงสะพาน หมู่ 11 บริเวณปากทางริมถนนวงแหวนหัวเวียงซอย 4 เชิงสะพานข้ามวัดหัวเวียง มีทั้งร้านอาหารตามสั่ง ก๋วยเตี๋ยว ไข่ก และร้านของชำ ซึ่งจะเปิดกันเอาตอนสายเวลาประมาณ 11.00 น. เป็นต้นไป

ภาพที่ 3-53, 3-54 และ 3-55 กลุ่มร้านค้าเชิงสะพาน และตลาดนัดหัวเวียง หมู่ที่ 11

ตลาดนัดหัวเวียง ทุกเย็นวันอาทิตย์เวลาตั้งแต่ 15.00 น. จะมีนัดติดตลาดกันตั้งแต่ บริเวณริมถนนเทศบาลเข้ามาตามถนนวงแหวนหัวเวียงซอย 4 ถึงเชิงสะพานข้ามวัดหัวเวียงนี้ สินค้าส่วนใหญ่จะเป็นอาหารสำเร็จรูป ขนม ของกิน ของใช้ต่างๆ ใส่ในรถเข็นหรือทำรถยนต์มา เปิดขายกันตลาดแนวถนน ชาวบ้านจากทั้งในหัวเวียงและหมู่บ้านใกล้เคียงก็จะออกมาเดินเล่น และจ่ายซื้อของกันอย่างคึกคัก จนกระทั่งพระอาทิตย์ตกดินเป็นเวลาตลาดนัดเริ่มวายแล้ว ค่อยแยกย้ายกันกลับบ้านทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย

ภาพที่ 3-56, 3-57 และ 3-58 โรงเก็บเมรุลอย ต.หัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

โรงเรือนเก็บของ เช่น โรงเพาะชำ โรงเก็บของ โดยเฉพาะโรงเก็บเมรุลอย สำรวจพบ มากกว่า 10 หลังในหมู่บ้านหัวเวียง ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นศาลาโครงสร้าง คสล. มุงหลังคา กระเบื้องทรงจั่ว ยกพื้นสูงประมาณ 1.00-2.00 เมตร ผนังเปิดโล่งหรือล้อมรอบด้วยผ้าใบอย่าง ง่ายๆ เพื่อป้องกันชื้นส่วนของเมรุลอยจากแดดและฝน ซึ่งที่ตำบลหัวเวียง แห่งนี้ถือเป็นแหล่งผลิต เมรุลอยที่มีความวิจิตรงดงามและมีชื่อเสียงมากที่สุดแห่งหนึ่ง

แผนที่ 3-19 แผนที่แสดงองค์ประกอบทางกายภาพอาคารและสิ่งปลูกสร้าง
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554

3.2.4 ที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

ชุมชนหัวเวียงประกอบด้วยที่อยู่อาศัยหลากหลายลักษณะ จากการสำรวจในหมู่บ้านพบ ทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่จำนวนมากกว่า 200 หลัง ซึ่งส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นโครงสร้างไม้ยกพื้นสูง หลังคาทรงจั่ว ตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่มบริเวณริมน้ำ โดยมีการ ใช้สอยที่ว่างและเส้นทางเข้าออกร่วมกันระหว่างกลุ่มเรือน พบทั้งเรือนเครื่องสับ เรือนแพยกตั้งบน เสา เรือนไทยประเพณี และเรือนไทยประยุกต์ บางหลังยังคงสภาพดั้งเดิมและบางหลังมีการ เปลี่ยนแปลงโดยปรับปรุงต่อเติมจากของเดิมในอดีต โดยรูปแบบที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง สามารถจำแนกตามลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

3.2.4.1 ลักษณะการแบ่งชั้นของที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านหัวเวียงพบว่า มีลักษณะการแบ่งชั้นและระดับพื้นของ ที่อยู่อาศัยหลายรูปแบบ มีความสูงจากระดับดินตั้งแต่ 0.00 ถึง 4.00 เมตรขึ้นไป สามารถจำแนก ออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

ภาพที่ 3-59 และ 3-60 ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว ในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

1) **ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว** ตัวอาคารก่อสร้างติดพื้นดิน ไม่มีชั้นใต้ดิน มักตั้งอยู่บนที่ดินถม พบมากบริเวณริมถนนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ก่อสร้างขึ้นในช่วงหลัง มีอายุอาคารไม่เกิน 30 ปี

ภาพที่ 3-61 และ 3-62 ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

2) **ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง** ตัวอาคารมีสองชั้นโดยชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย ส่วนชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ซึ่งจะได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงตลอดเวลา ทำให้พื้นดินใต้ถุนเป็นดินเลนแฉะหรือมีน้ำขัง จึงมักไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน

ภาพที่ 3-63 และ 3-64 ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง ในชุมชนหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

3) **ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง** ตัวอาคารมีสองชั้นโดยชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัยหลัก ส่วนชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง บางส่วนกั้นฝาผนังเป็นห้องเก็บของชั่วคราว หรือทำพื้นคอนกรีตสำหรับใช้งานได้บางเวลา ช่วงฤดูแล้งพื้นดินแห้งสนิทจึงสามารถลงมาใช้สอยพื้นที่ใต้ถุนเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ หรือเก็บของได้ แต่เมื่อถึงฤดูน้ำหลากท่วมก็ต้องขนย้ายข้าวของขึ้นไปไว้ที่ชั้นบนเพื่อหนีน้ำท่วม

ภาพที่ 3-65 และ 3-66 ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ในชุมชนหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

4) **ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ** ตัวอาคารมีสองชั้นโดยชั้นล่างปิดทึบไม่มีใต้ถุน มักตั้งอยู่บนที่ดินถมพบมากบริเวณริมถนนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ก่อสร้างขึ้นในช่วงหลัง มีอายุอาคารไม่เกิน 30 ปี

ภาพที่ 3-67 และ 3-68 ที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

5) ที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตัวอาคารมีสามชั้นโดยชั้นสองและชั้นสาม เป็นที่อยู่อาศัยหลัก ส่วนชั้นล่างเป็นได้ทุนเปิดโล่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงตลอดเวลา ทำให้พื้นดินได้ทุนเป็นดินเลนแฉะหรือมีน้ำขัง จึงมักไม่มีการใช้งานพื้นที่ได้ทุน

แผนที่ 3-17 แผนผังหมู่บ้านแสดงลักษณะของที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

3.2.4.2 วัสดุและโครงสร้างของที่อยู่อาศัย

การเลือกใช้วัสดุและโครงสร้างของที่อยู่อาศัยนั้นอาจสามารถบ่งบอกถึงอายุและช่วงเวลาที่ก่อสร้างอาคารได้ ตลอดจนค่านิยมในการอยู่อาศัยซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยต่างๆ จากการศึกษพบว่าวัสดุและโครงสร้างที่อยู่อาศัยในปัจจุบันสามารถจำแนกได้ 4 ลักษณะ ได้แก่

ภาพที่ 3-69 และ 3-70 ที่อยู่อาศัยไม้ในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

1) **ที่อยู่อาศัยไม้** โครงสร้างอาคารและหลังคาใช้ไม้จริงทั้งหมด ฝาผนังและพื้นเป็นไม้กระดาน ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 50 ปี มักเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมในหมู่บ้าน โดยไม่มีการปรับปรุงหรือก่อสร้างต่อเติมอาคารจนเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเดิมมากนัก

ภาพที่ 3-71 และ 3-72 ที่อยู่อาศัยคอนกรีตเสริมเหล็กในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

2) **ที่อยู่อาศัยคอนกรีตเสริมเหล็ก** โครงสร้างอาคารและฐานรากเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐฉาบปูน โครงสร้างหลังคาเหล็ก มุงกระเบื้องลอนหรือกระเบื้องซีเมนต์ มักเป็นที่อยู่อาศัยที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ในช่วงหลัง ส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน 30 ปี

ภาพที่ 3-73 และ 3-74 ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งคอนกรีตในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

3) **ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งคอนกรีต** โครงสร้างอาคารเป็นแบบผสม เช่น เสาอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กสำเร็จรูป แต่โครงสร้างพื้นและผนังเป็นไม้ ฝ้าผนังและพื้นเป็นไม้กระดาน หรือเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กบางส่วน เช่น ห้องน้ำหรือครัวที่มักก่อสร้างแยกออกจากตัวบ้าน ส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน 50 ปี มีทั้งที่อยู่อาศัยที่ก่อสร้างใหม่ และที่อยู่อาศัยดั้งเดิมที่มีการปรับปรุงหรือต่อเติมอาคารเพิ่มขึ้นมาภายหลัง

ภาพที่ 3-75 และ 3-76 ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งสังกะสีในชุมชนหัวเวียง

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

4) **ที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งสังกะสี** โครงสร้างพื้น ผนัง และหลังคามักเป็นไม้ พื้นเป็นไม้กระดาน แต่วัสดุผนังและหลังคาเป็นแผ่นสังกะสี ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยปรับปรุงมาจากโรงเก็บของหรือเป็นที่อยู่อาศัยแบบเพิงพักชั่วคราวของชาวบ้านที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ยังไม่มีเงินสำหรับก่อสร้างที่อยู่อาศัยแบบถาวร ซึ่งอาจมีการปรับปรุงหรือต่อเติมในภายหลัง

แผนที่ 3-18 แผนที่หมู่บ้านแสดงวัสดุและโครงสร้างของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

3.3 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพบริเวณชุมชนหัวเวียง

จากการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้าน และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงที่สำรวจพบปัจจุบันดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ในส่วนนี้จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพบริเวณชุมชนหัวเวียง ได้แก่ “ทางสัญจรทางน้ำ” “ทางสัญจรทางบก” และ “อาคารสิ่งปลูกสร้าง” โดยอาศัยข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม ประกอบกับข้อมูลจากการสร้างแผนผังหมู่บ้าน มาตราส่วน 1:5000 โดยการคัดลอกข้อมูลและแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพจากแผนที่ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ.2449-2484 ซึ่งจัดทำโดยกรมแผนที่ทหาร, ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2495, พ.ศ.2510 และ พ.ศ.2542 ซึ่งบันทึกภาพโดยกรมแผนที่ทหาร ภาพถ่ายดาวเทียม พ.ศ.2554 และ พ.ศ.2554 ซึ่งบันทึกภาพโดยซอฟต์แวร์กูเกิลเอิร์ธ (Google Earth) และทำการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพร่วมกับการอธิบายข้อมูลและประวัติของหมู่บ้านในแต่ละช่วงเวลา โดยแบ่งเป็น 4 ช่วงเวลา ดังนี้

3.3.1 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2495

- ก) ทางสัญจรทางน้ำ พ.ศ. 2495
- ข) ทางสัญจรทางบก พ.ศ. 2495
- ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. 2495

3.3.2 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2510

- ก) ทางสัญจรทางน้ำ พ.ศ. 2510
- ข) ทางสัญจรทางบก พ.ศ. 2510
- ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. 2510

3.3.3 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2542

- ก) ทางสัญจรทางน้ำ พ.ศ. 2542
- ข) ทางสัญจรทางบก พ.ศ. 2542
- ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. 2542

3.3.4 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2554

- ก) ทางสัญจรทางน้ำ พ.ศ. 2554
- ข) ทางสัญจรทางบก พ.ศ. 2554
- ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. 2554

3.3.1 องค์ประกอบกายภาพบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2495

ก) ทางสัญจรทางน้ำ

- ทางสัญจรทางน้ำประกอบด้วย แม่น้ำน้อย (น1) และคลองบางหลวง หรือคลองโพงผาง (น2) เป็นทางสัญจรทางน้ำสายหลัก โดยมีคลองหัวไร่แตง (น3) ซึ่งเป็นลำคลองสาขาที่แยกออกมาจากแม่น้ำน้อยเป็นทางสัญจรทางน้ำสายรองในหมู่บ้าน

- บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งนอกจากพื้นที่บางส่วนเป็นป่าทึบแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นทุ่งโล่งกว้าง มีร่องน้ำและคูน้ำจำนวนมาก สมมุติฐานว่าอาจจะมีการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ดังกล่าว

- ลักษณะน้ำหลากท่วมยังคงเป็นไปตามฤดูกาลของธรรมชาติ โดยไม่มีการสร้างเขื่อนและคันกันเพื่อควบคุมทิศทางการไหลน้ำ เมื่อถึงช่วงฤดูน้ำหลากระดับน้ำในแม่น้ำก็จะค่อยๆ เพิ่มสูงขึ้นจนเต็มความจุลำนํ้าก่อนเอ่อล้นท่วมพื้นที่ริมตลิ่ง ไหลผ่านใต้ถุนบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมน้ำ แล้วจึงหลากท่วมทุ่งที่เป็นพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง

ข) ทางสัญจรทางบก

- ทางสัญจรทางบกประกอบด้วยทางเดินคันทนา และทางเดินดินรูกิ่งขนาดเล็กๆ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำสำหรับใช้เป็นเส้นทางไปมาหาสู่กันระหว่างเครือญาติหรือกลุ่มบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งเป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับที่อยู่อาศัยริมน้ำไปยังพื้นที่เกษตรกรรมบริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งอีกด้วย

- จากแผนผังหมู่บ้านยังไม่พบถนนหรือทางสัญจรทางบกขนาดใหญ่ที่เห็นได้ชัดเจน สันนิษฐานได้ว่าในสมัยนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก โดยพายเรือไปมาหาสู่กันในระยะทางใกล้ๆ แต่หากเดินทางไกลออกไปนอกพื้นที่ก็จะใช้เรือบยนต์ เรือโดยสารหรือเรือเมล์ซึ่งล่องรับ-ส่งผู้โดยสารในแม่น้ำน้อยเป็นประจำทุกวัน ส่วนการใช้รถยนต์เดินทางสัญจรทางบกยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนักในขณะนั้น

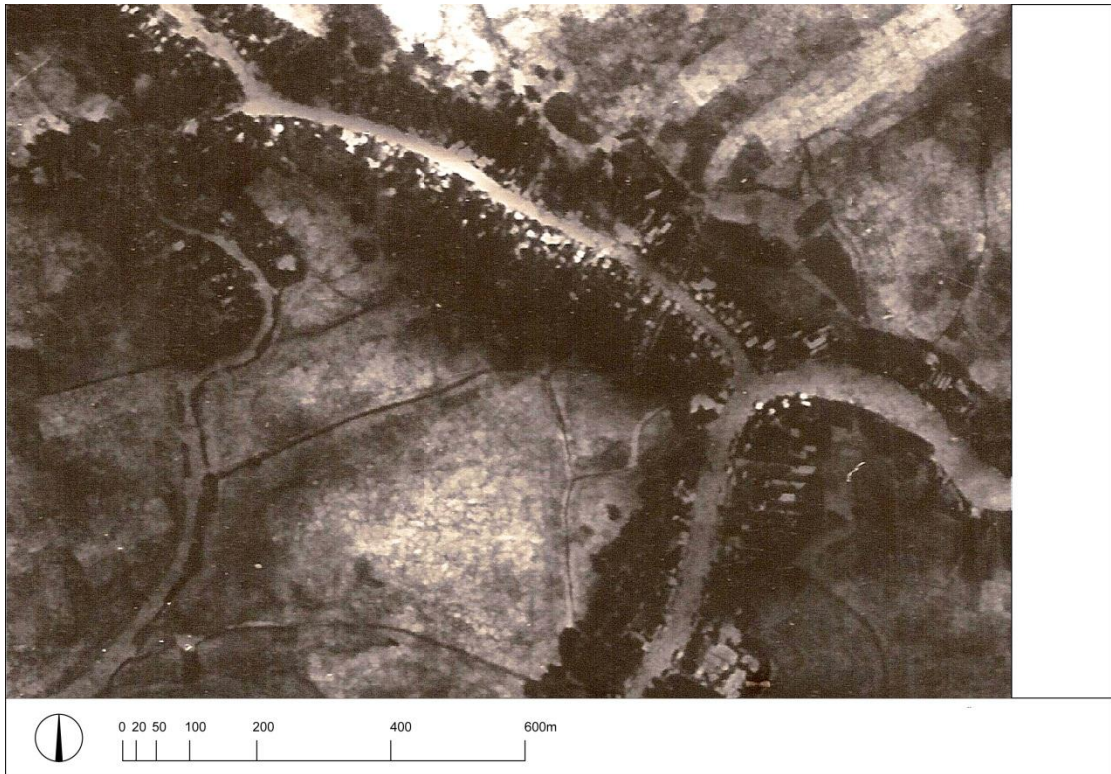
ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

- บ้านเรือนที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ปลูกสร้างเรียงรายอยู่ที่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ และบริเวณที่ดอนหลังตลิ่ง บางส่วนปลูกห่างจากแม่น้ำเข้ามาตามลำคลองหัวไร่แตง

- มีเรือนแพหนาแน่นตามริมแม่น้ำน้อย (น1) โดยเฉพาะบริเวณจุดบรรจบกันของแม่น้ำน้อย (น1) และคลองบางหลวง (น2)

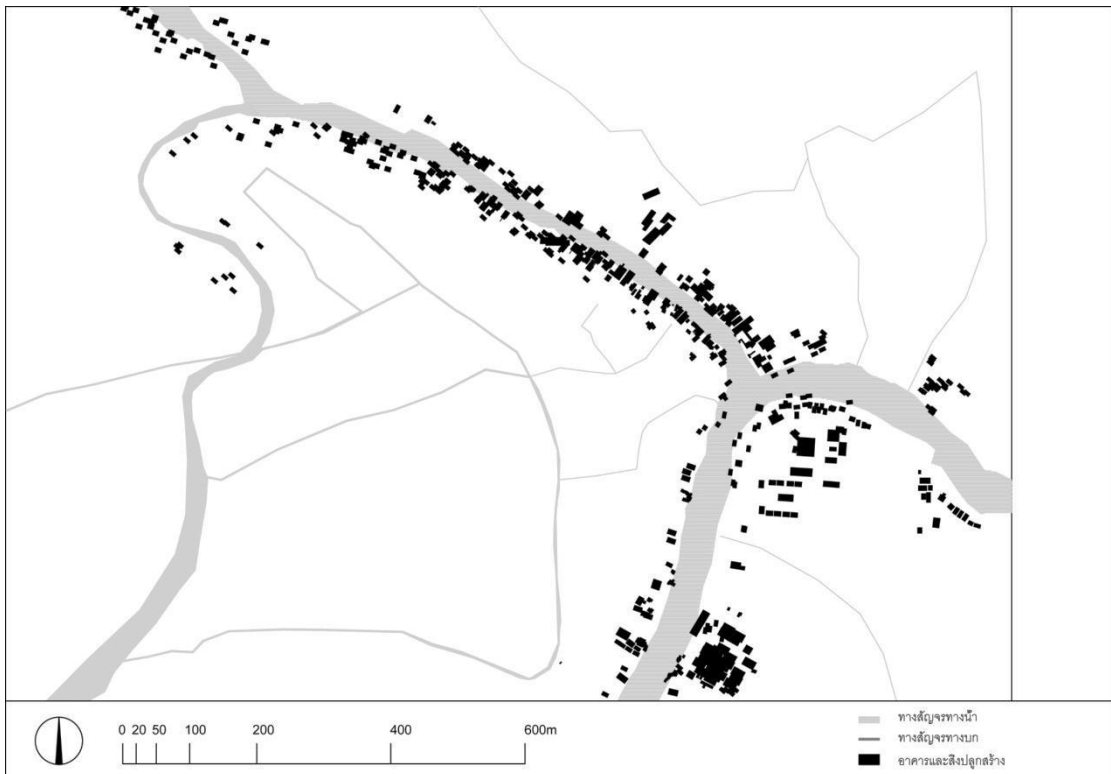
- ไม่พบอาคารและสิ่งปลูกสร้างในบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง

- บริเวณใกล้เคียงชุมชนมีวัดตั้งอยู่ริมแม่น้ำน้อย 3 แห่ง ได้แก่ วัดบางกระทิงทางทิศเหนือ วัดหัวเวียงทางทิศตะวันออก และวัดสุวรรณเจดีย์ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ



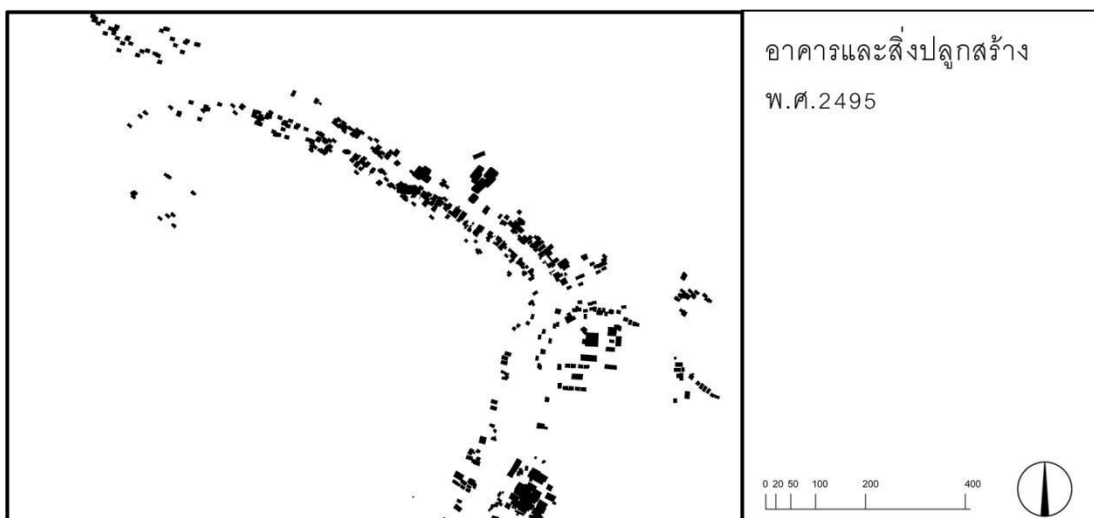
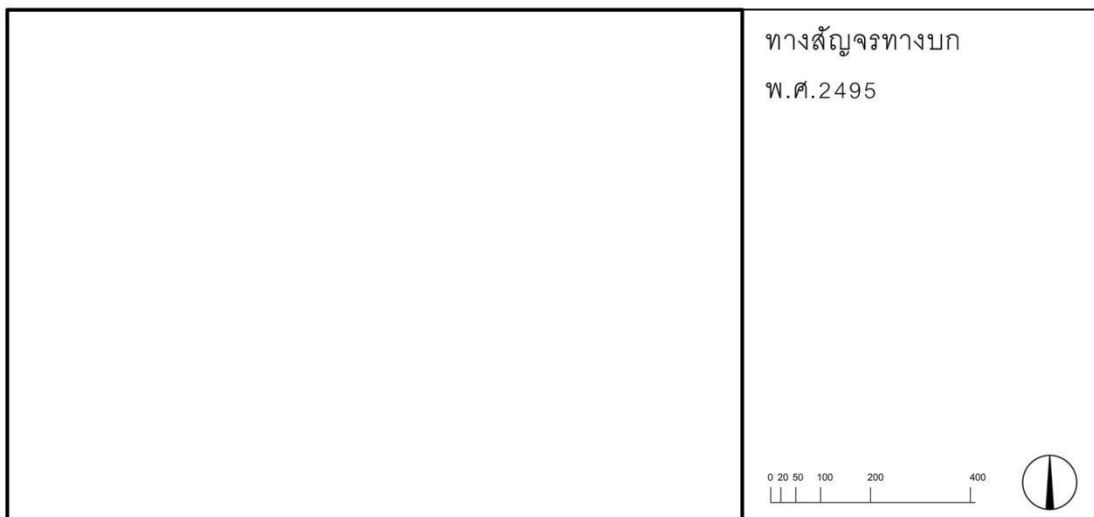
แผนที่ 3-19 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร, 2495.



แผนที่ 3-20 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.



ภาพที่ 3-21 แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495

3.3.2 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2510

ก) ทางสัญจรทางน้ำ

- ทางสัญจรหลักยังคงเป็นแม่น้ำน้อย (น1) และคลองบางหลวง (น2)
- พ.ศ.2506 มีคลองชลประทาน โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาฝักให้-เจ้าเจ็ด-บางยี่หน เกิดขึ้นทั้งด้านใต้และด้านเหนือของแม่น้ำน้อย
- มีหนองน้ำเกิดขึ้นบริเวณพื้นที่หมู่ 8 และ หมู่ 11
- พบร่องน้ำเพิ่มมากขึ้นบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ร่องน้ำบางส่วนมีการเปลี่ยนแปลงถูกลมกลายเป็นถนนและทางเดิน
- หลังจากสร้างเขื่อนเจ้าพระยาซึ่งแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2500 ทำให้น้ำหลากท่วมหมู่บ้านน้อยลง และมีคันชลประทานกั้นไม่ให้น้ำหลากเข้าท่วมพื้นที่เกษตรกรรมได้ แต่บางปีก็ยังมีเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ที่มีระดับน้ำหลากท่วมสูงกว่าอดีตมากโดยเฉพาะในปี พ.ศ.2521 และ พ.ศ.2526

ข) ทางสัญจรทางบก

- พ.ศ.2510 มีการตัดถนนคั่นกันน้ำคลองชลประทานขนาดทั้งสองฝั่งขนานไปกับแนวคลองส่งน้ำและบำรุงรักษาฝักให้-เจ้าเจ็ด เดิมทีมีลักษณะเป็นถนนดินรูก้าง ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2516 มีการปรับปรุงถนนโดยการถมปรับระดับให้สูงขึ้น ขยายขนาดถนนให้กว้างขึ้นเป็นสองช่องจราจร และเปลี่ยนพื้นผิวถนนเป็นแบบลาดยางมะตอย
- มีถนนขนาดเล็กเกิดขึ้นตามแนวคันนาเดิม เชื่อมต่อจากแนวถนนคั่นคลองชลประทาน เข้ามายังกลุ่มที่อยู่อาศัยบริเวณริมน้ำ

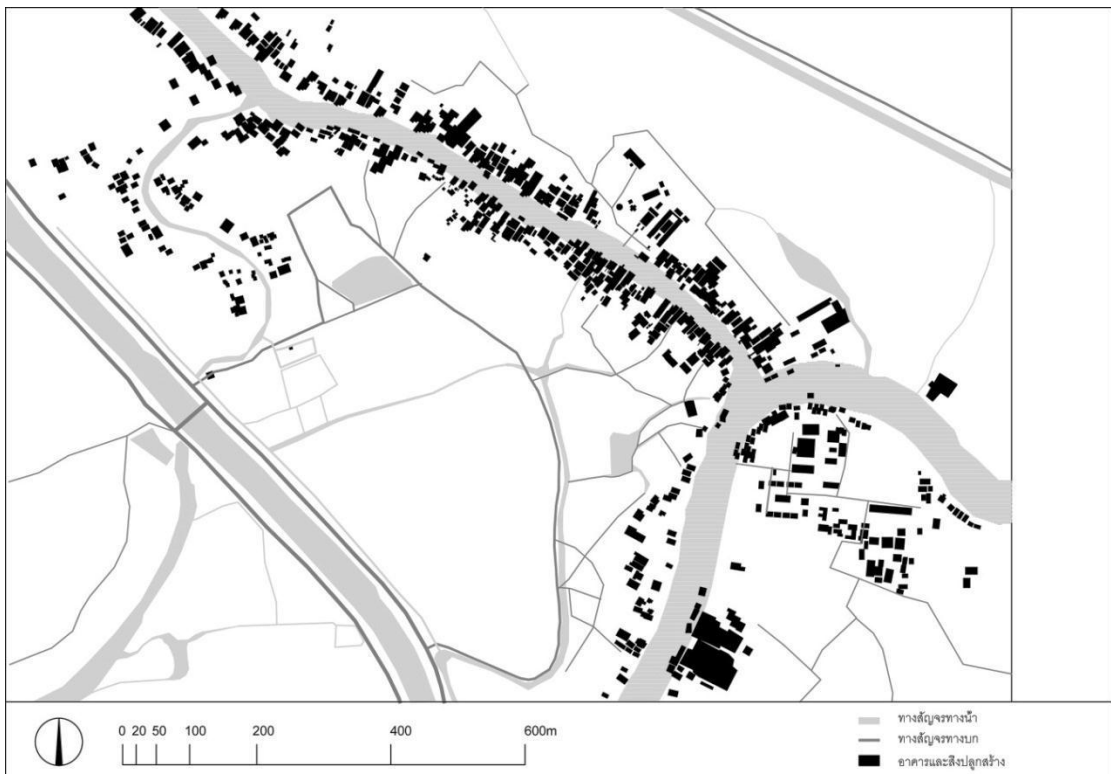
ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

- บ้านเรือนที่อยู่อาศัยในชุมชนบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำมีความหนาแน่นมากขึ้น และเริ่มมีการขยายตัวออกมาตามแนวถนน ห่างจากริมแม่น้ำมากกว่าปี พ.ศ.2495
- เรือนแพที่ลอยอยู่ในแม่น้ำลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด บางส่วนถูกยกขึ้นตั้งอยู่บนเสา บริเวณพื้นที่ริมตลิ่งใกล้เคียงกับตำแหน่งเดิมกับตอนที่ลอยน้ำ ระดับพื้นเรือนแพที่ยกตั้งบนเสานั้น มักไม่ค่อยสูงจากระดับน้ำช่วงปกติมากนัก เพื่อสะดวกต่อการค้าขายและขนส่งสินค้าขึ้นลงทำน้ำ ซึ่งในสมัยนั้นยังใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจะสูงจากระดับดินประมาณ 1.0 – 2.0 เมตร
- มีศาลเจ้าปูนเก่ากึ่ง ซึ่งเป็นศาลเจ้าจีน และโรงเรียนมัธยมสมบูรณวิทยาที่ตั้งอยู่ติดกันกับศาลเจ้า ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำ หมู่ที่ 11 ต.หัวเวียง ตรงข้ามกับวัดหัวเวียง



แผนที่ 3-22 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2510

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร, 2510.



แผนที่ 3-23 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2510

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.



ภาพที่ 3-91 แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495

3.3.3 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2542

ก) ทางสัญจรทางน้ำ

- แม่น้ำน้อยและคลองหัวไร่แดงมีความกว้างลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับแผนที่ พ.ศ.2510 และ 2495
- ร่องน้ำส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลง โดยบางส่วนถูกถมกลายเป็นถนนและทางเดินเพิ่มขึ้นจากเมื่อ พ.ศ.2510
- มีหนองน้ำเกิดขึ้นบริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งบริเวณหมู่ 9 และหมู่ 11 สันนิษฐานว่าเกิดจากการตัดถนนเข้ามาขวางทางน้ำในพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้น้ำขังไม่สามารถระบายลงสู่แม่น้ำได้
- ระดับน้ำช่วงฤดูน้ำหลากท่วมมีความสูงมากกว่าอดีต โดยเฉพาะปี พ.ศ.2549 พบว่าระดับน้ำหลากท่วมสูงกว่าปี พ.ศ. 2538 ประมาณ 2.00 เมตร

ข) ทางสัญจรทางบก

- ถนนคันคลองชลประทานขยายขนาดกว้างขึ้น และเชื่อมต่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3454
- มีการถมปรับระดับถนนต่างๆ ให้สูงขึ้นเพื่อเป็นแนวคันกั้นน้ำ และส่งผลให้ระดับพื้นที่อยู่อาศัยบางส่วนมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะถมปรับระดับดินให้ใกล้เคียงระดับถนน
- ทางเดินเข้าหมู่บ้านพัฒนาเป็นถนนเทศบาลหัวเวียงมีลักษณะขนาบและโค้งไปตามแนวแม่น้ำน้อย ทางเดินหลังบ้านที่อยู่อาศัยริมน้ำพัฒนาเป็นถนนวงแหวนหัวเวียงซอย 3 และ 4
- มีสะพานข้ามไปวัดหัวเวียงเกิดขึ้นทางทิศตะวันออกของพื้นที่ศึกษา เดิมเป็นสะพานแขวนมีความกว้างประมาณ 1.50 เมตร ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2539 มีการปรับปรุงก่อสร้างใหม่เป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง 12.00 เมตร เพื่อให้รถยนต์สามารถสัญจรผ่านได้ด้วย
- มีสะพานข้ามไปวัดบางกระทิงเกิดขึ้นทางทิศเหนือของพื้นที่ศึกษา สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2525 เดิมมีลักษณะเป็นสะพานไม้ทำเป็นทางลาดกว้างประมาณ 1.50 เมตร ภายหลังสะพานไม้ชำรุดทรุดโทรมมากจนกระทั่งปี พ.ศ.2541 เทศบาลจึงรื้อถอนออกแล้วก่อสร้างใหม่เป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะเป็นขั้นบันไดกว้างประมาณ 1.50 เมตร



ภาพที่ 3-77 และ 3-78 สะพานไม้ข้ามวัดบางกระทิง พ.ศ.2525

ที่มา : ทองล้วน ไตวิศิษฐ์ชัย, 2525.

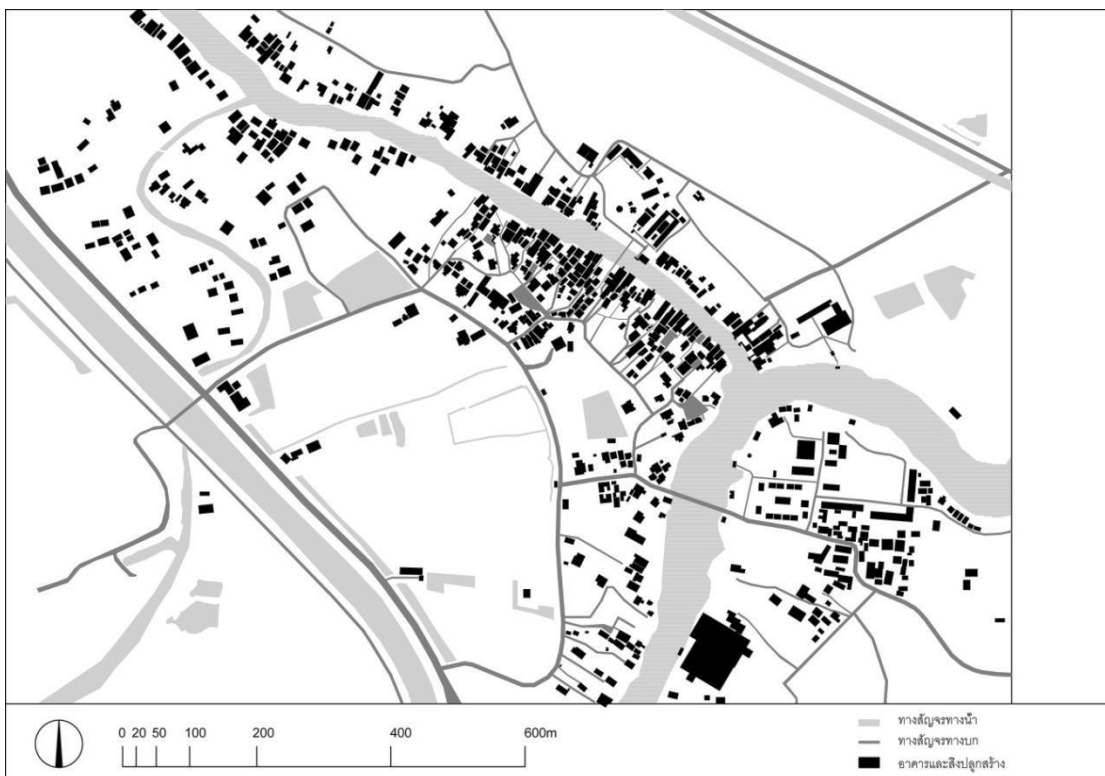
ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

- การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่พบในแผนผังหมู่บ้าน พ.ศ.2542 คือการก่อสร้างอาคารที่ทำการสุขาภิบาลตำบลหัวเวียง ซึ่งจัดตั้งขึ้นปี พ.ศ.2537 ลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 2 ชั้น และอาคารไม้ชั้นเดียวอีกหนึ่งหลัง ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหมู่ที่ 9 เดิมพื้นที่นี้เป็นป่ารกทึบ มีกอไผ่ขึ้นหนาแน่น ชาวบ้านเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า “ไผ่วง”
 - พ.ศ.2542 สุขาภิบาลหัวเวียงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลหัวเวียง พร้อมกับการก่อสร้างอาคารสำนักงานเทศบาลหลังใหม่ขึ้นในบริเวณเดียวกัน ลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 2 ชั้น และถมปรับระดับดินสูงชันจากระดับเดิมประมาณ 1.00 เมตร
 - พ.ศ.2529 ก่อสร้างศาลเจ้าพ่อมังกร (ขุนทัพ ขุนไกร ชันทอง ปิ่นทอง) ขึ้นบริเวณลานโล่งติดกับด้านหลังของสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลานไผ่วง” ศาลเดิมสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ยกพื้นสูงจากดินประมาณ 1.00 เมตร
 - พ.ศ.2513 อาคารเรียนของโรงเรียนมัธยมสมบูรณวิทยากรื้อถอนกลายเป็นลานโล่ง ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวมีการถมดินปรับระดับและเทพื้นคอนกรีต กลายเป็นลานสำหรับจอดรถของศาลเจ้าปู่เกล้า
 - บ้านเรือนที่อยู่อาศัยบริเวณตลิ่งริมน้ำหนาแน่นมากขึ้น และมีการขยายตัวออกห่างจากริมน้ำมาตามแนวถนนเทศบาลและถนนวงแหวนหัวเวียง
 - ที่อยู่อาศัยบางหลังมีการถมปรับระดับดินให้มีระดับใกล้เคียงกับระดับถนน



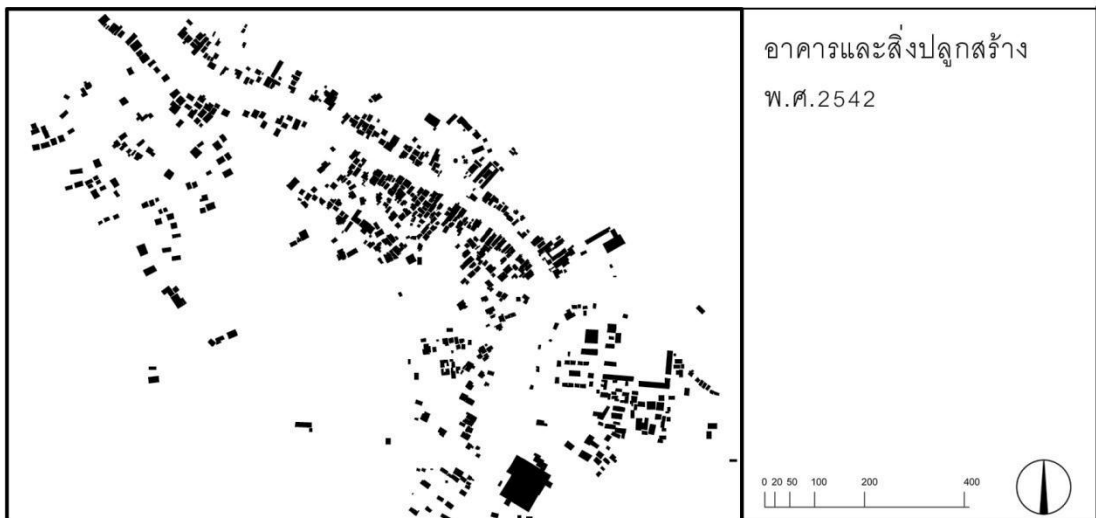
แผนที่ 3-25 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2542

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร, 2542.



แผนที่ 3-26 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2542

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.



แผนที่ 3-27 แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2542

3.3.4 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2554

ก) ทางสัญจรทางน้ำ

- องค์ประกอบทางสัญจรทางน้ำลดลงอย่างชัดเจน แม่น้ำน้อยและคลองหัวไร่แตงมีความกว้างลดลง
- ร่องน้ำในพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลง บางส่วนถูกขุดเพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ.2542
- ระดับน้ำหลากท่วมสูงขึ้นมากกว่าอดีต โดยเฉพาะ พ.ศ.2549 และพ.ศ.2554 ระดับน้ำสูงสุดมากกว่า พ.ศ.2538 ประมาณ 4.00 เมตร

ข) ทางสัญจรทางบก

- มีถนนและทางเดินเชื่อมต่อมาจากถนนวงแหวนหัวเวียงเข้าสู่กลุ่มที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่มีลักษณะตั้งฉากกับแม่น้ำน้อย
- พ.ศ. 2549 จัดสร้างลานกีฬาชุมชนหมู่ 10 พัฒนา บริเวณพื้นที่ริมถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4 และลานอเนกประสงค์ (ไผ่วง) หมู่ 9 ริมถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3
- มีการถมปรับระดับถนนในหมู่บ้านให้สูงขึ้นเพื่อเป็นคันกั้นน้ำหลายครั้งโดยเฉพาะปี พ.ศ. 2541 และ พ.ศ.2553 รวมทั้งการก่อกั้นดินชั่วคราวหรือวางแนวกระสอบทรายบริเวณริมถนนเทศบาลหัวเวียง เพื่อเป็นแนวป้องกันน้ำไม่ให้ไหลเข้าท่วมพื้นที่ผิวดินจนตัดขาดการจราจรทางบกทั้งหมดได้ แต่อย่างไรก็ตามถนนเกือบทุกสายในพื้นที่ก็ยังคงต่ำกว่าระดับน้ำหลากท่วมในปี พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมา

ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

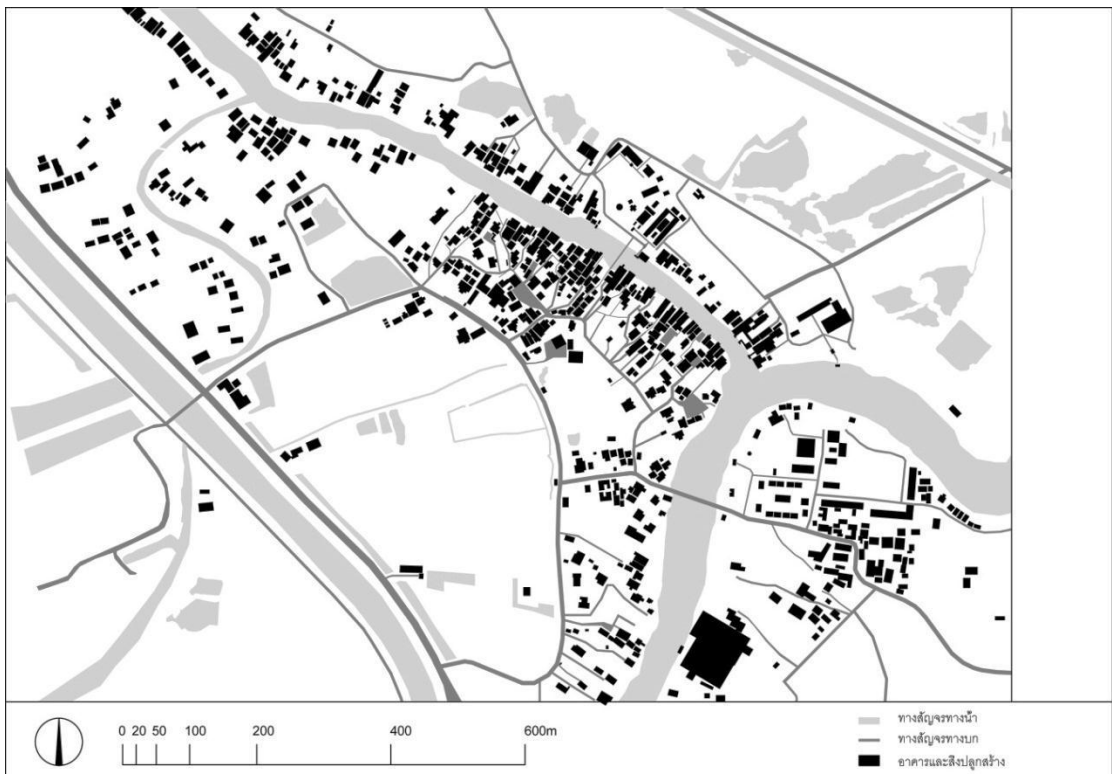
- อาคารสิ่งปลูกสร้างมีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น
- มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับที่อยู่อาศัยเดิมและการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ โดยมีการถมปรับระดับดินและตัดอาคารบ้านเรือนให้มีระดับสูงขึ้นพื้นระดับน้ำหลากท่วม
- สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียงมีการก่อสร้างอาคารสำนักงานเพิ่มเติม รวมทั้งอาคารบ้านพักเจ้าหน้าที่และอาคารจอดรถขึ้นในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับอาคารสำนักงานเดิม
- พ.ศ.2545 มีการรื้อถอนและก่อสร้างศาลเจ้าพ่อมั่งกรใหม่ ลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว ยกพื้นสูงจากระดับดินประมาณ 2.00 เมตร ก่อกำแพงปิดรอบได้ถุน แต่ยังไม่แล้วเสร็จ จนกระทั่งปี พ.ศ.2548 ชาวบ้านและเทศบาล ตำบลหัวเวียงร่วมกันบริจาคเงินและก่อสร้างราวระเบียงโดยรอบศาลเจ้า พร้อมทั้งศาลาด้านหลังศาลเจ้าจนเสร็จสมบูรณ์ ถือได้ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านหัวเวียงเคารพนับถือเป็นอย่างมาก มีการจัดงานบวงสรวงและบูชาศาลเจ้าพ่อมั่งกรขึ้นอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำเกือบทุกปี

- พ.ศ.2546 ก่อสร้างศาลากลางหมู่บ้านไผ่วง ลักษณะเป็นอาคาร คสล. ยกพื้นสูงประมาณ 1.20 เมตร หลังคาโครงเหล็กถักพาดช่วงกว้าง 10.00 เมตร บริเวณลานโล่งด้านหลังสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง (ลานไผ่วง)



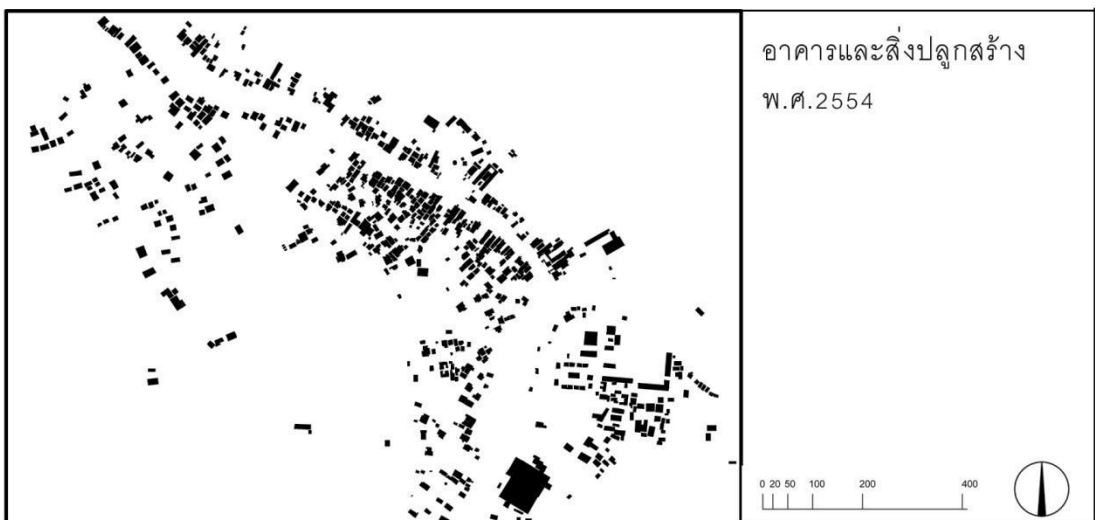
แผนที่ 3-28 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554

ที่มา : Google Eirth, 2554.

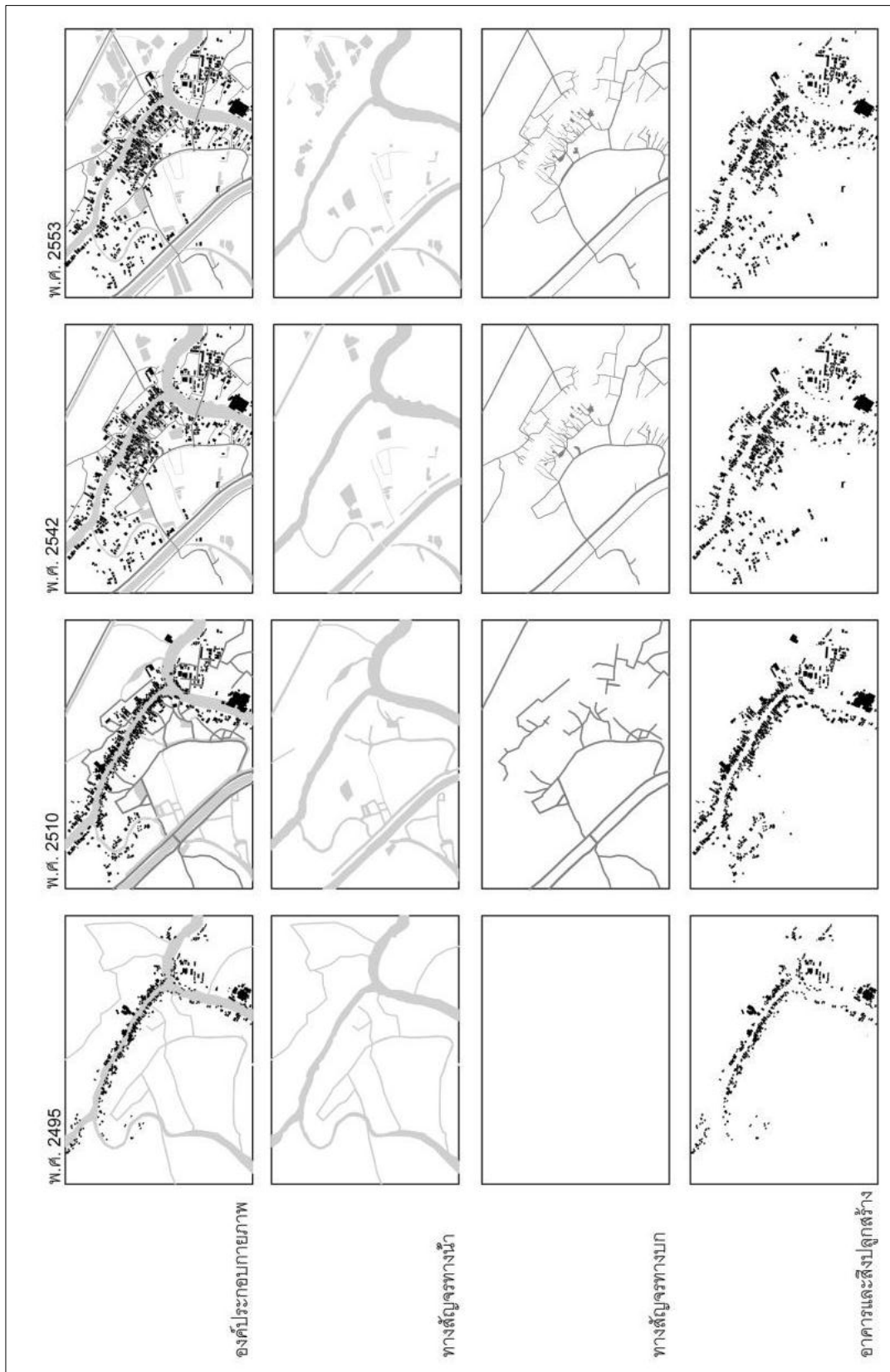


ภาพที่ 3-29 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.



ภาพที่ 3-30 แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554



ภาพที่ 3-31 แผนผังแสดงชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงตั้งแต่ พ.ศ.2495 – พ.ศ.2554
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

จากการวิเคราะห์แยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบกายภาพหมู่บ้าน ได้แก่ ทางสัญจรทางน้ำ ทางสัญจรทางบก อาคารและสิ่งปลูกสร้างบริเวณชุมชนหัวเวียง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2495 – พ.ศ.2554 พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดช่วงเวลา 50 กว่าปีที่ผ่านมา มีทั้งการเปลี่ยนแปลงกายภาพที่ไม่อ้างอิงกับลักษณะภูมิศาสตร์เดิมของพื้นที่ เช่น แนวคลองชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาฝักให้-เจ้าเจ็ด และแนวถนนคันกั้นน้ำคลองชลประทาน ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3454 ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2506 ลักษณะตัดขวางแนวแม่น้ำและลำคลองเดิมที่มีมาตั้งแต่อดีต และการเปลี่ยนแปลงที่อ้างอิงกับภูมิศาสตร์เดิมของพื้นที่ เช่น แนวถนนเทศบาลหัวเวียง ซึ่งเกิดขึ้นจากการถมร่องน้ำเดิมที่เชื่อมต่อกับคลองหัวไร่แดงเพื่อนำน้ำเข้าพื้นที่เกษตรกรรม โดยยังคงรักษาลักษณะกายภาพเดิมทั้งขอบเขตและรูปร่างของแนวร่องน้ำเอาไว้ รวมทั้งแนวถนนวงแหวนหัวเวียง ซึ่งพัฒนามาจากทางเดินคั่นนาเล็กๆ ทำายหมู่บ้านเชื่อมต่อที่อยู่อาศัยริมน้ำกับพื้นที่เกษตรกรรม บริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่ง ก็ยังคงแสดงให้เห็นขอบเขตและแนวของเส้นทางเดิมเอาไว้ แต่มีการขยายขนาดและถมปรับระดับให้สูงขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพหมู่บ้านและการใช้งานในปัจจุบัน

ส่วนขององค์ประกอบอาคารและสิ่งปลูกสร้างมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ปลูกสร้างหนาแน่นบริเวณพื้นที่ริมน้ำ เพื่อใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำทั้งการบริโภค อุปโภค และการคมนาคมซึ่งใช้ทางสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ต่อมาการพัฒนาโครงการชลประทานและการตัดถนนคันคลองชลประทานเข้ามาใกล้ชุมชนริมน้ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยทางสัญจรทางบก เข้ามามีบทบาทแทนที่ทางสัญจรทางน้ำ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยในช่วงหลังจึงขยายตัวห่างจากริมน้ำ ออกมาตามแนวถนนมากขึ้น และเกิดทางสัญจรทางบกในลักษณะตั้งฉากแม่น้ำเพื่อเชื่อมต่อจากถนนเข้าสู่บ้านเรือนที่อยู่อาศัยริมน้ำเดิม

3.3 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพบริเวณชุมชนหัวเวียง

จากการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้าน และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงที่สำรวจพบปัจจุบันดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ในส่วนนี้จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพบริเวณชุมชนหัวเวียง ได้แก่ “ทางสัญจรทางน้ำ” “ทางสัญจรทางบก” และ “อาคารสิ่งปลูกสร้าง” โดยอาศัยข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม ประกอบกับข้อมูลจากการสร้างแผนผังหมู่บ้าน มาตราส่วน 1:5000 โดยการคัดลอกข้อมูลและแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพจากแผนที่ประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พ.ศ.2449-2484 ซึ่งจัดทำโดยกรมแผนที่ทหาร, ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2495, พ.ศ.2510 และ พ.ศ.2542 ซึ่งบันทึกภาพโดยกรมแผนที่ทหาร ภาพถ่ายดาวเทียม พ.ศ.2554 และ พ.ศ.2554 ซึ่งบันทึกภาพโดยซอฟต์แวร์กูเกิลเอิร์ธ (Google Earth) และทำการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพร่วมกับการอธิบายข้อมูลและประวัติของหมู่บ้านในแต่ละช่วงเวลา โดยแบ่งเป็น 4 ช่วงเวลา ดังนี้

3.3.1 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2495

- ก) ทางสัญจรทางน้ำ พ.ศ. 2495
- ข) ทางสัญจรทางบก พ.ศ. 2495
- ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. 2495

3.3.2 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2510

- ก) ทางสัญจรทางน้ำ พ.ศ. 2510
- ข) ทางสัญจรทางบก พ.ศ. 2510
- ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. 2510

3.3.3 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2542

- ก) ทางสัญจรทางน้ำ พ.ศ. 2542
- ข) ทางสัญจรทางบก พ.ศ. 2542
- ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. 2542

3.3.4 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2554

- ก) ทางสัญจรทางน้ำ พ.ศ. 2554
- ข) ทางสัญจรทางบก พ.ศ. 2554
- ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. 2554

3.3.1 องค์ประกอบกายภาพบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2495

ก) ทางสัญจรทางน้ำ

- ทางสัญจรทางน้ำประกอบด้วย แม่น้ำน้อย (น1) และคลองบางหลวง หรือคลองโพงผาง (น2) เป็นทางสัญจรทางน้ำสายหลัก โดยมีคลองหัวไร่แตง (น3) ซึ่งเป็นลำคลองสาขาที่แยกออกมาจากแม่น้ำน้อยเป็นทางสัญจรทางน้ำสายรองในหมู่บ้าน

- บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งนอกจากพื้นที่บางส่วนเป็นป่าทึบแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นทุ่งโล่งกว้าง มีร่องน้ำและคูน้ำจำนวนมาก สมมุติฐานว่าอาจจะมีการทำเกษตรกรรมในพื้นที่ดังกล่าว

- ลักษณะน้ำหลากท่วมยังคงเป็นไปตามฤดูกาลของธรรมชาติ โดยไม่มีการสร้างเขื่อนและคันกันเพื่อควบคุมทิศทางการไหลน้ำ เมื่อถึงช่วงฤดูน้ำหลากระดับน้ำในแม่น้ำก็จะค่อยๆ เพิ่มสูงขึ้นจนเต็มความจุลำนํ้าก่อนเอ่อล้นท่วมพื้นที่ริมตลิ่ง ไหลผ่านใต้ถุนบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมน้ำ แล้วจึงหลากท่วมทุ่งที่เป็นพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง

ข) ทางสัญจรทางบก

- ทางสัญจรทางบกประกอบด้วยทางเดินคันทนา และทางเดินดินรูกิ่งขนาดเล็กๆ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำสำหรับใช้เป็นเส้นทางไปมาหาสู่กันระหว่างเครือญาติหรือกลุ่มบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งเป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับที่อยู่อาศัยริมน้ำไปยังพื้นที่เกษตรกรรมบริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งอีกด้วย

- จากแผนผังหมู่บ้านยังไม่พบถนนหรือทางสัญจรทางบกขนาดใหญ่ที่เห็นได้ชัดเจน สันนิษฐานได้ว่าในสมัยนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก โดยพายเรือไปมาหาสู่กันในระยะทางใกล้ๆ แต่หากเดินทางไกลออกไปนอกพื้นที่ก็จะใช้เรือบยนต์ เรือโดยสารหรือเรือเมล์ซึ่งล่องรับ-ส่งผู้โดยสารในแม่น้ำน้อยเป็นประจำทุกวัน ส่วนการใช้รถยนต์เดินทางสัญจรทางบกยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนักในขณะนั้น

ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

- บ้านเรือนที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ปลูกสร้างเรียงรายอยู่ที่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ และบริเวณที่ดอนหลังตลิ่ง บางส่วนปลูกห่างจากแม่น้ำเข้ามาตามลำคลองหัวไร่แตง

- มีเรือนแพหนาแน่นตามริมแม่น้ำน้อย (น1) โดยเฉพาะบริเวณจุดบรรจบกันของแม่น้ำน้อย (น1) และคลองบางหลวง (น2)

- ไม่พบอาคารและสิ่งปลูกสร้างในบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง

- บริเวณใกล้เคียงชุมชนมีวัดตั้งอยู่ริมแม่น้ำน้อย 3 แห่ง ได้แก่ วัดบางกระทิงทางทิศเหนือ วัดหัวเวียงทางทิศตะวันออก และวัดสุวรรณเจดีย์ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

แผนที่ 3-19 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร, 2495.

แผนที่ 3-20 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ภาพที่ 3-21 แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495

3.3.2 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2510

ก) ทางสัญจรทางน้ำ

- ทางสัญจรหลักยังคงเป็นแม่น้ำน้อย (น1) และคลองบางหลวง (น2)
- พ.ศ.2506 มีคลองชลประทาน โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาฝักให้-เจ้าเจ็ด-บางยี่หน เกิดขึ้นทั้งด้านใต้และด้านเหนือของแม่น้ำน้อย
- มีหนองน้ำเกิดขึ้นบริเวณพื้นที่หมู่ 8 และ หมู่ 11
- พบร่องน้ำเพิ่มมากขึ้นบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ร่องน้ำบางส่วนมีการเปลี่ยนแปลงถูกถมกลายเป็นถนนและทางเดิน
- หลังจากสร้างเขื่อนเจ้าพระยาซึ่งแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2500 ทำให้น้ำหลากท่วมหมู่บ้านน้อยลง และมีคันชลประทานกั้นไม่ให้น้ำหลากเข้าท่วมพื้นที่เกษตรกรรมได้ แต่บางปีก็ยังมีเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ที่มีระดับน้ำหลากท่วมสูงกว่าดีตมากโดยเฉพาะในปี พ.ศ.2521 และ พ.ศ.2526

ข) ทางสัญจรทางบก

- พ.ศ.2510 มีการตัดถนนคั่นกันน้ำคลองชลประทานขนาดทั้งสองฝั่งขนานไปกับแนวคลองส่งน้ำและบำรุงรักษาฝักให้-เจ้าเจ็ด เดิมทีมีลักษณะเป็นถนนดินรูก้าง ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2516 มีการปรับปรุงถนนโดยการถมปรับระดับให้สูงขึ้น ขยายขนาดถนนให้กว้างขึ้นเป็นสองช่องจราจร และเปลี่ยนพื้นผิวถนนเป็นแบบลาดยางมะตอย
- มีถนนขนาดเล็กเกิดขึ้นตามแนวคันนาเดิม เชื่อมต่อจากแนวถนนคั่นคลองชลประทาน เข้ามายังกลุ่มที่อยู่อาศัยบริเวณริมน้ำ

ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

- บ้านเรือนที่อยู่อาศัยในชุมชนบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำมีความหนาแน่นมากขึ้น และเริ่มมีการขยายตัวออกมาตามแนวถนน ห่างจากริมแม่น้ำมากกว่าปี พ.ศ.2495
- เรือนแพที่ลอยอยู่ในแม่น้ำลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด บางส่วนถูกยกขึ้นตั้งอยู่บนเสา บริเวณพื้นที่ริมตลิ่งใกล้เคียงกับตำแหน่งเดิมกับตอนที่ลอยน้ำ ระดับพื้นเรือนแพที่ยกตั้งบนเสานั้น มักไม่ค่อยสูงจากระดับน้ำช่วงปกติมากนัก เพื่อสะดวกต่อการค้าขายและขนส่งสินค้าขึ้นลงทำน้ำ ซึ่งในสมัยนั้นยังใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจะสูงจากระดับดินประมาณ 1.0 – 2.0 เมตร
- มีศาลเจ้าปูนเก่ากึ่ง ซึ่งเป็นศาลเจ้าจีน และโรงเรียนมัธยมสมบูรณวิทยาที่ตั้งอยู่ติดกันกับศาลเจ้า ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำ หมู่ที่ 11 ต.หัวเวียง ตรงข้ามกับวัดหัวเวียง

แผนที่ 3-22 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2510

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร, 2510.

แผนที่ 3-23 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2510

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ภาพที่ 3-91 แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2495

3.3.3 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2542

ก) ทางสัญจรทางน้ำ

- แม่น้ำน้อยและคลองหัวไร่แดงมีความกว้างลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับแผนที่ พ.ศ.2510 และ 2495
- ร่องน้ำส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลง โดยบางส่วนถูกถมกลายเป็นถนนและทางเดินเพิ่มขึ้นจากเมื่อ พ.ศ.2510
- มีหนองน้ำเกิดขึ้นบริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งบริเวณหมู่ 9 และหมู่ 11 สันนิษฐานว่าเกิดจากการตัดถนนเข้ามาขวางทางน้ำในพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้น้ำขังไม่สามารถระบายลงสู่แม่น้ำได้
- ระดับน้ำช่วงฤดูน้ำหลากท่วมมีความสูงมากกว่าอดีต โดยเฉพาะปี พ.ศ.2549 พบว่าระดับน้ำหลากท่วมสูงกว่าปี พ.ศ. 2538 ประมาณ 2.00 เมตร

ข) ทางสัญจรทางบก

- ถนนคันคลองชลประทานขยายขนาดกว้างขึ้น และเชื่อมต่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3454
- มีการถมปรับระดับถนนต่างๆ ให้สูงขึ้นเพื่อเป็นแนวคันกั้นน้ำ และส่งผลให้ระดับพื้นที่อยู่อาศัยบางส่วนมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะถมปรับระดับดินให้ใกล้เคียงระดับถนน
- ทางเดินเข้าหมู่บ้านพัฒนาเป็นถนนเทศบาลหัวเวียงมีลักษณะขนานและโค้งไปตามแนวแม่น้ำน้อย ทางเดินหลังบ้านที่อยู่อาศัยริมน้ำพัฒนาเป็นถนนวงแหวนหัวเวียงซอย 3 และ 4
- มีสะพานข้ามไปวัดหัวเวียงเกิดขึ้นทางทิศตะวันออกของพื้นที่ศึกษา เดิมเป็นสะพานแขวนมีความกว้างประมาณ 1.50 เมตร ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2539 มีการปรับปรุงก่อสร้างใหม่เป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง 12.00 เมตร เพื่อให้รถยนต์สามารถสัญจรผ่านได้ด้วย
- มีสะพานข้ามไปวัดบางกระทิงเกิดขึ้นทางทิศเหนือของพื้นที่ศึกษา สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2525 เดิมมีลักษณะเป็นสะพานไม้ทำเป็นทางลาดกว้างประมาณ 1.50 เมตร ภายหลังสะพานไม้ชำรุดทรุดโทรมมากจนกระทั่งปี พ.ศ.2541 เทศบาลจึงรื้อถอนออกแล้วก่อสร้างใหม่เป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะเป็นขั้นบันไดกว้างประมาณ 1.50 เมตร

ภาพที่ 3-77 และ 3-78 สะพานไม้ข้ามวัดบางกระทิง พ.ศ.2525

ที่มา : ทองล้วน ไตวิศิษฐ์ชัย, 2525.

ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

- การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่พบในแผนผังหมู่บ้าน พ.ศ.2542 คือการก่อสร้างอาคาร ที่ทำการสุขาภิบาลตำบลหัวเวียง ซึ่งจัดตั้งขึ้นปี พ.ศ.2537 ลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สูง 2 ชั้น และอาคารไม้ชั้นเดียวอีกหนึ่งหลัง ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหมู่ที่ 9 เดิมพื้นที่นี้เป็น ป่ารกทึบ มีกอไผ่ขึ้นหนาแน่น ชาวบ้านเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า “ไผ่วง”

- พ.ศ.2542 สุขาภิบาลหัวเวียงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลหัวเวียง พร้อมกับการก่อสร้างอาคารสำนักงานเทศบาลหลังใหม่ขึ้นในบริเวณเดียวกัน ลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 2 ชั้น และถมปรับระดับดินสูงชันจากระดับเดิมประมาณ 1.00 เมตร

- พ.ศ.2529 ก่อสร้างศาลเจ้าพ่อมังกร (ขุนทัพ ขุนไกร ชันทอง ปิ่นทอง) ขึ้นบริเวณลานโล่ง ติดกับด้านหลังของสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลานไผ่วง” ศาลเดิม สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ยกพื้นสูงจากดินประมาณ 1.00 เมตร

- พ.ศ.2513 อาคารเรียนของโรงเรียนมัธยมสมบูรณวิทยากรื้อถอนกลายเป็นลานโล่ง ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวมีการถมดินปรับระดับและเทพื้นคอนกรีต กลายเป็นลานสำหรับจอดรถของ ศาลเจ้าปู่เกล้า

- บ้านเรือนที่อยู่อาศัยบริเวณตลิ่งริมน้ำหนาแน่นมากขึ้น และมีการขยายตัวออกห่างจาก ริมน้ำมาตามแนวถนนเทศบาลและถนนวงแหวนหัวเวียง

- ที่อยู่อาศัยบางหลังมีการถมปรับระดับดินให้มีระดับใกล้เคียงกับระดับถนน

แผนที่ 3-25 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2542

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร, 2542.

แผนที่ 3-26 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2542

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

แผนที่ 3-27 แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2542

3.3.4 องค์ประกอบกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ. 2554

ก) ทางสัญจรทางน้ำ

- องค์ประกอบทางสัญจรทางน้ำลดลงอย่างชัดเจน แม่น้ำน้อยและคลองหัวไร่แตงมีความกว้างลดลง
- ร่องน้ำในพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลง บางส่วนถูกขุดเพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ.2542
- ระดับน้ำหลากท่วมสูงขึ้นมากกว่าอดีต โดยเฉพาะ พ.ศ.2549 และพ.ศ.2554 ระดับน้ำสูงสุดมากกว่า พ.ศ.2538 ประมาณ 4.00 เมตร

ข) ทางสัญจรทางบก

- มีถนนและทางเดินเชื่อมต่อมาจากถนนวงแหวนหัวเวียงเข้าสู่กลุ่มที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่มีลักษณะตั้งฉากกับแม่น้ำน้อย
- พ.ศ. 2549 จัดสร้างลานกีฬาชุมชนหมู่ 10 พัฒนา บริเวณพื้นที่ริมถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4 และลานอเนกประสงค์ (ไผ่วง) หมู่ 9 ริมถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3
- มีการถมปรับระดับถนนในหมู่บ้านให้สูงขึ้นเพื่อเป็นคันกั้นน้ำหลายครั้งโดยเฉพาะปี พ.ศ. 2541 และ พ.ศ.2553 รวมทั้งการก่อกั้นดินชั่วคราวหรือวางแนวกระสอบทรายบริเวณริมถนนเทศบาลหัวเวียง เพื่อเป็นแนวป้องกันน้ำไม่ให้ไหลเข้าท่วมพื้นผิวถนนจนตัดขาดการจราจรทางบกทั้งหมดได้ แต่อย่างไรก็ตามถนนเกือบทุกสายในพื้นที่ก็ยังคงต่ำกว่าระดับน้ำหลากท่วมในปี พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมา

ค) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

- อาคารสิ่งปลูกสร้างมีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น
- มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับที่อยู่อาศัยเดิมและการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ โดยมีการถมปรับระดับดินและตัดอาคารบ้านเรือนให้มีระดับสูงขึ้นพื้นระดับน้ำหลากท่วม
- สำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียงมีการก่อสร้างอาคารสำนักงานเพิ่มเติม รวมทั้งอาคารบ้านพักเจ้าหน้าที่และอาคารจอดรถขึ้นในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับอาคารสำนักงานเดิม
- พ.ศ.2545 มีการรื้อถอนและก่อสร้างศาลเจ้าพ่อมั่งกรใหม่ ลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว ยกพื้นสูงจากระดับดินประมาณ 2.00 เมตร ก่อกำแพงปิดรอบได้ถุน แต่ยังไม่แล้วเสร็จ จนกระทั่งปี พ.ศ.2548 ชาวบ้านและเทศบาล ตำบลหัวเวียงร่วมกันบริจาคเงินและก่อสร้างราวระเบียงโดยรอบศาลเจ้า พร้อมทั้งศาลาด้านหลังศาลเจ้าจนเสร็จสมบูรณ์ ถือได้ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านหัวเวียงเคารพนับถือเป็นอย่างมาก มีการจัดงานบวงสรวงและบูชาศาลเจ้าพ่อมั่งกรขึ้นอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำเกือบทุกปี

- พ.ศ.2546 ก่อสร้างศาลากลางหมู่บ้านไผ่วง ลักษณะเป็นอาคาร คสล. ยกพื้นสูงประมาณ 1.20 เมตร หลังคาโครงเหล็กถักพาดช่วงกว้าง 10.00 เมตร บริเวณลานโล่งด้านหลังสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง (ลานไผ่วง)

แผนที่ 3-28 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554

ที่มา : *Google Eirth*, 2554.

ภาพที่ 3-29 แผนผังแสดงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

ภาพที่ 3-30 แผนผังแสดงการแยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พ.ศ.2554

ภาพที่ 3-31 แผนผังแสดงชั้นข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงตั้งแต่ พ.ศ.2495 – พ.ศ.2554
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

จากการวิเคราะห์แยกชั้นข้อมูลองค์ประกอบกายภาพหมู่บ้าน ได้แก่ ทางสัญจรทางน้ำ ทางสัญจรทางบก อาคารและสิ่งปลูกสร้างบริเวณชุมชนหัวเวียง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2495 – พ.ศ.2554 พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดช่วงเวลา 50 กว่าปีที่ผ่านมา มีทั้งการเปลี่ยนแปลงกายภาพที่ไม่อ้างอิงกับลักษณะภูมิศาสตร์เดิมของพื้นที่ เช่น แนวคลองชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาฝักให้-เจ้าเจ็ด และแนวถนนคันกั้นน้ำคลองชลประทาน ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3454 ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2506 ลักษณะตัดขวางแนวแม่น้ำและลำคลองเดิมที่มีมาตั้งแต่อดีต และการเปลี่ยนแปลงที่อ้างอิงกับภูมิศาสตร์เดิมของพื้นที่ เช่น แนวถนนเทศบาลหัวเวียง ซึ่งเกิดขึ้นจากการถมร่องน้ำเดิมที่เชื่อมต่อกับคลองหัวไร่แดงเพื่อนำน้ำเข้าพื้นที่เกษตรกรรม โดยยังคงรักษาลักษณะกายภาพเดิมทั้งขอบเขตและรูปร่างของแนวร่องน้ำเอาไว้ รวมทั้งแนวถนนวงแหวนหัวเวียง ซึ่งพัฒนามาจากทางเดินคั่นนาเล็กๆ ทำายหมู่บ้านเชื่อมต่อที่อยู่อาศัยริมน้ำกับพื้นที่เกษตรกรรม บริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่ง ก็ยังคงแสดงให้เห็นขอบเขตและแนวของเส้นทางเดิมเอาไว้ แต่มีการขยายขนาดและถมปรับระดับให้สูงขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพหมู่บ้านและการใช้งานในปัจจุบัน

ส่วนขององค์ประกอบอาคารและสิ่งปลูกสร้างมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม บ้านเรือนที่อยู่อาศัยปลูกสร้างหนาแน่นบริเวณพื้นที่ริมน้ำ เพื่อใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำทั้งการบริโภค อุปโภค และการคมนาคมซึ่งใช้ทางสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ต่อมาการพัฒนาโครงการชลประทานและการตัดถนนคันคลองชลประทานเข้ามาใกล้ชุมชนริมน้ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยทางสัญจรทางบกเข้ามามีบทบาทแทนที่ทางสัญจรทางน้ำ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยในช่วงหลังจึงขยายตัวห่างจากริมน้ำออกมาตามแนวถนนมากขึ้น และเกิดทางสัญจรทางบกในลักษณะตั้งฉากแม่น้ำเพื่อเชื่อมต่อจากถนนเข้าสู่บ้านเรือนที่อยู่อาศัยริมน้ำเดิม

บทที่ 4

ระดับพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

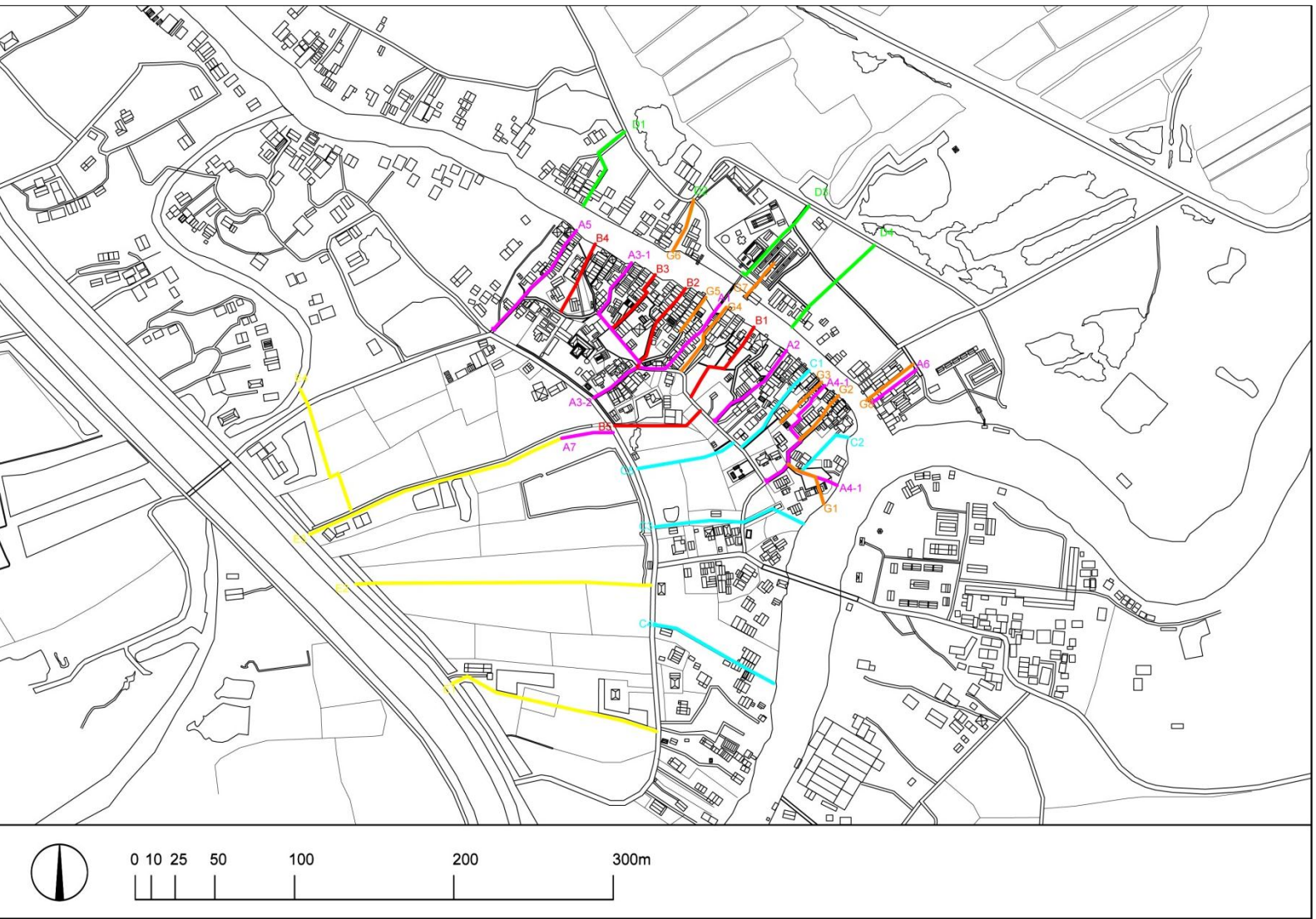
จากการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้าน ตลอดจนองค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงในบทที่ 3 มาแล้วนั้น ทำให้ทราบว่าชุมชนหัวเวียงมีการเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงลักษณะขององค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ไปอย่างต่อเนื่องตามช่วงเวลา ทั้งองค์ประกอบทางสัญจรทางน้ำ ทางสัญจรทางบก รวมทั้งอาคารและสิ่งปลูกสร้าง โดยเฉพาะบ้านเรือนที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นองค์ประกอบอาคารและสิ่งปลูกสร้างหลักของหมู่บ้านหัวเวียงนั้น มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามเงื่อนไขของสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม คุณค่า และค่านิยมของผู้อยู่อาศัยในช่วงเวลาต่างๆ จากลักษณะที่ปรากฏดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของรูปแบบการยกระดับพื้นที่อยู่อาศัยทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยรูปแบบใหม่ในชุมชนหัวเวียง

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับบริบทแวดล้อมต่างๆ ผ่านองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ “ความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค (Macro Scale)” และ “ความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับจุลภาค (Micro Scale)”

4.1 การศึกษาระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค (Macro Scale)

การศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค (Macro Scale) โดยการสำรวจและรังวัดรูปตัดหมู่บ้านมาตราส่วน 1:1000 จากแนวตลิ่งริมแม่น้ำน้อยไปจนถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน ความยาวประมาณ 200 เมตร จำนวน 26 แนวตัดกระจายทั่วทั้งพื้นที่หมู่บ้าน ทุกระยะห่างประมาณ 30 เมตร แล้วทำการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับบริบทแวดล้อมออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

- 4.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้ง
- 4.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับระดับดิน
- 4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำลด
- 4.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลากท่วม



แผนที่ 4-1 แผนที่หมู่บ้านแสดงแนวรั้ววัดรูปตัดชุมชนหัวเวียงทั้งหมด 26 แนวตัด
 ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

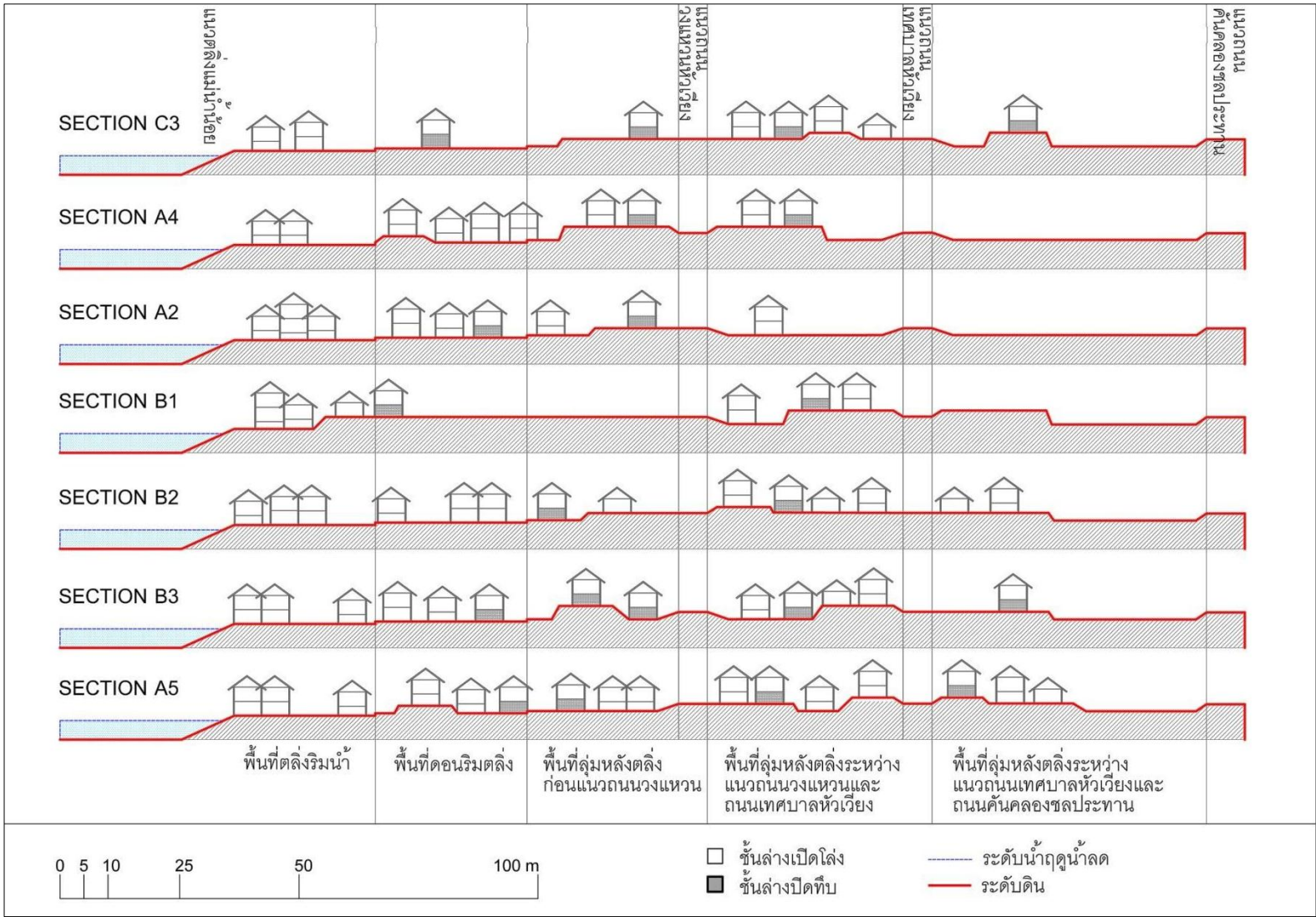
4.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับที่ตั้ง



แผนที่ 4-2 แผนผังหมู่บ้านแสดงระดับที่ตั้งและความสูงของพื้นที่ในชุมชนหรือด้วย

ที่มา : สุวิชัย, ตุลาคม 2553.

ภาพที่ 4-1 รูปตัดหมู่บ้านหัวเวียงแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้ง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.



จากการสำรวจและรังวัดระดับต่างๆ ในพื้นที่ศึกษา โดยเปรียบเทียบกับระดับน้ำอ้างอิงในแม่น้ำน้อยพบว่า ระดับดินในพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำอ้างอิงตั้งแต่ 0.00 เมตร ไปจนถึงระดับความสูงมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป โดยการใช้ที่ดินบริเวณพื้นที่ริมน้ำส่วนใหญ่จะเป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม ที่ดินบางส่วนมีการถมดินหรือยกทรงเพื่อเป็นคั่นป้องกันน้ำหลากท่วมและเป็นการระบายน้ำเข้าออกพื้นที่ทั้งพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากแต่เดิมสภาพที่ดินมักมีระดับต่ำ จึงต้องทำการปรับระดับให้สูงขึ้น ในส่วนของสภาพพื้นที่ริมคลองซึ่งเคยมีการศึกษาและแบ่งแยกตามลักษณะพื้นที่ไว้เป็น 3 ลักษณะ¹ ได้แก่ “พื้นที่ตลิ่งริมน้ำ” “พื้นที่ดอนหลังคลอง” และ “พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง” โดยลักษณะของแต่ละพื้นที่จะมีผลต่อรูปแบบของที่อยู่อาศัย ตลอดจนระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งได้นำการแบ่งพื้นที่ดังกล่าวมาทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้งในชุมชนหัวเวียงพบว่าสามารถจำแนกความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้งในลักษณะต่างๆ ได้ 5 ลักษณะ ดังนี้

1) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ

ที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมแม่น้ำน้อยมีทั้งที่อยู่อาศัยที่เป็นเรือนแพยกตั้งบนเสาและที่อยู่อาศัยริมน้ำยกพื้นสูง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ไม่มีการใช้สอยพื้นที่ใต้ถุน เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงตลอดเวลา จึงทำให้พื้นที่เป็นดินเลนแฉะหรือมีน้ำขังอยู่เสมอ ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับดินค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่มีความสูงจากพื้นดินมากกว่า 3.00 เมตรขึ้นไป มักมีนอกชานเป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับตัวบ้านกับท่อน้ำ โดยค่อยๆ ปรับลดระดับลงจากระดับพื้นของที่อยู่อาศัยลงมาสู่ระดับพื้นนอกชาน และระดับท่อน้ำ บางหลังมีบันไดท่อน้ำหลายช่วงแบ่งตามระดับความสูงของท่อน้ำซึ่งอาจมีหลายระดับ เพื่อให้สอดคล้องกับระดับน้ำขึ้นน้ำลงในแต่ละเวลา

2) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง

ที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง มักเป็นที่อยู่อาศัยเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่รุ่นทวด เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวในอดีตมักอยู่สูงพ้นจากอิทธิพลของน้ำขึ้นน้ำลง ถือเป็นพื้นที่ที่

¹ เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง : กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง. สารศาสตร์สถาปัตย์ 2, 2541.

อย่างสมบูรณ์ พื้นดินมักแห้งอยู่เสมอ สามารถใช้สอยพื้นที่ได้ฤกษ์ได้ในช่วงฤดูน้ำลด ส่วนในช่วง ฤดูแล้งหากท่วมถึงแม้ว่าน้ำจะท่วมถึงพื้นที่ได้ฤกษ์ได้ แต่ระดับน้ำที่ท่วมก็จะไม่สูงมากนัก เมื่อถึงเวลาน้ำลดก็จะแห้งได้ไวกว่าพื้นที่อื่น ไม่ต้องการปรับสภาพพื้นที่มากนัก เป็นชัยภูมิที่ดี เหมาะสมสำหรับการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่อดีต ระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอน หลังตลิ่งนี้มีความสูงจากจากระดับดินประมาณ 1.50 – 3.00 เมตร สามารถใช้ทำกิจกรรมต่างๆ หรือเก็บของได้พอดีกับความสูงของคนจะเอื้อมหยิบถึง หรือสูงพอให้เดินลอดผ่านได้โดยไม่ต้องก้ม

3) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง

มีทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ในช่วงหลัง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย สองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่มักตั้งติดดิน หรือสูงจากระดับดินไม่มากนัก ประมาณ 0.50 – 1.50 เมตร ที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่อยู่บนพื้นที่ดินถม พื้นที่ดังกล่าวในอดีตมักเป็นป่ารกทึบไม่เหมาะต่อการปลูกสร้าง ที่อยู่อาศัยหรือทำการเพาะปลูก เนื่องจากการจราจรทางบกยังไม่มาถึง การเดินทางเข้าถึงจาก ทางน้ำก็ยากลำบากเพราะห่างจากริมน้ำ เมื่อมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณดังกล่าวจึงต้อง เข้าออกพื้นที่โดยเชื่อมต่อกับถนนวงแหวนหัวเวียงเป็นหลัก ระดับพื้นที่อยู่อาศัยจึงใกล้เคียงกับ ระดับถนน

4) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและ ถนนเทศบาลหัวเวียง

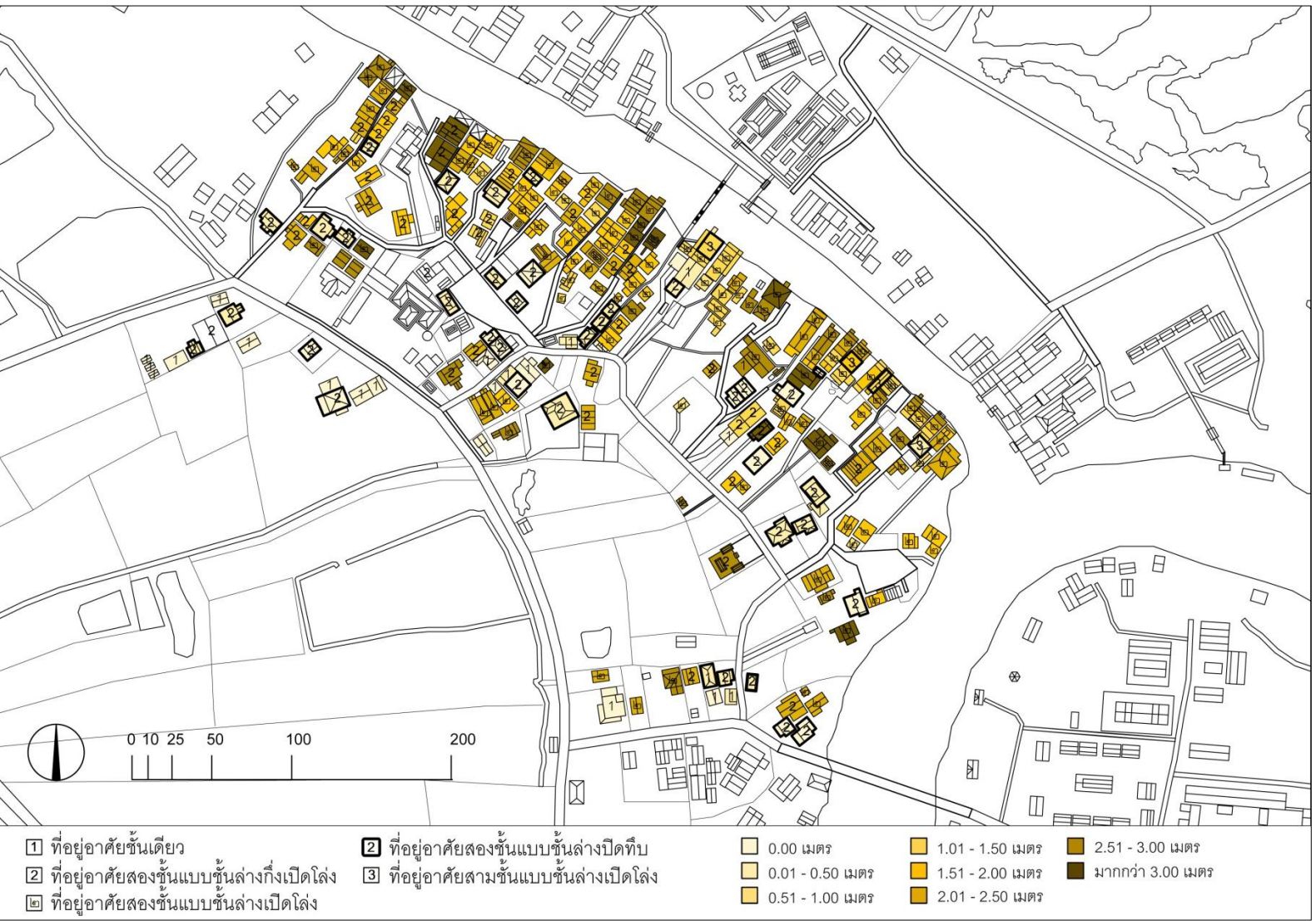
ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ในยุคหลัง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว ที่อยู่ อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ระดับพื้นที่ของที่อยู่ อาศัยส่วนใหญ่มักตั้งติดดิน หรือสูงจากระดับดินไม่มากนัก ประมาณ 0.50 – 1.50 เมตร ส่วนใหญ่ อยู่บนพื้นที่ดินถม เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวในอดีตมักเป็นป่ารกทึบหรือใช้ทำนาปลูกข้าวเสียเป็น ส่วนใหญ่ ทั้งยังเป็นพื้นที่ลุ่มไม่เหมาะกับการสร้างที่อยู่อาศัย จึงมีการถมปรับระดับหรือยกทรงขึ้น เพื่อป้องกันน้ำท่วมขัง โดยเฉพาะการยกระดับถนนเป็นแนวคันกันน้ำด้วยนั้น ทำให้พื้นที่ดังกล่าว อยู่ระหว่างแนวคันกันน้ำถึงสองแนวล้อมรอบพื้นที่ ระดับการถมดินและระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่จึงมักสูงกว่าระดับถนน

5) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน

เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวในอดีตเป็นพื้นที่ลุ่มสำหรับทำนาปลูกข้าว มักไม่มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย จึงสำรวจพบว่าที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ในพื้นที่นี้เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ในช่วงหลังทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนที่ถมดิน ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมักตั้งติดดินหรือสูงจากระดับดินไม่มากนัก ความสูงจากระดับดินประมาณ 0.00 - 0.50 เมตร

จากการศึกษาระดับน้ำในแม่น้ำน้อยและคลองบางหลวงซึ่งไหลผ่านบริเวณชุมชนหัวเวียงด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก โดยอ้างอิงกับระดับน้ำในคลองบางหลวงหรือคลองโฝงเผงที่สถานีวัดน้ำ C36 สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ กรมชลประทาน ตั้งอยู่ที่ ต.บางหลวง อ.บางบาล จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งห่างจากชุมชนหัวเวียงไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร พบว่าในปี พ.ศ. 2554 ระดับน้ำช่วงฤดูน้ำลดต่ำสุดที่ระดับ 3.80 เมตร รทก. และระดับน้ำช่วงฤดูน้ำหลากท่วมสูงสุดที่ระดับ 8.60 ม.รทก. ซึ่งจะใช้เป็นระดับน้ำอ้างอิงเริ่มต้นมีค่าเท่ากับ 0.00 ม. สำหรับใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำในชุมชนหัวเวียง ทั้งระดับน้ำในฤดูน้ำลด และฤดูน้ำหลากในหัวข้อถัดไป

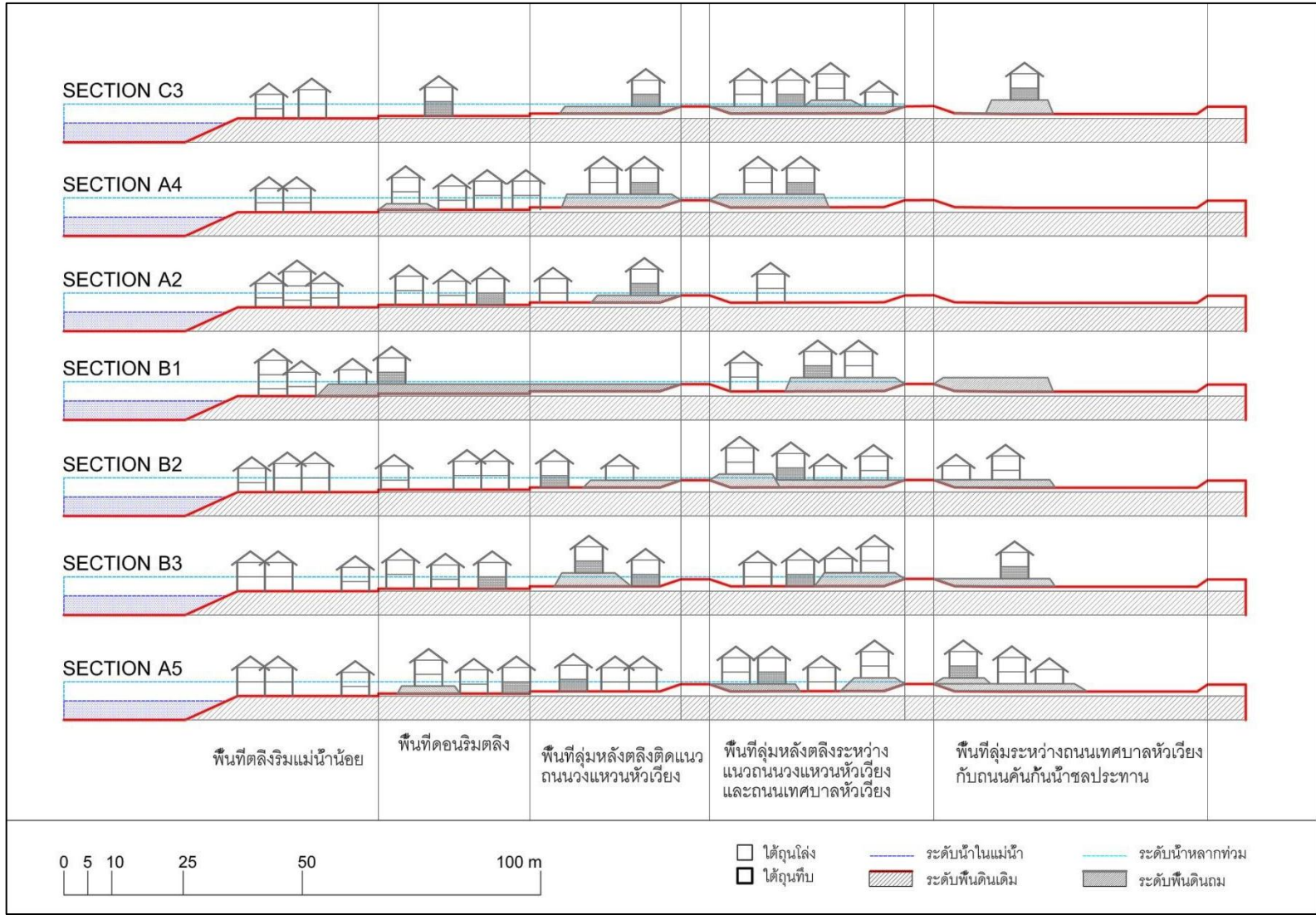
4.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับดิน



แผนที่ 4-3 แผนผังหมู่บ้านแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับดิน

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2553

ภาพที่ 4-2 รูปตัดหมู่บ้านหัวเวียงแสดงความสูงพื้นที่ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับระดับดินถม และระดับดินเดิม ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.



จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้งที่ตั้งที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ทราบถึงความต่างระดับของพื้นดินบริเวณต่างๆ ในพื้นที่ศึกษาซึ่งมีความสัมพันธ์กับลักษณะบางประการของที่อยู่อาศัย ระดับดินในพื้นที่ศึกษาทั้งระดับดินดั้งเดิมและระดับดินถม ซึ่งมีทั้งการถมดินครั้งเดียวและการถมดินหลายครั้งในบริเวณที่ตั้งของที่อยู่อาศัยหลังเดียวกัน จึงทำให้เกิดความหลากหลายของระดับดินในแต่ละบริเวณ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่ติดกับแนวถนนพบว่ามีความแตกต่างกันของระดับดินมากกว่าบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำและพื้นที่ดอนริมตลิ่ง (แสดงในรูปตัดภาพที่ 4-4) ในส่วนนี้จะเป็นการสำรวจและรังวัดระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับดินในหมู่บ้าน โดยแบ่งช่วงชั้นความสูงที่ 0.50 เมตร เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับดิน โดยจากการศึกษาพบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับดินมีค่าความต่างระดับที่หลากหลาย ตั้งแต่ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับดินที่ 0.00 เมตร จนถึงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับดินที่มากกว่า 3.00 เมตรขึ้นไป โดยแบ่งเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้



ภาพที่ 4-3 และ 4-4 ที่อยู่อาศัยไม่ยกพื้น กรณีเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และกรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

1) ที่อยู่อาศัยไม่ยกพื้น หรือที่อยู่อาศัยติดดิน

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยวัดความสูงจากระดับดินได้เป็น 0.00 เมตร รูปแบบที่อยู่อาศัยเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ไม่มีพื้นที่ใต้ถุน พบได้ไม่มากนักในบริเวณพื้นที่ศึกษา ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นที่ดอนหรือพื้นที่ถมดินซึ่งส่วนใหญ่อยู่ใกล้ขีดหรือติดริมถนน ไม่พบในบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำหรือที่ลุ่ม ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ ในช่วงหลัง ใช้การเข้าถึงจากทางสัญจรทางบกเป็นหลัก



ภาพที่ 4-5 และ 4-6 ที่อยู่อาศัยยกพื้นไม่สูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และกรณีเป็นที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

2) ที่อยู่อาศัยยกพื้นไม่สูง

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยวัดวัดความสูงจากระดับดินได้ประมาณ 0.01 - 1.50 เมตร พบโดยทั่วไปในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งและที่อยู่ออาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง มักตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่งและพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่มีการถมดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ ส่วนใหญ่ไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน



ภาพที่ 4-7 และ 4-8 ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และ กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

3) ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยวัดวัดความสูงจากระดับดินได้ประมาณ 1.51 - 3.00 เมตร พบโดยทั่วไปในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่ออาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง สํารวจพบทั้งที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ถมดินและที่ไม่ถมดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยเก่าดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ บางหลังมีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุนแต่บางหลังก็ไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน



ภาพที่ 4-10 และ 4-11 ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูงมาก กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และกรณีเป็นที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

4) ที่อยู่อาศัยระดับพื้นสูงมากจากระดับดิน

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยวัดวัดความสูงจากระดับดินได้ตั้งแต่ 3.00 เมตรขึ้นไป พบโดยทั่วไปในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่ง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ สํารวจพบทั้งที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ถมดินและไม่ถมดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยเก่าดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ บางหลังมีการใช้งานพื้นที่ได้ถนัดแต่บางหลังก็ไม่มีการใช้งานพื้นที่ได้ถนัด

4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำช่วงฤดูน้ำหลาก



แผนที่ 4-4 แผนผังหมู่บ้านแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลาก

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555

จากการสำรวจจริงวัดระดับพื้นดินจากระดับน้ำอ้างอิงในแม่น้ำน้อย และการสำรวจจริงวัดระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับดินในส่วนที่ผ่านมานั้น เมื่อนำข้อมูลจากทั้งสองส่วนมาประกอบซ้อนทับกันจะได้ชุดข้อมูลระดับความสูงพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับน้ำอ้างอิง หรือก็คือระดับน้ำต่ำสุดในรอบปี เพื่อนำมาทำการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำลด โดยพบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมีความสูงจากระดับน้ำอ้างอิงอยู่ในช่วงตั้งแต่ 2.50 เมตร จนถึงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงมากกว่า 7.00 เมตร ขึ้นไปจากระดับน้ำอ้างอิง โดยสามารถแบ่งเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลด 0.00 – 3.00 เมตร

ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง หรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ริมตลิ่งและพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่ไม่มีการถมที่ดิน มักเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิม ไม่มีการปรับเปลี่ยนระดับหรือติดอาคารให้สูงขึ้น ที่อยู่อาศัยลักษณะนี้พบได้ไม่กี่หลังในพื้นที่ บางหลังเป็นเรือนแพที่ยกตั้งบนเสาเมื่อนานมาแล้ว

2) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลด 2.00 – 4.00 เมตร

เป็นระดับพื้นของที่อยู่อาศัยโดยทั่วไปของหมู่บ้านหัวเวียง มีทั้งที่อยู่อาศัยชั้นเดียว ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ กรณีเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียวหรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบมักตั้งอยู่บนที่ดินถมสูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยยกพื้นสูงได้ถูกลดลงพบได้ทั่วไปในพื้นที่ศึกษาทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งไม่ได้ถมที่ดิน

3) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลด 4.00 – 6.00 เมตร

เป็นระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่พบได้ทั่วไปในหมู่บ้านหัวเวียง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ กรณีเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียวหรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบมักตั้งอยู่บนที่ดินถมสูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยยกพื้นสูงได้ถูกลดลงพบได้ทั้งบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งมักมีการถมที่ดิน

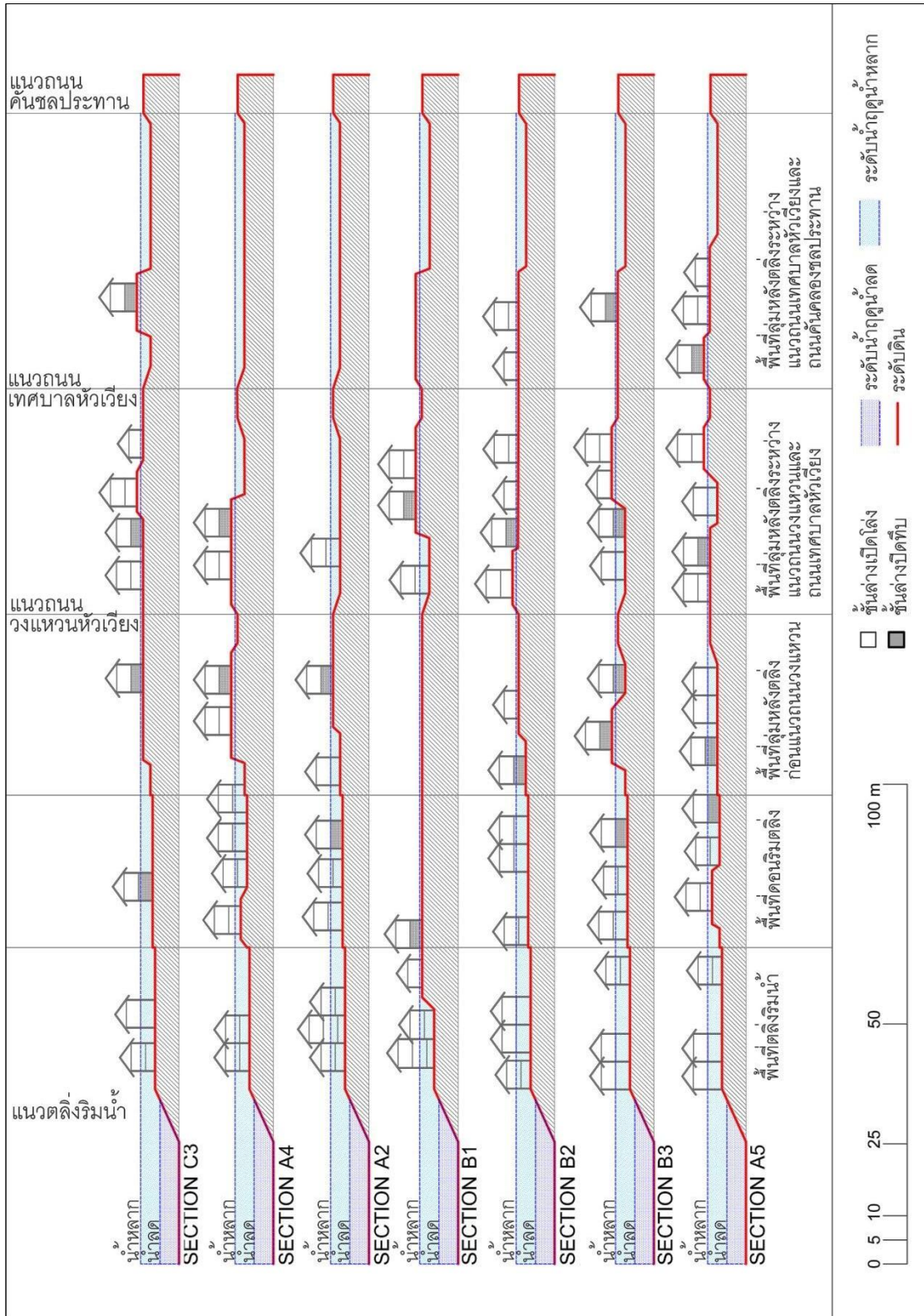
4) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับน้ำอุทกน้ำลด 6.00 เมตร ขึ้นไป

เป็นระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่พบไม่มากในหมู่บ้านหัวเวียง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง พบได้ทั้งบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งมักมีการถมที่ดินสูง

4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำช่วงอุทกน้ำหลาก

จากการสำรวจและรังวัดระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง และข้อมูลระดับน้ำหลากท่วมสูงสุด พ.ศ. 2554 รวมทั้งร่องรอยความเสียหายจากน้ำท่วมที่ปรากฏบนอาคารบ้านเรือน ทำให้ทราบข้อมูลระดับน้ำหลากท่วมในพื้นที่ชุมชนหัวเวียง พบว่ามีทั้งที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นต่ำกว่าระดับน้ำหลากท่วม และที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นสูงกว่าระดับน้ำหลากท่วม ซึ่งมีผลต่อการอยู่อาศัยในช่วงที่น้ำหลากท่วมสูงแตกต่างกันไป จึงทำการจำลองสภาวะน้ำหลากท่วมที่ระดับความสูงต่างๆ ตามระดับความสูงของน้ำหลากท่วมแบ่งเป็นช่วงความสูงต่างๆ ตามข้อมูลระดับน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ระดับน้ำท่วมสูงสุดในประวัติศาสตร์ของชุมชนคือ 8.60 ม.รทก. หรือ 4.80 เมตรจากระดับน้ำอ้างอิงในพื้นที่ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำหลากท่วม โดยจำลองระดับน้ำท่วมตั้งแต่ 0.01 เมตร จนถึงระดับน้ำท่วมสูงมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป แบ่งเป็นช่วงระดับความสูง 7 ช่วง ดังนี้

- 1) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 0.01 – 2.00 เมตร
- 2) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 2.01 – 2.50 เมตร
- 3) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 2.51 – 3.00 เมตร
- 4) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 3.01 – 3.50 เมตร
- 5) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 3.51 – 4.00 เมตร
- 6) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 4.01 – 4.50 เมตร
- 7) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 4.50 เมตร ขึ้นไป



ภาพที่ 4-12 รูปตัดหมู่บ้านหัวเวียงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำหลาก
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

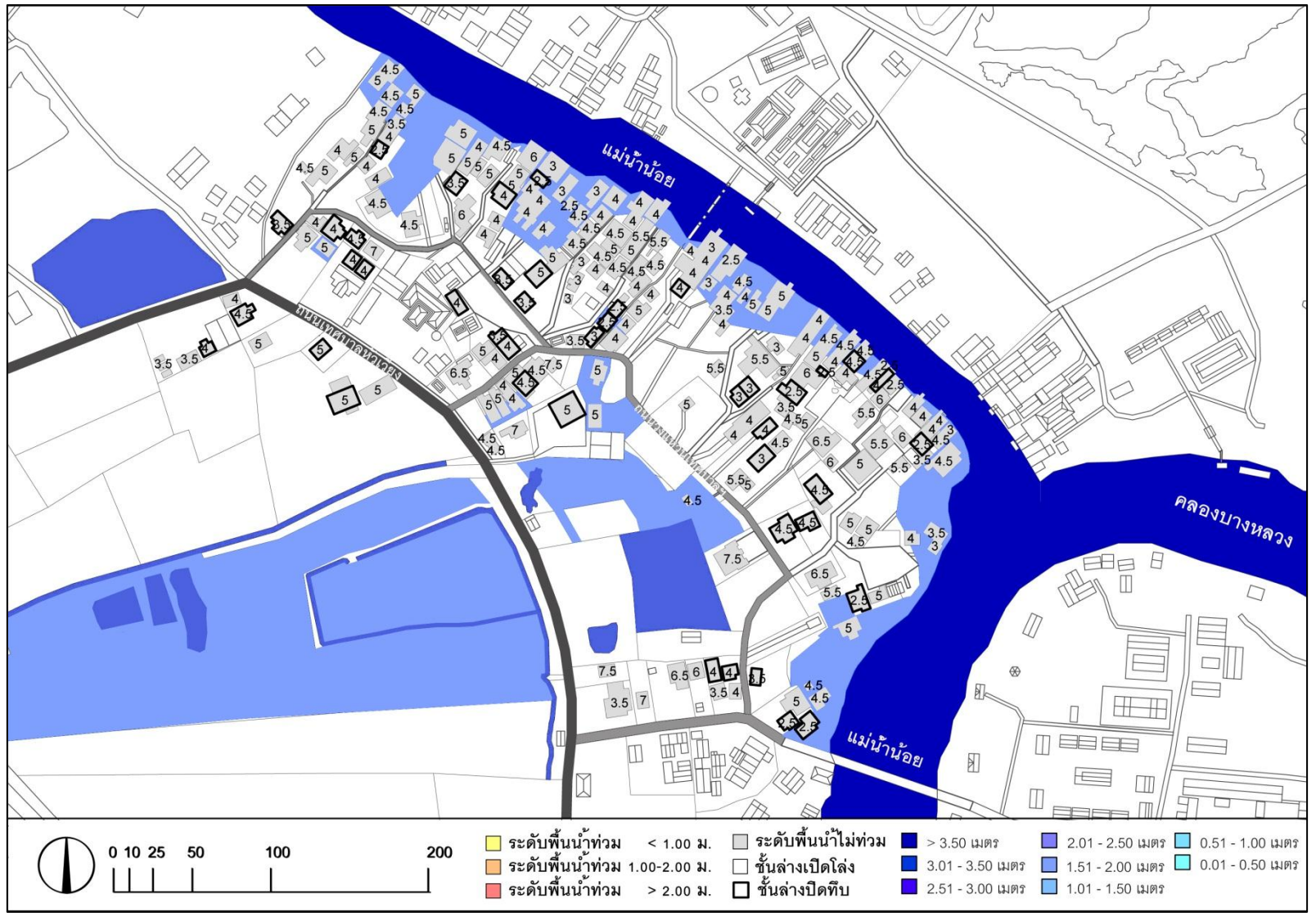
1) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 0.01 – 2.00 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วง

ความสูง 0.01 – 2.00 เมตร พบว่า

- พื้นที่บริเวณตลิ่งริมน้ำเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ยกเว้นพื้นที่บริเวณ หมู่ 9 ที่ระดับดินต่ำกว่าพื้นที่อื่นๆ น้ำจะท่วมเข้ามาเกือบถึงแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- ส่วนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาทั้งหมดมีระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงกว่า 2.00 เมตรจากระดับน้ำอ้างอิง จึงสามารถรอดพ้นจากระดับน้ำหลากท่วมทุกหลังคาเรือน
- พื้นที่ใต้ถุนของที่อยู่อาศัยบริเวณตลิ่งริมน้ำและพื้นที่ดอนหลังตลิ่งบางส่วนจะมีน้ำท่วมเข้าถึงชั้นใต้ถุนของที่อยู่อาศัย

แผนที่ 4-5 แผนผังหมู่บ้านแสดงถึงความสูงพื้นที่ระหว่างระดับที่อยู่ที่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง 0.01 - 2.00 เมตร ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555



2) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 2.01 – 2.50 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วง
ความสูง 2.01 – 2.50 เมตร พบว่า

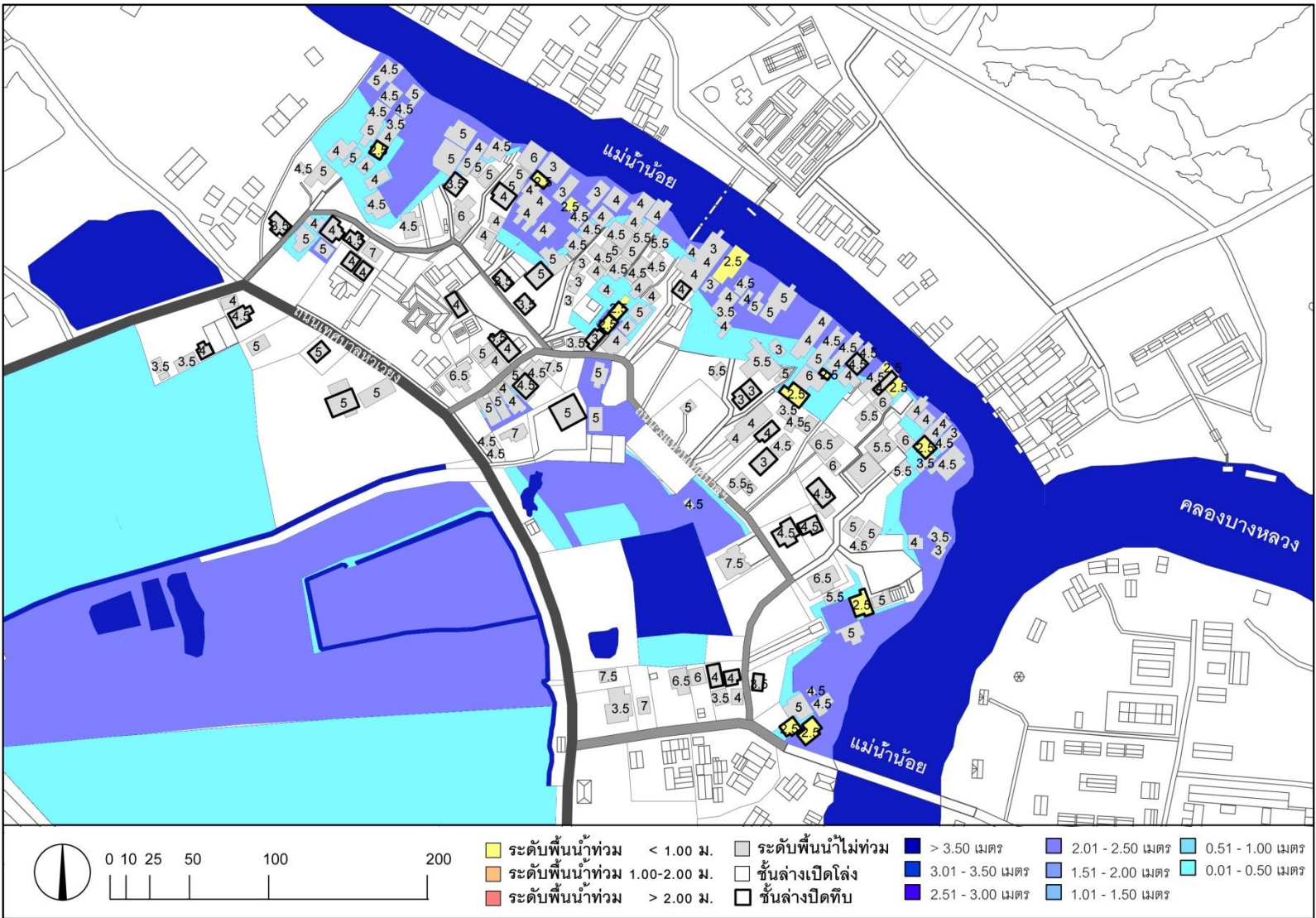
- พื้นที่บริเวณตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนน
เทศบาลหัวเวียงได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม

- โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 0.50 – 1.00 เมตร ยกเว้น
พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นหนอง
น้ำบริเวณหมู่ 11 น้ำจะท่วมสูงกว่าพื้นที่อื่น

- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาบางส่วนที่ระดับพื้นสูงไม่มากจะเริ่มมีน้ำท่วมระดับ
พื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ
ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ

- ที่อยู่อาศัยลักษณะอื่นๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณริมตลิ่งริมน้ำและที่ดอนหลังตลิ่งบางส่วน
จะมีน้ำท่วมเข้าถึงชั้นใต้ถุนของที่อยู่อาศัย

แผนที่ 4-6 แผนที่หมู่บ้านแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่สูง
 2.01 - 2.50 เมตร ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555



3) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 2.51 – 3.00 เมตร

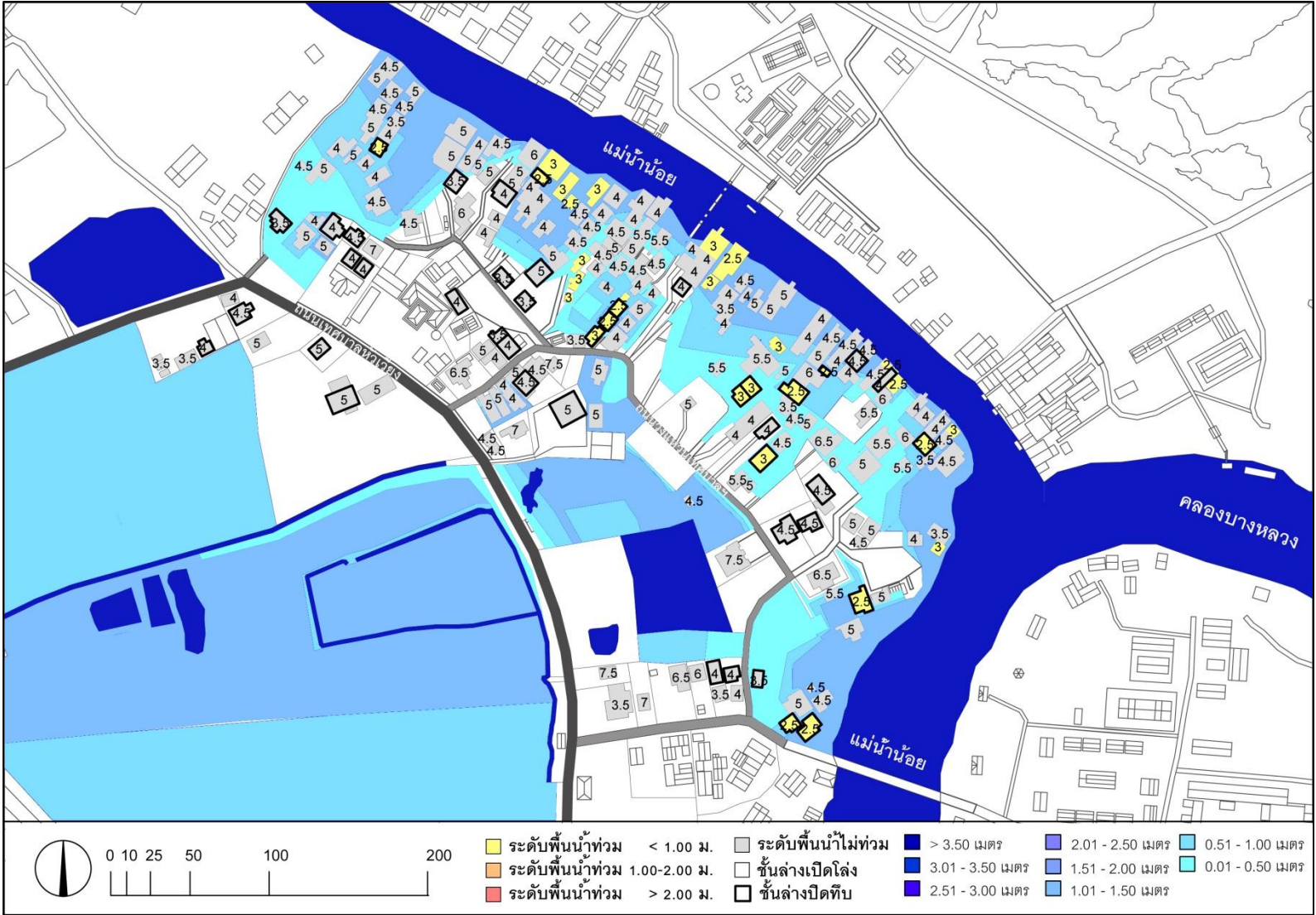
จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วงความสูง 2.51 – 3.00 เมตร พบว่า

- มีน้ำเอ่อล้นเข้าท่วมพื้นที่บริเวณตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งเข้ามาถึงแนวถนนวงแหวนหัวเวียงเกือบเต็มทั้งพื้นที่ โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 0.50 – 1.00 เมตร

- พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วมสูงประมาณ 1.00 เมตร เต็มพื้นที่

- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาที่น้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดที่ติดตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำหรือที่ดอนหลังตลิ่ง และที่อยู่ออาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งที่ติดตั้งอยู่บริเวณตลิ่งริมน้ำ

- ส่วนที่อยู่อาศัยลักษณะอื่นๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณริมตลิ่งริมน้ำและที่ดอนหลังตลิ่งบางส่วนจะมีน้ำท่วมเข้าถึงชั้นใต้ดินของที่อยู่อาศัย



แผนที่ 4-7 แผนผังหมู่บ้านแสดงถึงความสูงพื้นที่ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง 2.51 - 3.00 เมตร ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555

4) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 3.01 – 3.50 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วง
ความสูง 3.01 – 3.50 เมตร พบว่า

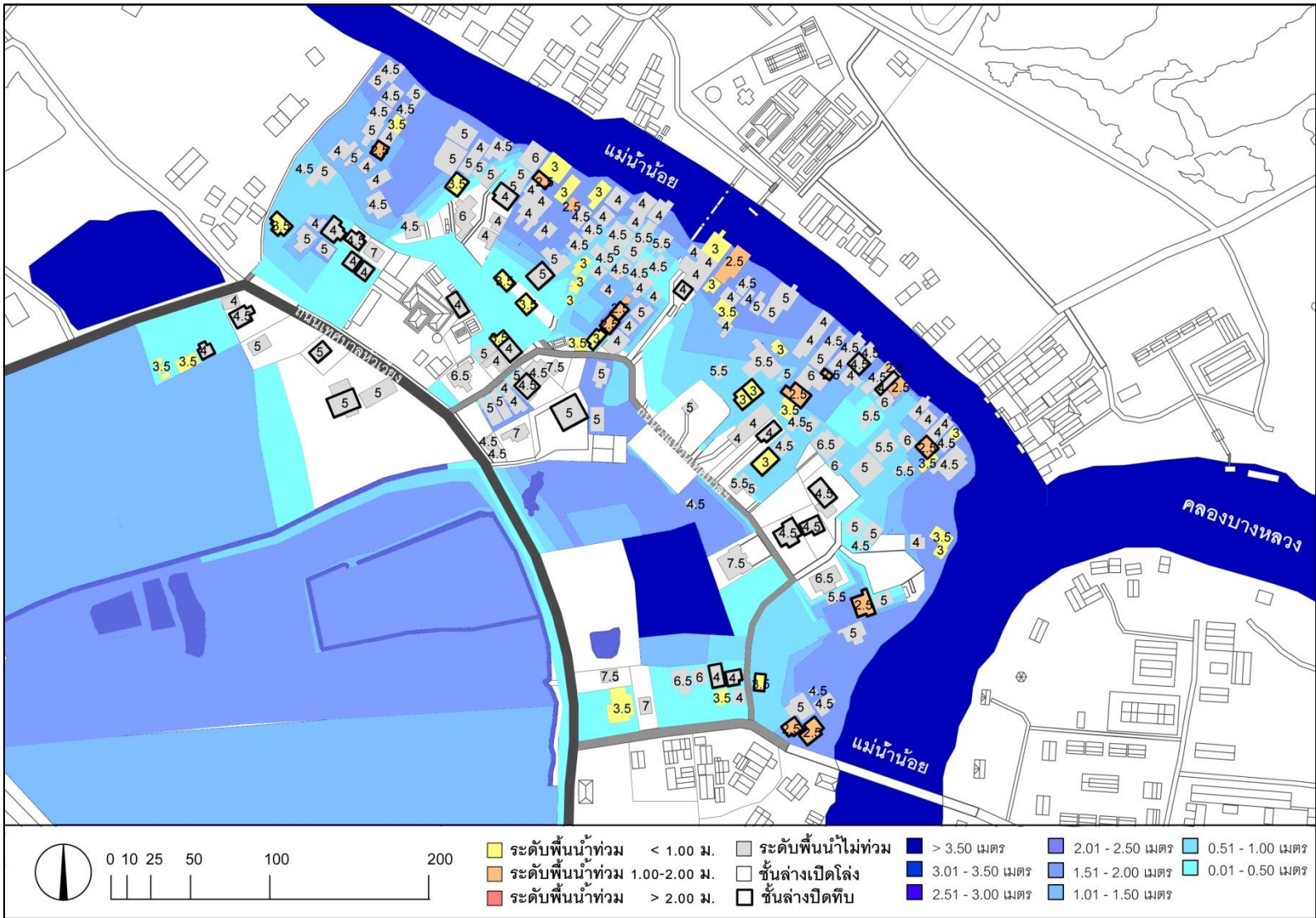
- มีน้ำหลากเข้าท่วมพื้นที่บริเวณตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลัง
ตลิ่งเข้ามาถึงแนวถนนวงแหวนหัวเวียงเกือบเต็มทั้งพื้นที่ โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูง
จากระดับดินประมาณ 1.00 – 1.50 เมตร

- แนวถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3 ถูกน้ำท่วมไม่สามารถสัญจรได้
- พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วม

สูงประมาณ 1.50 เมตร เต็มพื้นที่

- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาที่น้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตรเพิ่ม
มากขึ้น พบได้ในทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่ง
- มีที่อยู่อาศัยบางส่วนที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประมาณ 1.00 – 2.00
เมตร ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ

แผนที่ 4-8 แผนที่หมู่บ้านแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง 3.01 - 3.50 เมตร ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555



5) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 3.51 – 4.00 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วง

ความสูง 3.51 – 4.00 เมตร พบว่า

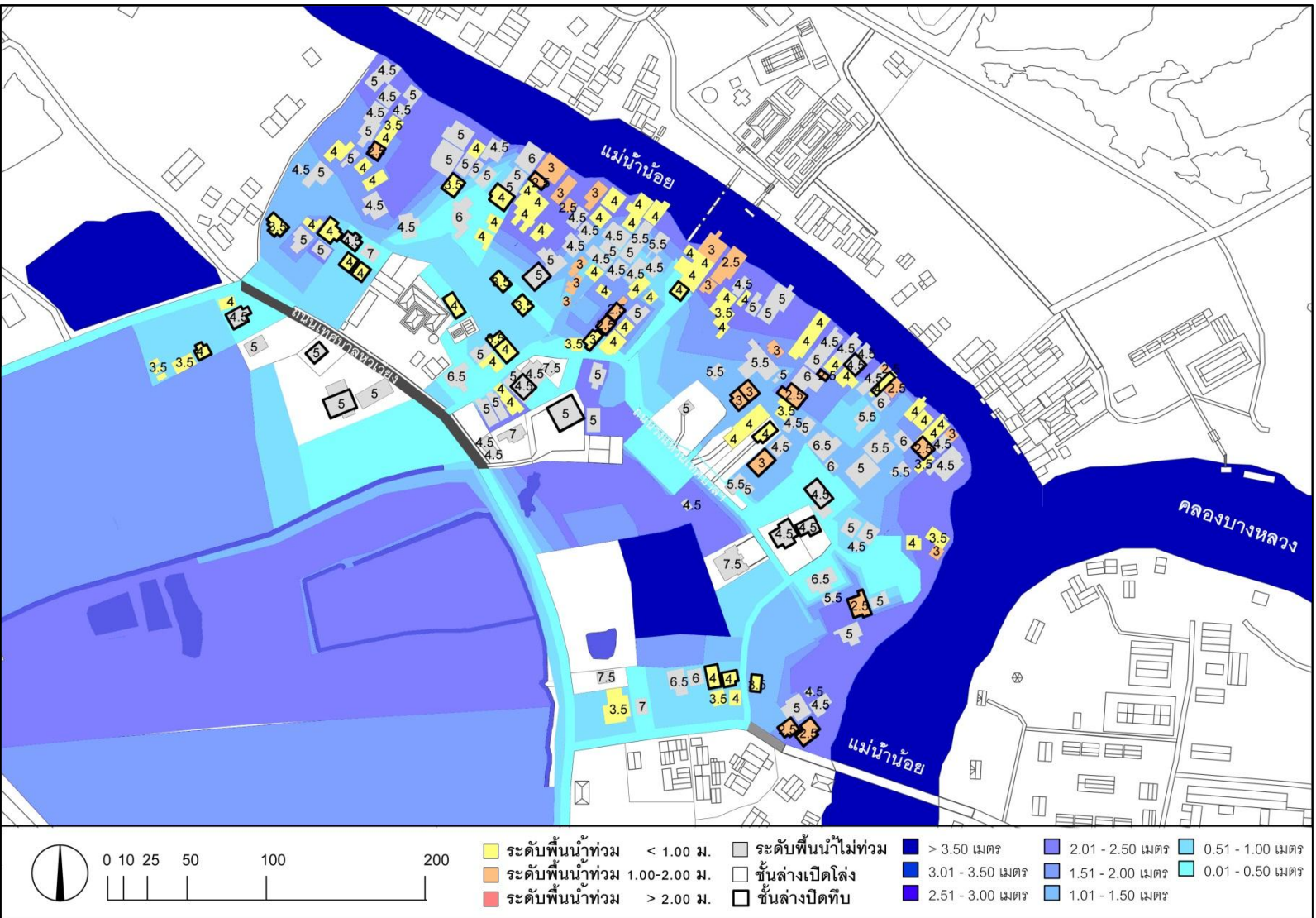
- มีน้ำหลากเข้าท่วมพื้นที่เกือบทั้งหมดของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอน
ริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ยกเว้นพื้นที่ถมดินที่ติดกับแนวถนนบางส่วน โดยระดับน้ำ
ท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 – 2.00 เมตร

- แนวถนนวงแหวนหัวเวียงทั้งหมด รวมทั้งแนวถนนเทศบาลหัวเวียงบางส่วน
ถูกน้ำท่วมสูงประมาณ 0.50 เมตร ไม่สามารถสัญจรทางบกได้

- พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วม
สูงประมาณ 2.00 เมตร เต็มทั้งพื้นที่

- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่มีระดับน้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน
1.00 เมตร พบได้ในทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่
ลุ่มหลังตลิ่ง

- จำนวนที่อยู่อาศัยที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประมาณ 1.00 – 2.00 เมตร
มีมากขึ้น มีทั้งที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง
และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง



แผนที่ 4-9 แผนผังหมู่บ้านแสดงความเสี่ยงพื้นที่ระหว่างระดับที่อยู่ที่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง 3.51 - 4.00 เมตร ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555

6) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 4.01 – 4.50 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วง

ความสูง 4.01 – 4.50 เมตร พบว่า

- มีน้ำหลากเข้าท่วมเต็มพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ยกเว้นพื้นที่ถมดินที่ติดกับแนวถนนเทศบาลบางส่วน โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 – 2.50 เมตร

- แนวถนนวงแหวนหัวเวียง รวมทั้งแนวถนนเทศบาลหัวเวียงทั้งหมดถูกน้ำท่วมสูงประมาณ 0.50 – 1.00 เมตร ไม่สามารถสัญจรทางบกได้

- พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วมสูงประมาณ 2.50 เมตร เต็มทั้งพื้นที่

- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่มีระดับน้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตร พบได้ในทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง

- จำนวนที่อยู่อาศัยที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประมาณ 1.00 – 2.00 เมตร มีมากขึ้น มีทั้งที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง

- เริ่มมีที่อยู่อาศัยบางส่วนที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมากกว่า 2.00 เมตร ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ

7) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 4.50 เมตรขึ้นไป

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วงความสูงมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป พบว่า

- มีน้ำหลากเข้าท่วมเต็มพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 – 3.00 เมตร

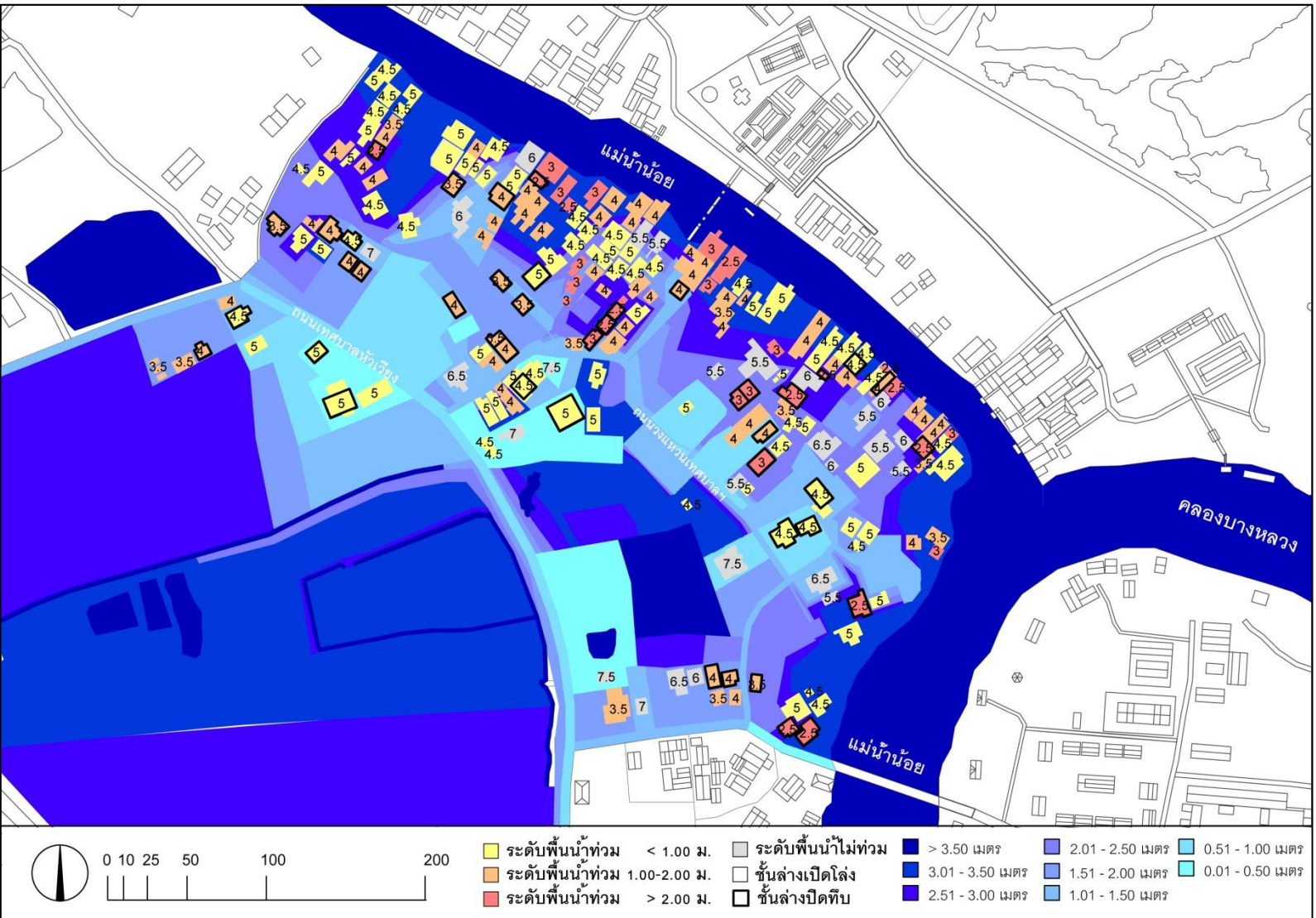
- แนวถนนวงแหวนหัวเวียง รวมทั้งแนวถนนเทศบาลหัวเวียงทั้งหมดถูกน้ำท่วมสูงประมาณ 1.00 – 1.50 เมตร ไม่สามารถสัญจรทางบกได้

- พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วมสูงประมาณ 3.00 เมตร เต็มทั้งพื้นที่

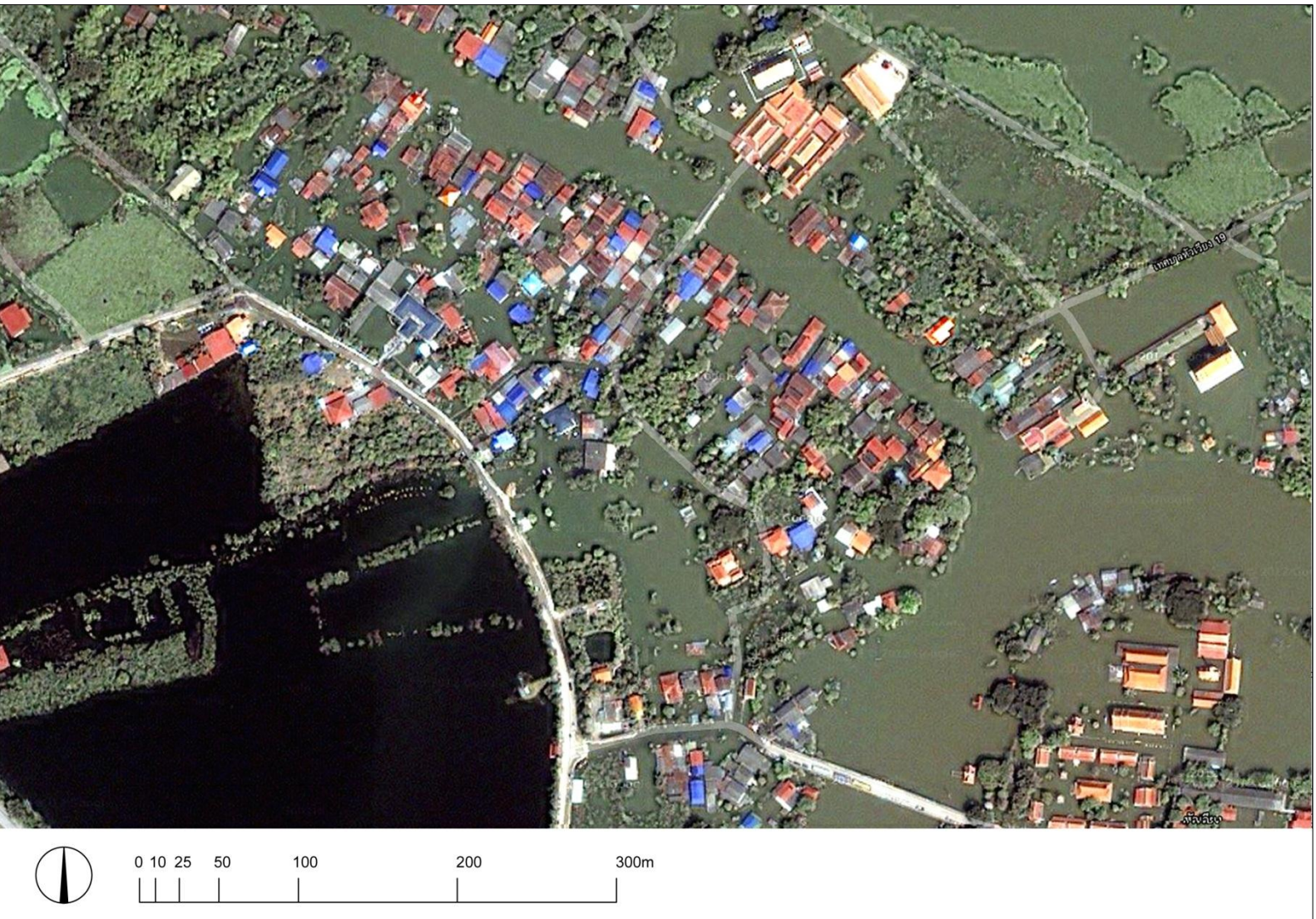
- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่มีระดับน้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตร พบได้ในทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง

- จำนวนที่อยู่อาศัยที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประมาณ 1.00 – 2.00 เมตร มีมากขึ้น มีทั้งที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง

- จำนวนที่อยู่อาศัยที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมากกว่า 2.00 เมตรขึ้นไป มีมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ



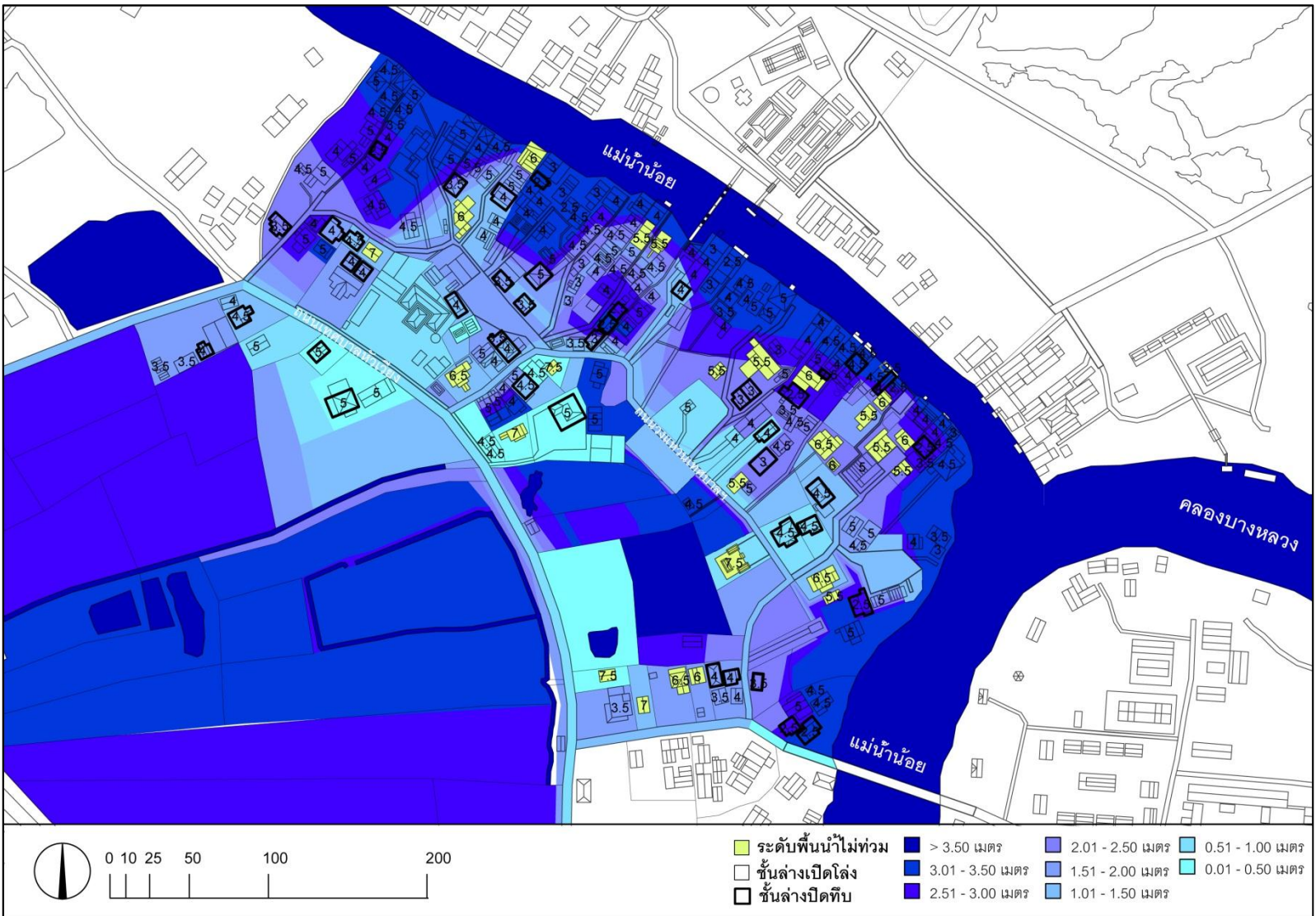
แผนที่ 4-11 แผนผังหมู่บ้านแสดงค่าความสูงพื้นที่ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูงมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555



ภาพที่ 4-13 ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณชุมชนหัวโจียงที่น้ำท่วมสูงมากกว่า 4.50 เมตร ขึ้นไป
ที่มา : Google Earth. 20 ธันวาคม 2554.

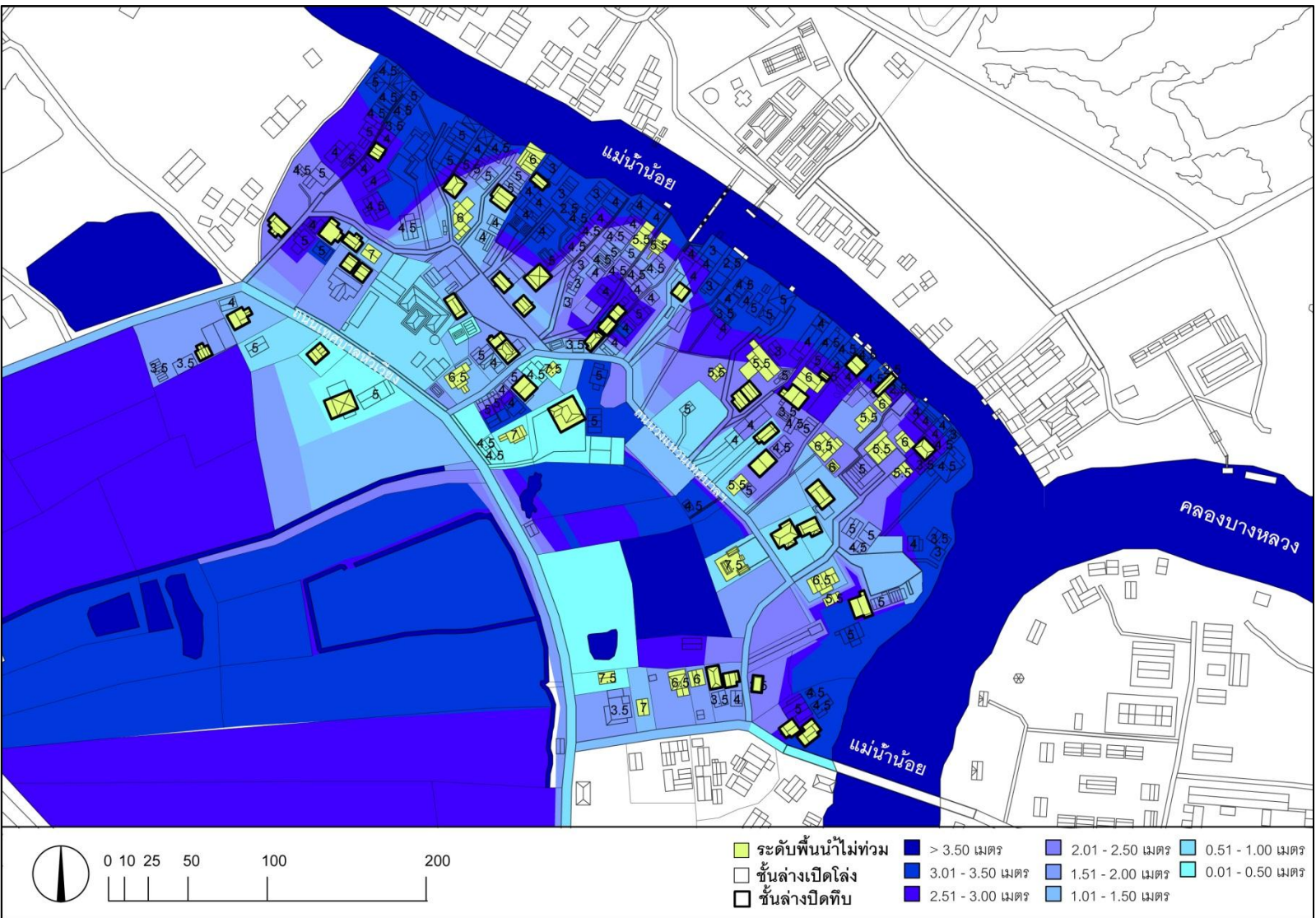
จากการจำลองสภาวะน้ำหลากท่วมพื้นที่ชุมชนหัวเวียงที่ระดับความสูงต่างๆ พบว่าในปัจจุบันที่ระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดของปี พ.ศ.2554 ระดับพื้นที่ต่างๆ ในชุมชนต่ำกว่าระดับน้ำท่วมทั้งสิ้น ถ้าหากไม่มีการเสริมแนวคันดินหรือแนวกระสอบทรายป้องกันพื้นที่บางส่วนไว้ เช่น แนวถนนเทศบาลหัวเวียง เพื่อให้สามารถเดินทางสัญจรทางบกได้บ้าง ทิวทั้งหมดบ้านหัวเวียงก็จะถูกน้ำหลากท่วมเต็มทั้งพื้นที่อย่างแน่นอน ส่วนที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ก็ถูกน้ำท่วมถึงระดับพื้นชั้นอยู่อาศัย เหลือเฉพาะที่อยู่อาศัยกลุ่มที่มีความสูงจากระดับน้ำอ้างอิงตั้งแต่ 5.00 - 7.50 เมตรขึ้นไป ที่น้ำยังท่วมไม่ถึงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย ซึ่งจากการศึกษาพบว่าที่อยู่อาศัยที่รอดพ้นมหาวิกฤติน้ำท่วมปี พ.ศ.2554 ทั้งหมดประมาณ 24 หลังนั้น เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และยกพื้นสูงมากจากระดับดินทั้งสิ้น ซึ่งตั้งอยู่ในหลายพื้นที่ทั้งบริเวณตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง (แสดงในแผนที่ 4-12)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าที่อยู่อาศัยซึ่งระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงพ้นระดับน้ำหลากท่วมมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป จะมีอยู่ไม่มากนัก แต่ก็ไม่ใช่ชาวบ้านจะไม่สามารถอาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยซึ่งระดับพื้นถูกน้ำท่วมได้ ในความเป็นจริงแล้วยังมีที่อยู่อาศัยบางลักษณะที่มีระดับพื้นอื่นๆ ซึ่งสามารถอยู่อาศัยได้ถึงแม้ว่าระดับพื้นที่ใช้สอยหลักจะถูกน้ำท่วมไปก็ตาม นั่นคือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่ถึงแม้ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยชั้นล่างจะถูกน้ำท่วมสูงก็ยังสามารถขนย้ายข้าวของอพยพขึ้นไปอาศัยอยู่ที่ระดับพื้นชั้นที่อยู่เหนือขึ้นไปได้อีก (แสดงในแผนที่ 4-13)

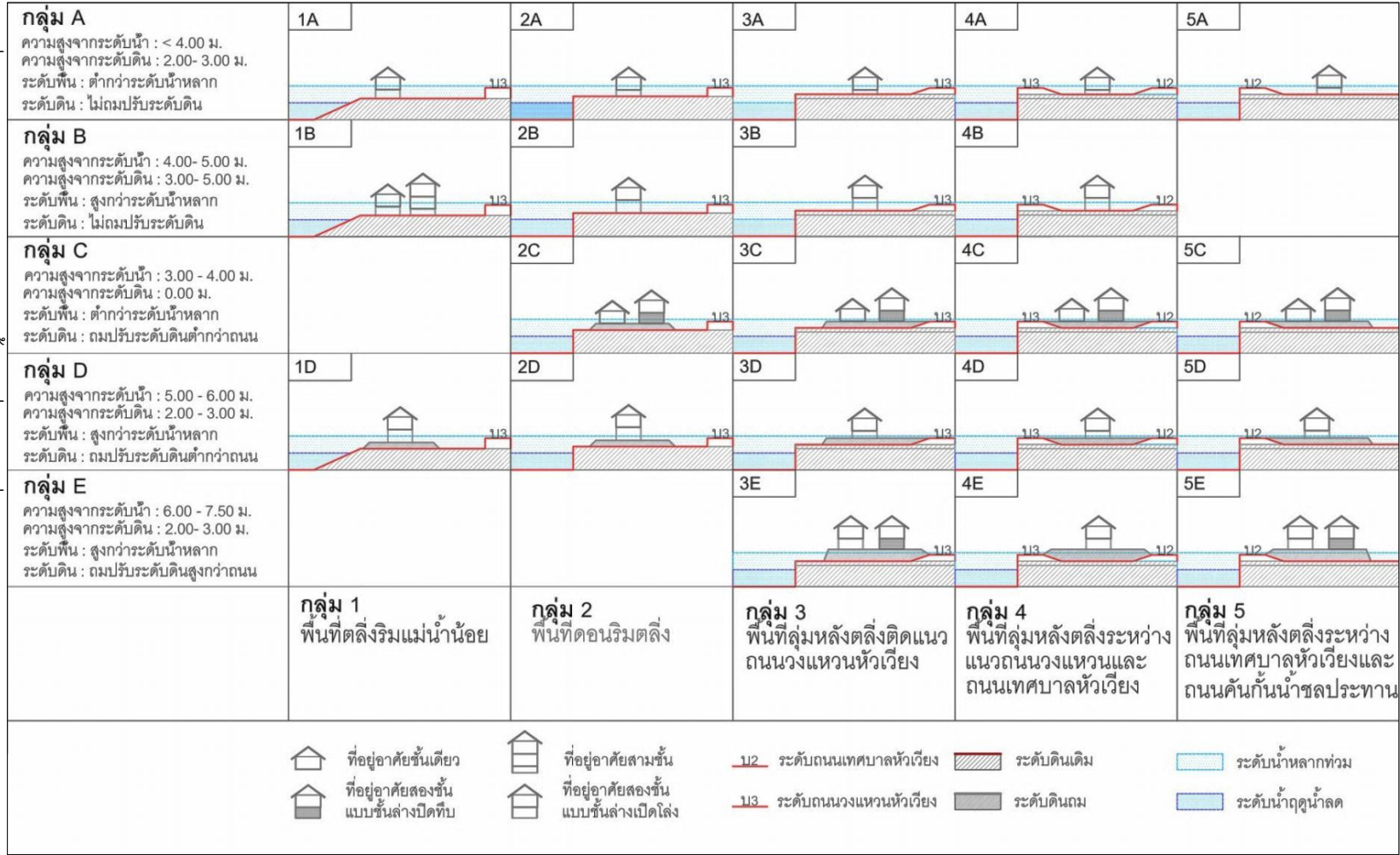


แผนที่ 4-12 แผนผังหมู่บ้านแสดงที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นที่ระดับน้ำท่วมสูงกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555



แผนที่ 4-15 แผนที่ผังหมู่บ้านแสดงที่อยู่อาศัยที่สามารถอยู่อาศัยได้แม้ระดับน้ำท่วมสูงกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555



4.1.5 สรุปลักษณะระดับพื้นที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง

4.1.5 สรุปลักษณะระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง

4.1.5.1 ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจำแนกตามลักษณะการยกพื้นเทียบกับระดับน้ำท่วม

กลุ่ม A ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นและต่ำกว่าระดับน้ำท่วม พบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะสูงจากระดับดินเดิมที่ไม่ได้ถมดินประมาณ 2.00 – 3.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลดน้อยกว่า 4.00 เมตร ซึ่งจะถูกร้ำท่วมถึงช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 1A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
- 2A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง
- 3A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง
- 5A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน

กลุ่ม B ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นและสูงกว่าระดับน้ำท่วม พบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะสูงจากระดับดินเดิมที่ไม่ได้ถมดินประมาณ 3.00 – 5.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลดประมาณ 4.00 – 5.00 เมตร ซึ่งจะไม่ถูกร้ำท่วมช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 1B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่ออาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
- 2B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง
- 3B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง

กลุ่ม C ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแบบไม่ยกพื้นและต่ำกว่าระดับน้ำท่วม พบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะใกล้เคียงกับระดับดินถมประมาณ 0.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำดูน้ำลดประมาณ 3.00 – 4.00 เมตร ซึ่งจะถูกรั่วซึมช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 2C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
- 3C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง
- 5C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคั่นคลองชลประทาน

4.1.5.2 ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจำแนกตามลักษณะการถมดินเทียบกับระดับถนน

กลุ่ม D ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยบนที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน พบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะสูงจากระดับดินถมซึ่งต่ำกว่าระดับถนน ประมาณ 2.00 – 3.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำดูน้ำลดประมาณ 5.00 – 6.00 เมตร ซึ่งจะไม่ถูกรั่วซึมช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 1D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
- 2D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง
- 3D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง
- 5D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคั่นคลองชลประทาน

กลุ่ม E ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยบนที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน พบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะสูงจากระดับดินถมซึ่งสูงกว่าระดับถนน ประมาณ 2.00 – 3.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลดประมาณ 6.00 – 7.00 เมตร ซึ่งจะไม่ถูกน้ำท่วมช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 3E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง
- 5E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน

4.1.5.3 ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจำแนกตามลักษณะความสัมพันธ์กับตำแหน่งที่ตั้ง

กลุ่ม 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ได้แก่

- 1A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 1B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 1D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถม

กลุ่ม 2 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนริมตลิ่ง ได้แก่

- 2A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 2B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 2C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน
- 2D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน

กลุ่ม 3 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง ได้แก่

- 3A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 3B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 3C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม
- 3D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน
- 3E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน

กลุ่ม 4 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียง และถนนเทศบาลหัวเวียง ได้แก่

- 4A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 4B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 4C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม
- 4D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน
- 4E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน

กลุ่ม 5 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียง และถนนคันคลองชลประทาน ได้แก่

- 5A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 5C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม
- 5D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน
- 5E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน

บทที่ 4

ระดับพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

จากการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้าน ตลอดจนองค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงในบทที่ 3 มาแล้วนั้น ทำให้ทราบว่าชุมชนหัวเวียงมีการเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงลักษณะขององค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ไปอย่างต่อเนื่องตามช่วงเวลา ทั้งองค์ประกอบทางสัญจรทางน้ำ ทางสัญจรทางบก รวมทั้งอาคารและสิ่งปลูกสร้าง โดยเฉพาะบ้านเรือนที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นองค์ประกอบอาคารและสิ่งปลูกสร้างหลักของหมู่บ้านหัวเวียงนั้น มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามเงื่อนไขของสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม คุณค่า และค่านิยมของผู้อยู่อาศัยในช่วงเวลาต่างๆ จากลักษณะที่ปรากฏดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของรูปแบบการยกระดับพื้นที่อยู่อาศัยทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยรูปแบบใหม่ในชุมชนหัวเวียง

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับบริบทแวดล้อมต่างๆ ผ่านองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ “ความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค (Macro Scale)” และ “ความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับจุลภาค (Micro Scale)”

4.1 การศึกษาระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค (Macro Scale)

การศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค (Macro Scale) โดยการสำรวจและรังวัดรูปตัดหมู่บ้านมาตราส่วน 1:1000 จากแนวตลิ่งริมแม่น้ำน้อยไปจนถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน ความยาวประมาณ 200 เมตร จำนวน 26 แนวตัดกระจายทั่วทั้งพื้นที่หมู่บ้าน ทุกระยะห่างประมาณ 30 เมตร แล้วทำการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับบริบทแวดล้อมออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

- 4.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้ง
- 4.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับระดับดิน
- 4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำลด
- 4.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลากท่วม

แผนที่ 4-1 แผนผังหมู่บ้านแสดงแนวรั้ววัดรูปตัดชุมชนหัวเวียงทั้งหมด 26 แนวตัด
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

4.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับที่ตั้ง

แผนที่ 4-2 แผนผังหมู่บ้านแสดงระดับชั้นความสูงของพื้นที่ในชุมชนหัวเวียง
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2553.

ภาพที่ 4-1 รูปตัดหมู่บ้านหัวเวียงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้ง
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

จากการสำรวจและรังวัดระดับต่างๆ ในพื้นที่ศึกษา โดยเปรียบเทียบกับระดับน้ำอ้างอิงในแม่น้ำน้อยพบว่า ระดับดินในพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำอ้างอิงตั้งแต่ 0.00 เมตร ไปจนถึงระดับความสูงมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป โดยการใช้ที่ดินบริเวณพื้นที่ริมน้ำส่วนใหญ่จะเป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม ที่ดินบางส่วนมีการถมดินหรือยกทรงเพื่อเป็นคั่นป้องกันน้ำหลากท่วมและเป็นการระบายน้ำเข้าออกพื้นที่ทั้งพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากแต่เดิมสภาพที่ดินมักมีระดับต่ำ จึงต้องทำการปรับระดับให้สูงขึ้น ในส่วนของสภาพพื้นที่ริมคลองซึ่งเคยมีการศึกษาและแบ่งแยกตามลักษณะพื้นที่ไว้เป็น 3 ลักษณะ¹ ได้แก่ “พื้นที่ตลิ่งริมน้ำ” “พื้นที่ดอนหลังคลอง” และ “พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง” โดยลักษณะของแต่ละพื้นที่จะมีผลต่อรูปแบบของที่อยู่อาศัย ตลอดจนระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งได้นำการแบ่งพื้นที่ดังกล่าวมาทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้งในชุมชนหัวเวียงพบว่าสามารถจำแนกความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้งในลักษณะต่างๆ ได้ 5 ลักษณะ ดังนี้

1) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ

ที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมแม่น้ำน้อยมีทั้งที่อยู่อาศัยที่เป็นเรือนแพยกตั้งบนเสาและที่อยู่อาศัยริมน้ำยกพื้นสูง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ไม่มีการใช้สอยพื้นที่ใต้ถุน เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงตลอดเวลา จึงทำให้พื้นที่เป็นดินเลนและหรือมีน้ำขังอยู่เสมอ ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับดินค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่มีความสูงจากพื้นดินมากกว่า 3.00 เมตรขึ้นไป มักมีนอกชานเป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับตัวบ้านกับท่อน้ำ โดยค่อยๆ ปรับลดระดับลงจากระดับพื้นของที่อยู่อาศัยลงมาสู่ระดับพื้นนอกชาน และระดับท่อน้ำ บางหลังมีบันไดท่อน้ำหลายช่วงแบ่งตามระดับความสูงของท่อน้ำซึ่งอาจมีหลายระดับ เพื่อให้สอดคล้องกับระดับน้ำขึ้นน้ำลงในแต่ละเวลา

2) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง

ที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง มักเป็นที่อยู่อาศัยเก่าแก่ที่มีมาตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวในอดีตมักอยู่สูงพ้นจากอิทธิพลของน้ำขึ้นน้ำลง ถือเป็นพื้นที่ที่

¹ เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง : กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง. สารศาสตร์สถาปัตยกรรม 2, 2541.

อย่างสมบูรณ์ พื้นดินมักแห้งอยู่เสมอ สามารถใช้สอยพื้นที่ได้ฤกษ์ได้ในช่วงฤดูน้ำลด ส่วนในช่วง ฤดูแล้งหากท่วมถึงแม้ว่าน้ำจะท่วมถึงพื้นที่ได้ฤกษ์ได้ แต่ระดับน้ำที่ท่วมก็จะไม่สูงมากนัก เมื่อถึงเวลาน้ำลดก็จะแห้งได้ไวกว่าพื้นที่อื่น ไม่ต้องการปรับสภาพพื้นที่มากนัก เป็นชัยภูมิที่ดี เหมาะสมสำหรับการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่อดีต ระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอน หลังตลิ่งนี้มีความสูงจากระดับดินประมาณ 1.50 – 3.00 เมตร สามารถใช้ทำกิจกรรมต่างๆ หรือเก็บของได้พอดีกับความสูงของคนจะเอื้อมหยิบถึง หรือสูงพอให้เดินลอดผ่านได้โดยไม่ต้องก้ม

3) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง

มีทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ในช่วงหลัง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย สองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่มักตั้งติดดิน หรือสูงจากระดับดินไม่มากนัก ประมาณ 0.50 – 1.50 เมตร ที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่อยู่บนพื้นที่ดินถม พื้นที่ดังกล่าวในอดีตมักเป็นป่ารกทึบไม่เหมาะต่อการปลูกสร้าง ที่อยู่อาศัยหรือทำการเพาะปลูก เนื่องจากการจราจรทางบกยังไม่มาถึง การเดินทางเข้าถึงจาก ทางน้ำก็ยากลำบากเพราะห่างจากริมน้ำ เมื่อมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณดังกล่าวจึงต้อง เข้าออกพื้นที่โดยเชื่อมต่อกับถนนวงแหวนหัวเวียงเป็นหลัก ระดับพื้นที่อยู่อาศัยจึงใกล้เคียงกับ ระดับถนน

4) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและ ถนนเทศบาลหัวเวียง

ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ในยุคหลัง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว ที่อยู่ อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ระดับพื้นที่ของที่อยู่ อาศัยส่วนใหญ่มักตั้งติดดิน หรือสูงจากระดับดินไม่มากนัก ประมาณ 0.50 – 1.50 เมตร ส่วนใหญ่ อยู่บนพื้นที่ดินถม เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวในอดีตมักเป็นป่ารกทึบหรือใช้ทำนาปลูกข้าวเสียเป็น ส่วนใหญ่ ทั้งยังเป็นพื้นที่ลุ่มไม่เหมาะกับการสร้างที่อยู่อาศัย จึงมีการถมปรับระดับหรือยกทรงขึ้น เพื่อป้องกันน้ำท่วมขัง โดยเฉพาะการยกยกระดับถนนเป็นแนวคั่นกั้นน้ำด้วยนั้น ทำให้พื้นที่ดังกล่าว อยู่ระหว่างแนวคั่นกั้นถึงสองแนวล้อมรอบพื้นที่ ระดับการถมดินและระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่จึงมักสูงกว่าระดับถนน

5) ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน

เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวในอดีตเป็นพื้นที่ลุ่มสำหรับทำนาปลูกข้าว มักไม่มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย จึงสำรวจพบว่าที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ในพื้นที่นี้เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ในช่วงหลังทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนที่ถมดิน ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมักตั้งติดดินหรือสูงจากระดับดินไม่มากนัก ความสูงจากระดับดินประมาณ 0.00 - 0.50 เมตร

จากการศึกษาระดับน้ำในแม่น้ำน้อยและคลองบางหลวงซึ่งไหลผ่านบริเวณชุมชนหัวเวียงด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก โดยอ้างอิงกับระดับน้ำในคลองบางหลวงหรือคลองโฝงเผงที่สถานีวัดน้ำ C36 สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ กรมชลประทาน ตั้งอยู่ที่ ต.บางหลวง อ.บางบาล จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งห่างจากชุมชนหัวเวียงไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร พบว่าในปี พ.ศ. 2554 ระดับน้ำช่วงฤดูน้ำลดต่ำสุดที่ระดับ 3.80 เมตร รทก. และระดับน้ำช่วงฤดูน้ำหลากท่วมสูงสุดที่ระดับ 8.60 ม.รทก. ซึ่งจะใช้เป็นระดับน้ำอ้างอิงเริ่มต้นมีค่าเท่ากับ 0.00 ม. สำหรับใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำในชุมชนหัวเวียง ทั้งระดับน้ำในฤดูน้ำลด และฤดูน้ำหลากในหัวข้อถัดไป

4.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับดิน

แผนที่ 4-3 แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับดิน
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2553

ภาพที่ 4-2 รูปตัดหมู่บ้านหัวเวียงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับดินถม และระดับดินเดิม ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้งที่ตั้งที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ทราบถึงความต่างระดับของพื้นดินบริเวณต่างๆ ในพื้นที่ศึกษาซึ่งมีความสัมพันธ์กับลักษณะบางประการของที่อยู่อาศัย ระดับดินในพื้นที่ศึกษาทั้งระดับดินดั้งเดิมและระดับดินถม ซึ่งมีทั้งการถมดินครั้งเดียวและการถมดินหลายครั้งในบริเวณที่ตั้งของที่อยู่อาศัยหลังเดียวกัน จึงทำให้เกิดความหลากหลายของระดับดินในแต่ละบริเวณ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่ติดกับแนวถนนพบว่ามีความแตกต่างกันของระดับดินมากกว่าบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำและพื้นที่ดอนริมตลิ่ง (แสดงในรูปตัดภาพที่ 4-4) ในส่วนนี้จะเป็นการสำรวจและรังวัดระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับดินในหมู่บ้าน โดยแบ่งช่วงชั้นความสูงที่ 0.50 เมตร เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับดิน โดยจากการศึกษาพบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับดินมีค่าความต่างระดับที่หลากหลาย ตั้งแต่ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับดินที่ 0.00 เมตร จนถึงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับดินที่มากกว่า 3.00 เมตรขึ้นไป โดยแบ่งเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้



ภาพที่ 4-3 และ 4-4 ที่อยู่อาศัยไม่ยกพื้น กรณีเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และกรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

1) ที่อยู่อาศัยไม่ยกพื้น หรือที่อยู่อาศัยติดดิน

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยวัดความสูงจากระดับดินได้เป็น 0.00 เมตร รูปแบบที่อยู่อาศัยเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ไม่มีพื้นที่ใต้ถุน พบได้ไม่มากนักในบริเวณพื้นที่ศึกษา ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นที่ดอนหรือพื้นที่ถมดินซึ่งส่วนใหญ่อยู่ใกล้ขีดหรือติดริมถนน ไม่พบในบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำหรือที่ลุ่ม ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ ในช่วงหลัง ใช้การเข้าถึงจากทางสัญจรทางบกเป็นหลัก



ภาพที่ 4-5 และ 4-6 ที่อยู่อาศัยยกพื้นไม่สูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และกรณีเป็นที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

2) ที่อยู่อาศัยยกพื้นไม่สูง

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยวัดวัดความสูงจากระดับดินได้ประมาณ 0.01 - 1.50 เมตร พบโดยทั่วไปในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งและที่อยู่ออาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง มักตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่งและพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่มีการถมดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ ส่วนใหญ่ไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน



ภาพที่ 4-7 และ 4-8 ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และ กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

3) ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยวัดวัดความสูงจากระดับดินได้ประมาณ 1.51 - 3.00 เมตร พบโดยทั่วไปในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่ออาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง สํารวจพบทั้งที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ถมดินและที่ไม่ถมดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยเก่าดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ บางหลังมีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุนแต่บางหลังก็ไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน



ภาพที่ 4-10 และ 4-11 ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูงมาก กรณีเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และกรณีเป็นที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554

4) ที่อยู่อาศัยระดับพื้นสูงมากจากระดับดิน

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยวัดวัดความสูงจากระดับดินได้ตั้งแต่ 3.00 เมตรขึ้นไป พบโดยทั่วไปในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่ง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ สํารวจพบทั้งที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ถมดินและไม่ถมดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยเก่าดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ บางหลังมีการใช้งานพื้นที่ได้ถนัดแต่บางหลังก็ไม่มีการใช้งานพื้นที่ได้ถนัด

4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำช่วงฤดูน้ำลด

แผนที่ 4-4 แผนผังหมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำลด
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555

จากการสำรวจจริงวัดระดับพื้นดินจากระดับน้ำอ้างอิงในแม่น้ำน้อย และการสำรวจจริงวัดระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับดินในส่วนที่ผ่านมานั้น เมื่อนำข้อมูลจากทั้งสองส่วนมาประกอบซ้อนทับกันจะได้ชุดข้อมูลระดับความสูงพื้นของที่อยู่อาศัยจากระดับน้ำอ้างอิง หรือก็คือระดับน้ำต่ำสุดในรอบปี เพื่อนำมาทำการศึกษความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำลด โดยพบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมีความสูงจากระดับน้ำอ้างอิงอยู่ในช่วงตั้งแต่ 2.50 เมตร จนถึงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงมากกว่า 7.00 เมตร ขึ้นไปจากระดับน้ำอ้างอิง โดยสามารถแบ่งเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลด 0.00 – 3.00 เมตร

ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง หรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ริมตลิ่งและพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่ไม่มีการถมที่ดิน มักเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิม ไม่มีการปรับเปลี่ยนระดับหรือติดอาคารให้สูงขึ้น ที่อยู่อาศัยลักษณะนี้พบได้ไม่กี่หลังในพื้นที่ บางหลังเป็นเรือนแพที่ยกตั้งบนเสาเมื่อนานมาแล้ว

2) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลด 2.00 – 4.00 เมตร

เป็นระดับพื้นของที่อยู่อาศัยโดยทั่วไปของหมู่บ้านหัวเวียง มีทั้งที่อยู่อาศัยชั้นเดียว ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ กรณีเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียวหรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบมักตั้งอยู่บนที่ดินถมสูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยยกพื้นสูงได้ถูกลดลงพบได้ทั่วไปในพื้นที่ศึกษาทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งไม่ได้ถมที่ดิน

3) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลด 4.00 – 6.00 เมตร

เป็นระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่พบได้ทั่วไปในหมู่บ้านหัวเวียง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ กรณีเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียวหรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบมักตั้งอยู่บนที่ดินถมสูง กรณีเป็นที่อยู่อาศัยยกพื้นสูงได้ถูกลดลงพบได้ทั้งบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งมักมีการถมที่ดิน

4) ระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับน้ำอุทกน้ำลด 6.00 เมตร ขึ้นไป

เป็นระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยที่พบไม่มากในหมู่บ้านหัวเวียง ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง พบได้ทั้งบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งมักมีการถมที่ดินสูง

4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำช่วงอุทกน้ำหลาก

จากการสำรวจและรังวัดระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง และข้อมูลระดับน้ำหลากท่วมสูงสุด พ.ศ. 2554 รวมทั้งร่องรอยความเสียหายจากน้ำท่วมที่ปรากฏบนอาคารบ้านเรือน ทำให้ทราบข้อมูลระดับน้ำหลากท่วมในพื้นที่ชุมชนหัวเวียง พบว่ามีทั้งที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นที่ต่ำกว่าระดับน้ำหลากท่วม และที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นที่สูงกว่าระดับน้ำหลากท่วม ซึ่งมีผลต่อการอยู่อาศัยในช่วงที่น้ำหลากท่วมสูงแตกต่างกันไป จึงทำการจำลองสภาพระดับน้ำหลากท่วมที่ระดับความสูงต่างๆ ตามระดับความสูงของน้ำหลากท่วมแบ่งเป็นช่วงความสูงต่างๆ ตามข้อมูลระดับน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ระดับน้ำท่วมสูงสุดในประวัติศาสตร์ของชุมชนคือ 8.60 ม.รทก. หรือ 4.80 เมตรจากระดับน้ำอ้างอิงในพื้นที่ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำหลากท่วม โดยจำลองระดับน้ำท่วมตั้งแต่ 0.01 เมตร จนถึงระดับน้ำท่วมสูงมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป แบ่งเป็นช่วงระดับความสูง 7 ช่วง ดังนี้

- 1) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 0.01 – 2.00 เมตร
- 2) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 2.01 – 2.50 เมตร
- 3) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 2.51 – 3.00 เมตร
- 4) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 3.01 – 3.50 เมตร
- 5) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 3.51 – 4.00 เมตร
- 6) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 4.01 – 4.50 เมตร
- 7) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 4.50 เมตร ขึ้นไป

ภาพที่ 4-12 รูปตัดหมู่บ้านหัวเวียงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำหลาก
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2554.

1) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 0.01 – 2.00 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วง

ความสูง 0.01 – 2.00 เมตร พบว่า

- พื้นที่บริเวณตลิ่งริมน้ำเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ยกเว้นพื้นที่บริเวณ หมู่ 9 ที่ระดับดินต่ำกว่าพื้นที่อื่นๆ น้ำจะท่วมเข้ามาเกือบถึงแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- ส่วนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาทั้งหมดมีระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงกว่า 2.00 เมตรจากระดับน้ำอ้างอิง จึงสามารถรอดพ้นจากระดับน้ำหลากท่วมทุกหลังคาเรือน
- พื้นที่ใต้ถุนของที่อยู่อาศัยบริเวณตลิ่งริมน้ำและพื้นที่ดอนหลังตลิ่งบางส่วนจะมีน้ำท่วมเข้าถึงชั้นใต้ถุนของที่อยู่อาศัย

แผนที่ 4-5 แผนที่หมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง
0.01 – 2.00 เมตร ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555

2) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 2.01 – 2.50 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วง
ความสูง 2.01 – 2.50 เมตร พบว่า

- พื้นที่บริเวณตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนน
เทศบาลหัวเวียงได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม
- โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 0.50 – 1.00 เมตร ยกเว้น
พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นหนอง
น้ำบริเวณหมู่ 11 น้ำจะท่วมสูงกว่าพื้นที่อื่น
- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาบางส่วนที่ระดับพื้นสูงไม่มากจะเริ่มมีน้ำท่วมระดับ
พื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ
ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
- ที่อยู่อาศัยลักษณะอื่นๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณริมตลิ่งริมน้ำและที่ดอนหลังตลิ่งบางส่วน
จะมีน้ำท่วมเข้าถึงชั้นใต้ถุนของที่อยู่อาศัย

3) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 2.51 – 3.00 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วงความสูง 2.51 – 3.00 เมตร พบว่า

- มีน้ำเอ่อล้นเข้าท่วมพื้นที่บริเวณตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งเข้ามาถึงแนวถนนวงแหวนหัวเวียงเกือบเต็มทั้งพื้นที่ โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 0.50 – 1.00 เมตร

- พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วมสูงประมาณ 1.00 เมตร เต็มพื้นที่

- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาที่น้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดที่ติดตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำหรือที่ดอนหลังตลิ่ง และที่อยู่ออาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งที่ตั้งอยู่บริเวณตลิ่งริมน้ำ

- ส่วนที่อยู่อาศัยลักษณะอื่นๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณริมตลิ่งริมน้ำและที่ดอนหลังตลิ่งบางส่วนจะมีน้ำท่วมเข้าถึงชั้นใต้ดินของที่อยู่อาศัย

4) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 3.01 – 3.50 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาพระดับน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วงความสูง 3.01 – 3.50 เมตร พบว่า

- มีน้ำหลากเข้าท่วมพื้นที่บริเวณตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งเข้ามาถึงแนวถนนวงแหวนหัวเวียงเกือบเต็มทั้งพื้นที่ โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 1.00 – 1.50 เมตร
 - แนวถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 3 ถูกน้ำท่วมไม่สามารถสัญจรได้
 - พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วมสูงประมาณ 1.50 เมตร เต็มพื้นที่
 - ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาที่น้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตรเพิ่มมากขึ้น พบได้ในทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่ดอนหลังตลิ่ง และที่ลุ่มหลังตลิ่ง
 - มีที่อยู่อาศัยบางส่วนที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประมาณ 1.00 – 2.00 เมตร ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ

5) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 3.51 – 4.00 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วง ความสูง 3.51 – 4.00 เมตร พบว่า

- มีน้ำหลากเข้าท่วมพื้นที่เกือบทั้งหมดของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอน ริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ยกเว้นพื้นที่ถมดินที่ติดกับแนวถนนบางส่วน โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 – 2.00 เมตร

- แนวถนนวงแหวนหัวเวียงทั้งหมด รวมทั้งแนวถนนเทศบาลหัวเวียงบางส่วน ถูกน้ำท่วมสูงประมาณ 0.50 เมตร ไม่สามารถสัญจรทางบกได้

- พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วมสูงประมาณ 2.00 เมตร เต็มทั้งพื้นที่

- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่มีระดับน้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตร พบได้ในทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง

- จำนวนที่อยู่อาศัยที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประมาณ 1.00 – 2.00 เมตร มีมากขึ้น มีทั้งที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง

แผนที่ 4-9 แผนที่หมู่บ้านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำท่วมที่ความสูง

3.51 – 4.00 เมตร ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555

6) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 4.01 – 4.50 เมตร

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วง
ความสูง 4.01 – 4.50 เมตร พบว่า

- มีน้ำหลากเข้าท่วมเต็มพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริม
ตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ยกเว้นพื้นที่ถมดินที่ติดกับแนวถนนเทศบาลบางส่วน โดย
ระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 – 2.50 เมตร

- แนวถนนวงแหวนหัวเวียง รวมทั้งแนวถนนเทศบาลหัวเวียงทั้งหมดถูกน้ำท่วม
สูงประมาณ 0.50 – 1.00 เมตร ไม่สามารถสัญจรทางบกได้

- พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วม
สูงประมาณ 2.50 เมตร เต็มทั้งพื้นที่

- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่มีระดับน้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน
1.00 เมตร พบได้ในทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่
ลุ่มหลังตลิ่ง

- จำนวนที่อยู่อาศัยที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประมาณ 1.00 – 2.00 เมตร
มีมากขึ้น มีทั้งที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง
และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง

- เริ่มมีที่อยู่อาศัยบางส่วนที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมากกว่า 2.00 เมตร
ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ

7) ที่อยู่อาศัยเมื่อระดับน้ำหลากท่วม 4.50 เมตรขึ้นไป

จากการศึกษาโดยแบบจำลองสภาวะน้ำท่วมเมื่อระดับน้ำหลากท่วมอยู่ในช่วงความสูงมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป พบว่า

- มีน้ำหลากเข้าท่วมเต็มพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนริมตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง โดยระดับน้ำท่วมส่วนใหญ่สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 – 3.00 เมตร

- แนวถนนวงแหวนหัวเวียง รวมทั้งแนวถนนเทศบาลหัวเวียงทั้งหมดถูกน้ำท่วมสูงประมาณ 1.00 – 1.50 เมตร ไม่สามารถสัญจรทางบกได้

- พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนเทศบาลหัวเวียงที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีน้ำท่วมสูงประมาณ 3.00 เมตร เต็มทั้งพื้นที่

- ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่มีระดับน้ำท่วมระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่เกิน 1.00 เมตร พบได้ในทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง

- จำนวนที่อยู่อาศัยที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประมาณ 1.00 – 2.00 เมตร มีมากขึ้น มีทั้งที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง

- จำนวนที่อยู่อาศัยที่น้ำท่วมระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมากกว่า 2.00 เมตรขึ้นไป มีมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ

ภาพที่ 4-13 ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณชุมชนหัวเวียงที่น้ำท่วมสูงมากกว่า 4.50 เมตร ขึ้นไป
ที่มา : Google Earth. 20 ธันวาคม 2554.

จากการจำลองสภาวะน้ำหลากท่วมพื้นที่ชุมชนหัวเวียงที่ระดับความสูงต่างๆ พบว่าในปัจจุบันที่ระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดของปี พ.ศ.2554 ระดับพื้นที่ต่างๆ ในชุมชนต่ำกว่าระดับน้ำท่วมทั้งสิ้น ถ้าหากไม่มีการเสริมแนวคันดินหรือแนวกระสอบทรายป้องกันพื้นที่บางส่วนไว้ เช่น แนวถนนเทศบาลหัวเวียง เพื่อให้สามารถเดินทางสัญจรทางบกได้บ้าง ทิวทั้งหมดบ้านหัวเวียงก็จะถูกน้ำหลากท่วมเต็มทั้งพื้นที่อย่างแน่นอน ส่วนที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ก็ถูกน้ำท่วมถึงระดับพื้นที่ชั้นอยู่อาศัย เหลือเฉพาะที่อยู่อาศัยกลุ่มที่มีความสูงจากระดับน้ำอ้างอิงตั้งแต่ 5.00 - 7.50 เมตรขึ้นไป ที่น้ำยังท่วมไม่ถึงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย ซึ่งจากการศึกษาพบว่าที่อยู่อาศัยที่รอดพ้นมหาวิกฤติน้ำท่วมปี พ.ศ.2554 ทั้งหมดประมาณ 24 หลังนั้น เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และยกพื้นสูงมากจากระดับดินทั้งสิ้น ซึ่งตั้งอยู่ในหลายพื้นที่ทั้งบริเวณตลิ่งริมน้ำ พื้นที่ดอนหลังตลิ่ง และพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง (แสดงในแผนที่ 4-12)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าที่อยู่อาศัยซึ่งระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยสูงพ้นระดับน้ำหลากท่วมมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป จะมีอยู่ไม่มากนัก แต่ก็ไม่ใช่ชาวบ้านจะไม่สามารถอาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยซึ่งระดับพื้นที่ถูกน้ำท่วมได้ ในความเป็นจริงแล้วยังมีที่อยู่อาศัยบางลักษณะที่มีระดับพื้นที่อื่นๆ ซึ่งสามารถอยู่อาศัยได้ถึงแม้ว่าระดับพื้นที่ใช้สอยหลักจะถูกน้ำท่วมไปก็ตาม นั่นคือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่ถึงแม้ระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยชั้นล่างจะถูกน้ำท่วมสูงก็ยังสามารถขนย้ายข้าวของอพยพขึ้นไปอาศัยอยู่ที่ระดับพื้นที่ชั้นที่อยู่เหนือขึ้นไปได้อีก (แสดงในแผนที่ 4-13)

แผนที่ 4-12 แผนผังหมู่บ้านแสดงที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นที่ระดับน้ำท่วมสูงมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555

แผนที่ 4-15 แผนผังหมู่บ้านแสดงที่อยู่อาศัยที่สามารถอยู่อาศัยได้แม้ระดับน้ำท่วมสูงมากกว่า 4.50 เมตรขึ้นไป
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555

4.1.5 สรุปลักษณะระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง

ภาพที่ 4-14 รูปตัดแสดงลักษณะระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง

4.1.5.1 ระดับพื้นที่อยู่อาศัยจำแนกตามลักษณะการยกพื้นเทียบกับระดับน้ำท่วม

กลุ่ม A ระดับพื้นที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นและต่ำกว่าระดับน้ำท่วม พบว่าระดับพื้นที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะสูงจากระดับดินเดิมที่ไม่ได้ถมดินประมาณ 2.00 – 3.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลดน้อยกว่า 4.00 เมตร ซึ่งจะถูกน้ำท่วมถึงช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 1A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
- 2A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง
- 3A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง
- 5A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน

กลุ่ม B ระดับพื้นที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นและสูงกว่าระดับน้ำท่วม พบว่าระดับพื้นที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะสูงจากระดับดินเดิมที่ไม่ได้ถมดินประมาณ 3.00 – 5.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลดประมาณ 4.00 – 5.00 เมตร ซึ่งจะไม่ถูกน้ำท่วมช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 1B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่ออาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
- 2B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง
- 3B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง

กลุ่ม C ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแบบไม่ยกพื้นและต่ำกว่าระดับน้ำท่วม พบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะใกล้เคียงกับระดับดินถมประมาณ 0.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำดูน้ำลดประมาณ 3.00 – 4.00 เมตร ซึ่งจะถูกรั่วซึมช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 2C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
- 3C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง
- 5C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน

4.1.5.2 ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจำแนกตามลักษณะการถมดินเทียบกับระดับถนน

กลุ่ม D ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยบนที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน พบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะสูงจากระดับดินถมซึ่งต่ำกว่าระดับถนน ประมาณ 2.00 – 3.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำดูน้ำลดประมาณ 5.00 – 6.00 เมตร ซึ่งจะไม่ถูกรั่วซึมช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 1D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
- 2D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง
- 3D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง
- 5D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน

กลุ่ม E ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยบนที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน พบว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้จะสูงจากระดับดินถมซึ่งสูงกว่าระดับถนน ประมาณ 2.00 – 3.00 เมตร และสูงจากระดับน้ำฤดูน้ำลดประมาณ 6.00 – 7.00 เมตร ซึ่งจะไม่ถูกน้ำท่วมช่วงฤดูน้ำหลาก ได้แก่

- 3E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง
- 4E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียงและถนนเทศบาลหัวเวียง
- 5E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน บริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนคันคลองชลประทาน

4.1.5.3 ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจำแนกตามลักษณะความสัมพันธ์กับตำแหน่งที่ตั้ง

กลุ่ม 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ได้แก่

- 1A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 1B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 1D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถม

กลุ่ม 2 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนริมตลิ่ง ได้แก่

- 2A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 2B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 2C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน
- 2D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน

กลุ่ม 3 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวนหัวเวียง ได้แก่

- 3A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 3B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 3C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่ออาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทับ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม
- 3D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน
- 3E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่ออาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทับ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน

กลุ่ม 4 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนวงแหวนหัวเวียง และถนนเทศบาลหัวเวียง ได้แก่

- 4A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 4B ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 4C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่ออาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทับ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม
- 4D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน
- 4E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน

กลุ่ม 5 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนนเทศบาลหัวเวียง และถนนคันคลองชลประทาน ได้แก่

- 5A ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ไม่ถมดิน
- 5C ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่ออาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทับ ตั้งอยู่บนพื้นดินถม
- 5D ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมต่ำกว่าระดับถนน
- 5E ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่ออาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทับ ตั้งอยู่บนพื้นที่ดินถมสูงกว่าระดับถนน

4.2 การศึกษาระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับจุลภาค (Micro scale)

จากการศึกษาระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาคในบทที่ 4.1 นั้นแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของรูปแบบการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง รวมทั้งสามารถเข้าใจถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับบริบทแวดล้อมต่างๆ ทั้งที่ตั้งระดับพื้นดิน ระดับน้ำฤดูน้ำลด และระดับน้ำหลากท่วม นำมาสู่การจำแนกรูปแบบการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัยซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันได้ในหลากหลายดังกล่าว ส่วนในบทที่ 4.2 นี้จะเป็นการศึกษาระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับจุลภาค (micro scale) เพื่อสืบค้นที่มา และรายละเอียดเกี่ยวกับความแตกต่างของระดับพื้นของที่อยู่อาศัย โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบจากสมมุติฐานรูปตัดหมู่บ้าน ระหว่างปี พ.ศ.2500 – 2554 จากข้อมูลการสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์และสอบถามจากชาวบ้านผู้อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง โดยเลือกศึกษาในรายละเอียดเฉพาะบริเวณจากแนวตัดทั้งหมด 26 แนวตัดทั่วทั้งหมู่บ้าน โดยมีเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่กรณีศึกษา ดังนี้

1. มีความหลากหลายของรูปแบบที่อยู่อาศัย
 2. มีความหลากหลายของระดับพื้นของที่อยู่อาศัย
 3. มีความหลากหลายของลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน
 4. สามารถสันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย
 5. ผู้อยู่อาศัยที่ยินยอมให้ทำการศึกษา และยินดีให้สัมภาษณ์ข้อมูล
- สรุปผลการเลือกพื้นที่เป็นกรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชน

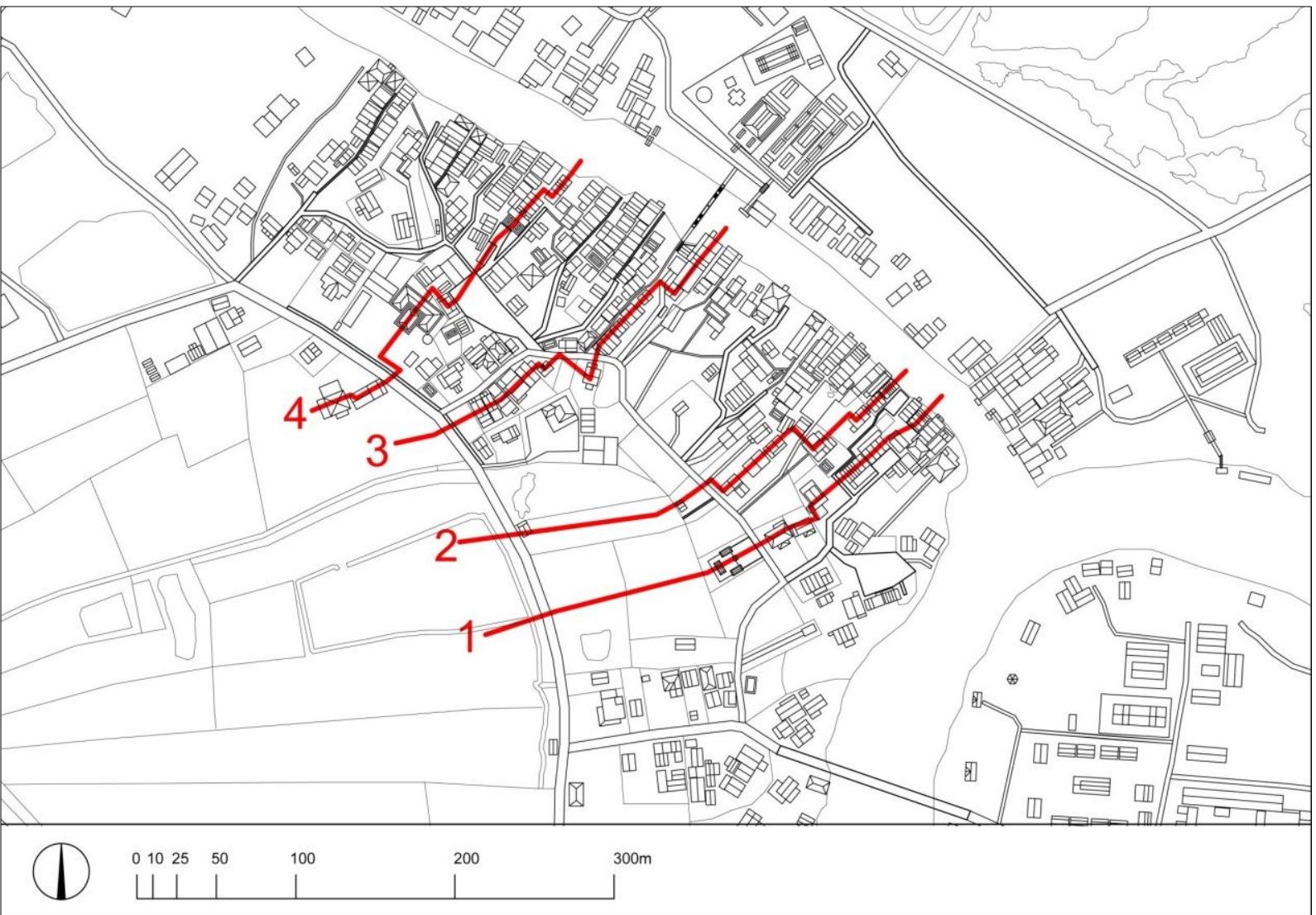
หัวเวียง ได้ 4 แนวตัด ดังนี้

- กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1 เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูง และที่อยู่อาศัยแบบติดดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ อยู่ในแนวตัดผ่านทั้งพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม มีทั้งพื้นที่ถมดินและพื้นที่ไม่ถมดิน

- กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2 เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูง บนพื้นที่ไม่ถมดิน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิม อยู่ในแนวตัดผ่านทั้งพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม

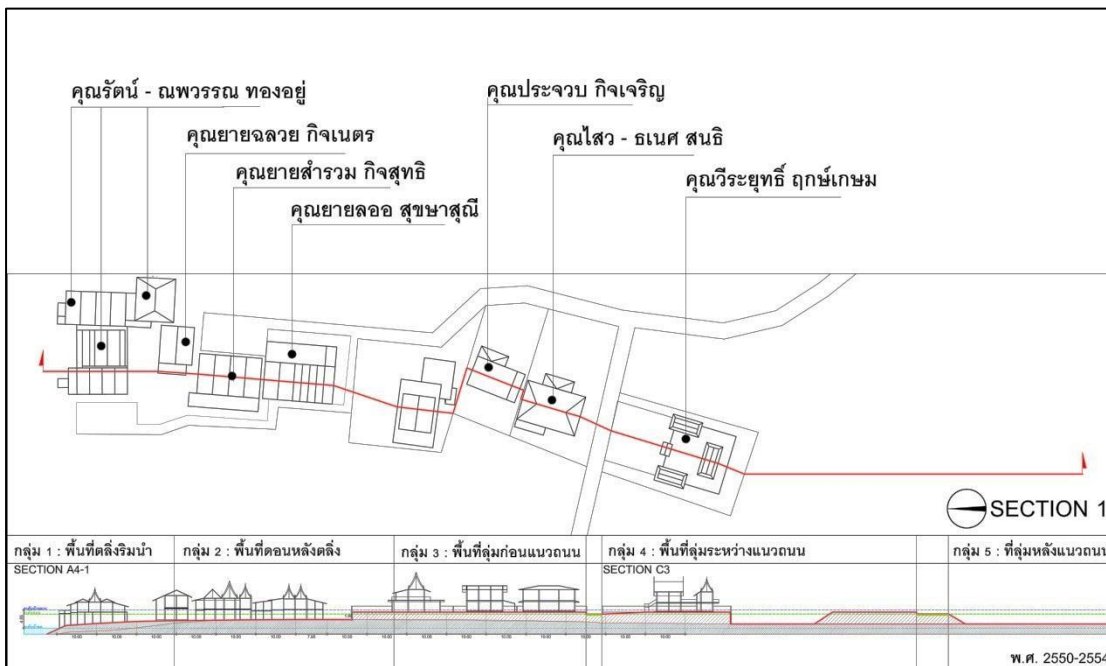
- กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3 เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูง และที่อยู่อาศัยแบบติดดิน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยที่มีการเปลี่ยนแปลงมาจากที่อยู่อาศัยดั้งเดิม มีทั้งพื้นที่ถมดินและพื้นที่ไม่ถมดิน

- กรณีศึกษาแนวตัดที่ 4 เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูง มีทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ อยู่ในแนวตัดผ่านทั้งพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่สถาบันราชการ มีทั้งพื้นที่ถมดินและพื้นที่ไม่ถมดิน



แผนที่ 4-14 แผนผังหมู่บ้านแสดงแนวตัดเพื่อประเมินผลกระทบ 4 แนวตัด
 ที่มา : คู่มือฯ, ตุลาคม 2554.

4.2.1 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1



แผนที่ 4-15 แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : แนวตัดที่ 1

รายละเอียดของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1

- ที่ตั้ง หมู่ที่ 11 ตำบลหัวเวียง
- ระยะทาง ประมาณ 262.50 เมตร จากริมแม่น้ำน้อยถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียง
- ที่อยู่อาศัย ตัดผ่านกลุ่มที่อยู่อาศัยจำนวน 11 หลัง
 - กลุ่มที่ 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
 - ครอบครัวคุณรัตน์ และคุณณพวรรณ ทองอยู่
 - กลุ่มที่ 2 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตอนหลังตลิ่ง
 - ครอบครัวคุณตาผัน และคุณยายสำรวม กิจสุทธิ อายุ 75 ปี
 - ครอบครัวคุณยายลออ สุขชาสุณี
 - ครอบครัวคุณยายฉลวย กิจเนตร
 - กลุ่มที่ 3 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง
 - ครอบครัวคุณประจวบ กิจเจริญ (กลั่นแก้ว) อายุ 65 ปี
 - และคุณกัณทิมา สุขประเสริฐศิลป์ อายุ 35 ปี
 - ครอบครัวคุณไสว และคุณธเนศ สนธิ
 - ครอบครัวคุณวิระยุทธ์ ฤกษ์เกษม

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย : กรณศึกษาแนวตัดที่ 1



ภาพที่ 4-15 การเปรียบเทียบระดับพื้นที่ฐานรูปตัดต่าง พ.ศ.2500 – พ.ศ.2554 : การศึกษาแนวตัดที่ 1

ช่วงที่ 1 : ก่อนปี พ.ศ.2500

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้เดิมมีลักษณะเป็นเรือนแพค้าขายลอยน้ำ 3 หลังจอดเรียงกัน ของครอบครัวพ่อค้าชาวจีนไหหลำตระกูล “ประคุณหงส์ดี”¹ โดยเรียกเรือนแพที่จอดเรียงกันทั้งสามหลังนี้ว่า “แพต้น” “แพกลาง” และ “แพใหญ่” เรือนแพดั้งเดิมในสมัยนั้นใช้ “เรือโป๊ะ” หรือ “แท่งเรือ” ลักษณะเป็นโครงเรือตีฝาไม้กระดานสำหรับช่วยพยุงรับน้ำหนักให้ตัวเรือนลอยอยู่บนน้ำ ทำให้ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประเภทนี้สามารถปรับขึ้น-ลงตามระดับน้ำในแม่น้ำแต่ตลอดเวลาได้ โดยมี “แพลูกบวบ” หรือลำไม้ไผ่ผูกรวมกันเป็นมัดใหญ่ช่วยรับน้ำหนักส่วนหัวและท้ายแพ ทำให้สามารถลดระดับพื้นใช้เป็นท่าหน้าสำหรับเทียบเรือได้

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ตั้งอยู่ห่างจากตลิ่งริมน้ำประมาณ 30.00 เมตร ประกอบด้วยที่อยู่อาศัยแบบเรือนเดี่ยว 2 หลัง ของครอบครัวเกษตรกรชาวนาสกุล “กิจสุทธิ” ลักษณะเป็นเรือนไม้แบบเรือนเครื่องสับ ยกพื้นสูง มีใต้ถุน และนอกชานแบบเรือนในที่ราบลุ่มภาคกลางทั่วไป ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยรูปแบบนี้มักมีความสูงจากระดับดินไม่มากนัก เพราะตั้งอยู่บนที่ดอนค่อนข้างสูง “สมัยก่อนจำได้ว่าแนวตลิ่งแม่น้ำเข้ามาเกือบถึงใต้ถุนบ้านนี้เลย มีท่าหน้าไกลๆ ตรงบันไดลงจากเรือน แต่ว่าตอนหลังพื้นดินงอกยื่นออกไปบ้านเลยห่างตลิ่งมาก”²

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนี้พื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นป่ารกชัฏและที่ลุ่มท้องทุ่งนา

ช่วงที่ 2 : ระหว่างปี พ.ศ.2501 – 2537

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ เรือนแพดั้งเดิมริมน้ำนั้นถูกยกขึ้นตั้งบนเสาทั้งหมดจากการศึกษาและสัมภาษณ์ทำให้สามารถสรุปสาเหตุสำคัญได้ 2 ประการคือ 1.เรือโป๊ะของเรือนแพต้องมีการดูแลซ่อมแซมอยู่เสมอ หรือแพลูกบวบเองก็ต้องเปลี่ยนลำไม้ไผ่ใหม่เข้าไปแทนลำเดิมที่ผุพังบ่อยๆ แต่ครั้งเสียดำใช้จ่ายค่อนข้างมาก และ 2.พื้นดินริมตลิ่งงอกเข้ามาในแม่น้ำ รุกล้ำถึงบริเวณที่เรือนแพลอยน้ำอยู่ เมื่อถึงฤดูน้ำลดเรือนแพจะค้างติดอยู่บนตลิ่งที่งอกขึ้นมาทำให้พื้นเรือนเอียงหรืออาจได้รับความเสียหาย จึงแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการยกเรือนแพตั้งบนเสา โดยระดับพื้นของเรือนแพจะไม่สูงจากระดับน้ำในแม่น้ำมากนัก สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 เมตรเพื่อความสะดวกต่อการเทียบเรือสำหรับลูกค้าและการขนส่งสินค้า

¹ สัมภาษณ์ ณพวรรณ ทองอยู่, 15 มีนาคม 2554.

² สัมภาษณ์ สัจรวม กิจสุทธิ, 18 มีนาคม 2554.

ที่อยู่อาศัยบริเวณที่ตอนหลังตลิ่ง ที่อยู่อาศัยบริเวณดังกล่าวยังคงลักษณะและระดับพื้นของที่อยู่อาศัยเหมือนยุคก่อนหน้า แต่มีการขยายต่อเติมนอกชานเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ.2525 เมื่อถึงฤดูน้ำหลากที่น้ำท่วมพื้นที่ได้ฤกษ์ก็จะขนย้ายของและตุ๋นควายเดินขึ้นบันไดมาไว้ในคอกบนพื้นนอกชานบ้านได้³

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง เริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่ทุ่งนาเดิมเพื่อปลูกสร้างบ้านเรือนขึ้นประมาณ พ.ศ.2512 เดิมที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง ไม่ถมดิน ตีถนนคั่นนาเป็นดินรูก้างเล็กๆ ระดับพื้นสูงจากดินประมาณ 2.00 เมตร “บ้านเดิมป่าอยู่ติดริมน้ำตรงเชิงสะพานข้ามวัดบางกระทิง ข้างบ้านยายทองล้วนเลย ย้ายมาปลูกบ้านหลังนี้เมื่อปี 2512 พร้อมกับญาติอีก 3 หลัง ตอนสร้างแรกๆ มีบ้านข้างศาลเจ้าจีนอยู่แค่หลังเดียว ก็ยกพื้นสูงเท่ากันหมด ไม่ได้ถมดินหรือทำอะไร ยังไม่มีถนนเหมือนสมัยนี้”⁴

ช่วงที่ 3 : ระหว่างปี พ.ศ.2538 – 2549

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ปี พ.ศ. 2539 เรือนแพริมน้ำยกตึ๊งบนเสาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงของระดับพื้นที่อยู่อาศัยอีกครั้ง โดยการตีตึ๊งบ้านให้สูงขึ้นจากระดับเดิมประมาณ 2.00 เมตร และเปลี่ยนเสาเรือนใหม่ทั้งหมดจากเดิมเป็นเสาไม้เปลี่ยนมาเป็นเสาคอนกรีตสำเร็จรูป สาเหตุเพราะระดับน้ำท่วมปี พ.ศ.2538 สูงกว่าปีก่อนๆ ทำให้น้ำท่วมเข้าถึงระดับพื้นเรือน ภายในได้รับความเสียหายค่อนข้างมาก

หลังจากเลิกกิจการค้าขายไปแล้ว มีการต่อเติมพื้นที่ใช้งานส่วนครัว และห้องน้ำ ห้องส้วมแยกออกมาด้านหลังเรือนแพเดิม และกั้นผนังแบ่งพื้นที่ใช้งานภายในเรือนใหม่

มีการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ขึ้นบริเวณด้านหลังกลุ่มเรือนแพเดิม “เดิมพื้นที่ตรงหน้าเรือนนั้นเป็นบ้านตาเซ่ง ร้านขายน้ำแข็งอยู่ด้วยหลังแพต้นนั้นแหละ แต่ว่ารื้อไปแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2540” โดยยึดเอาระดับพื้นของเรือนแพเป็นเกณฑ์ให้ความสูงใกล้เคียงกันเพื่อพื้นระดับน้ำ

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ตอนหลังตลิ่ง ปี พ.ศ.2545 มีการปรับระดับพื้นให้สูงขึ้นจากระดับเดิมประมาณ 1.00 เมตร โดยการตึดยกอาคารแต่ใช้เสาไม้เดิม รวมทั้งมีการต่อเติมหลังคาคลุมพื้นที่นอกชาน และขยายพื้นที่อยู่อาศัยชั้นบนเหนือได้ฤกษ์เพิ่มขึ้น

³ สัมภาษณ์ ส้ารวม กิจสุทธิ, 18 มีนาคม 2554.

⁴ สัมภาษณ์ ประจวบ กิจเจริญ (ก้านแก้ว), 15 มกราคม 2555.

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นอีก 3 หลัง ที่อยู่อาศัย 2 ใน 3 หลังที่สร้างใหม่จะเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นไม่มีใต้ถุน ต้องถมที่ดินสูงประมาณ 1.50-2.00 เมตร เพื่อให้สูงเท่ากับระดับถนนและพื้นระดับน้ำท่วม ส่วนอีกหลังหนึ่งเป็นที่อยู่อาศัยแบบเรือนหมู่ ทรงไทยประยุกต์ ยกพื้นสูงมีใต้ถุนและนอกชาน สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2549 โดยยกบ้านเก่าที่รื้อแล้ว ย้ายจากที่อยู่อาศัยเดิมบริเวณที่ดอนหลังตลิ่งออกมาอยู่ติดถนนวงแหวนหัวเวียง

การถมที่ดินของที่อยู่อาศัยใหม่ 3 หลังนี้ ทำให้ที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ก่อนแล้วนั้นกลายเป็นพื้นที่ลุ่มและมีน้ำขัง จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนโดยการตัดยกอาคารและถมที่ดินให้สูงเท่าบ้านข้างๆ รวมทั้งเปลี่ยนรูปแบบการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากเดิมเป็นสองชั้นใต้ถุนโล่ง เมื่อยกตั้งบนที่ถมดินแล้วก็ต่อเติมผนังล้อมรอบชั้นล่าง ไม่มีพื้นที่ใช้งานใต้ถุนเหมือนแต่ก่อน⁵

ช่วงที่ 4 : ระหว่างปี พ.ศ.2550 – 2554

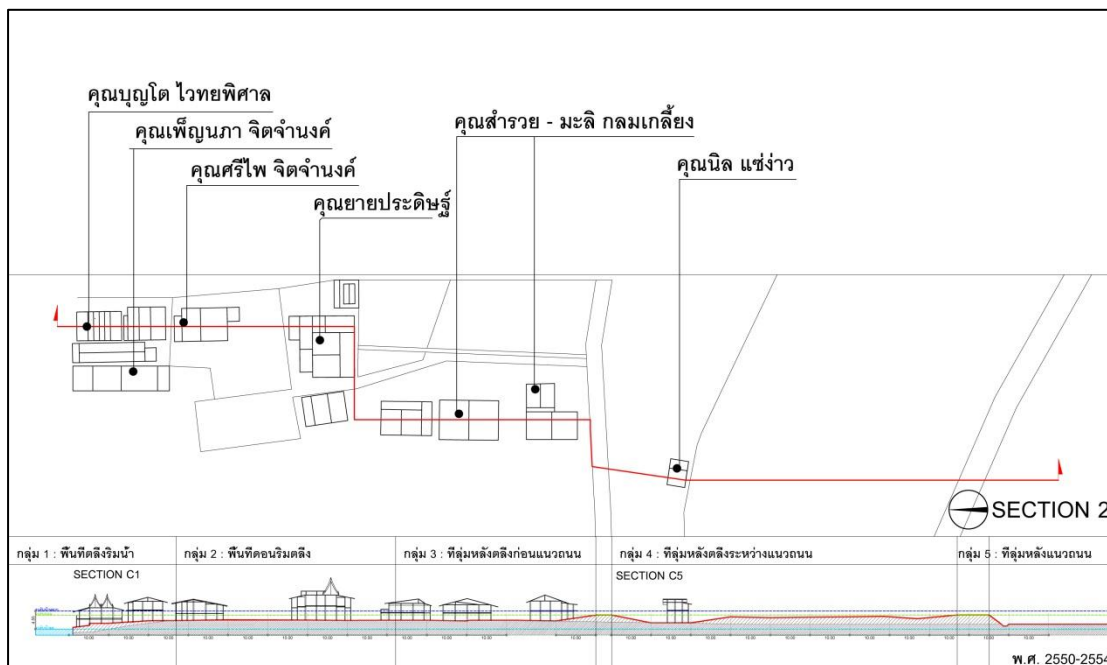
ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ไม่มีการปรับระดับพื้นของที่อยู่อาศัย หรือการตัดยกอาคารให้สูงเพิ่มขึ้น ถึงแม้ว่าระดับน้ำหลากท่วมช่วงหลังมานี้จะสูงขึ้นและท่วมพื้นบ้านทุกปีก็ตาม แต่จะแก้ปัญหาด้วยการหนุนพื้นไม้กระดานให้สูงพื้นระดับน้ำ เพื่อเป็นระดับพื้นที่อยู่อาศัยในช่วงที่น้ำท่วมน้ำกินเวลาประมาณ 3-4 เดือน ที่อยู่อาศัยบางส่วนถูกรื้อถอนออกไปจากพื้นที่เพราะได้รับผลกระทบจากน้ำหลากท่วมสูง

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ไม่มีการปรับระดับพื้นที่อยู่อาศัยเพิ่มเติม เพราะความสูงที่ติดบ้านครั้งที่แล้ว เมื่อ พ.ศ.2545 ยังคงสูงพื้นระดับน้ำท่วมปี 2554 อยู่ แต่ก็เหลือระยะพื้นน้ำไม่มากแล้วคือระดับน้ำท่วมสูงถึงประมาณคานพื้น

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ไม่มีการปรับระดับพื้นที่อยู่อาศัยเพิ่มเติม เนื่องจากตอนที่สร้างนั้นได้ถมดินไว้สูงกว่าระดับถนนวงแหวนหัวเวียงอยู่แล้ว ระดับพื้นที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ทำให้น้ำท่วมปี 2554 ท่วมพื้นบ้านไม่สูงมากนัก ประมาณ 0.10 – 0.30 เมตร แต่บริเวณโดยรอบบ้านและสนามหญ้าก็ถูกน้ำท่วมได้รับความเสียหายทั้งหมด

⁵ กัณทิมา สุกประเสริฐศิลป์. สัมภาษณ์. 15 มกราคม 2555.

4.2.2 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยเฉพาะบริเวณ : แนวตัดที่ 2



แผนที่ 4-16 แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

รายละเอียดของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2

- | | |
|--------------|--|
| ที่ตั้ง | หมู่ที่ 11 ตำบลหัวเวียง |
| ระยะทาง | ประมาณ 254.60 เมตร จากริมแม่น้ำน้อยถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียง |
| ที่อยู่อาศัย | ตัดผ่านกลุ่มที่อยู่อาศัยจำนวน 12 หลัง |
- กลุ่มที่ 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ
 - ครอบครัวคุณเพ็ญภา จิตจำนงค์ และคุณบุญโต ไวทยพิศาล
 - กลุ่มที่ 2 ที่อยู่อาศัยพื้นที่คอนกรีตตลิ่ง
 - ครอบครัวคุณศรีไพ จิตจำนงค์
 - ครอบครัวคุณยายประดิษฐ์
 - กลุ่มที่ 3 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนน
 - ครอบครัวคุณสำรวจ และคุณมะลิ กลมเกลี้ยง
 - กลุ่มที่ 4 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนน
 - ครอบครัวคุณนิล แข่ง่าว

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2



ภาพที่ 4-16 การเปรียบเทียบระดับฐานรูปตัดช่วง พ.ศ.2500 - พ.ศ. 2554 : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2

ช่วงที่ 1 : ก่อนปี พ.ศ.2500

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ของครอบครัวคุณเพ็ญนภา จิตจำนงค์ และ ลูกพี่ลูกน้องคือคุณบุญโต ไวทยพิศาล ลักษณะเดิมเป็นเรือนแพค้าขายลอยน้ำ 2 หลังจอดข้างกัน ต้นตระกูลเป็นเครือญาติกับกลุ่มเรือนแพในกรณีศึกษาแนวตัดที่ 1 เรือนแพทั้งสองหลังในสมัยนั้น เปิดเป็นโรงกลึงซ่อมเครื่องยนต์ และอีกหลังเป็นแพขายน้ำแข็ง ระดับพื้นที่อยู่อาศัยก็ลอยขึ้นลง เปลี่ยนไปเรื่อยตามระดับน้ำ

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ห่างจากริมน้ำประมาณ 15.00 เมตร เป็นหมู่เรือนไทยเครื่องสับของครอบครัวคุณยายประดิษฐ์ ลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูงประมาณ 2.00 เมตร ในสมัยนั้นยังมีการใช้งานพื้นที่ได้ถุน⁶

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นป่ารกชัฏและที่ลุ่มท้องทุ่งนา

ช่วงที่ 2 : ระหว่างปี พ.ศ.2501 – 2537

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ยกเรือนแพเดิมทั้ง 2 หลังขึ้นตั้งบนเสา เมื่อประมาณ พ.ศ. 2520 ด้วยสาเหตุคล้ายกับเรือนแพกรณีศึกษาแนวตัดที่ 1 คือ มีพื้นดินงอกและค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาและการซ่อมแซมปะแพค่อนข้างสูง อีกทั้งช่วงนี้มีการสร้างเขื่อนและคลองส่งน้ำชลประทานแล้ว จึงทำให้ระดับน้ำช่วงฤดูน้ำหลากไม่สูงมากนัก ระดับพื้นที่อยู่อาศัยจึงสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 1.50 เมตร ก็สูงเพียงพอที่จะพ้นน้ำท่วมได้

มีการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ขึ้นตรงกลางระหว่างเรือนแพตั้งเสาทั้งสองหลัง ด้วยเป็นพื้นที่แคบและลึกจึงสร้างเป็นที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง เพื่อให้มีพื้นที่ใช้สอยเพียงพอ โดยระดับพื้นที่อยู่อาศัยใหม่นี้ก็ยกพื้นสูงใกล้เคียงกับเรือนแพที่ยกตั้งเสา

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ของครอบครัวคุณยายประดิษฐ์มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นเป็นเรือนของลูกหลานในบริเวณใกล้เคียงกัน โดยยึดเอาระดับความสูงเดียวกันกับที่อยู่อาศัยดั้งเดิม ส่วนที่อยู่อาศัยของครอบครัวคุณศรีไพ จิตจำนงค์นั้น ปลูกสร้างขึ้นภายหลังเมื่อ พ.ศ.2521บริเวณที่ดินดอนด้านหลังเรือนแพคุณเพ็ญนภา โดยไม่ได้มีการถมที่ดินเพราะเป็นพื้นที่สูงอยู่แล้ว ยึดเอาระดับพื้นที่อยู่อาศัยเดิมเป็นเกณฑ์

⁶ สัมภาษณ์ เพ็ญนภา จิตจำนงค์, 20 มีนาคม 2554.

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนี้พื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีอาคารปลูกสร้างที่อยู่อาศัย เป็นป่าไผ่และถัดออกไปอีกก็เป็นทุ่งนา

ช่วงที่ 3 : ระหว่างปี พ.ศ.2538 – 2549

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2539 มีการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย โดยการตีดเรือนแพตั้งเสา 1 หลัง และตีดบ้าน 3 ชั้นอีกหนึ่งหลัง ให้สูงเพิ่มขึ้นจากระดับเดิมประมาณ 1.00 เมตร เพื่อให้พื้นระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดของปี พ.ศ.2538 ซึ่งสูงกว่าทุกปีที่มีมา ส่วนเรือนแพตั้งบนเสาอีกหลังหนึ่งไม่ได้ตีดยกขึ้นเพราะค่าใช้จ่ายสูง

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ของครอบครัวคุณยายประดิษฐ์บางส่วนถูกรื้อถอนย้ายไปสร้างในพื้นที่อื่นของหมู่บ้าน เหลือไว้อีก 2 หลังที่ยังคงตั้งอยู่ในพื้นที่เดิมซึ่งระดับพื้นของที่อยู่อาศัยยังสูงพอพื้นระดับน้ำท่วมได้

ที่อยู่อาศัยบริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวน ของครอบครัวคุณสำรวย กลมเกลี้ยงและพี่น้องของคุณสำรวย สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2540 โดยขยายแยกตัวออกมาจากที่อยู่อาศัยดั้งเดิมร่นทวด มาสร้างใหม่บนที่ดินของครอบครัวบริเวณดังกล่าว ซึ่งระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่สร้างใหม่ช่วงนี้จะยึดเอาระดับน้ำหลากสูงสุดของปี พ.ศ.2538 เป็นเกณฑ์ คือสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 2.00 เมตรขึ้นไป

ช่วงที่ 4 : ระหว่างปี พ.ศ.2550 – 2554

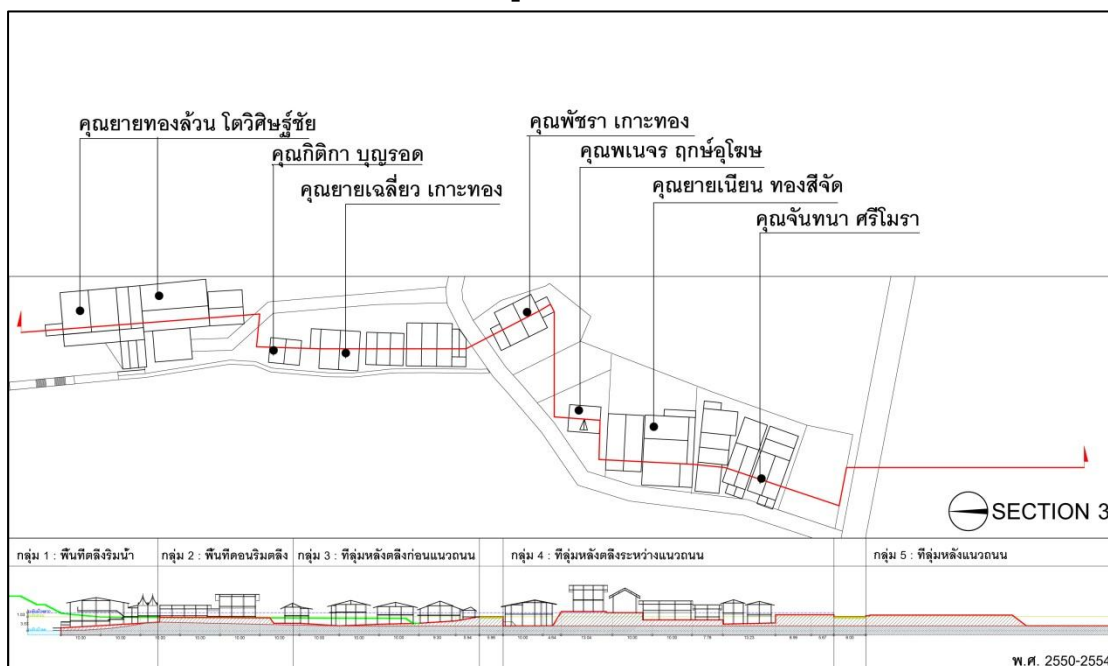
ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2555 ที่อยู่อาศัยสามชั้นหลังที่ตั้งอยู่ระหว่างเรือนแพซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนผู้ถือครองเป็นหลานสาวของคุณเพ็ญนภา ได้ทำการตีดบ้านให้สูงขึ้นกว่าเดิมอีกประมาณ 1.50 เมตร เพื่อให้พื้นระดับน้ำท่วมใหญ่ พ.ศ.2554 ส่วนเรือนแพตั้งเสาทั้งสองหลัง ผู้ถือครองคือคุณเพ็ญนภาและคุณใหญ่ซึ่งอายุมากแล้ว จึงไม่ได้ตีดบ้านเพิ่มเติมเพราะค่าใช้จ่ายสูงมาก แต่จะใช้วิธียกพื้นไม้กระดานให้สูงเพื่อเป็นระดับพื้นชั่วคราวสำหรับเก็บข้าวของต่างๆ และอพยพครอบครัวไปอยู่อาศัยชั่วคราวบนชั้นสามของบ้านหลานสาวที่ติดกันเมื่อถึงช่วงฤดูน้ำหลากท่วม

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ตอนหลังตลิ่ง พ.ศ.2555 ของครอบครัวคุณยายประดิษฐ์ที่เหลืออยู่ 2 หลังมีการติดบ้านและเปลี่ยนเสาใหม่ให้สูงขึ้นจากระดับเดิมประมาณ 1.00 เมตร โดยยึดเอาระดับน้ำหลากสูงสุดของปี พ.ศ.2554 เป็นเกณฑ์ ส่วนที่อยู่อาศัยหลังของคุณศรีโพ จิตจำนงค์ไม่ได้มีการติดยกเพิ่มเติม เพราะระดับน้ำท่วมปี 2554 ยังไม่ท่วมพื้นบ้านสูงมากนัก

ที่อยู่อาศัยบริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนวงแหวน ของครอบครัวคุณนิล แซ่ง่าว ย้ายครอบครัวมาจากที่อยู่เดิมหมู่ 3 ต.หัวเวียง มาปลูกสร้างบ้านใหม่ที่บริเวณดังกล่าว เมื่อปี พ.ศ. 2552 เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มมีน้ำขังเกือบตลอดทั้งปีจึงสร้างที่อยู่อาศัยเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง ได้ถุนเปิดโล่ง ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับดินประมาณ 3.20 เมตร มีการใช้ไม้ไผ่ผูกไขว้กันเป็นกากบาทระหว่างเสาเรือนเพื่อเป็นค้ำยันด้านข้าง (bracing) เพื่อเพิ่มความปลอดภัยให้กับโครงสร้างเรือนที่สูงชะลูดมากนี้ และถึงแม้ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัยใหม่ ซึ่งตอนสร้างนั้นยึดระดับพื้นว่าพื้นน้ำท่วมสูงสุดของปี 2549 แล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่พ้นระดับน้ำท่วมปี 2554 อยู่ดี⁷

⁷ สัมภาษณ์ นิล แซ่ง่าว, 15 มกราคม 2555.

4.2.3 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3



แผนที่ 4-19 แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : แนวตัดที่ 3

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

รายละเอียดของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3

- | | |
|--------------|--|
| ที่ตั้ง | หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเวียง |
| ระยะทาง | ประมาณ 281.00 เมตร จากริมแม่น้ำน้อยถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียง |
| ที่อยู่อาศัย | ตัดผ่านกลุ่มที่อยู่อาศัยจำนวน 15 หลัง |
| | - กลุ่มที่ 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ |
| | ครอบครัวคุณยายทองล้วน ไตวิศิษฐ์ชัย อายุ 71 ปี |
| | - กลุ่มที่ 2 ที่อยู่อาศัยพื้นที่คอนกรีตตลิ่ง |
| | ครอบครัวคุณยายเฉลียว เกะทอง |
| | ครอบครัวคุณกิติกา บุญรอด |
| | - กลุ่มที่ 3 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง |
| | ครอบครัวคุณพัชรา เกะทอง อายุ 50 ปี |
| | ครอบครัวคุณพนเจร ฤกษ์อุโฆษ อายุ 47 ปี |
| | และคุณเกษร กิจกระจำง อายุ 45 ปี |
| | ครอบครัวคุณยายเนียน ทองสีจัด อายุ 65 ปี |
| | ครอบครัวคุณจันทนา ศรีโมรา |

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3



ภาพที่ 4-17 การเปรียบเทียบระดับพื้นที่ฐานสถาปัตยกรรม พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2554 : การศึกษาแนวตัดที่ 3

ช่วงที่ 1 : ก่อนปี พ.ศ.2500

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ของครอบครัวคุณยายทองล้วน ลักษณะเดิมเป็นเรือนแพลอยน้ำชายของชาวมอญ ต่อมาภายหลังก็ยกแพขึ้นตั้งบนเสาตั้งแต่ช่วงก่อนปี พ.ศ.2550 ด้วยสาเหตุอะไรไม่ทราบแน่ชัด แต่ไม่ได้ย้ายตำแหน่งจากเดิมมากนัก ระดับพื้นที่อยู่อาศัยก็ยกสูงจากดินประมาณ 1.50 เมตร ได้ถุนเรือนเป็นที่เลี้ยงไก่ ด้านหลังจะเป็นโรงจอดเกวียนสำหรับทำนา จะเดินทางไปไหนก็ยังใช้เรือเพียงอย่างเดียว ยังไม่มีถนนหรือสะพานข้ามแม่น้ำน้อย⁸

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ห่างจากริมน้ำประมาณ 60.00 เมตร มีที่อยู่อาศัยแบบเรือนไม้ทรงไทยยกพื้นสูงตั้งแต่รุ่นปู่ย่าของครอบครัวคุณยายเฉลียว เกาะทอง สันนิษฐานว่าระดับพื้นที่อยู่อาศัยน่าจะสูงประมาณ 1.50 – 2.00 เมตร เพราะมีการใช้งานพื้นที่ได้ถุน⁹

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นป่าไผ่หนาที่บ

ช่วงที่ 2 : ระหว่างปี พ.ศ.2501 – 2537

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2510 มีการสร้างที่อยู่อาศัยแบบสามชั้นแบบชั้นล่างเป็นได้ถุนเปิดโล่งบริเวณตลิ่งริมน้ำ ด้านหน้าเรือนไม้เดิม แรกเริ่มไม่ได้ตั้งใจจะสร้างเป็น 3 ชั้น คือสร้างแค่ 2 ชั้นยกพื้นสูงก่อน โดยเปิดเป็นร้านขายของชำที่ชั้นเหนือได้ถุน ระดับพื้นที่นี้อยู่สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 เมตร เมื่อถึงช่วงน้ำหลากก็จะท่วมถึงพื้นบ้านเป็นประจำ ต้องหนุนตุ้หรือชั้นวางสินค้าต่างๆ ให้สูงขึ้น จึงได้ทำการก่อสร้างชั้น 3 เพิ่มเติมไว้ หากปีไหนน้ำท่วมมากก็ย้ายขึ้นไปขายของที่ชั้นบนสุด ซึ่งลูกค้าจะพายเรือมาจอดเทียบที่ระเบียงได้เลย¹⁰

พ.ศ.2525 มีการสร้างสะพานไม้ข้ามไปวัดบางกระทิง ลักษณะเป็นทางลาดเอียงสำหรับคนเดินข้าม กว้างประมาณ 1.50 เมตร สูงจากระดับน้ำปกติประมาณ 3.00 เมตร สร้างขึ้นบริเวณข้างๆ บ้านของคุณยายทองล้วน เปลี่ยนวิถีชีวิตจากเดิมที่เคยพายเรือข้ามฝั่งไปวัดหรือไปโรงเรียน ก็เปลี่ยนมาใช้วิธีเดินข้ามสะพานไม้นี้แทน

พ.ศ.2536 มีการสร้างแนวป้องกันตลิ่งทรุดในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน โดยการปักแนวท่อนไม้ยูคาลิปต์สยาวตลอดแนวริมน้ำ โดยทางสุขาภิบาลตำบลหัวเวียงในสมัยนั้นเป็นผู้จัดหาเครื่องมือและแรงงานมาให้ ส่วนเจ้าของที่อยู่อาศัยต้องจัดหาค่าใช้จ่ายและค่าท่อนทูนเอง

⁸ สัมภาษณ์ ทองล้วน ไตวิศิษฐ์ชัย, 19 มีนาคม 2554.

⁹ สัมภาษณ์ พัชรา เกาะทอง, 14 มกราคม 2555.

¹⁰ สัมภาษณ์ ทองล้วน ไตวิศิษฐ์ชัย, 19 มีนาคม 2554.

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตอนหลังตลิ่ง มีการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเดิมโดยรื้อเรือนไม้ทรงไทย แล้วปลูกสร้างเรือนหลังใหม่ ลักษณะเป็นเรือนไม้ หลังคาจั่วต่ำ ยกพื้นสูงจากดินประมาณ 3.50 เมตร ซึ่งในสมัยนั้นถือว่าสูงมากกว่าบ้านหลังอื่นๆ ในหมู่บ้าน และมีการสร้างที่อยู่อาศัยของลูกเพิ่มขึ้นถัดจากเรือนหลังดังกล่าว

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ช่วงประมาณ พ.ศ.2528 มีการขยายตัวของหมู่บ้านและที่อยู่อาศัยอย่างมาก โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งแต่เดิมนั้นพื้นที่เป็นป่าไผ่ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไผ่วง” และเป็นที่ตั้งศาลเจ้าพ่อมังกรหรือ “ศาลพ่อปู่ไผ่วง” โดยการบุกเบิกพื้นที่ช่วงแรกจากการสัมภาษณ์สามารถสันนิษฐานได้ว่า มีการปลูกสร้างบ้านเรือนลักษณะยกพื้นสูงประมาณ 2.00 เมตร ในพื้นที่ลุ่ม ไม่มีการถมดินหรือปรับระดับ และมีการทำถนนโดยพัฒนาจากทางเดินคันทนาเดิมผ่านป่าไผ่ มีการขุดรอกดินสองข้างทางขึ้นมาจากถนน ทำให้บ้านที่อยู่ในที่ลุ่มอยู่แล้วพื้นดินริมถนนดังกล่าวยิ่งเป็นที่ลุ่มลงไปอีก ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่อยู่อาศัยบริเวณนี้จะเป็นเครือญาติกันทั้งหมด โดยขยายครอบครัวออกมาจากบ้านพ่อแม่ที่อยู่ด้านใน¹¹

ที่ดินบริเวณไผ่วงทั้งหมดเป็นของสาธารณะส่วนกลาง หรือของศาลพ่อปู่ไผ่วง ชาวบ้านที่มาสร้างบ้านอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจะถือว่าตนเองเช่าที่พ่อปู่อยู่ แต่ไม่มีการจ่ายเงินค่าเช่าอย่างใด เพียงเมื่อถึงเวลาที่มีการจัดงานบวงทรวงศาลเจ้าพ่อมังกร ก็ช่วงกันบริจาคและร่วมกันจัดงานเพื่อตอบแทนการได้อยู่อาศัยในพื้นที่ดินที่ตนสร้างบ้านเรือนอยู่¹²

ช่วงที่ 3 : ระหว่างปี พ.ศ.2538 – 2549

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2547 มีการต่อเติมที่อยู่อาศัยด้านหลังเรือนเพิ่มขึ้นมาโดยปรับปรุงจากโรงจอดเกวียนเป็นโรงจอดรถยนต์ พร้อมถมที่ดินให้สูงเพิ่มขึ้นประมาณ 1.50 เมตร เท่ากับระดับถนนวงแหวนหัวเวียงเข้ามาถึงเขตที่อยู่อาศัยริมน้ำเดิม เพื่อสะดวกสำหรับการขับรถเข้ามาจอดด้านหลังบ้าน ซึ่งเรือนด้านริมน้ำก็ยังคงเปิดเป็นร้านขายของชำอยู่ แต่กิจการก็ค่อยๆ ทยอยเลิกไปเรื่อยๆ เพราะผู้คนไม่ค่อยสัญจรทางน้ำมากเหมือนแต่ก่อน พื้นที่ริมตลิ่งก็ยังคงมีดินทรุดตัวอย่างตลอดถึงแม้จะปักเข็มไม้ไผ่ก็ตาม จึงทำแนวเขื่อนหินทิ้งเพิ่มเข้าไปด้วย แต่ก็ไม่ได้ผล จึงฉาบปูนทำเป็นเขื่อนคอนกรีตอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

¹¹ สัมภาษณ์ เพนจร ฤกษ์อุโฆษ, 15 มกราคม 2555.

¹² สัมภาษณ์ เนียน ทองศรีจัด, 15 มกราคม 2555.

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตอนหลังตลิ่ง มีการขยายครอบครัวและปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มอีก 2 หลัง ลักษณะเป็นเรือนกึ่งไม้กึ่งคอนกรีต ยกพื้นสูง มีใต้ถุนโล่ง โดยระดับพื้นของที่อยู่อาศัยยึดเอาตามระดับน้ำปี 2538 เป็นเกณฑ์ คือสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 2.00 เมตร

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง หลังการยกฐานะสุขาภิบาลขึ้นเป็นเทศบาลตำบลหัวเวียงในปี พ.ศ.2542 ก็ได้มีการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ในหมู่บ้านมากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างอาคารสำนักงานเทศบาลและการตัดถนน ทั้งถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนวงแหวนหัวเวียง มีการถมที่ดินปรับระดับให้สูงขึ้นจากดินเดิมประมาณ 1.00-2.00 เมตร ทำให้เกิดผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยเดิมในบริเวณนี้ จากที่ดินลุ่มอยู่แล้วกลับกลายเป็นที่น้ำขังมีถนนปิดกั้นทางระบายน้ำล้อมรอบที่ดิน จากที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นใต้ถุนสูงกลับกลายเป็นว่าพื้นที่ใต้ถุนไม่สามารถใช้งานได้ เพราะอับทึบ และมีน้ำท่วมขังอยู่เสมอ ใช้สอยเฉพาะพื้นที่บนเหนือใต้ถุน ช่วงปี พ.ศ.2545 – พ.ศ.2549 บางบ้านถมที่ดินให้สูงขึ้นตามถนนจากบ้านสองชั้นกลายเป็นบ้านชั้นเดียวติดดินไปเลยก็มี หรือบางบ้านก็ใช้วิธีตัดอาคารให้สูงขึ้นพร้อมกับถมที่ดินด้วย เพราะยังคงมีความต้องการที่จะใช้งานพื้นที่ใต้ถุนอยู่¹³

นอกจากการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยเดิมดังกล่าวมาแล้ว ยังมีการก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่เพิ่มขึ้นตามริมถนนด้วย ซึ่งทุกหลังที่พบจะมีการถมดินปรับระดับให้สูงใกล้เคียงกับระดับถนนก่อนจึงปลูกสร้างตัวอาคารที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจะปรับลดลงมาเป็นแบบติดดิน คือเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียวหรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ

ช่วงที่ 4 : ระหว่างปี พ.ศ.2550 – 2554

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2552 มีการต่อเติมที่อยู่อาศัยด้านหลังเรือนเพิ่มขึ้นปลูกถัดออกมาจากโรงจอดรถ เป็นของครอบครัวลูกชายคนโตของคุณยายทองล้าน ลักษณะเป็นบ้านสองชั้นใต้ถุนปิดทึบ รูปแบบบ้านสมัยใหม่วัสดุเป็น คสล. ตั้งบนที่ดินซึ่งถมสูงไว้แล้วในยุคก่อนหน้า ทำให้เกิดที่อยู่อาศัยใหม่ระดับพื้นติดดิน รวมทั้งการย้ายตำแหน่งร้านค้าจากเรือนริมน้ำมาอยู่ริมถนนแทน โดยการปรับปรุงโรงจอดรถเดิมพร้อมต่อเติมชายคาบางส่วนยื่นเพิ่มออกไปทางเชิงสะพานข้ามวัดบางกระทิง เพื่อต้อนรับลูกค้าที่สัญจรทางบกมากขึ้น¹⁴

¹³ สัมภาษณ์ จันทนา ศรีโมรา, 15 มกราคม 2555.

¹⁴ สัมภาษณ์ ทองล้าน ไตวิศิษฐ์ชัย, 19 มีนาคม 2554.

พ.ศ.2551 ก่อสร้างสะพานใหม่ให้มั่นคงแข็งแรงขึ้น เปลี่ยนเป็นสะพานชั้นบันไดคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้างเท่ากับสะพานไม้เดิมแต่มีความสูงเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 1.00 เมตร พาดช่วงข้ามแม่น้ำน้อยระยะประมาณ 20.00 เมตร เชื่อมต่อจากถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4 กับถนนดินรุกรังหน้าวัดบางกระทิง หมู่ที่ 3 ติดต่อกับชุมชนหัวเวียงฝั่งเหนือของแม่น้ำน้อย พร้อมทั้งสร้างทางเดินยกระดับเพื่อใช้สัญจรในช่วงน้ำหลากท่วมพื้นดินในหมู่บ้าน

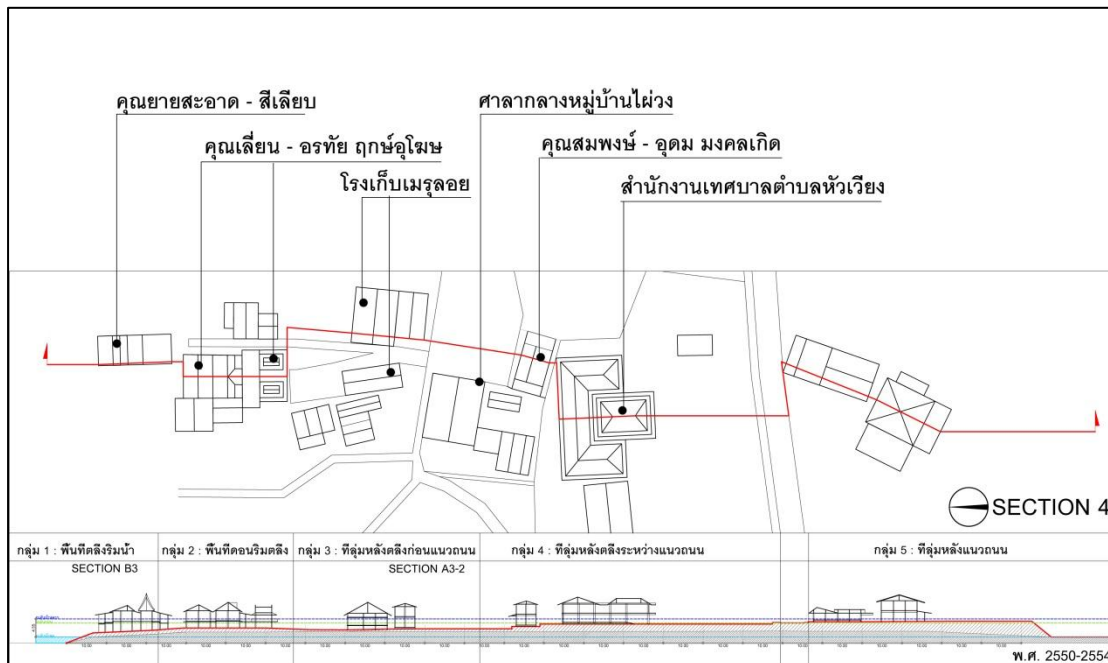
ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง หลังจากการสร้างทางเดินยกระดับผ่านหลังบ้านที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนทางเข้าใหม่ โดยใช้ไม้กระดานพาดเชื่อมจากทางเดินยกระดับกับชานหรือระเบียงบ้าน เข้าถึงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยชั้นบนเหนือได้ถุนโดยตรง ไม่ต้องใช้บันไดลงไปได้ถุนหรือถนนระดับดินอีก เกิดการสลับกันระหว่างหน้าบ้าน – หลังบ้าน แต่ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้ก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะเดิมก่อสร้างไว้สูงมากพอพื้นน้ำอยู่แล้ว แต่ก็ไม่สูงพ้นระดับน้ำหลากท่วมปี 2554

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง พ.ศ.2551 มีการปรับปรุงถมยกระดับถนนวงแหวนหัวเวียงให้สูงขึ้นอีกประมาณ 1.00 เมตร ส่งผลกระทบต่อระดับพื้นของที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน จากยุคก่อนหน้านั้นที่ตลิ่งอาคารให้สูงขึ้นมาแล้วก็ยังสูงไม่พอ กลายเป็นบ้านได้ถุนปิดที่บออยู่ในที่ลุ่มไปในที่สุด บางหลังระดับถนนที่ยกขึ้นนี้สูงเท่ากับระดับพื้นชั้นสอง สามารถเข้าออกโดนทำทางเชื่อมกับถนนเข้าถึงประตูบ้านได้โดยตรงไม่ต้องขึ้นบันไดแล้ว

พ.ศ.2553 หลังระดับน้ำหลากท่วมเพิ่มสูงขึ้นอีกครั้ง ใกล้เคียงกับปี พ.ศ.2549 ทำให้คุณเพชร ฤกษ์อุโฆษ ทำการปรับปรุงที่อยู่อาศัยครั้งใหญ่ โดยการรื้อที่อยู่อาศัยเดิมซึ่งระดับพื้นต่ำกว่าระดับถนน แล้วทำการถมที่ดินสูง 3.00 เมตร พร้อมตึดยกอาคารให้สูงขึ้นจากระดับดินอีก 3.00 เมตร เปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากเดิมเพิ่มขึ้นรวมแล้ว 6.00 เมตร แต่ยังคงลักษณะเป็นเรือนยกพื้นได้ถุนสูงอยู่เช่นเดิม เพราะมีความชอบและเคยชินกับการใช้งานได้ถุน¹⁵ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของบ้านหลังนี้ ก็ทำให้สามารถพ้นระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดของปี พ.ศ.2554 ได้ โดยพื้นที่ชั้นได้ถุนก็ไม่ถูกน้ำท่วม

¹⁵ สัมภาษณ์ เพชร ฤกษ์อุโฆษ, 15 มกราคม 2555.

4.2.4 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 4



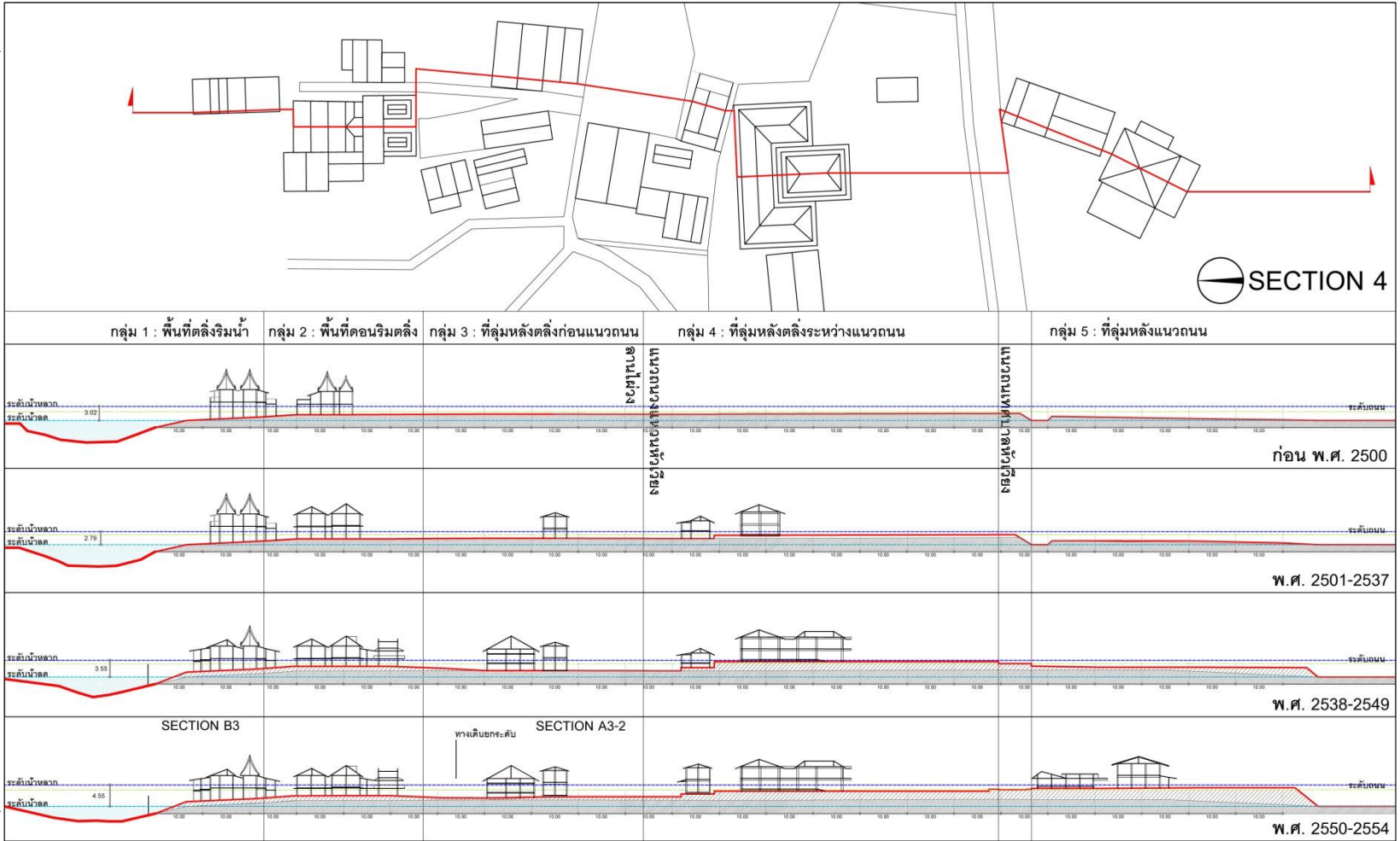
แผนที่ 4-20 แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : แนวตัดที่ 4

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

รายละเอียดของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 4

- | | |
|--------------|---|
| ที่ตั้ง | หมู่ที่ 9 ตำบลหัวเวียง |
| ระยะทาง | ประมาณ 281.00 เมตร จากริมแม่น้ำน้อยถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียง |
| ที่อยู่อาศัย | ตัดผ่านกลุ่มที่อยู่อาศัยจำนวน 7 หลัง และอาคารสำนักงานเทศบาลตำบลหัวเวียง |
| | - กลุ่มที่ 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดิ่งริมน้ำ |
| | ครอบครัวคุณยายสะอาด อายุ 73 ปี |
| | และคุณยายสีเสียบ 78 ปี |
| | - กลุ่มที่ 2 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ตอนหลังดิ่ง |
| | ครอบครัวคุณเลี่ยน และคุณอรทัย ฤกษ์อุโฆษ |
| | - กลุ่มที่ 3 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังดิ่ง |
| | ครอบครัวคุณสมพงษ์ และคุณอุดม มงคลเกิด อายุ 74 ปี |

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย : กรณศึกษาแนวตัดที่ 4



ภาพที่ 4-18 การเปรียบเทียบผังชุมชนฐานรูปตัดขวาง พ.ศ.2500 – พ.ศ.2554 : การศึกษาแนวตัดที่ 4

ช่วงที่ 1 : ก่อนปี พ.ศ.2500

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ลักษณะดั้งเดิมเป็นที่อยู่อาศัยทรงไทย หลังคาจั่วคู่ ยกพื้นสูง มีนอกชาน จากการสอบถามผู้อยู่อาศัยเล่าว่าไม่เคยติดบ้านมาก่อน จึงสันนิษฐานว่า ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยปัจจุบันเป็นระดับเดียวกันกับเมื่อสมัย 50 ปีที่แล้ว คือยกพื้นสูงจากระดับดินประมาณ 2.00 เมตร โดยระดับพื้นที่ริมตลิ่งดังกล่าวมีความสูงกว่าบริเวณริมน้ำในแนวตลิ่งอื่นๆ จึงปลูกสร้างที่อยู่อาศัยลักษณะนี้ได้แทนที่จะเป็นเรือนแพเหมือนกรณีศึกษาทั้ง 3 ที่ผ่านมา

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ของครอบครัวคุณเลี่ยน ฤกษ์อุโฆษ มีลักษณะใกล้เคียงกันกับที่อยู่อาศัยบริเวณตลิ่งริมน้ำที่กล่าวมาข้างต้น คือลักษณะเป็นที่อยู่อาศัยทรงไทย หลังคาจั่วคู่ มีนอกชาน ยกพื้นสูงจากดินประมาณ 2.00 เมตร และมีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุนสำหรับเก็บของและเลี้ยงไก่ รวมทั้งเป็นที่จุดเทียนและคอกควายสำหรับทำนาด้วย¹⁶

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีมีการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นป่าไผ่หนาที่ที่ชาวบ้านหัวเวียงเรียกกันว่า “ไผ่วง”

ช่วงที่ 2 : ระหว่างปี พ.ศ.2501 – 2537

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ มีการขยายต่อเติมหลังคาคลุมนอกชานและส่วนครัวออกมาด้านหลังเรือน แต่ไม่มีการปรับเปลี่ยนระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแต่อย่างใด เพราะไม่ได้รับผลกระทบจากระดับน้ำหลากท่วมในสมัยนั้น

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหลังคาจากเดิมเป็นหลังคาจั่วทรงไทย เปลี่ยนมาเป็นหลังคาจั่วลาดเอียงต่ำมุงกระเบื้องลอนแทน เพราะหลังคาเดิมมีปัญหาหน้าฝนรั่ว แต่ไม่มีการปรับเปลี่ยนระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแต่อย่างใด เพราะไม่ได้รับผลกระทบจากระดับน้ำหลากท่วมในสมัยนั้น

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง เป็นช่วงเดียวกันกับการบุกเบิกพื้นที่ขยายตัวของที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านจากกรณีศึกษาอื่นๆ คือมีการถางป่าไผ่บริเวณศาลเจ้าพ่อมังกร และปลูกสร้างบ้านเรือนขึ้น โดยที่อยู่อาศัยของคุณลงสมพงษ์นี้ลักษณะเดิมเป็นบ้านไม้สองชั้นใต้ถุนเดี่ยว สูงจากพื้นดินประมาณ 1.20 เมตร เพราะตั้งอยู่บนที่ดินดอน โดยเปิดเป็นร้านขายของชำตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2534

¹⁶ สัมภาษณ์ เลี่ยน ฤกษ์อุโฆษ, 14 มกราคม 2555.

ต่อมา พ.ศ.2537 มีการจัดตั้งสุขาภิบาลหัวเวียง และสร้างอาคารสำนักงานสุขาภิบาลขึ้น บริเวณติดกันกับบ้านของคุณสมพงษ์ ลักษณะเป็นอาคาร คสล. สูง 2 ชั้น โดยมีการถมที่ดินปรับระดับสูงจากเดิมประมาณ 1.50 เมตร ทำให้ลานไผ่วงด้านหน้าร้านกลายเป็นที่ลุ่มต่ำ

ช่วงที่ 3 : ระหว่างปี พ.ศ.2538 – 2549

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ มีการก่อสร้างต่อเติมที่อยู่อาศัยริมตลิ่งเพิ่มขึ้น โดยใช้วัสดุเป็น คสล. แทนไม้ของเดิม แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมากนัก มีเพียงการลดระดับลงเล็กน้อยบริเวณระเบียงทำน้ำ แต่ช่วงหลังปี พ.ศ.2538 มาในระดับน้ำช่วงฤดูน้ำหลากท่วมเริ่มสูงท่วมพื้นบ้านเป็นประจำเกือบทุกปี นอกจากความเสียหายที่เกิดกับที่อยู่อาศัยหลังน้ำลดแล้ว ยังมีการทับถมของตะกอนดินใต้ถนนที่พัดพามากับกระแสน้ำด้วย ทำให้พื้นที่ใต้ถนนมีระยะความสูงลดลง หลังน้ำลดต้องทำความสะอาดพื้น เก็บกวาดและโกยหอบตะกอนเหล่านี้ออกจากใต้ถนน ช่วงหลังจึงแก้ปัญหาโดยการเทพื้นคอนกรีตที่ใต้ถนน เพื่อจะได้ทำความสะอาดได้ง่ายขึ้นหลังน้ำลด

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง มีการต่อเติมที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นมาทางลานไผ่วง โดยเปลี่ยนวัสดุเป็น คสล. แต่ยังคงระดับพื้นใกล้เคียงกับที่อยู่อาศัยเดิม ระดับน้ำท่วมช่วงนี้ยังไม่ถึงพื้นบ้านชั้นบน แต่การใช้งานใต้ถนนไม่สามารถใช้งานได้เหมือนยุคก่อนหน้า เพราะดินตะกอนที่ทับถมมีมาก สูงจนไม่สามารถเดินลอดหรือใช้งานใต้ถนนได้อีกแล้ว จึงปล่อยให้ไว้อย่างนั้นไม่ได้ทำความสะอาดหรือจัดการอะไรหลังน้ำลด¹⁷

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง พ.ศ.2538 มีการปรับปรุงพื้นที่ลานไผ่วง โดยเทพื้นคอนกรีตทั้งหมดเพื่อไม่ให้มีน้ำท่วมขัง แต่ไม่ได้ปรับระดับพื้นที่แต่อย่างใด พ.ศ.2542 เมื่อครั้งที่สุขาภิบาลยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลหัวเวียง ได้มีการสร้างอาคารสำนักงานใหม่ขึ้น พร้อมถมที่ดินสูงจากเดิมอีกประมาณ 1.00 เมตร ส่วนที่อยู่อาศัยของครอบครัวคุณสมพงษ์หรือแล้วสร้างใหม่ โดยมีการถมที่ดินสูงประมาณ 1.00 เมตร ลักษณะเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ และเปิดเป็นร้านขายของชำที่ชั้นล่าง¹⁸

¹⁷ สัมภาษณ์ เลียน ฤกษ์อุโฆษ, 14 มกราคม 2555.

¹⁸ สัมภาษณ์ สมพงษ์ มงคลเกิด, 14 มกราคม 2555.

ช่วงที่ 4 : ระหว่างปี พ.ศ.2550 – 2554

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดลิ่งริมน้ำ ระดับน้ำหลากท่วมในช่วงหลังปี พ.ศ.2549 มาเริ่มท่วมถึงพื้นบ้านเป็นประจำ แต่ไม่ได้ปรับเปลี่ยนระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแต่อย่างใด เนื่องจากค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงมาก และผู้อยู่อาศัยก็มีแต่ผู้สูงอายุและเด็ก ลูกหลานออกไปทำงานข้างนอก หมู่บ้านทั้งหมด ไม่มีเงินสำหรับปรับปรุงบ้านมากมายขนาดนั้น ทำได้เพียงแก้ปัญหาโดยการยกพื้นไม้กระดานเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวช่วงน้ำท่วม

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังดลิ่ง ระดับน้ำหลากท่วมถึงระดับพื้นที่อยู่อาศัยแล้วเช่นกัน รวมทั้งดินตะกอนที่ทับถมได้สูงก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทุกปี เจ้าของบ้านกำลังวางแผนจะติดยกบ้านทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยส่วนต่อเติมใหม่ ให้สูงขึ้นอีกประมาณ 1.5 เมตร ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายสูงมากก็จำเป็น แต่ต้องรอช่างให้มีคิวว่างเสร็จจากการติดบ้านหลังอื่นๆ ก่อน ซึ่งแต่ละปีจะมีช่วงที่สามารถทำการติดบ้านได้ไม่มากนัก คือต้องเป็นช่วงหน้าแล้งที่น้ำลด และพื้นดินค่อนข้างแห้งสนิท

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังดลิ่ง พ.ศ.2552 ที่อยู่อาศัยบริเวณนี้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะริมถนนหน้าเทศบาลหัวเวียง ซึ่งมีการถมที่ดินสูงขึ้นประมาณ 2.00 เมตร จากเดิมเป็นที่ลุ่มทำนา เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบไม่ยกพื้น วัสดุเป็น คสล. ที่อยู่อาศัยใหม่กลุ่มนี้มักไม่ถูกน้ำท่วม เพราะตั้งอยู่ในพื้นที่ดินถมสูง และมีการทำแนวคันดินหรือแนวกระสอบทรายกั้นน้ำไม่ให้น้ำท่วมพื้นผิวถนนเทศบาลหัวเวียงได้ เพราะจะทำให้ชุมชนตัดขาดจากการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกโดยการเข้าถึงทางบกอย่างสิ้นเชิง

4.2.5 วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียงแบ่งตามช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญของลักษณะอุทกนิเวศในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับดิน ระดับถนน และสภาพพื้นที่ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสามารถแบ่งได้ 4 ช่วงเวลา คือ

ช่วงที่ 1 : ก่อน พ.ศ.2500 “ยุคระดับน้ำหลากท่วมตามธรรมชาติ”

จากการศึกษาสภาพธรณีฐานที่ราบลุ่มภาคกลางตั้งแต่อดีตนั้นพบว่า บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างนั้นเป็นพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง (Floodplain) ของแม่น้ำเจ้าพระยาและลำน้ำสาขา ในช่วงฤดูน้ำหลากท่วม น้ำจะค่อยๆ สูงขึ้นและเริ่มเอ่อล้นตลิ่งแม่น้ำตั้งแต่จังหวัดชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง ไกลลงมาจนถึงอยุธยา และปทุมธานี โดยจะไหลหลากเข้าท่วมพื้นที่ลุ่มน้ำขังตามธรรมชาติ ทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา หากปีใดปริมาณน้ำหลากท่วมมากกว่าปกติ หรือมีฝนตกหนักในพื้นที่ จะทำให้น้ำท่วมที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มเหล่านี้ไหลหลากไปตามผิวดินลงสู่ที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างและไหลลงสู่ทะเลในที่สุด ซึ่งเป็นเส้นทางน้ำหลากท่วมตามธรรมชาติ (Floodway)

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีสองลักษณะคือ ที่อยู่อาศัยแบบเรือนแพซึ่งระดับพื้นปรับขึ้น-ลงได้ตามระดับน้ำ และที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูงซึ่งระดับพื้นส่วนใหญ่ไม่สูงจากดินมากนัก ประมาณ 2.00-3.00 เมตร เพื่อป้องกันน้ำท่วม รวมทั้งสามารถใช้งานพื้นที่ใต้ถุนได้ยามน้ำลด บ้านเรือนส่วนใหญ่ปลูกบริเวณตลิ่งริมน้ำและที่ดอนริมตลิ่ง พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งเป็นป่าไผ่และทุ่งโล่งไม่มีถนน มีเพียงทางเดินคันทนาเชื่อมต่อระหว่างที่อยู่อาศัยกับพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งจรดไปถึงคลองหัวไร่แตง

ช่วงที่ 2 : พ.ศ.2501 – 2538 “ยุคควบคุมระดับน้ำหลากท่วม”

ประเทศไทยเริ่มมีการก่อสร้างเขื่อนแห่งแรกคือ เขื่อนเจ้าพระยา หรือเขื่อนชัยนาท ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2485 หลังเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของประเทศซึ่งน้ำท่วมเข้ามาถึงกรุงเทพมหานคร โดยใช้ระยะเวลาก่อสร้างประมาณ 15 ปี แล้วเสร็จประมาณ พ.ศ.2500 หลังในเวลานั้นยังไม่มี การสร้างเขื่อนหรือการสร้างเขื่อนและระบบชลประทานในบริเวณที่ราบภาคกลางตอนล่างนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพธรณีฐานวิทยาจากพื้นที่ลุ่มน้ำขังธรรมชาติไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีการก่อสร้างถนนและคันคลองชลประทานขวางทางน้ำหลากท่วม บางพื้นที่เปลี่ยนเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยในเวลาต่อมา ส่งผลให้สภาพน้ำหลากท่วมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดมีระดับลดลง ความเสียหายที่เกิดจากน้ำหลากท่วมก็มีแนวโน้มลดน้อยลง

ระดับพื้นที่อยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงจากของเดิม โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยแบบเรือนแพลอยน้ำ ส่วนใหญ่จะยกขึ้นตั้งบนเสาบริเวณริมตลิ่ง โดยที่ระดับพื้นไม่สูงจากระดับน้ำมากนักเพื่อความสะดวกในการสัญจรทางน้ำ และด้วยข้อจำกัดของการยกเรือนแพขึ้นตั้งเสานั้นจะยกในช่วงที่ระดับน้ำหลากสูงสุดของปีนั้นๆ ทำให้ระดับพื้นที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้สูงจากดินประมาณ 1.50-2.00 เมตร ส่วนที่อยู่อาศัยแบบเรือนยกพื้นสูงไม่มีการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นมากนัก แต่เริ่มมีการปลูกสร้างขยายมาในพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่เคยเป็นป่าไผ่และทุ่งนา รวมทั้งการเริ่มเข้ามาของการพัฒนาทางสัญจรทางบกที่สำคัญคือถนนคันคลองชลประทาน ซึ่งมีการยกระดับคันคลองสูงประมาณ 2.00 เมตร เพื่อส่งน้ำจากแหล่งน้ำและเขื่อนทางตอนบนลงสู่พื้นที่ราบลุ่มเกษตรกรรมทางตอนล่าง โดยไม่ได้อ้างอิงขึ้นจากองค์ประกอบทางกายภาพเดิมของพื้นที่ ทำให้ระบบการนำน้ำเข้าพื้นที่เกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไป มีการขุดร่องน้ำนำน้ำเข้าที่นาบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งทำให้เกิดทางเดินคันดินสูงขึ้น ต่อมาพัฒนากลายเป็นถนนดินในหมู่บ้าน

ช่วงที่ 3 : พ.ศ.2538 – 2549 “ยุคระดับน้ำหลากท่วมเริ่มผิดปกติธรรมชาติ”

หลังจากการควบคุมระดับน้ำด้วยเขื่อนและระบบชลประทานที่เริ่มพัฒนาขึ้นในยุคนี้ ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสภาพการอยู่อาศัย การใช้ที่ดิน การขยายตัวของเมือง การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ลุ่มต่ำและพื้นที่ริมตลิ่งซึ่งเป็นพื้นที่กักเก็บน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรและอุตสาหกรรมซึ่งเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพน้ำหลากท่วมเริ่มมีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะน้ำท่วมภาคกลางตอนล่างในปี พ.ศ.2538 ที่ระดับน้ำหลากท่วมสูงมากกว่าหลายปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยริมน้ำ

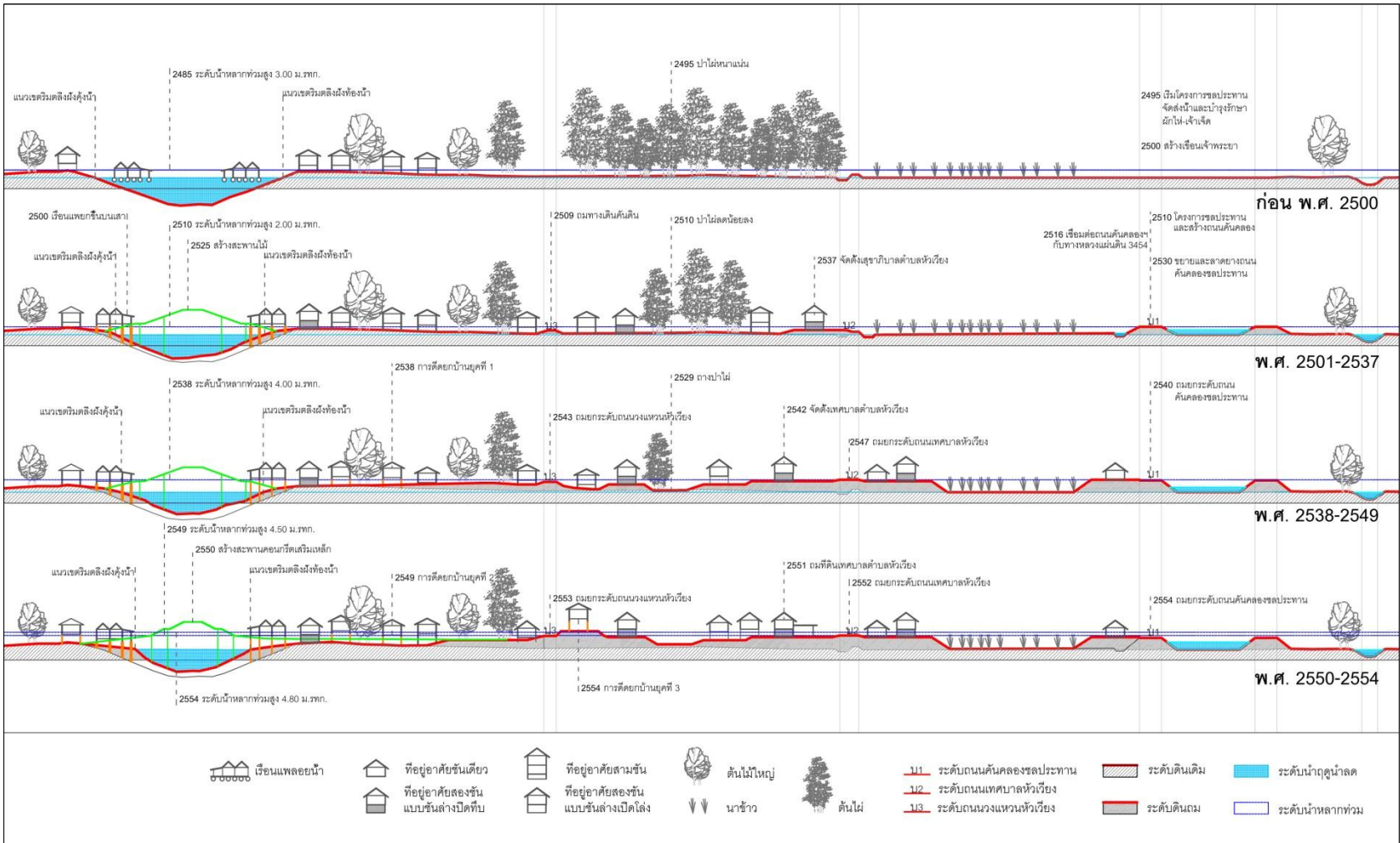
ระดับพื้นที่อยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงตามระดับน้ำหลากท่วมที่เพิ่มสูงขึ้นจากช่วงก่อน พ.ศ.2538 ประมาณ 1.00 เมตร ทำให้ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ น้ำท่วมถึงระดับพื้นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมบางหลัง โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำมีการดีดอาคารให้ระดับพื้นสูงขึ้นอีกประมาณ 1.00 เมตร และที่อยู่อาศัยซึ่งปลูกสร้างใหม่ในยุคนี้ก็จะยึดเอาระดับน้ำหลากสูงสุดของปี พ.ศ.2538 เป็นระดับอ้างอิงในการยกระดับพื้นที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ระดับน้ำหลากท่วมที่สูงขึ้นยังเอ่อล้นคันคลองชลประทานและถนนคันดินในหมู่บ้าน ไหลหลากเข้าท่วมทุ่งบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมที่ลุ่มทั้งหมด หลังจากนั้นน้ำท่วมครั้งนั้นจึงเริ่มมีนโยบายการเสริมคันคลองและยกระดับถนนให้สูงขึ้นจากเดิมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นคันป้องกันกันไม่ให้น้ำหลากท่วมพื้นที่เกษตรกรรมได้ที่อยู่อาศัยซึ่งอยู่ติดกับถนนคันกันน้ำส่วนใหญ่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระดับถนน

ที่อยู่อาศัยที่ปลูกสร้างใหม่ในยุคนี้มักมีการถมดินให้สูงใกล้เคียงระดับถนน และปลูกสร้างที่อยู่อาศัยชั้นเดียวหรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดที่บนที่ดินถมสูงนั้น

ช่วงที่ 4 : พ.ศ.2550 - 2554 “ยุคระดับน้ำหลากท่วมเหนือการควบคุม”

ความรุนแรงและระดับของน้ำหลากท่วมเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเกือบทุกปี โดยเฉพาะ พ.ศ.2549 และ พ.ศ. 2551 ระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดมีระดับสูงกว่า พ.ศ.2538 ประมาณ 2.00 เมตร มีผลกระทบต่อสภาพพื้นที่และการดำรงชีวิตในชุมชน ชาวบ้านมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับระดับน้ำท่วม มีการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยทั้งการดีดอาคารและการถมที่ดินในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน รวมทั้งการยกระดับถนนคันกั้นน้ำซึ่งพัฒนาต่อเนื่องมาจากทางเดินคันนาในอดีตที่เปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งกลายเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมขัง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากท่วมที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำซึ่งอยู่นอกแนวถนนคันกั้นน้ำก็จะได้รับผลกระทบมาก เพราะน้ำหลากจะไม่สามารถไหลเข้าทุ่งได้เช่นในอดีตทำให้ระดับน้ำหลากท่วมนอกแนวคันกั้นน้ำสูงมากและท่วมขังเป็นระยะเวลานานหลายเดือน ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมและบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังแนวถนนคันกั้นน้ำซึ่งมีการขยายตัวของที่อยู่อาศัยออกมาตามแนวถนน หากไม่มีการถมที่ดินให้สูงกว่าระดับถนนก็จะถูกน้ำเอ่อล้นเข้าท่วมเต็มพื้นที่ ภายหลังจากน้ำลดก็ไม่สามารถไหลข้ามถนนคันกั้นน้ำกลับสู่แม่น้ำได้เอง ต้องอาศัยเครื่องยนต์ดูดกลับออกมา โดยเฉพาะปี พ.ศ.2554 ระบบการบริหารจัดการน้ำทั้งเขื่อนและชลประทานไม่สามารถควบคุมน้ำหลากท่วมได้ ทำให้ระดับน้ำหลากท่วมในพื้นที่มีระดับสูงที่สุดเท่าที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต เมื่อเปรียบเทียบกับระดับน้ำหลากท่วมก่อน ปี พ.ศ.2500 พบว่าสูงขึ้นมากกว่า 2.80 เมตร ระดับพื้นของที่อยู่อาศัย ระดับดินถม และระดับถนนเกือบทั้งหมดจึงถูกน้ำท่วม ได้รับความเสียหายมาก ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 4-19 รูปตัดหน้าบ้านแสดงทางรถไฟและระดับพื้นของที่อยู่อาศัยระหว่างปี พ.ศ. 2500 - 2554



4.2 การศึกษาระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับจุลภาค (Micro scale)

จากการศึกษาระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาคในบทที่ 4.1 นั้นแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของรูปแบบการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง รวมทั้งสามารถเข้าใจถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับบริบทแวดล้อมต่างๆ ทั้งที่ตั้งระดับพื้นดิน ระดับน้ำฤดูน้ำลด และระดับน้ำหลากท่วม นำมาสู่การจำแนกรูปแบบการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัยซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันได้ในหลากหลายดังกล่าว ส่วนในบทที่ 4.2 นี้จะเป็นการศึกษาระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับจุลภาค (micro scale) เพื่อสืบค้นที่มา และรายละเอียดเกี่ยวกับความแตกต่างของระดับพื้นของที่อยู่อาศัย โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบจากสมมุติฐานรูปตัดหมู่บ้าน ระหว่างปี พ.ศ.2500 – 2554 จากข้อมูลการสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์และสอบถามจากชาวบ้านผู้อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง โดยเลือกศึกษาในรายละเอียดเฉพาะบริเวณจากแนวตัดทั้งหมด 26 แนวตัดทั่วทั้งหมู่บ้าน โดยมีเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่กรณีศึกษา ดังนี้

1. มีความหลากหลายของรูปแบบที่อยู่อาศัย
 2. มีความหลากหลายของระดับพื้นของที่อยู่อาศัย
 3. มีความหลากหลายของลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน
 4. สามารถสันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย
 5. ผู้อยู่อาศัยที่ยินยอมให้ทำการศึกษา และยินดีให้สัมภาษณ์สอบถามข้อมูล
- สรุปผลการเลือกพื้นที่เป็นกรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชน

หัวเวียง ได้ 4 แนวตัด ดังนี้

- กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1 เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูง และที่อยู่อาศัยแบบติดดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ อยู่ในแนวตัดผ่านทั้งพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม มีทั้งพื้นที่ถมดินและพื้นที่ไม่ถมดิน

- กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2 เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูง บนพื้นที่ไม่ถมดิน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิม อยู่ในแนวตัดผ่านทั้งพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม

- กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3 เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูง และที่อยู่อาศัยแบบติดดิน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยที่มีการเปลี่ยนแปลงมาจากที่อยู่อาศัยดั้งเดิม มีทั้งพื้นที่ถมดินและพื้นที่ไม่ถมดิน

- กรณีศึกษาแนวตัดที่ 4 เป็นตัวแทนของที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูง มีทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ อยู่ในแนวตัดผ่านทั้งพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่สถาบันราชการ มีทั้งพื้นที่ถมดินและพื้นที่ไม่ถมดิน

แผนที่ 4-14 แผนผังหมู่บ้านแสดงแนวตัดเฉพาะบริเวณที่เลือกเป็นกรณีศึกษา 4 แนวตัด
ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

4.2.1 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1

แผนที่ 4-15 แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : แนวตัดที่ 1

รายละเอียดของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1

ที่ตั้ง	หมู่ที่ 11 ตำบลหัวเวียง
ระยะทาง	ประมาณ 262.50 เมตร จากริมแม่น้ำน้อยถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียง
ที่อยู่อาศัย	ตัดผ่านกลุ่มที่อยู่อาศัยจำนวน 11 หลัง <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มที่ 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณรัตน์ และคุณณพวรรณ ทองอยู่ - กลุ่มที่ 2 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณตาผัน และคุณยายสำรวม กิจสุทธิ อายุ 75 ปี ครอบครัวคุณยายลออ สุขษาสุณี ครอบครัวคุณยายฉลวย กิจเนตร - กลุ่มที่ 3 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณประจวบ กิจเจริญ (กลั่นแก้ว) อายุ 65 ปี และคุณกัณทิมา สุขประเสริฐศิลป์ อายุ 35 ปี ครอบครัวคุณไสว และคุณณเนศ สุนธิ ครอบครัวคุณวีระยุทธ์ ฤกษ์เกษม

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1

ภาพที่ 4-15 การเปรียบเทียบสมมุติฐานรูปตัดช่วง พ.ศ.2500 – พ.ศ. 2554 : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 1

ช่วงที่ 1 : ก่อนปี พ.ศ.2500

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้เดิมมีลักษณะเป็นเรือนแพค้าขายลอยน้ำ 3 หลังจอดเรียงกัน ของครอบครัวพ่อค้าชาวจีนไหหลำตระกูล “ประคุณหงส์ดี”¹ โดยเรียกเรือนแพที่จอดเรียงกันทั้งสามหลังนี้ว่า “แพต้น” “แพกลาง” และ “แพใหญ่” เรือนแพดั้งเดิมในสมัยนั้นใช้ “เรือโป๊ะ” หรือ “แท่งเรือ” ลักษณะเป็นโครงเรือตีฝาไม้กระดานสำหรับช่วยพยุงรับน้ำหนักให้ตัวเรือนลอยอยู่บนน้ำ ทำให้ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประเภทนี้สามารถปรับขึ้น-ลงตามระดับน้ำในแม่น้ำแต่ตลอดเวลาได้ โดยมี “แพลูกบวบ” หรือลำไม้ไผ่ผูกรวมกันเป็นมัดใหญ่ช่วยรับน้ำหนักส่วนหัวและท้ายแพ ทำให้สามารถลดระดับพื้นใช้เป็นท่าหน้าสำหรับเทียบเรือได้

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ตั้งอยู่ห่างจากตลิ่งริมน้ำประมาณ 30.00 เมตร ประกอบด้วยที่อยู่อาศัยแบบเรือนเดี่ยว 2 หลัง ของครอบครัวเกษตรกรชาวนาสกุล “กิจสุทธิ” ลักษณะเป็นเรือนไม้แบบเรือนเครื่องสับ ยกพื้นสูง มีใต้ถุน และนอกชานแบบเรือนในที่ราบลุ่มภาคกลางทั่วไป ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยรูปแบบนี้มักมีความสูงจากระดับดินไม่มากนัก เพราะตั้งอยู่บนที่ดอนค่อนข้างสูง “สมัยก่อนจำได้ว่าแนวตลิ่งแม่น้ำเข้ามาเกือบถึงใต้ถุนบ้านนี้เลย มีท่าหน้าไกลๆ ตรงบันไดลงจากเรือน แต่ว่าตอนหลังพื้นดินงอกยื่นออกไปบ้านเลยห่างตลิ่งมาก”²

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนี้พื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นป่ารกชัฏและที่ลุ่มท้องทุ่งนา

ช่วงที่ 2 : ระหว่างปี พ.ศ.2501 – 2537

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ เรือนแพดั้งเดิมริมน้ำนั้นถูกยกขึ้นตั้งบนเสาทั้งหมดจากการศึกษาและสัมภาษณ์ทำให้สามารถสรุปสาเหตุสำคัญได้ 2 ประการคือ 1.เรือโป๊ะของเรือนแพต้องมีการดูแลซ่อมแซมอยู่เสมอ หรือแพลูกบวบเองก็ต้องเปลี่ยนลำไม้ไผ่ใหม่เข้าไปแทนลำเดิมที่ผุพังบ่อยๆ แต่ครั้งเสียดำใช้จ่ายค่อนข้างมาก และ 2.พื้นดินริมตลิ่งงอกเข้ามาในแม่น้ำ รุกล้ำถึงบริเวณที่เรือนแพลอยน้ำอยู่ เมื่อถึงฤดูน้ำลดเรือนแพจะค้างติดอยู่บนตลิ่งที่งอกขึ้นมาทำให้พื้นเรือนเอียงหรืออาจได้รับความเสียหาย จึงแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการยกเรือนแพตั้งบนเสา โดยระดับพื้นของเรือนแพจะไม่สูงจากระดับน้ำในแม่น้ำมากนัก สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 เมตรเพื่อความสะดวกต่อการเทียบเรือสำหรับลูกค้าและการขนส่งสินค้า

¹ สัมภาษณ์ ณ พวรรณ ทองอยู่, 15 มีนาคม 2554.

² สัมภาษณ์ สัจรวม กิจสุทธิ, 18 มีนาคม 2554.

ที่อยู่อาศัยบริเวณที่ตอนหลังตลิ่ง ที่อยู่อาศัยบริเวณดังกล่าวยังคงลักษณะและระดับพื้นของที่อยู่อาศัยเหมือนยุคก่อนหน้า แต่มีการขยายต่อเติมนอกชานเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ.2525 เมื่อถึงฤดูน้ำหลากที่น้ำท่วมพื้นที่ได้ฤกษ์ก็จะขนย้ายของและตุ๋นควายเดินขึ้นบันไดมาไว้ในคอกบนพื้นนอกชานบ้านได้³

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง เริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่ทุ่งนาเดิมเพื่อปลูกสร้างบ้านเรือนขึ้นประมาณ พ.ศ.2512 เดิมที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง ไม่ถมดิน ตีถนนคั่นนาเป็นดินรูก้างเล็กๆ ระดับพื้นสูงจากดินประมาณ 2.00 เมตร “บ้านเดิมป่าอยู่ติดริมน้ำตรงเชิงสะพานข้ามวัดบางกระทิง ข้างบ้านยายทองล้วนเลย ย้ายมาปลูกบ้านหลังนี้เมื่อปี 2512 พร้อมกับญาติอีก 3 หลัง ตอนสร้างแรกๆ มีบ้านข้างศาลเจ้าจีนอยู่แค่หลังเดียว ก็ยกพื้นสูงเท่ากันหมด ไม่ได้ถมดินหรือทำอะไร ยังไม่มีถนนเหมือนสมัยนี้”⁴

ช่วงที่ 3 : ระหว่างปี พ.ศ.2538 – 2549

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ปี พ.ศ. 2539 เรือนแพริมน้ำยกตั่งบนเสาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงของระดับพื้นที่อยู่อาศัยอีกครั้ง โดยการตีดบ้านให้สูงขึ้นจากระดับเดิมประมาณ 2.00 เมตร และเปลี่ยนเสาเรือนใหม่ทั้งหมดจากเดิมเป็นเสาไม้เปลี่ยนมาเป็นเสาคอนกรีตสำเร็จรูป สาเหตุเพราะระดับน้ำท่วมปี พ.ศ.2538 สูงกว่าปีก่อนๆ ทำให้น้ำท่วมเข้าถึงระดับพื้นเรือน ภายในได้รับความเสียหายค่อนข้างมาก

หลังจากเลิกกิจการค้าขายไปแล้ว มีการต่อเติมพื้นที่ใช้งานสวนครัว และห้องน้ำ ห้องส้วมแยกออกมาด้านหลังเรือนแพเดิม และกั้นผนังแบ่งพื้นที่ใช้งานภายในเรือนใหม่

มีการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ขึ้นบริเวณด้านหลังกลุ่มเรือนแพเดิม “เดิมพื้นที่ตรงหน้าเรือนนั้นเป็นบ้านตาเซ็ง ร้านขายน้ำแข็งอยู่ด้วยหลังแพต้นนั้นแหละ แต่ว่ารื้อไปแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2540” โดยยึดเอาระดับพื้นของเรือนแพเป็นเกณฑ์ให้ความสูงใกล้เคียงกันเพื่อพื้นระดับน้ำ

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ตอนหลังตลิ่ง ปี พ.ศ.2545 มีการปรับระดับพื้นให้สูงขึ้นจากระดับเดิมประมาณ 1.00 เมตร โดยการตีดยกอาคารแต่ใช้เสาไม้เดิม รวมทั้งมีการต่อเติมหลังคาคลุมพื้นที่นอกชาน และขยายพื้นที่อยู่อาศัยชั้นบนเหนือได้ฤกษ์เพิ่มขึ้น

³ สัมภาษณ์ ส้ารวม กิจสุทธิ, 18 มีนาคม 2554.

⁴ สัมภาษณ์ ประจวบ กิจเจริญ (ก้านแก้ว), 15 มกราคม 2555.

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นอีก 3 หลัง ที่อยู่อาศัย 2 ใน 3 หลังที่สร้างใหม่จะเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นไม่มีใต้ถุน ต้องถมที่ดินสูงประมาณ 1.50-2.00 เมตร เพื่อให้สูงเท่ากับระดับถนนและพื้นระดับน้ำท่วม ส่วนอีกหลังหนึ่งเป็นที่อยู่อาศัยแบบเรือนหมู่ ทรงไทยประยุกต์ ยกพื้นสูงมีใต้ถุนและนอกชาน สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2549 โดยยกบ้านเก่าที่รื้อแล้ว ย้ายจากที่อยู่อาศัยเดิมบริเวณที่ดอนหลังตลิ่งออกมาอยู่ติดถนนวงแหวนหัวเวียง

การถมที่ดินของที่อยู่อาศัยใหม่ 3 หลังนี้ ทำให้ที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ก่อนแล้วนั้นกลายเป็นพื้นที่ลุ่มและมีน้ำขัง จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนโดยการตัดยกอาคารและถมที่ดินให้สูงเท่าบ้านข้างๆ รวมทั้งเปลี่ยนรูปแบบการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากเดิมเป็นสองชั้นใต้ถุนโล่ง เมื่อยกตั้งบนที่ถมดินแล้วก็ต่อเติมผนังล้อมรอบชั้นล่าง ไม่มีพื้นที่ใช้งานใต้ถุนเหมือนแต่ก่อน⁵

ช่วงที่ 4 : ระหว่างปี พ.ศ.2550 – 2554

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ไม่มีการปรับระดับพื้นของที่อยู่อาศัย หรือการตัดยกอาคารให้สูงเพิ่มขึ้น ถึงแม้ว่าระดับน้ำหลากท่วมช่วงหลังมานี้จะสูงขึ้นและท่วมพื้นบ้านทุกปีก็ตาม แต่จะแก้ปัญหาด้วยการหนุนพื้นไม้กระดานให้สูงพื้นระดับน้ำ เพื่อเป็นระดับพื้นที่อยู่อาศัยในช่วงที่น้ำท่วมน้ำกินเวลาประมาณ 3-4 เดือน ที่อยู่อาศัยบางส่วนถูกรื้อถอนออกไปจากพื้นที่เพราะได้รับผลกระทบจากน้ำหลากท่วมสูง

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ไม่มีการปรับระดับพื้นที่อยู่อาศัยเพิ่มเติม เพราะความสูงที่ติดบ้านครั้งที่แล้ว เมื่อ พ.ศ.2545 ยังคงสูงพื้นระดับน้ำท่วมปี 2554 อยู่ แต่ก็เหลือระยะพื้นน้ำไม่มากแล้วคือระดับน้ำท่วมสูงถึงประมาณคานพื้น

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ไม่มีการปรับระดับพื้นที่อยู่อาศัยเพิ่มเติม เนื่องจากตอนที่สร้างนั้นได้ถมดินไว้สูงกว่าระดับถนนวงแหวนหัวเวียงอยู่แล้ว ระดับพื้นที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ทำให้น้ำท่วมปี 2554 ท่วมพื้นบ้านไม่สูงมากนัก ประมาณ 0.10 – 0.30 เมตร แต่บริเวณโดยรอบบ้านและสนามหญ้าก็ถูกน้ำท่วมได้รับความเสียหายทั้งหมด

⁵ กัณทิมา สุกประเสริฐศิลป์. สัมภาษณ์. 15 มกราคม 2555.

4.2.2 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยเฉพาะบริเวณ : แนวตัดที่ 2

แผนที่ 4-16 แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

รายละเอียดของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2

ที่ตั้ง	หมู่ที่ 11 ตำบลหัวเวียง
ระยะทาง	ประมาณ 254.60 เมตร จากริมแม่น้ำน้อยถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียง
ที่อยู่อาศัย	ตัดผ่านกลุ่มที่อยู่อาศัยจำนวน 12 หลัง <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มที่ 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณเพ็ญภา จิตจำนงค์ และคุณบุญโต ไวยพิศาล - กลุ่มที่ 2 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณศรีไพ จิตจำนงค์ ครอบครัวคุณยายประดิษฐ์ - กลุ่มที่ 3 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนน <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณสำรวย และคุณมะลิ กลมเกลี้ยง - กลุ่มที่ 4 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่างแนวถนน <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณนิล แซ่จ้าว

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 2

ช่วงที่ 1 : ก่อนปี พ.ศ.2500

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ของครอบครัวคุณเพ็ญนภา จิตจำนงค์ และ ลูกพี่ลูกน้องคือคุณบุญโต ไวยพิศาล ลักษณะเดิมเป็นเรือนแพค้าขายลอยน้ำ 2 หลังจอดข้างกัน ต้นตระกูลเป็นเครือญาติกับกลุ่มเรือนแพในกรณีศึกษาแนวตัดที่ 1 เรือนแพทั้งสองหลังในสมัยนั้น เปิดเป็นโรงกลึงซ่อมเครื่องยนต์ และอีกหลังเป็นแพขายน้ำแข็ง ระดับพื้นที่อยู่อาศัยก็ลอยขึ้นลง เปลี่ยนไปเรื่อยตามระดับน้ำ

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ห่างจากริมน้ำประมาณ 15.00 เมตร เป็นหมู่เรือนไทยเครื่องสับของครอบครัวคุณยายประดิษฐ์ ลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูงประมาณ 2.00 เมตร ในสมัยนั้นยังมีการใช้งานพื้นที่ได้ถุน⁶

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นป่ารกชัฏและที่ลุ่มท้องทุ่งนา

ช่วงที่ 2 : ระหว่างปี พ.ศ.2501 – 2537

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ยกเรือนแพเดิมทั้ง 2 หลังขึ้นตั้งบนเสา เมื่อประมาณ พ.ศ. 2520 ด้วยสาเหตุคล้ายกับเรือนแพกรณีศึกษาแนวตัดที่ 1 คือ มีพื้นดินงอกและค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาและการซ่อมแซมปะแพค่อนข้างสูง อีกทั้งช่วงนี้มีการสร้างเขื่อนและคลองส่งน้ำชลประทานแล้ว จึงทำให้ระดับน้ำช่วงฤดูน้ำหลากไม่สูงมากนัก ระดับพื้นที่อยู่อาศัยจึงสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 1.50 เมตร ก็สูงเพียงพอที่จะพ้นน้ำท่วมได้

มีการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ขึ้นตรงกลางระหว่างเรือนแพตั้งเสาทั้งสองหลัง ด้วยเป็นพื้นที่แคบและลึกจึงสร้างเป็นที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง เพื่อให้มีพื้นที่ใช้สอยเพียงพอ โดยระดับพื้นที่อยู่อาศัยใหม่นี้ก็ยกพื้นสูงใกล้เคียงกับเรือนแพที่ยกตั้งเสา

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ของครอบครัวคุณยายประดิษฐ์มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นเป็นเรือนของลูกหลานในบริเวณใกล้เคียงกัน โดยยึดเอาระดับความสูงเดียวกันกับที่อยู่อาศัยดั้งเดิม ส่วนที่อยู่อาศัยของครอบครัวคุณศรีไพ จิตจำนงค์นั้น ปลูกสร้างขึ้นภายหลังเมื่อ พ.ศ.2521บริเวณที่ดินดอนด้านหลังเรือนแพคุณเพ็ญนภา โดยไม่ได้มีการถมที่ดินเพราะเป็นพื้นที่สูงอยู่แล้ว ยึดเอาระดับพื้นที่อยู่อาศัยเดิมเป็นเกณฑ์

⁶ สัมภาษณ์ เพ็ญนภา จิตจำนงค์, 20 มีนาคม 2554.

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนี้พื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีอาคารปลูกสร้างที่อยู่อาศัย เป็นป่าไผ่และถัดออกไปอีกก็เป็นทุ่งนา

ช่วงที่ 3 : ระหว่างปี พ.ศ.2538 – 2549

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2539 มีการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย โดยการดีดเรือแพตั้งเสา 1 หลัง และดีดบ้าน 3 ชั้นอีกหนึ่งหลัง ให้สูงเพิ่มขึ้นจากระดับเดิมประมาณ 1.00 เมตร เพื่อให้พื้นระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดของปี พ.ศ.2538 ซึ่งสูงกว่าทุกปีที่มีมา ส่วนเรือแพตั้งบนเสาอีกหนึ่งหลังไม่ได้ดีดยกขึ้นเพราะค่าใช้จ่ายสูง

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ของครอบครัวคุณยายประดิษฐ์บางส่วนถูกรื้อถอนย้ายไปสร้างในพื้นที่อื่นของหมู่บ้าน เหลือไว้อีก 2 หลังที่ยังคงตั้งอยู่ในพื้นที่เดิมซึ่งระดับพื้นของที่อยู่อาศัยยังสูงพอพื้นระดับน้ำท่วมได้

ที่อยู่อาศัยบริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งก่อนแนวถนนวงแหวน ของครอบครัวคุณสำรวยกลมเกลี้ยงและพี่น้องของคุณสำรวย สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2540 โดยขยายแยกตัวออกมาจากที่อยู่อาศัยดั้งเดิมร่นทวด มาสร้างใหม่บนที่ดินของครอบครัวบริเวณดังกล่าว ซึ่งระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่สร้างใหม่ช่วงนี้จะยึดเอาระดับน้ำหลากสูงสุดของปี พ.ศ.2538 เป็นเกณฑ์ คือสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 2.00 เมตรขึ้นไป

ช่วงที่ 4 : ระหว่างปี พ.ศ.2550 – 2554

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2555 ที่อยู่อาศัยสามชั้นหลังที่ตั้งอยู่ระหว่างเรือแพซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนผู้ถือครองเป็นหลานสาวของคุณเพ็ญนภา ได้ทำการดีดบ้านให้สูงขึ้นกว่าเดิมอีกประมาณ 1.50 เมตร เพื่อให้พื้นระดับน้ำท่วมใหญ่ พ.ศ.2554 ส่วนเรือแพตั้งเสาทั้งสองหลัง ผู้ถือครองคือคุณเพ็ญนภาและคุณใหญ่ซึ่งอายุมากแล้ว จึงไม่ได้ดีดบ้านเพิ่มเติมเพราะค่าใช้จ่ายสูงมาก แต่จะใช้วิธียกพื้นไม้กระดานให้สูงเพื่อเป็นระดับพื้นชั่วคราวสำหรับเก็บข้าวของต่างๆ และอพยพครอบครัวไปอยู่อาศัยชั่วคราวบนชั้นสามของบ้านหลานสาวที่ติดกันเมื่อถึงช่วงฤดูน้ำหลากท่วม

ที่อยู่อาศัยพื้นที่ตอนหลังตลิ่ง พ.ศ.2555 ของครอบครัวคุณยายประดิษฐ์ที่เหลืออยู่ 2 หลังมีการติดบ้านและเปลี่ยนเสาใหม่ให้สูงขึ้นจากระดับเดิมประมาณ 1.00 เมตร โดยยึดเอาระดับน้ำหลากสูงสุดของปี พ.ศ.2554 เป็นเกณฑ์ ส่วนที่อยู่อาศัยหลังของคุณศรีโพ จิตจำนงค์ไม่ได้มีการติดยกเพิ่มเติม เพราะระดับน้ำท่วมปี 2554 ยังไม่ท่วมพื้นบ้านสูงมากนัก

ที่อยู่อาศัยบริเวณที่ลุ่มหลังตลิ่งหลังแนวถนนวงแหวน ของครอบครัวคุณนิล แซ่ง่าว ย้ายครอบครัวมาจากที่อยู่เดิมหมู่ 3 ต.หัวเวียง มาปลูกสร้างบ้านใหม่ที่บริเวณดังกล่าว เมื่อปี พ.ศ. 2552 เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มมีน้ำขังเกือบตลอดทั้งปีจึงสร้างที่อยู่อาศัยเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง ได้ถุนเปิดโล่ง ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสูงจากระดับดินประมาณ 3.20 เมตร มีการใช้ไม้ไผ่ผูกไขว้กันเป็นกากบาทระหว่างเสาเรือนเพื่อเป็นค้ำยันด้านข้าง (bracing) เพื่อเพิ่มความปลอดภัยให้กับโครงสร้างเรือนที่สูงชะลูดมากนี้ และถึงแม้ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัยใหม่ ซึ่งตอนสร้างนั้นยึดระดับพื้นว่าพื้นน้ำท่วมสูงสุดของปี 2549 แล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่พ้นระดับน้ำท่วมปี 2554 อยู่ดี⁷

⁷ สัมภาษณ์ นิล แซ่ง่าว, 15 มกราคม 2555.

4.2.3 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3

แผนที่ 4-19 แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : แนวตัดที่ 3

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

รายละเอียดของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3

ที่ตั้ง	หมู่ที่ 10 ตำบลหัวเวียง
ระยะทาง	ประมาณ 281.00 เมตร จากริมแม่น้ำน้อยถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียง
ที่อยู่อาศัย	ตัดผ่านกลุ่มที่อยู่อาศัยจำนวน 15 หลัง <ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มที่ 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณยายทองล้วน ไตวิศิษฐ์ชัย อายุ 71 ปี - กลุ่มที่ 2 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณยายเฉลียว เกาะทอง ครอบครัวคุณกิติกา บุญรอด - กลุ่มที่ 3 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง <ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวคุณพัชรา เกาะทอง อายุ 50 ปี ครอบครัวคุณพนเณจร ฤกษ์อุโฆษ อายุ 47 ปี และคุณเกษร กิจกระจ่าง อายุ 45 ปี ครอบครัวคุณยายเนียน ทองสีจัด อายุ 65 ปี ครอบครัวคุณจันทนา ศรีโมรา

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 3

ช่วงที่ 1 : ก่อนปี พ.ศ.2500

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ของครอบครัวคุณยายทองล้วน ลักษณะเดิมเป็นเรือนแพลอยน้ำขายของชำริมน้ำ ต่อมาภายหลังก็ยกแพขึ้นตั้งบนเสาตั้งแต่ช่วงก่อนปี พ.ศ.2550 ด้วยสาเหตุอะไรไม่ทราบแน่ชัด แต่ไม่ได้ย้ายตำแหน่งจากเดิมมากนัก ระดับพื้นที่อยู่อาศัยก็ยกสูงจากดินประมาณ 1.50 เมตร ได้ถุนเรือนเป็นที่เลี้ยงไก่ ด้านหลังจะเป็นโรงจอดเกวียนสำหรับทำนา จะเดินทางไปไหนก็ยังใช้เรือเพียงอย่างเดียว ยังไม่มีถนนหรือสะพานข้ามแม่น้ำน้อย⁸

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ห่างจากริมน้ำประมาณ 60.00 เมตร มีที่อยู่อาศัยแบบเรือนไม้ทรงไทยยกพื้นสูงตั้งแต่รุ่นปู่ยาของครอบครัวคุณยายเฉลียว เกาะทอง สันนิษฐานว่าระดับพื้นที่อยู่อาศัยน่าจะสูงประมาณ 1.50 – 2.00 เมตร เพราะมีการใช้งานพื้นที่ได้ถุน⁹

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นป่าไผ่หนาที่บ

ช่วงที่ 2 : ระหว่างปี พ.ศ.2501 – 2537

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2510 มีการสร้างที่อยู่อาศัยแบบสามชั้นแบบชั้นล่างเป็นได้ถุนเปิดโล่งบริเวณตลิ่งริมน้ำ ด้านหน้าเรือนไม้เดิม แรกเริ่มไม่ได้ตั้งใจจะสร้างเป็น 3 ชั้น คือสร้างแค่ 2 ชั้นยกพื้นสูงก่อน โดยเปิดเป็นร้านขายของชำที่ชั้นเหนือได้ถุน ระดับพื้นที่นี้อยู่สูงจากระดับดินประมาณ 1.50 เมตร เมื่อถึงช่วงน้ำหลากก็จะท่วมถึงพื้นบ้านเป็นประจำ ต้องหนุนตุ้หรือชั้นวางสินค้าต่างๆ ให้สูงขึ้น จึงได้ทำการก่อสร้างชั้น 3 เพิ่มเติมไว้ หากปีไหนน้ำท่วมมากก็ย้ายขึ้นไปขายของที่ชั้นบนสุด ซึ่งลูกค้าจะพายเรือมาจอดเทียบที่ระเบียงได้เลย¹⁰

พ.ศ.2525 มีการสร้างสะพานไม้ข้ามไปวัดบางกระทิง ลักษณะเป็นทางลาดเอียงสำหรับคนเดินข้าม กว้างประมาณ 1.50 เมตร สูงจากระดับน้ำปกติประมาณ 3.00 เมตร สร้างขึ้นบริเวณข้างๆ บ้านของคุณยายทองล้วน เปลี่ยนวิถีชีวิตจากเดิมที่เคยพายเรือข้ามฝั่งไปวัดหรือไปโรงเรียน ก็เปลี่ยนมาใช้วิธีเดินข้ามสะพานไม้นี้แทน

พ.ศ.2536 มีการสร้างแนวป้องกันตลิ่งทรุดในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน โดยการปักแนวท่อนไม้ยูคาลิปต์สยาวตลอดแนวริมน้ำ โดยทางสุขาภิบาลตำบลหัวเวียงในสมัยนั้นเป็นผู้จัดหาเครื่องมือและแรงงานมาให้ ส่วนเจ้าของที่อยู่อาศัยต้องจัดหาค่าใช้จ่ายและค่าท่อนทูนเอง

⁸ สัมภาษณ์ ทองล้วน ไตวิศิษฐ์ชัย, 19 มีนาคม 2554.

⁹ สัมภาษณ์ พัชรา เกาะทอง, 14 มกราคม 2555.

¹⁰ สัมภาษณ์ ทองล้วน ไตวิศิษฐ์ชัย, 19 มีนาคม 2554.

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตอนหลังตลิ่ง มีการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเดิมโดยรื้อเรือนไม้ทรงไทย แล้วปลูกสร้างเรือนหลังใหม่ ลักษณะเป็นเรือนไม้ หลังคาจั่วต่ำ ยกพื้นสูงจากดินประมาณ 3.50 เมตร ซึ่งในสมัยนั้นถือว่าสูงมากกว่าบ้านหลังอื่นๆ ในหมู่บ้าน และมีการสร้างที่อยู่อาศัยของลูกเพิ่มขึ้นถัดจากเรือนหลังดังกล่าว

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ช่วงประมาณ พ.ศ.2528 มีการขยายตัวของหมู่บ้านและที่อยู่อาศัยอย่างมาก โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งซึ่งแต่เดิมนั้นพื้นที่เป็นป่าไผ่ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไผ่วง” และเป็นที่ตั้งศาลเจ้าพ่อมังกรหรือ “ศาลพ่อปู่ไผ่วง” โดยการบุกเบิกพื้นที่ช่วงแรกจากการสัมภาษณ์สามารถสันนิษฐานได้ว่า มีการปลูกสร้างบ้านเรือนลักษณะยกพื้นสูงประมาณ 2.00 เมตร ในพื้นที่ลุ่ม ไม่มีการถมดินหรือปรับระดับ และมีการทำถนนโดยพัฒนาจากทางเดินคันทนาเดิมผ่านป่าไผ่ มีการขุดรอกดินสองข้างทางขึ้นมาจากถนน ทำให้บ้านที่อยู่ในที่ลุ่มอยู่แล้วพื้นดินริมถนนดังกล่าวยิ่งเป็นที่ลุ่มลงไปอีก ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่อยู่อาศัยบริเวณนี้จะเป็นเครือญาติกันทั้งหมด โดยขยายครอบครัวออกมาจากบ้านพ่อแม่ที่อยู่ด้านใน¹¹

ที่ดินบริเวณไผ่วงทั้งหมดเป็นของสาธารณะส่วนกลาง หรือของศาลพ่อปู่ไผ่วง ชาวบ้านที่มาสร้างบ้านอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจะถือว่าตนเองเช่าที่พ่อปู่อยู่ แต่ไม่มีการจ่ายเงินค่าเช่าอย่างใด เพียงเมื่อถึงเวลาที่มีการจัดงานบวงทรวงศาลเจ้าพ่อมังกร ก็ช่วงกันบริจาคและร่วมกันจัดงานเพื่อตอบแทนการได้อยู่อาศัยในพื้นที่ดินที่ตนสร้างบ้านเรือนอยู่¹²

ช่วงที่ 3 : ระหว่างปี พ.ศ.2538 – 2549

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2547 มีการต่อเติมที่อยู่อาศัยด้านหลังเรือนเพิ่มขึ้น โดยปรับปรุงจากโรงจอดเกวียนเป็นโรงจอดรถยนต์ พร้อมถมที่ดินให้สูงเพิ่มขึ้นประมาณ 1.50 เมตร เท่ากับระดับถนนวงแหวนหัวเวียงเข้ามาถึงเขตที่อยู่อาศัยริมน้ำเดิม เพื่อสะดวกสำหรับการขับรถเข้ามาจอดด้านหลังบ้าน ซึ่งเรือนด้านริมน้ำก็ยังคงเปิดเป็นร้านขายของชำอยู่ แต่กิจการก็ค่อยๆ ซบเซาลงเรื่อยๆ เพราะผู้คนไม่ค่อยสัญจรทางน้ำมากเหมือนแต่ก่อน พื้นที่ริมตลิ่งก็ยังคงมีดินทรุดตัวอย่างตลอดถึงแม้จะปักเข็มไม้ไผ่ก็ตาม จึงทำแนวเขื่อนหินทิ้งเพิ่มเข้าไปด้วย แต่ก็ไม่ได้ผล จึงจำเป็นต้องทำเป็นเขื่อนคอนกรีตอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

¹¹ สัมภาษณ์ เพนจร ฤกษ์อุโฆษ, 15 มกราคม 2555.

¹² สัมภาษณ์ เนียน ทองศรีจัด, 15 มกราคม 2555.

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง มีการขยายครอบครัวและปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มอีก 2 หลัง ลักษณะเป็นเรือนกึ่งไม้กึ่งคอนกรีต ยกพื้นสูง มีใต้ถุนโล่ง โดยระดับพื้นของที่อยู่อาศัยยึดเอาตามระดับน้ำปี 2538 เป็นเกณฑ์ คือสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 2.00 เมตร

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง หลังการยกฐานะสุขาภิบาลขึ้นเป็นเทศบาลตำบลหัวเวียงในปี พ.ศ.2542 ก็ได้มีการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ในหมู่บ้านมากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างอาคารสำนักงานเทศบาลและการตัดถนน ทั้งถนนเทศบาลหัวเวียงและถนนวงแหวนหัวเวียง มีการถมที่ดินปรับระดับให้สูงขึ้นจากดินเดิมประมาณ 1.00-2.00 เมตร ทำให้เกิดผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยเดิมในบริเวณนี้ จากที่ดินลุ่มอยู่แล้วกลับกลายเป็นที่น้ำขังมีถนนปิดกั้นทางระบายน้ำล้อมรอบที่ดิน จากที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นใต้ถุนสูงกลับกลายเป็นว่าพื้นที่ใต้ถุนไม่สามารถใช้งานได้ เพราะอับทึบ และมีน้ำท่วมขังอยู่เสมอ ใช้สอยเฉพาะพื้นที่บนเหนือใต้ถุน ช่วงปี พ.ศ.2545 – พ.ศ.2549 บางบ้านถมที่ดินให้สูงขึ้นตามถนนจากบ้านสองชั้นกลายเป็นบ้านชั้นเดียวติดดินไปเลยก็มี หรือบางบ้านก็ใช้วิธีตัดอาคารให้สูงขึ้นพร้อมกับถมที่ดินด้วย เพราะยังคงมีความต้องการที่จะใช้งานพื้นที่ใต้ถุนอยู่¹³

นอกจากการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยเดิมดังกล่าวมาแล้ว ยังมีการก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่เพิ่มขึ้นตามริมถนนด้วย ซึ่งทุกหลังที่พบจะมีการถมดินปรับระดับให้สูงใกล้เคียงกับระดับถนนก่อนจึงปลูกสร้างตัวอาคารที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจะปรับลดลงมาเป็นแบบติดดิน คือเป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียวหรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ

ช่วงที่ 4 : ระหว่างปี พ.ศ.2550 – 2554

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ พ.ศ.2552 มีการต่อเติมที่อยู่อาศัยด้านหลังเรือนเพิ่มขึ้นปลูกถัดออกมาจากโรงจอดรถ เป็นของครอบครัวลูกชายคนโตของคุณยายทองล้วน ลักษณะเป็นบ้านสองชั้นใต้ถุนปิดทึบ รูปแบบบ้านสมัยใหม่วัสดุเป็น คสล. ตั้งบนที่ดินซึ่งถมสูงไว้แล้วในยุคก่อนหน้า ทำให้เกิดที่อยู่อาศัยใหม่ระดับพื้นติดดิน รวมทั้งการย้ายตำแหน่งร้านค้าจากเรือนริมน้ำมาอยู่ริมถนนแทน โดยการปรับปรุงโรงจอดรถเดิมพร้อมต่อเติมชายคาบางส่วนยื่นเพิ่มออกไปทางเชิงสะพานข้ามวัดบางกระทิง เพื่อต้อนรับลูกค้าที่สัญจรทางบกมากขึ้น¹⁴

¹³ สัมภาษณ์ จันทนา ศรีโมรา, 15 มกราคม 2555.

¹⁴ สัมภาษณ์ ทองล้วน ไตวิศิษฐ์ชัย, 19 มีนาคม 2554.

พ.ศ.2551 ก่อสร้างสะพานใหม่ให้มั่นคงแข็งแรงขึ้น เปลี่ยนเป็นสะพานชั้นบันไดคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้างเท่ากับสะพานไม้เดิมแต่มีความสูงเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 1.00 เมตร พาดช่วงข้ามแม่น้ำน้อยระยะประมาณ 20.00 เมตร เชื่อมต่อจากถนนวงแหวนหัวเวียง ซอย 4 กับถนนดินรุกรังหน้าวัดบางกระทิง หมู่ที่ 3 ติดต่อกับชุมชนหัวเวียงฝั่งเหนือของแม่น้ำน้อย พร้อมทั้งสร้างทางเดินยกระดับเพื่อใช้สัญจรในช่วงน้ำหลากท่วมพื้นดินในหมู่บ้าน

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตอนหลังตลิ่ง หลังจากการสร้างทางเดินยกระดับผ่านหลังบ้านที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนทางเข้าใหม่ โดยใช้ไม้กระดานพาดเชื่อมจากทางเดินยกระดับกับชานหรือระเบียงบ้าน เข้าถึงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยชั้นบนเหนือใต้ถุนโดยตรง ไม่ต้องใช้บันไดลงไปใต้ถุนหรือถนนระดับดินอีก เกิดการสลับกันระหว่างหน้าบ้าน – หลังบ้าน แต่ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้ก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะเดิมก่อสร้างไว้สูงมากพอพื้นน้ำอยู่แล้ว แต่ก็ไม่สูงพ้นระดับน้ำหลากท่วมปี 2554

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง พ.ศ.2551 มีการปรับปรุงถมยกระดับถนนวงแหวนหัวเวียงให้สูงขึ้นอีกประมาณ 1.00 เมตร ส่งผลกระทบต่อระดับพื้นของที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน จากยุคก่อนหน้านั้นที่ตลิ่งอาคารให้สูงขึ้นมาแล้วก็ยังสูงไม่พอ กลายเป็นบ้านใต้ถุนปิดที่บออยู่ในที่ลุ่มไปในที่สุด บางหลังระดับถนนที่ยกขึ้นนี้สูงเท่ากับระดับพื้นชั้นสอง สามารถเข้าออกโดนทำทางเชื่อมกับถนนเข้าถึงประตูบ้านได้โดยตรงไม่ต้องขึ้นบันไดแล้ว

พ.ศ.2553 หลังระดับน้ำหลากท่วมเพิ่มสูงขึ้นอีกครั้ง ใกล้เคียงกับปี พ.ศ.2549 ทำให้คุณเพชร ฤกษ์อุโฆษ ทำการปรับปรุงที่อยู่อาศัยครั้งใหญ่ โดยการรื้อที่อยู่อาศัยเดิมซึ่งระดับพื้นต่ำกว่าระดับถนน แล้วทำการถมที่ดินสูง 3.00 เมตร พร้อมติดตั้งอาคารให้สูงขึ้นจากระดับดินอีก 3.00 เมตร เปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากเดิมเพิ่มขึ้นรวมแล้ว 6.00 เมตร แต่ยังคงลักษณะเป็นเรือนยกพื้นใต้ถุนสูงอยู่เช่นเดิม เพราะมีความชอบและเคยชินกับการใช้งานใต้ถุน¹⁵ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของบ้านหลังนี้ ก็ทำให้สามารถพ้นระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดของปี พ.ศ.2554 ได้ โดยพื้นที่ชั้นใต้ถุนก็ไม่ถูกน้ำท่วม

¹⁵ สัมภาษณ์ เพชร ฤกษ์อุโฆษ, 15 มกราคม 2555.

4.2.4 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 4

แผนที่ 4-20 แผนผังหมู่บ้านหัวเวียงเฉพาะบริเวณ : แนวตัดที่ 4

ที่มา : ผู้วิจัย, ตุลาคม 2554.

รายละเอียดของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 4

ที่ตั้ง	หมู่ที่ 9 ตำบลหัวเวียง
ระยะทาง	ประมาณ 281.00 เมตร จากริมแม่น้ำน้อยถึงแนวถนนเทศบาลหัวเวียง
ที่อยู่อาศัย	ตัดผ่านกลุ่มที่อยู่อาศัยจำนวน 7 หลัง และอาคารสำนักงานเทศบาล ตำบลหัวเวียง
	- กลุ่มที่ 1 ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ครอบครัวคุณยายสะอาด อายุ 73 ปี และคุณยายสีเดียวบ 78 ปี
	- กลุ่มที่ 2 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ครอบครัวคุณเลี่ยน และคุณอรทัย ฤกษ์อุโฆษ
	- กลุ่มที่ 3 ที่อยู่อาศัยพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ครอบครัวคุณสมพงษ์ และคุณอุดม มงคลเกิด อายุ 74 ปี

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย : กรณีศึกษาแนวตัดที่ 4

ช่วงที่ 1 : ก่อนปี พ.ศ.2500

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ลักษณะดั้งเดิมเป็นที่อยู่อาศัยทรงไทย หลังคาจั่วคู่ ยกพื้นสูง มีนอกชาน จากการสอบถามผู้อยู่อาศัยเล่าว่าไม่เคยติดบ้านมาก่อน จึงสันนิษฐานว่า ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยปัจจุบันเป็นระดับเดียวกันกับเมื่อสมัย 50 ปีที่แล้ว คือยกพื้นสูงจากระดับดินประมาณ 2.00 เมตร โดยระดับพื้นที่ริมตลิ่งดังกล่าวมีความสูงกว่าบริเวณริมน้ำในแนวตลิ่งอื่นๆ จึงปลูกสร้างที่อยู่อาศัยลักษณะนี้ได้แทนที่จะเป็นเรือนแพเหมือนกรณีศึกษาทั้ง 3 ที่ผ่านมา

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง ของครอบครัวคุณเลี่ยน ฤกษ์อุโฆษ มีลักษณะใกล้เคียงกันกับที่อยู่อาศัยบริเวณตลิ่งริมน้ำที่กล่าวมาข้างต้น คือลักษณะเป็นที่อยู่อาศัยทรงไทย หลังคาจั่วคู่ มีนอกชาน ยกพื้นสูงจากดินประมาณ 2.00 เมตร และมีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุนสำหรับเก็บของและเลี้ยงไก่ รวมทั้งเป็นที่จุดเทียนและคอกควายสำหรับทำนาด้วย¹⁶

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ในสมัยนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีมีการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่เป็นป่าไผ่หนาที่ที่ชาวบ้านหัวเวียงเรียกกันว่า “ไผ่วง”

ช่วงที่ 2 : ระหว่างปี พ.ศ.2501 – 2537

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ มีการขยายต่อเติมหลังคาคลุมนอกชานและส่วนครัวออกมาด้านหลังเรือน แต่ไม่มีการปรับเปลี่ยนระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแต่อย่างใด เพราะไม่ได้รับผลกระทบจากระดับน้ำหลากท่วมในสมัยนั้น

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหลังคาจากเดิมเป็นหลังคาจั่วทรงไทย เปลี่ยนมาเป็นหลังคาจั่วลาดเอียงต่ำมุงกระเบื้องลอนแทน เพราะหลังคาเดิมมีปัญหาหน้าฝนรั่ว แต่ไม่มีการปรับเปลี่ยนระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแต่อย่างใด เพราะไม่ได้รับผลกระทบจากระดับน้ำหลากท่วมในสมัยนั้น

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง เป็นช่วงเดียวกันกับการบุกเบิกพื้นที่ขยายตัวของที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านจากกรณีศึกษาอื่นๆ คือมีการถางป่าไผ่บริเวณศาลเจ้าพ่อมังกร และปลูกสร้างบ้านเรือนขึ้น โดยที่อยู่อาศัยของคุณลงสมพงษ์นี้ลักษณะเดิมเป็นบ้านไม้สองชั้นใต้ถุนเตี้ย สูงจากพื้นดินประมาณ 1.20 เมตร เพราะตั้งอยู่บนที่ดินดอน โดยเปิดเป็นร้านขายของชำตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2534

¹⁶ สัมภาษณ์ เลี่ยน ฤกษ์อุโฆษ, 14 มกราคม 2555.

ต่อมา พ.ศ.2537 มีการจัดตั้งสุขาภิบาลหัวเวียง และสร้างอาคารสำนักงานสุขาภิบาลขึ้น บริเวณติดกันกับบ้านของคุณสมพงษ์ ลักษณะเป็นอาคาร คสล. สูง 2 ชั้น โดยมีการถมที่ดินปรับระดับสูงจากเดิมประมาณ 1.50 เมตร ทำให้ลานไผ่วงด้านหน้าร้านกลายเป็นที่ลุ่มต่ำ

ช่วงที่ 3 : ระหว่างปี พ.ศ.2538 – 2549

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ มีการก่อสร้างต่อเติมที่อยู่อาศัยริมตลิ่งเพิ่มขึ้น โดยใช้วัสดุเป็น คสล. แทนไม้ของเดิม แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมากนัก มีเพียงการลดระดับลงเล็กน้อยบริเวณระเบียงทำน้ำ แต่ช่วงหลังปี พ.ศ.2538 มาในระดับน้ำช่วงฤดูน้ำหลากท่วมเริ่มสูงท่วมพื้นบ้านเป็นประจำเกือบทุกปี นอกจากความเสียหายที่เกิดกับที่อยู่อาศัยหลังน้ำลดแล้ว ยังมีการทับถมของตะกอนดินใต้ถุนบ้านที่พัดพามากับกระแสน้ำด้วย ทำให้พื้นที่ใต้ถุนมีระยะความสูงลดลง หลังน้ำลดต้องทำความสะอาดพื้น เก็บกวาดและโกยหอบตะกอนเหล่านี้ออกจากใต้ถุนบ้าน ช่วงหลังจึงแก้ปัญหาโดยการเทพื้นคอนกรีตที่ใต้ถุน เพื่อจะได้ทำความสะอาดได้ง่ายขึ้นหลังน้ำลด

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่ง มีการต่อเติมที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นมาทางลานไผ่วง โดยเปลี่ยนวัสดุเป็น คสล. แต่ยังคงระดับพื้นใกล้เคียงกับที่อยู่อาศัยเดิม ระดับน้ำท่วมช่วงนี้ยังไม่ถึงพื้นบ้านชั้นบน แต่การใช้งานใต้ถุนไม่สามารถใช้งานได้เหมือนยุคก่อนหน้า เพราะดินตะกอนที่ทับถมมีมาก สูงจนไม่สามารถเดินลอดหรือใช้งานใต้ถุนได้อีกแล้ว จึงปล่อยให้ว่างอย่างนั้นไม่ได้ทำความสะอาดหรือจัดการอะไรหลังน้ำลด¹⁷

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง พ.ศ.2538 มีการปรับปรุงพื้นที่ลานไผ่วง โดยเทพื้นคอนกรีตทั้งหมดเพื่อไม่ให้มีน้ำท่วมขัง แต่ไม่ได้ปรับระดับพื้นที่แต่อย่างใด พ.ศ.2542 เมื่อครั้งที่สุขาภิบาลยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลหัวเวียง ได้มีการสร้างอาคารสำนักงานใหม่ขึ้น พร้อมถมที่ดินสูงจากเดิมอีกประมาณ 1.00 เมตร ส่วนที่อยู่อาศัยของครอบครัวคุณสมพงษ์หรือแล้วสร้างใหม่ โดยมีการถมที่ดินสูงประมาณ 1.00 เมตร ลักษณะเป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ และเปิดเป็นร้านขายของชำที่ชั้นล่าง¹⁸

¹⁷ สัมภาษณ์ เลียน ฤกษ์อุโฆษ, 14 มกราคม 2555.

¹⁸ สัมภาษณ์ สมพงษ์ มงคลเกิด, 14 มกราคม 2555.

ช่วงที่ 4 : ระหว่างปี พ.ศ.2550 – 2554

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดลิ่งริมน้ำ ระดับน้ำหลากท่วมในช่วงหลังปี พ.ศ.2549 มาเริ่มท่วมถึงพื้นบ้านเป็นประจำ แต่ไม่ได้ปรับเปลี่ยนระดับพื้นของที่อยู่อาศัยแต่อย่างใด เนื่องจากค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงมาก และผู้อยู่อาศัยก็มีแต่ผู้สูงอายุและเด็ก ลูกหลานออกไปทำงานข้างนอก หมู่บ้านทั้งหมด ไม่มีเงินสำหรับปรับปรุงบ้านมากมายขนาดนั้น ทำได้เพียงแก้ปัญหาโดยการยกพื้นไม้กระดานเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวช่วงน้ำท่วม

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหลังดลิ่ง ระดับน้ำหลากท่วมถึงระดับพื้นที่อยู่อาศัยแล้วเช่นกัน รวมทั้งดินตะกอนที่ทับถมได้สูงก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทุกปี เจ้าของบ้านกำลังวางแผนจะติดยกบ้านทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยส่วนต่อเติมใหม่ ให้สูงขึ้นอีกประมาณ 1.5 เมตร ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายสูงมากก็จำเป็น แต่ต้องรอช่างให้มีคิวว่างเสร็จจากการติดบ้านหลังอื่นๆ ก่อน ซึ่งแต่ละปีจะมีช่วงที่สามารถทำการติดบ้านได้ไม่มากนัก คือต้องเป็นช่วงหน้าแล้งที่น้ำลด และพื้นดินค่อนข้างแห้งสนิท

ที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังดลิ่ง พ.ศ.2552 ที่อยู่อาศัยบริเวณนี้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะริมถนนหน้าเทศบาลหัวเวียง ซึ่งมีการถมที่ดินสูงขึ้นประมาณ 2.00 เมตร จากเดิมเป็นที่ลุ่มทำนา เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบไม่ยกพื้น วัสดุเป็น คสล. ที่อยู่อาศัยใหม่กลุ่มนี้มักไม่ถูกน้ำท่วม เพราะตั้งอยู่ในพื้นที่ดินถมสูง และมีการทำแนวคันดินหรือแนวกระสอบทรายกั้นน้ำไม่ให้ท่วมพื้นผิวถนนเทศบาลหัวเวียงได้ เพราะจะทำให้ชุมชนตัดขาดจากการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกโดยการเข้าถึงทางบกอย่างสิ้นเชิง

4.2.5 วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียงแบ่งตามช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญของลักษณะอุทกนิเวศในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับดิน ระดับถนน และสภาพพื้นที่ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสามารถแบ่งได้ 4 ช่วงเวลา คือ

ช่วงที่ 1 : ก่อน พ.ศ.2500 “ยุคระดับน้ำหลากท่วมตามธรรมชาติ”

จากการศึกษาสภาพธรณีฐานที่ราบลุ่มภาคกลางตั้งแต่อดีตนั้นพบว่า บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างนั้นเป็นพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง (Floodplain) ของแม่น้ำเจ้าพระยาและลำน้ำสาขา ในช่วงฤดูน้ำหลากท่วม น้ำจะค่อยๆ สูงขึ้นและเริ่มเอ่อล้นตลิ่งแม่น้ำตั้งแต่จังหวัดชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง ไกลลงมาจนถึงอยุธยา และปทุมธานี โดยจะไหลหลากเข้าท่วมพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งตามธรรมชาติ ทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา หากปีใดปริมาณน้ำหลากท่วมมากกว่าปกติ หรือมีฝนตกหนักในพื้นที่ จะทำให้น้ำท่วมที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มเหล่านี้ไหลหลากไปตามผิวดินลงสู่ที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างและไหลลงสู่ทะเลในที่สุด ซึ่งเป็นเส้นทางน้ำหลากท่วมตามธรรมชาติ (Floodway)

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีสองลักษณะคือ ที่อยู่อาศัยแบบเรือนแพซึ่งระดับพื้นปรับขึ้น-ลงได้ตามระดับน้ำ และที่อยู่อาศัยแบบยกพื้นสูงซึ่งระดับพื้นส่วนใหญ่ไม่สูงจากดินมากนัก ประมาณ 2.00-3.00 เมตร เพื่อป้องกันน้ำท่วม รวมทั้งสามารถใช้งานพื้นที่ใต้ถุนได้ยามน้ำลด บ้านเรือนส่วนใหญ่ปลูกบริเวณตลิ่งริมน้ำและที่ดอนริมตลิ่ง พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งเป็นป่าไผ่และทุ่งโล่งไม่มีถนน มีเพียงทางเดินคันทนาเชื่อมต่อระหว่างที่อยู่อาศัยกับพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งจรดไปถึงคลองหัวไร่แตง

ช่วงที่ 2 : พ.ศ.2501 – 2538 “ยุคควบคุมระดับน้ำหลากท่วม”

ประเทศไทยเริ่มมีการก่อสร้างเขื่อนแห่งแรกคือ เขื่อนเจ้าพระยา หรือเขื่อนชัยนาท ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2485 หลังเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของประเทศซึ่งน้ำท่วมเข้ามาถึงกรุงเทพมหานคร โดยใช้ระยะเวลาก่อสร้างประมาณ 15 ปี แล้วเสร็จประมาณ พ.ศ.2500 หลังในเวลานั้นยังไม่มีมีการสร้างเขื่อนหรือการสร้างเขื่อนและระบบชลประทานในบริเวณที่ราบภาคกลางตอนล่างนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพธรณีฐานวิทยาจากพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งธรรมชาติไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีการก่อสร้างถนนและคันคลองชลประทานขวางทางน้ำหลากท่วม บางพื้นที่เปลี่ยนเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยในเวลาต่อมา ส่งผลให้สภาพน้ำหลากท่วมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดมีระดับลดลง ความเสียหายที่เกิดจากน้ำหลากท่วมก็มีแนวโน้มลดน้อยลง

ระดับพื้นที่อยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงจากของเดิม โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยแบบเรือนแพลอยน้ำ ส่วนใหญ่จะยกขึ้นตั้งบนเสาบริเวณริมตลิ่ง โดยที่ระดับพื้นไม่สูงจากระดับน้ำมากนักเพื่อความสะดวกในการสัญจรทางน้ำ และด้วยข้อจำกัดของการยกเรือนแพขึ้นตลิ่งนั้นจะยกในช่วงที่ระดับน้ำหลากสูงสุดของปีนั้นๆ ทำให้ระดับพื้นที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้สูงจากดินประมาณ 1.50-2.00 เมตร ส่วนที่อยู่อาศัยแบบเรือนยกพื้นสูงไม่มีการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นมากนัก แต่เริ่มมีการปลูกสร้างขยายมาในพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่เคยเป็นป่าไผ่และทุ่งนา รวมทั้งการเริ่มเข้ามาของการพัฒนาทางสัญจรทางบกที่สำคัญคือถนนคันคลองชลประทาน ซึ่งมีการยกระดับคันคลองสูงประมาณ 2.00 เมตร เพื่อส่งน้ำจากแหล่งน้ำและเขื่อนทางตอนบนลงสู่พื้นที่ราบลุ่มเกษตรกรรมทางตอนล่าง โดยไม่ได้อ้างอิงขึ้นจากองค์ประกอบทางกายภาพเดิมของพื้นที่ ทำให้ระบบการนำน้ำเข้าพื้นที่เกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไป มีการขุดร่องน้ำนำน้ำเข้าที่นาบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งทำให้เกิดทางเดินคันดินสูงขึ้น ต่อมาพัฒนากลายเป็นถนนดินในหมู่บ้าน

ช่วงที่ 3 : พ.ศ.2538 – 2549 “ยุคระดับน้ำหลากท่วมเริ่มผิดปกติธรรมชาติ”

หลังจากการควบคุมระดับน้ำด้วยเขื่อนและระบบชลประทานที่เริ่มพัฒนาขึ้นในยุคนี้ ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสภาพการอยู่อาศัย การใช้ที่ดิน การขยายตัวของเมือง การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ลุ่มต่ำและพื้นที่ริมตลิ่งซึ่งเป็นพื้นที่กักเก็บน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรและอุตสาหกรรมซึ่งเป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพน้ำหลากท่วมเริ่มมีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะน้ำท่วมภาคกลางตอนล่างในปี พ.ศ.2538 ที่ระดับน้ำหลากท่วมสูงมากกว่าหลายปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยริมน้ำ

ระดับพื้นที่อยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงตามระดับน้ำหลากท่วมที่เพิ่มสูงขึ้นจากช่วงก่อน พ.ศ.2538 ประมาณ 1.00 เมตร ทำให้ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ น้ำท่วมถึงระดับพื้นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมบางหลัง โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำมีการดีดอาคารให้ระดับพื้นสูงขึ้นอีกประมาณ 1.00 เมตร และที่อยู่อาศัยซึ่งปลูกสร้างใหม่ในยุคนี้ก็จะยึดเอาระดับน้ำหลากสูงสุดของปี พ.ศ.2538 เป็นระดับอ้างอิงในการยกระดับพื้นที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ระดับน้ำหลากท่วมที่สูงขึ้นยังเอ่อล้นคันคลองชลประทานและถนนคันดินในหมู่บ้าน ไหลหลากเข้าท่วมทุ่งบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมที่ลุ่มทั้งหมด หลังจากนั้นน้ำท่วมครั้งนั้นจึงเริ่มมีนโยบายการเสริมคันคลองและยกระดับถนนให้สูงขึ้นจากเดิมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นคันป้องกันกันไม่ให้น้ำหลากท่วมพื้นที่เกษตรกรรมได้ที่อยู่อาศัยซึ่งอยู่ติดกับถนนคันกันน้ำส่วนใหญ่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระดับถนน

ที่อยู่อาศัยที่ปลูกสร้างใหม่ในยุคนี้มักมีการถมดินให้สูงใกล้เคียงระดับถนน และปลูกสร้างที่อยู่อาศัยชั้นเดียวหรือที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดที่บนที่ดินถมสูงนั้น

ช่วงที่ 4 : พ.ศ.2550 - 2554 “ยุคระดับน้ำหลากท่วมเหนือการควบคุม”

ความรุนแรงและระดับของน้ำหลากท่วมเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเกือบทุกปี โดยเฉพาะ พ.ศ.2549 และ พ.ศ. 2551 ระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดมีระดับสูงกว่า พ.ศ.2538 ประมาณ 2.00 เมตร มีผลกระทบต่อสภาพพื้นที่และการดำรงชีวิตในชุมชน ชาวบ้านมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับระดับน้ำท่วม มีการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยทั้งการดีดอาคารและการถมที่ดินในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน รวมทั้งการยกระดับถนนคันกั้นน้ำซึ่งพัฒนาต่อเนื่องมาจากทางเดินคันนาในอดีตที่เปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งกลายเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมขัง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากท่วมที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำซึ่งอยู่นอกแนวถนนคันกั้นน้ำก็จะได้รับผลกระทบมาก เพราะน้ำหลากจะไม่สามารถไหลเข้าทุ่งได้เช่นในอดีตทำให้ระดับน้ำหลากท่วมนอกแนวคันกั้นน้ำสูงมากและท่วมขังเป็นระยะเวลานานหลายเดือน ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมและบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังแนวถนนคันกั้นน้ำซึ่งมีการขยายตัวของที่อยู่อาศัยออกมาตามแนวถนน หากไม่มีการถมที่ดินให้สูงกว่าระดับถนนก็จะถูกน้ำเอ่อล้นเข้าท่วมเต็มพื้นที่ ภายหลังจากน้ำลดก็ไม่สามารถไหลข้ามถนนคันกั้นน้ำกลับสู่แม่น้ำได้เอง ต้องอาศัยเครื่องยนต์ดูดกลับออกมา โดยเฉพาะปี พ.ศ.2554 ระบบการบริหารจัดการน้ำทั้งเขื่อนและชลประทานไม่สามารถควบคุมน้ำหลากท่วมได้ ทำให้ระดับน้ำหลากท่วมในพื้นที่มีระดับสูงที่สุดเท่าที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต เมื่อเปรียบเทียบกับระดับน้ำหลากท่วมก่อน ปี พ.ศ.2500 พบว่าสูงขึ้นมากกว่า 2.80 เมตร ระดับพื้นของที่อยู่อาศัย ระดับดินถม และระดับถนนเกือบทั้งหมดจึงถูกน้ำท่วม ได้รับความเสียหายมาก ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยต่อไปในอนาคต

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา ชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง เพื่อสืบหาลักษณะและที่มาของความหลากหลายระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏพบได้ในชุมชนพื้นที่นิคมน้ำบริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

จากการศึกษาการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียง พบว่าองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนหัวเวียงมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย

- 1) ทางสัญจรทางน้ำ จากเดิมที่เป็นเส้นทางสัญจรหลักถูกลดความสัมพันธ์กับการอยู่อาศัยลง เปลี่ยนเป็นทางสัญจรรอง
- 2) ทางสัญจรทางบก จากเดิมเป็นเพียงเส้นทางเดินเล็กๆ เชื่อมระหว่างที่อยู่อาศัยริมน้ำกับพื้นที่เกษตรกรรม ถูกพัฒนาให้มีความสำคัญมากขึ้น จนแปรเปลี่ยนเป็นเส้นทางสัญจรหลักแทนทางสัญจรทางน้ำ
- 3) อาคารและสิ่งปลูกสร้าง จากเดิมเป็นเรือนแพลอยในน้ำ หรือเรือนยกพื้นสูงปลูกไถ่ลัดริมน้ำ เพื่อใช้ประโยชน์จากน้ำทั้งการอุปโภคและบริโภค กลับขยายตัวออกห่างลดความสัมพันธ์กับทางสัญจรทางน้ำลง และเปลี่ยนมาพัฒนาความสัมพันธ์กับทางสัญจรทางบกมากขึ้น

5.1 สรุปผลการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่

- 5.1.1 รูปแบบระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
- 5.1.2 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
- 5.1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

5.1.1 รูปแบบระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียงมีความหลากหลาย ทั้งระดับความสูงและลักษณะความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม สามารถจำแนกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1) **ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยดั้งเดิม** คือ ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2538 โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงระดับหรือต่อเติมองค์ประกอบบางประการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย ซึ่งแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1.1) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนแพยกตั้งบนเสา

ที่อยู่อาศัยประเภทนี้หลงเหลืออยู่เพียงหลังเดียวในชุมชน โดยระดับพื้นของที่อยู่อาศัยมีความสูง ใกล้เคียงกับระดับน้ำในแม่น้ำ เนื่องจากการใช้สอยที่ต้องสัญจรทางน้ำเป็นหลักแล้วยังมีความสัมพันธ์กับระดับน้ำซึ่งอธิบายได้ด้วยเรื่องของวิธีการยกแพขึ้นตั้งบนเสาซึ่งต้องทำช่วงน้ำขึ้นสูงสุดในช่วงก่อน พ.ศ.2538

1.2) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนยกพื้น

เป็นลักษณะของที่อยู่อาศัยดั้งเดิมที่พบได้ทั่วไปในหลายชุมชนในที่ราบลุ่มภาคกลาง รวมทั้งในพื้นที่ชุมชนหัวเวียงเองก็มีจำนวนไม่น้อย โดยระดับพื้นของที่อยู่อาศัยประเภทนี้มีความสูงจากระดับน้ำลดประมาณ 2.00-3.00 เมตร ซึ่งอ้างอิงขึ้นจากระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดในช่วงก่อน ปี พ.ศ.2538 แต่จะมีความสูงต่ำมากบ้างน้อยบ้างก็สุดแล้วแต่พื้นที่ตั้งว่าเป็นที่ลุ่มหรือที่ดอน

2) **ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่มีการเปลี่ยนแปลงจากของเดิม** คือ ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ.2538 แต่มีการเปลี่ยนแปลงระดับหรือต่อเติมลักษณะบางประการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

2.1) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากการติดอาคาร

เป็นลักษณะของที่อยู่อาศัยที่พบได้ในหลายพื้นที่ของชุมชนหัวเวียง ตั้งแต่พื้นที่ตลิ่งริมน้ำไปจนถึงพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง โดยที่อยู่อาศัยประเภทนี้จะมีระดับความสูงของพื้นที่หลากหลาย ตั้งแต่ความสูงประมาณ 3.50 – 5.50 เมตรจากระดับน้ำช่วงน้ำลด ขึ้นอยู่กับช่วงยุคที่ติดและจำนวนครั้งที่ทำการติด โดยอ้างอิงจากระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดในช่วงยุคนั้นๆ เป็นสำคัญ

2.2) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจากการถมที่ดิน

เป็นลักษณะที่อยู่อาศัยที่พบได้เฉพาะบางบริเวณของพื้นที่ชุมชน คือบริเวณพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่ติดกับแนวถนน มีระดับความสูงของพื้นใกล้เคียงหรือต่ำกว่าระดับถนนซึ่งมีการถมยกระดับถนนหลายครั้งตามระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดในแต่ละช่วงยุคเป็นระดับอ้างอิง

3) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ คือ ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นหลังปี พ.ศ.2538 ซึ่งมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะที่แตกต่างกับที่อยู่อาศัยดั้งเดิมในพื้นที่ ตามเงื่อนไขของบริษัทสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสามารถจำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยยกพื้น

จะมีลักษณะคล้ายกับที่อยู่อาศัยยกพื้นแบบดั้งเดิม แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุโครงสร้าง ขนาด และสัดส่วนต่างๆ โดยเฉพาะระดับความสูงของพื้นจากระดับดิน ซึ่งจะสูงกว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่สร้างก่อนปี พ.ศ.2538 เนื่องจากอิงระดับน้ำหลากท่วมในช่วงหลังเป็นเกณฑ์ ซึ่งมีระดับความสูงขึ้นเรื่อยมา

3.2) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยตั้งบนที่ถมดิน

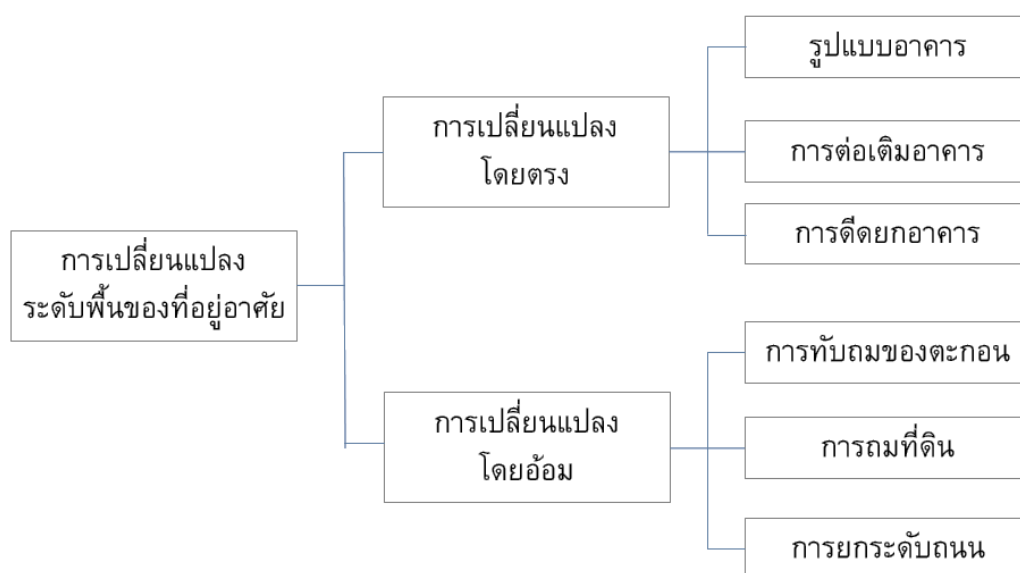
ลักษณะจะเป็นที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นติดดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ โดยความสูงของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยจะแปรผันไปตามระดับความสูงของพื้นที่และดินที่ถม ส่วนใหญ่แล้วจะถมดินให้สูงกว่าระดับน้ำหลากท่วมในยุคหลัง พ.ศ.2538

3.3) ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยยกพื้นบนที่ถมดิน

เป็นลักษณะของที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นยุคหลังสุด มีลักษณะร่วมกันทั้งถมที่ดินและยกพื้นสูงด้วย ยังพบไม่มากนักในพื้นที่ศึกษา ซึ่งระดับพื้นของที่อยู่อาศัยลักษณะนี้มักจะมีความสูงมาก พบได้ตั้งแต่ 5.50 – 7.50 เมตรจากระดับน้ำลด เมื่อถึงช่วงที่น้ำหลากท่วมจะเป็นที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นพื้นน้ำหลากท่วมได้ทั้งหมด

5.1.2 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง มีทั้งการเปลี่ยนแปลงโดยตรง และการเปลี่ยนแปลงโดยอ้อม การเปลี่ยนแปลงโดยตรงคือการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อระดับพื้นที่อยู่อาศัยทางกายภาพอย่างชัดเจน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัย การต่อเติมอาคาร และการตัดอาคาร ส่วนการเปลี่ยนแปลงโดยอ้อม คือการเปลี่ยนแปลงกายภาพของบริบทแวดล้อม โดยรอบที่อยู่อาศัย ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัยโดยเกี่ยวเนื่องกัน ได้แก่ การถมที่ดิน การถมปรับระดับถนน และการทับถมของดินตะกอน โดยสรุปเป็นแผนผังดังนี้



ภาพที่ 5-1 แผนผังแสดงการจำแนกลักษณะการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัย

ที่มา : ผู้วิจัย. มีนาคม 2555.

1) **การเปลี่ยนแปลงโดยตรง** เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อระดับพื้นที่อยู่อาศัยทางกายภาพอย่างชัดเจน ประกอบด้วย

1.1 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัย

มีผลทำให้ระดับพื้นที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบของอาคารนั้น เช่น ที่อยู่อาศัยแบบเรือนแพมีระดับพื้นที่อยู่อาศัยสามารถปรับขึ้นลงได้ตามระดับน้ำ แต่เมื่อเปลี่ยนรูปแบบเป็นเรือนแพยกตั้งบนเสา ก็ทำให้ระดับพื้นที่อยู่อาศัยไม่ยืดหยุ่นได้ตามระดับน้ำเหมือนรูปแบบเรือนแพ

1.2 การดีดอาคาร มีผลทำให้ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน เช่น ที่อยู่อาศัยดั้งเดิมที่มักมีระดับพื้นสูงจากดินประมาณ 2.00 เมตร เมื่อมีการดีดอาคารขึ้นด้วยเหตุผลปัจจัยต่างๆ ทำให้ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปได้ จากที่สำรวจพบคือดีดอาคารสูงกว่าระดับเดิม 3.00 เมตร

1.3 การต่อเติมที่อยู่อาศัย มีผลทำให้ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปได้ เช่น ที่อยู่อาศัยแบบสองชั้นใต้ถุนโล่ง ที่มีการมาต่อเติมผนังปิดล้อมพื้นที่ใต้ถุน เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้งานภายในอาคาร จากที่ใช้งานหลักที่พื้นที่ชั้นบนของบ้านกลับเปลี่ยนมาเป็นใช้งานที่พื้นที่ชั้นล่างเป็นหลักด้วย ถือได้ว่าระดับพื้นของที่อยู่อาศัยถูกลดต่ำลงมาอยู่ที่ระดับดิน

2) การเปลี่ยนแปลงโดยอ้อม คือการเปลี่ยนแปลงกายภาพของบริบทแวดล้อมโดยรอบที่อยู่อาศัย ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัยโดยเกี่ยวเนื่องกัน ได้แก่

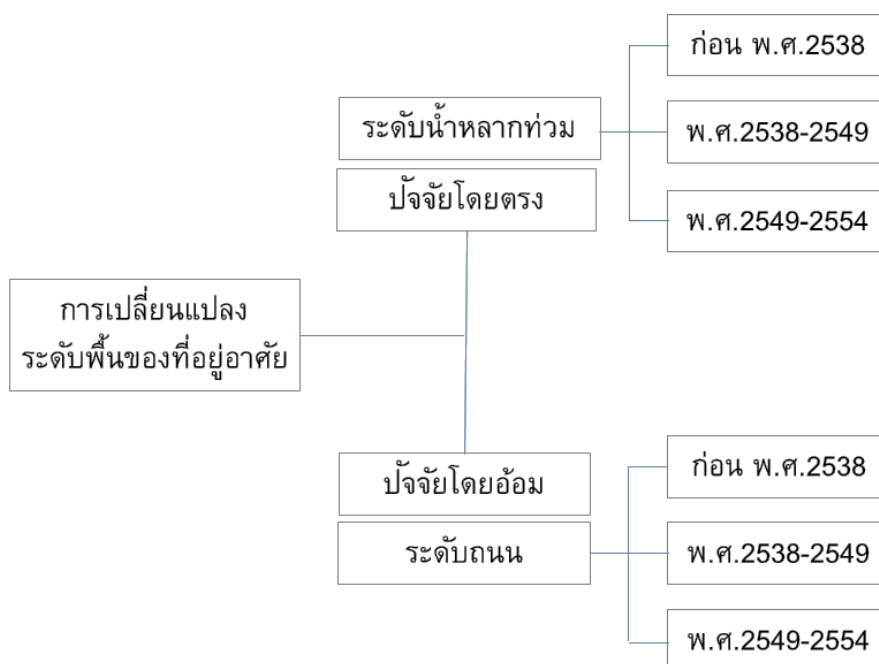
2.1 การถมที่ดิน เพื่อยกระดับพื้นดินให้เท่ากับระดับถนน หรือถมดินเพื่อสูงกว่าระดับน้ำหลากท่วม ซึ่งจะมีผลทำให้ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยลดต่ำลง หรือบางกรณีที่มีการถมที่ดินสูงขึ้นมาจากที่อยู่อาศัยที่มีระดับพื้นยกสูง ใต้ถุนเปิดโล่ง อาจเปลี่ยนแปลงไปเป็นที่อยู่อาศัยที่ระดับพื้นลดลงมาเกือบติดดิน และพื้นที่ชั้นใต้ถุนก็จะหายไป

2.2 การถมยกระดับถนน โดยมากจะถมขึ้นเพื่อเป็นคันกั้นน้ำหรือหนีน้ำไม่ให้ท่วมถึงพื้นผิวถนนช่วงน้ำหลากท่วม ซึ่งแต่ละครั้งอาจถมยกสูงขึ้นจากเดิมประมาณ 0.5 - 1.00 เมตร กรณีนี้จะส่งผลกระทบต่อระดับพื้นที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ใกล้ถนนกลายเป็นพื้นที่ลุ่ม น้ำขัง หรือมีขยะหมักหมมที่ใต้ถุน จนนำไปสู่การถมที่ดินหรือการดีดอาคารได้

2.3 การทับถมของดินตะกอน มักเกิดขึ้นกับที่อยู่อาศัยบริเวณตลิ่งริมน้ำ ซึ่งช่วงน้ำหลากท่วมจะมีดินตะกอนถูกพัดพาเข้ามาในพื้นที่ใต้ถุน ซึ่งภายหลังน้ำลด อาจมีความสูงของดินตะกอนที่ไม่ไหลกลับลงไปกับน้ำด้วยหนาถึง 0.10 - 0.50 เมตร และหากไม่มีการจัดการกับตะกอนเหล่านี้ เมื่อน้ำท่วมซ้ำๆ หลายครั้งเข้า ดินตะกอนก็พอกพูนขึ้นเกือบถึงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยได้

5.1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

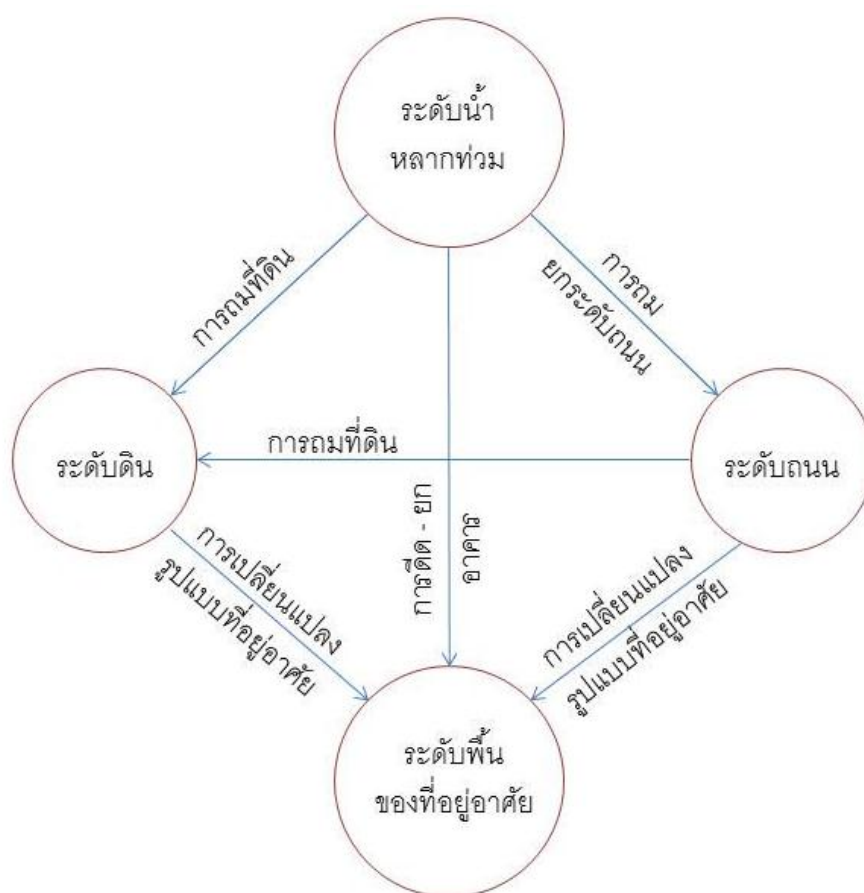
การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษาชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการอยู่อาศัยในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน ความหลากหลายของระดับพื้นที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางกายภาพของหมู่บ้าน ระดับการดีดอาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดของแต่ละช่วงปี ในขณะที่ระดับการถมที่ดินสำหรับสร้างที่อยู่อาศัยนั้นก็มีความสัมพันธ์กับระดับถนนหรือทางสัญจรทางบก ซึ่งก็มีความสัมพันธ์กับระดับน้ำหลากท่วมด้วยเช่นกัน โดยทั้งการดีดอาคารและการถมที่ดินมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่าระดับน้ำหลากท่วมที่เปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัยริมน้ำ โดยสรุปเป็นแผนผังดังนี้



ภาพที่ 5-2 แผนผังแสดงการจำแนกปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัย

ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555.

ที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ตามการปรับตัวของผู้อยู่อาศัยหรือชาวบ้านที่มีต่อสภาพสังคมแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา โดยที่เห็นได้ชัดคือการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพของบ้าน ระดับพื้นที่รองรับตัวบ้าน ระดับถนนทางสัญจรเชื่อมต่อเข้าถึงบ้าน และระดับน้ำหลากท่วมพื้นบ้านยามเมื่อฤดูน้ำหลากมาถึง ที่ถูกสอดแทรกภายใต้รูปลักษณะของบ้านที่ปรากฏ ทั้ง 3 ปัจจัยดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมาก หากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลง ก็จะมีผลกระทบต่อปัจจัยอื่นๆ เช่นกัน



ภาพที่ 5-3 แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงฐานระดับพื้นที่อยู่อาศัย
ที่มา : ผู้วิจัย, มีนาคม 2555.

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งการตัดยอดอาคาร การถมยกระดับถนน การถมปรับระดับดิน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัย และรูปแบบการยกระดับพื้นของที่อยู่อาศัย ล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากระดับน้ำหลากท่วมทั้งสิ้น จึงสรุปได้ว่าระดับน้ำหลากท่วมส่งผลต่อความหลากหลายของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิม ที่อยู่อาศัยที่มีการเปลี่ยนแปลงจากของเดิม และที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ในพื้นที่ชุมชนหัวเวียง ถึงแม้ปัจจุบันทางสัญจรทางน้ำจะถูกลดบทบาทความสำคัญลง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามเงื่อนไขของสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และค่านิยมของผู้อยู่อาศัยตามช่วงเวลา แต่ระดับน้ำก็ยังคงส่งผลต่อการอยู่อาศัยและเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดระดับพื้นของที่อยู่อาศัย ดังสะท้อนให้เห็นจากความหลากหลายของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่ปรากฏ ณ ชุมชนหัวเวียงในปัจจุบัน

บ้านเรือนที่อยู่อาศัยในแต่ละยุคสมัยและช่วงเวลาต่างๆ ที่ผ่านมานั้น ต่างมีเหตุปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของแต่ละสิ่งเป็นพื้นฐานของกิจกรรมแห่งสรรพสิ่ง เป็นไปไม่ได้ที่ทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ที่อยู่อาศัยหรือเรือนพื้นถิ่นตามวิถีชนบทจะอยู่นิ่งคงที่ เพียงแต่เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียด ท่องแท้แล้วนั้น จึงทำให้เห็น ได้รู้ และเข้าใจถึงลักษณะ การเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการต่างๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดอ่อน ผสมผสานปะปนกันไป มากบ้าง น้อยบ้าง เร็วบ้าง ช้าบ้างอย่างค่อยเป็นค่อยไปก็สุดแล้วแต่

5.2 ข้อเสนอแนะ

1) ระดับน้ำหลากท่วมในยุคหลังมานี้ไม่ใช่ลักษณะน้ำหลากท่วมตามธรรมชาติ ส่วนใหญ่เกิดจากระบบการบริหารจัดการน้ำที่ไม่เหมาะสม ควรมีการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่ใกล้เคียงกัน เช่น สุขาภิบาล เทศบาล ตำบล และอำเภอ ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์หรือระบบนิเวศน์ลุ่มน้ำต่อเนื่องกัน ตลอดจนเกษตรกร และประชาชนในพื้นที่ เพื่อการวางแผนพัฒนาและการจัดการปัญหาน้ำท่วมอย่างเป็นระบบ

2) ควรมีการจัดทำผังการใช้ที่ดินสำหรับชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่รองรับน้ำหลากท่วม โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อการควบคุมดูแลที่อยู่อาศัย การใช้ที่ดิน หรือทำการเกษตรที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำท่วม

3) การวางแผนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพต่างๆ เช่น ถนน ทางรถไฟ และคันคลองชลประทาน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการก่อสร้างสิ่งต่างๆ เหล่านี้กีดขวางเส้นทางน้ำหลากท่วม การออกแบบควรจัดให้น้ำสามารถระบายลอดผ่านได้ และระบายกลับสู่แม่น้ำได้อย่างสะดวก เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำท่วมขังในพื้นที่เป็นเวลานาน

4) แนวทางการพัฒนาถนนและคันกั้นน้ำควรมีการอ้างอิงกับข้อมูลระดับน้ำหลากท่วมสูงสุดในแต่ละช่วงยุค ตลอดจนข้อมูลทางอุทกวิทยาต่างๆ รวมทั้งการคาดคะเนเพื่อรับมือล่องหน้าและคำนึงถึงระดับน้ำหลากท่วมที่อาจสูงขึ้นได้ในอนาคต ซึ่งจะมีผลต่อการตัดสินใจและการปรับตัวของประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ลุ่มรับน้ำท่วม

5) ลักษณะที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนริมน้ำที่เหมาะสมควรคำนึงถึงสภาพพื้นที่และผลกระทบจากระดับน้ำหลากท่วม โดยพื้นที่ตลิ่งริมน้ำซึ่งระดับน้ำหลากท่วมสูงมากกว่า 4.00 เมตร ลักษณะที่อยู่อาศัยต้องสามารถปรับขึ้นลงตามสภาพแวดล้อมและระดับน้ำได้ ควรเป็นที่อยู่อาศัยที่มีการพัฒนามาจากเรือนแพหรือบ้านลอยน้ำ ให้มีความสอดคล้องกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ส่วนที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ดอนหรือพื้นที่ใกล้เคียงถนนคันกั้นน้ำ ซึ่งมีระดับน้ำหลากท่วมไม่สูงมาก ลักษณะที่อยู่อาศัยต้องสามารถระบายให้น้ำหลากผ่านได้อย่างสะดวก ควรเป็นที่อยู่อาศัยยกพื้นที่สูง และไม่ถมดินกีดขวางเส้นทางน้ำไหลและทางระบายน้ำกลับสู่แม่น้ำหลังน้ำลด

6) ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ลุ่มรับน้ำต้องสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้ในอนาคต ควรเป็นที่อยู่อาศัยโครงสร้างไม้หรือวัสดุอื่นๆ ที่มีการถอดประกอบได้ สามารถตัดยก เคลื่อนย้าย และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ไม่ควรเป็นที่อยู่อาศัยโครงสร้างคอนกรีตซึ่งมีความถาวร ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ยาก

7) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นศึกษาในองค์ประกอบและลักษณะทางกายภาพเป็นสำคัญ ยังขาดการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบด้านวิถีชีวิตของผู้คน ทั้งคติความเชื่อ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมต่างๆ มาเป็นพื้นฐานสำคัญ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ รู้จักที่มาที่ไปของการอยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งน่าจะเป็นแนวทางในการเรียนรู้ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมทั้งบริบทเก่าและบริบทใหม่ ที่มีเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของช่วงเวลาต่างๆ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ. การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝางธนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. ภูมิภาคตะวันออกไทยภาคกลาง. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, 2537.
- ฉวีวรรณ เด่นไพบูลย์. การเปลี่ยนแปลงโดยความทันสมัยของชุมชนริมน้ำในบริบทของการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมทางน้ำ กรณีศึกษาตัวอย่างเรือนแพและเรือนเสาสูงในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยโตเกียว, 2545.
- ฉัตรชัย พงษ์ประยูร. แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิภาคและการพัฒนาพื้นที่. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษา บริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง. ใน สารศาสตร์สถาปัตยกรรม 2, 2541.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร. งานศึกษาการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการพัฒนาสภาพสังคมชุมชนริมน้ำบริเวณเครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ทองใหญ่ , หม่อมราชวงศ์. เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทยกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม. ใน เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย, หน้า 90 – 101. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.
- ทิฆัมพร ลอยศักดิ์วงศ์. การศึกษารูปแบบเรือนพื้นดิน ตำบลคลองจิก อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา : แบบแผนดั้งเดิม พัฒนาการ และแนวทางการพัฒนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. สถาปัตยกรรม กังสดาลแห่งความคิด, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547

- ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล. การวิเคราะห์และจัดทำแผนที่เสี่ยงภัยน้ำท่วม ในบริเวณที่ราบ
ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย. โครงการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย. ภาควิชาธรณีวิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ประยูร อุดชาฎะ [น. ณ ปากน้ำ]. แบบแผนบ้านเรือนในสยาม. กรุงเทพฯ. เมืองโบราณ,
2531.
- ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
มะจีเสีศิริ การปลูกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง ความหลากหลาย
ของเรือนพื้นถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.
- รุจ รัตนพานุ. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุก จังหวัด
สุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- ฤทัย ใจจงรักษ์. เรือนไทยเดิม. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์
, 2518.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกุล. รายงานวิจัยเรื่อง สภาพผลงานทางวิชาการสาขาสถาปัตยกรรม
ในประเทศไทย. ทุนอุดหนุนงานวิจัย สาขาปรัชญา. สำนักงานกรรมการวิจัย
แห่งชาติ. กรุงเทพฯ, 2544.
- วิลาวรรณ ภมรสวรรณ. การเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอดของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม
ในพื้นที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2543.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์. เรือนพักอาศัย : รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใน
การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน : เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ
เนื่องในวาระครบรอบสถาปนา 80 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

วันดี พิณจรัสสิน. วิวัฒนาการลักษณะฐานฐานและคุณค่าทางวัฒนธรรมของบ้านไทย
พื้นถิ่นในลุ่มน้ำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. โครงการวิจัย. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
2550.

ศักดิ์สินธุ์ ทองสุขมาก. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการสร้างคันกั้นน้ำ
เขตตลิ่งชัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาเคหะการ บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. เรือนไทย บ้านไทย, กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2543.

เสฐียรโกเศศ. ประเพณีเนื่องในการสร้างบ้านปลูกเรือน. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง, 2531.

สมใจ นิมเล็ก. อยู่เรือนไทย.วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 8, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

สมภาพ ภิรมย์. บ้านไทยภาคกลาง. ใน บ้านไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท แอดวานซ์ อินเตอร์
เนชั่นแนล พับลิชิ่ง เซอร์วิส จำกัด, 2538.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. น้ำ : ป่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: เอ็น เอส พี พับลิชิ่ง
ดีงกรุ๊ป, 2539.

อรศิริ ปาณินท์. บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรม
ราชูปถัมภ์, 2539.

อรศิริ ปาณินท์. เรือนพื้นบ้านไทย – มอญ, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2543.

ภาษาอังกฤษ

ChaweewanDenpaiboon. Transformation by modernization of the traditional
waterfront settlements in the context of their coexistence with the aquatic
environment : a case study of raft houses and pillar houses in Thailand.
กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกการศึกษาระดับอุดมแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ประจำประเทศไทย, 2546.

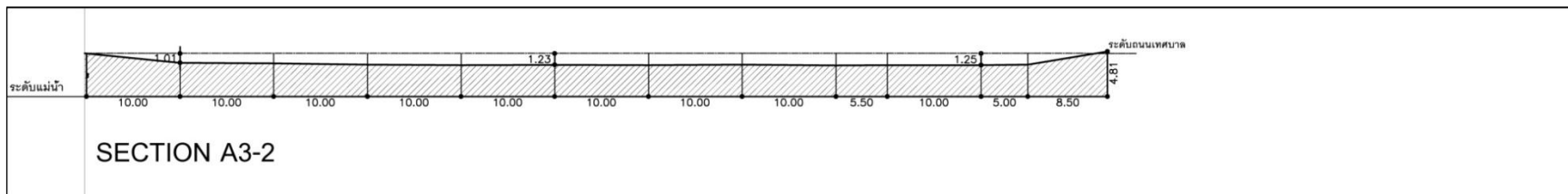
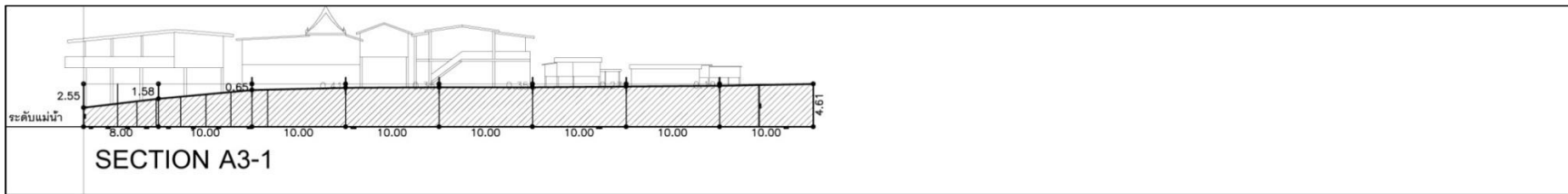
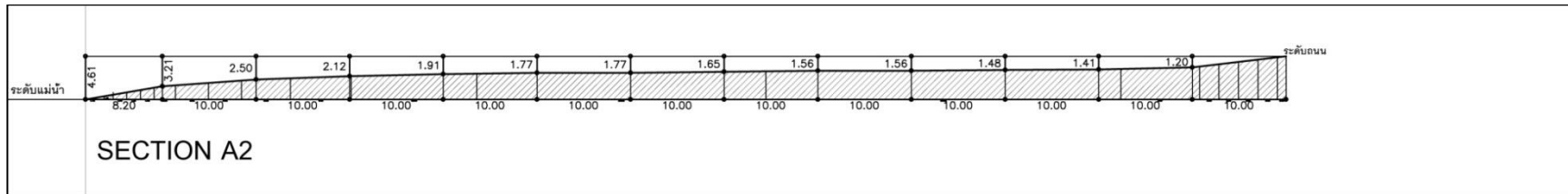
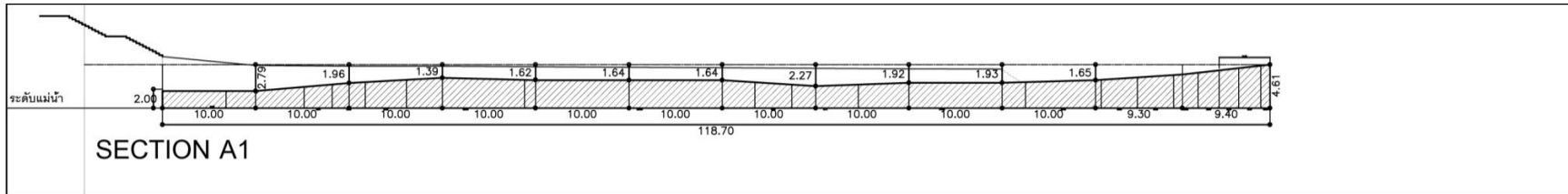
Yoshikazu Takaya, Agricultural development of tropical delta : A study of The
Chao Phraya delta, Kyoto university, 1934.

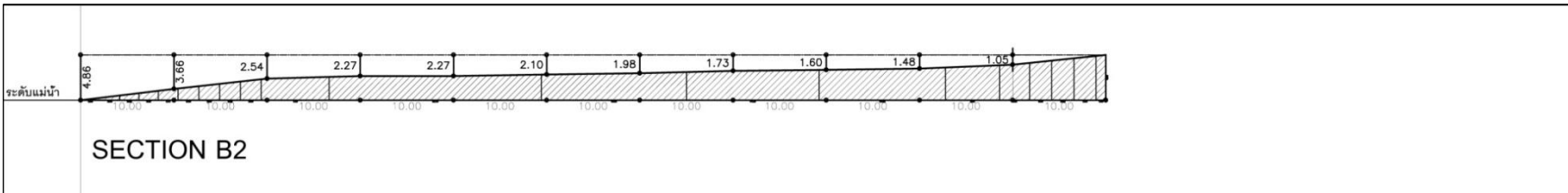
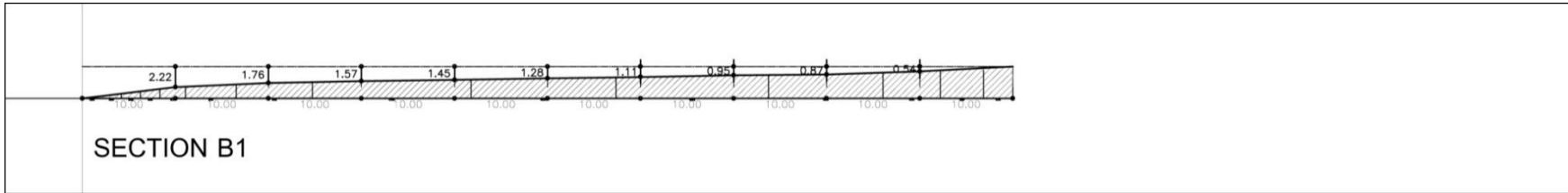
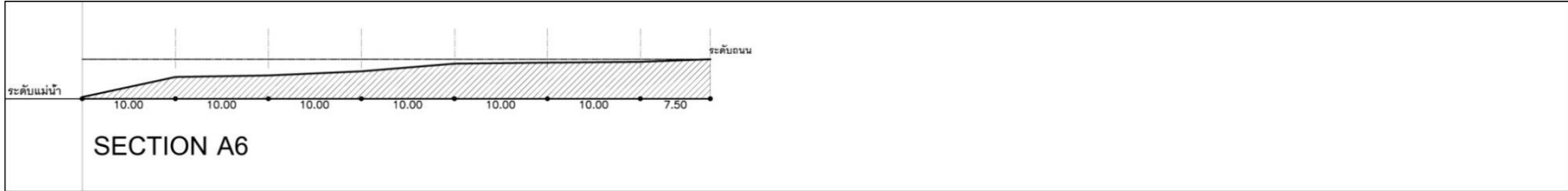
ภาคผนวก

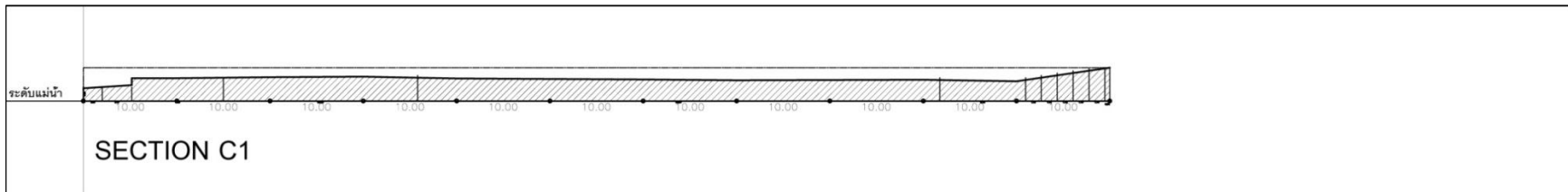
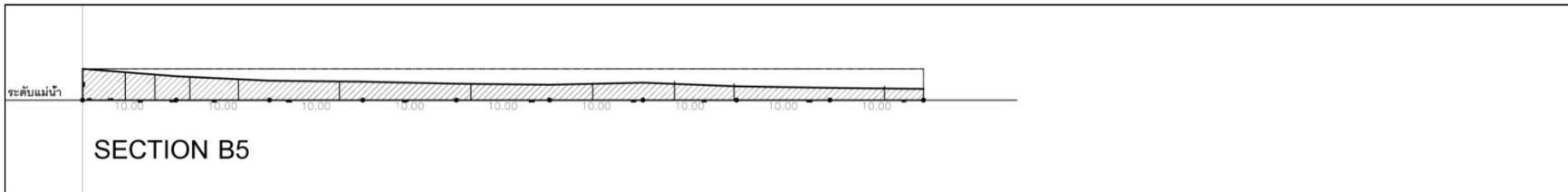
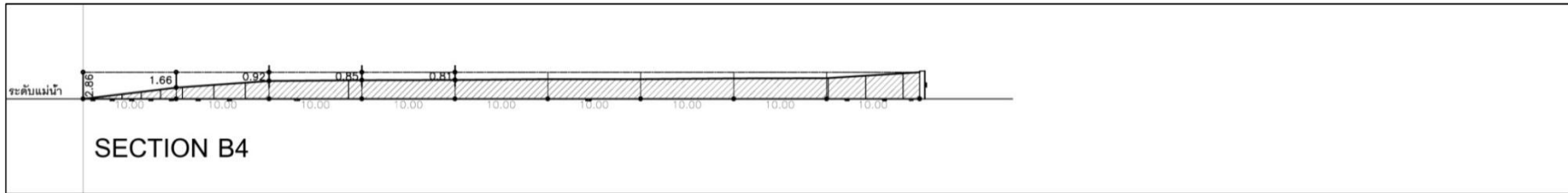
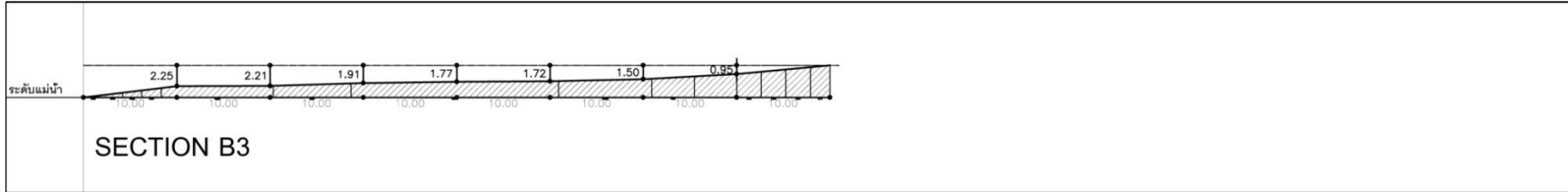
ภาคผนวก ก

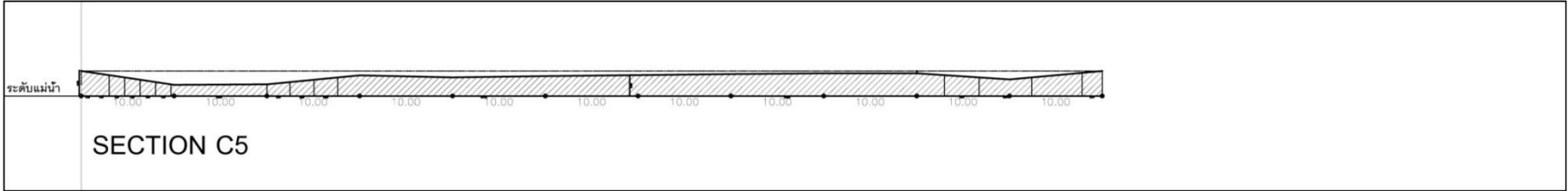
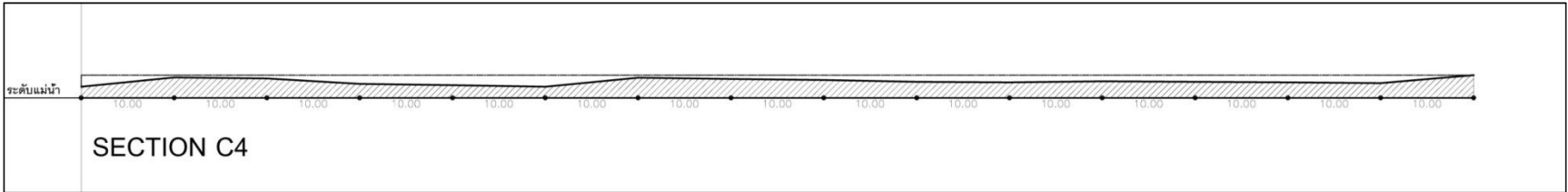
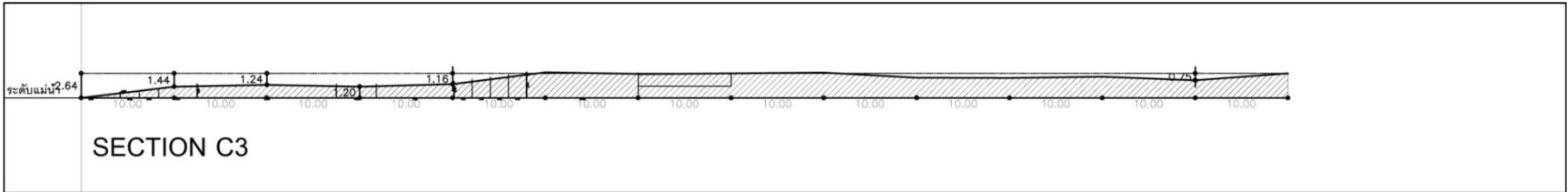
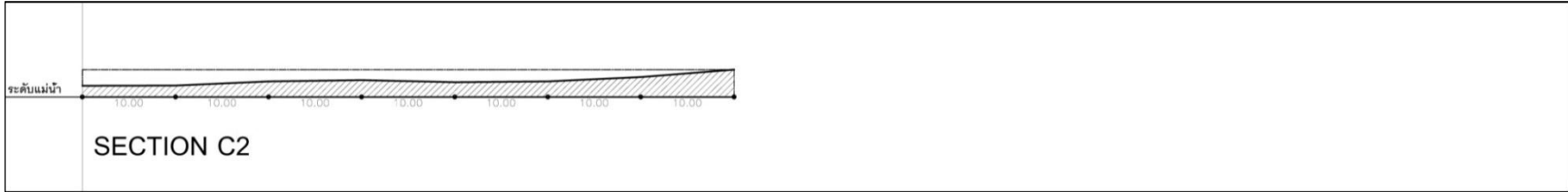


ข้อมูลการสำรวจและรังวัดรูปที่ดินหมู่บ้านหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา









ภาคผนวก ข

**การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย
กรณีศึกษา : ชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**

Morphological transformation of first floor level in waterfront dwelling.
A case study of Hua Wiang municipality, Sena district, Ayutthaya



นายภัทรพล ตั้งกลชาญ

วิทยานิพนธ์สำหรับปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม ปีการศึกษา 2554

ลำดับการนำเสนอ

ส่วนที่ 1 บทนำ

ส่วนที่ 2 พื้นที่ศึกษา องค์ประกอบทางกายภาพ และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

ส่วนที่ 4 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับจุลภาค

ส่วนที่ 5 ประมวลสรุปสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย

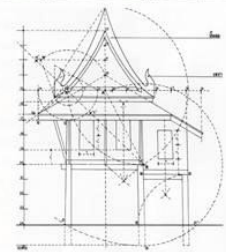
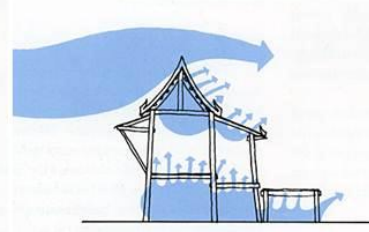
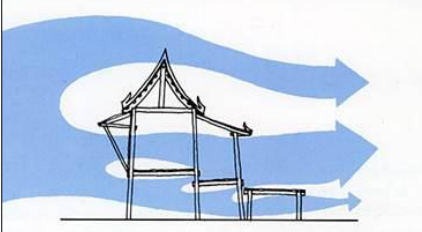
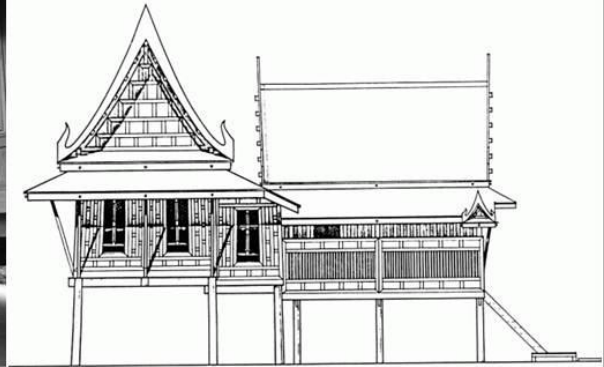
ส่วนที่ 6 ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรู้และความเข้าใจ

ระดับพื้นที่อยู่อาศัยมีความแตกต่างกันในแต่ละหลัง



ที่มา : สุธเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, หน้า : ป่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย.

การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

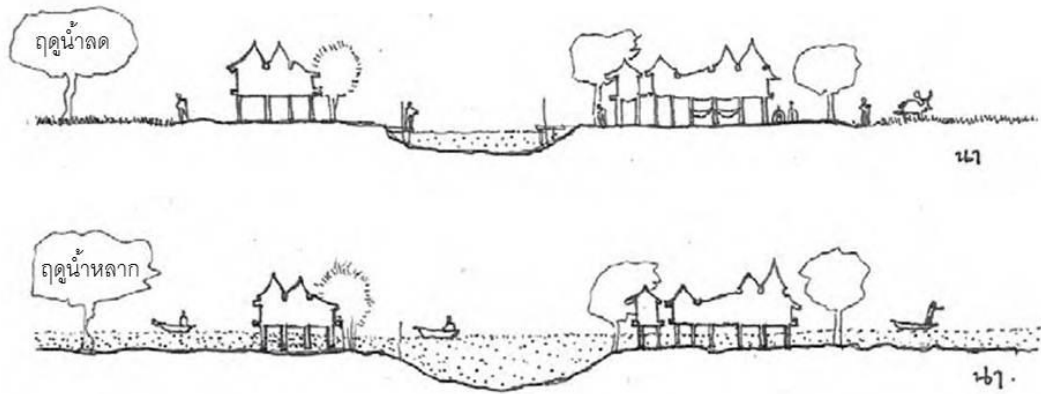
ที่มาและความสำคัญ



ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรู้และความเข้าใจ

วัฒนธรรมการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง



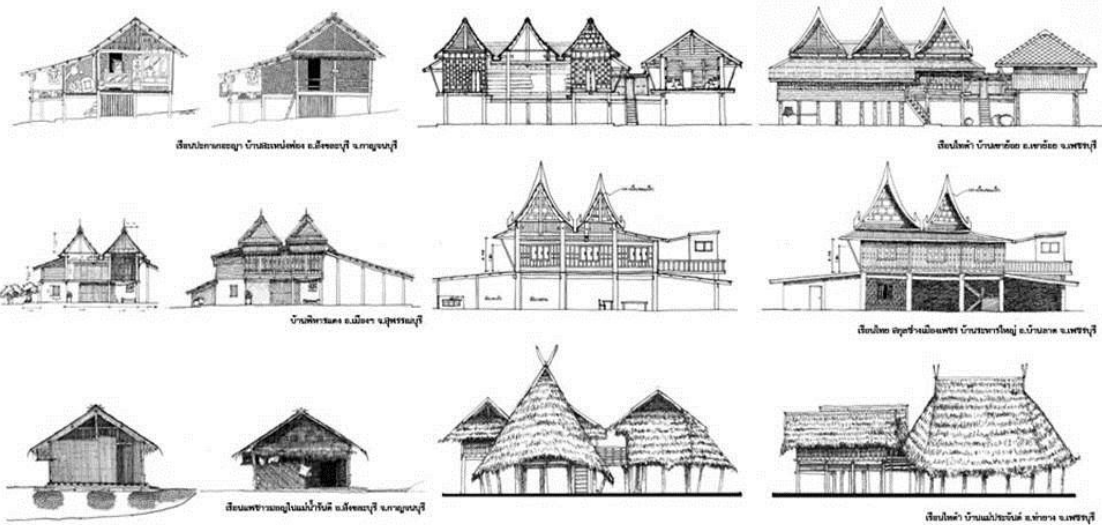
ที่มา : อมฤทธิ หนองทอง, นิเวศวิทยาวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กับภูมิทัศน์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, วิทยานิพนธ์, ม.ศิลปากร

การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรู้และความเข้าใจ

ระดับพื้นที่อยู่อาศัยมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค



ที่มา : อ.ดร.เวียงศักดิ์ เกิดศิริ, การตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร,

การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรู้และความเข้าใจ **ระดับพื้นที่อยู่อาศัยมีความแตกต่างกันในแต่ละหลัง**

ที่มา : สุธเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, น้ำ : ปอเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย.

การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง **ประโยชน์ของการยกพื้นสูง**

การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

ที่มาและความสำคัญ



ที่มาภาพถ่ายทางอากาศ : กรมแผนที่ทหาร

ที่มาภาพ : ห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี อําเภอสนา

การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

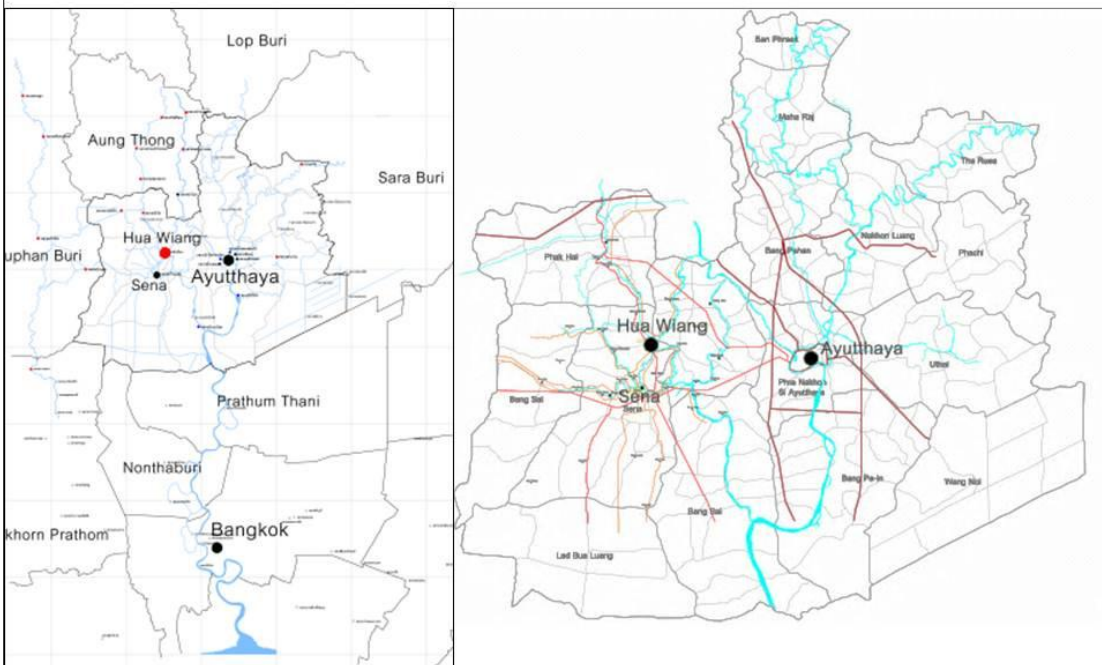


ที่มา : สมเด็จพระมยุราชราชานุภาพ, เสด็จประพาสต้น ร.ศ.123 (พ.ศ.2447) รัชกาลที่ 5

การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

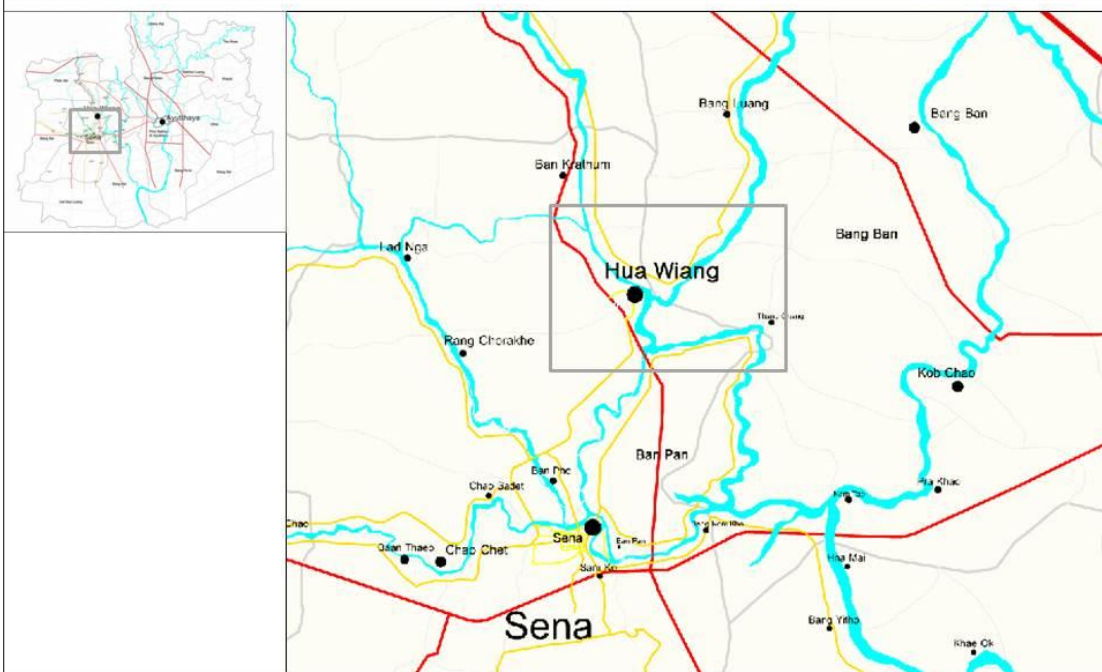
ที่มาและความสำคัญ



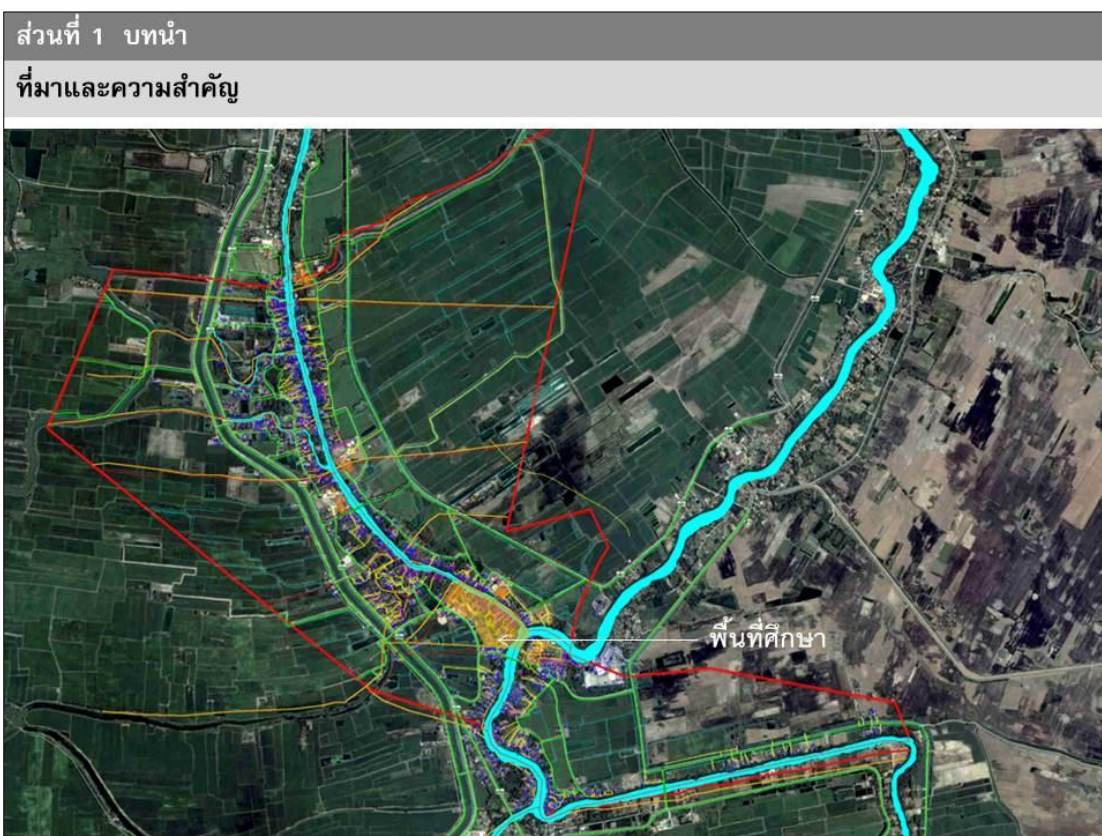
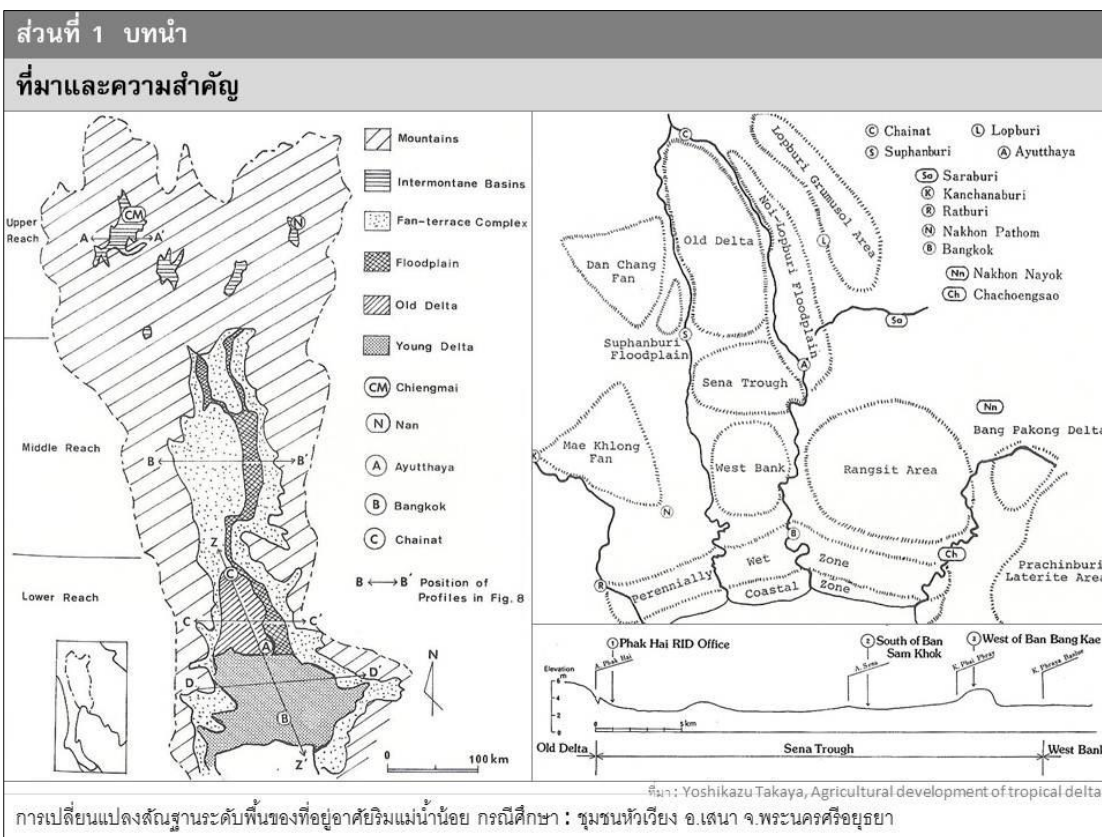
การเปลี่ยนแปลงสถานะระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

ที่มาและความสำคัญ



การเปลี่ยนแปลงสถานะระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา



ส่วนที่ 1 บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

ที่มา : ผู้วิจัย จากการสำรวจ ตุลาคม พ.ศ.2553

การเปลี่ยนแปลงสถานะระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

ที่มา : ผู้วิจัย จากการสำรวจ ตุลาคม พ.ศ.2553

การเปลี่ยนแปลงสถานะระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษารูปแบบระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
2. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
3. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง
4. สรุปการเปลี่ยนแปลงฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัย

ขอบเขตเชิงเวลา

ศึกษาเฉพาะรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นของที่อยู่อาศัย
ในช่วง ปี พ.ศ. 2485 - 2554

ขอบเขตเชิงพื้นที่

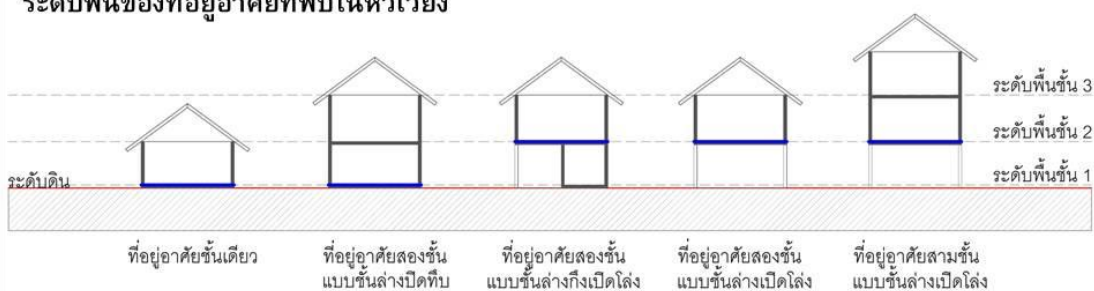
ศึกษาเฉพาะที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่หมู่ 9, 10 และ 11
เทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พื้นที่ประมาณ 103,265 ตารางเมตร หรือ 64.5 ไร่

การเปลี่ยนแปลงฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

นิยามศัพท์

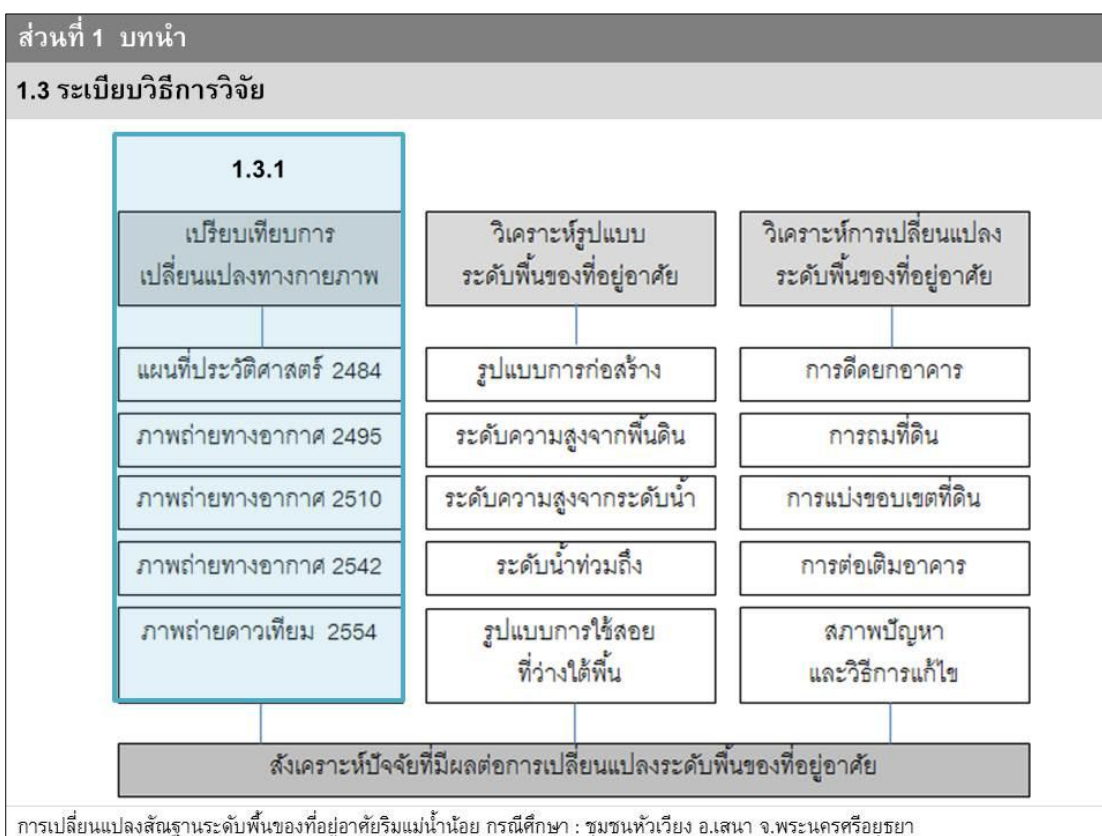
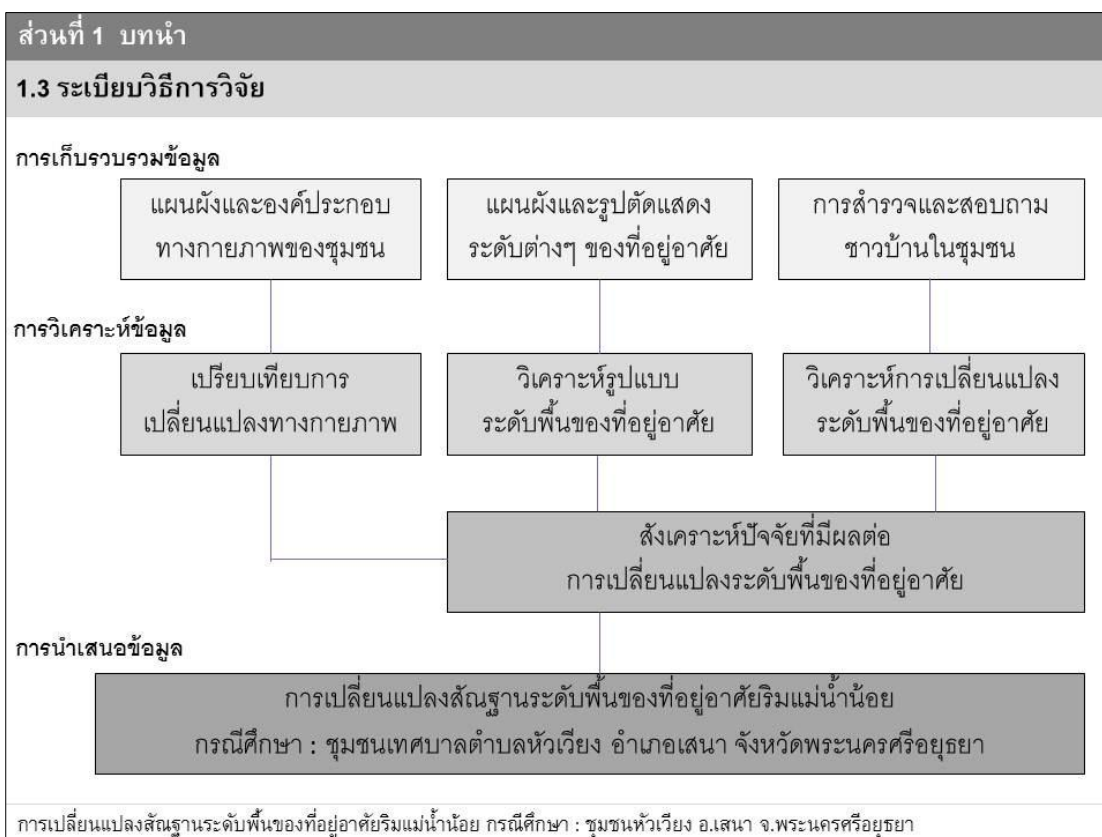
ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่พบในหัวเวียง



- ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่เลือกศึกษา
- ระดับพื้นบ้าน
- ระดับดิน

ระดับพื้นของที่อยู่อาศัย หมายถึง ระดับพื้นชั้นที่ใช้อยู่อาศัยหลักของบ้าน (Main living level) ใช้ทำกิจกรรมการกิน อยู่ พักผ่อน และหลับนอน เป็นประจำ ในที่นี้หมายถึงระดับพื้นบ้านชั้นที่อยู่เหนือชั้นใต้ถุนขึ้นไปกรณีที่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งหรือกึ่งเปิดโล่ง และกรณีที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ส่วนกรณีที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบถือว่าระดับพื้นชั้นล่างสุดเป็นระดับพื้นของที่อยู่อาศัย

การเปลี่ยนแปลงฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

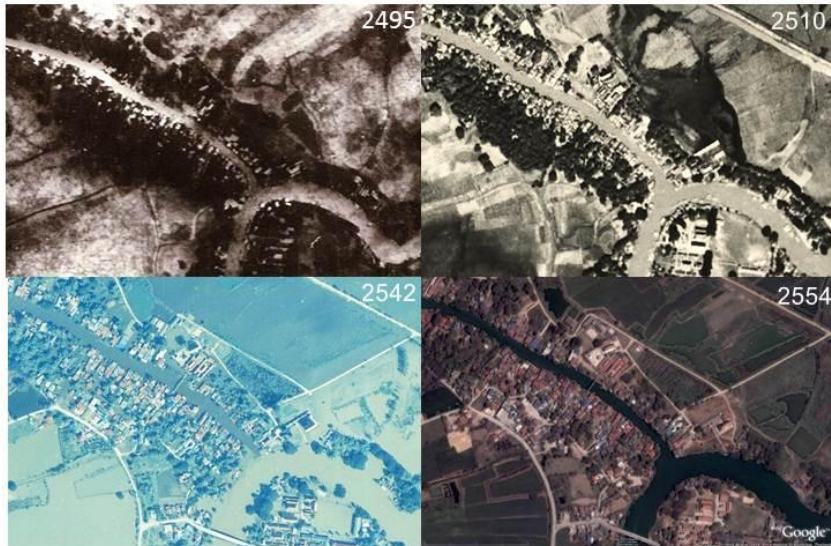


ส่วนที่ 1 บทนำ

1.3 ระเบียบวิธีการวิจัย

1.3.1 การสำรวจแผนผังชุมชนหัวเวียง มาตรฐาน 1:5000

เพื่อศึกษาองค์ประกอบกายภาพของหมู่บ้านในระดับมหภาค (Macro Scale) ได้แก่ ทางสัญจรทางน้ำ ทางสัญจรทางบก และอาคารสิ่งปลูกสร้าง



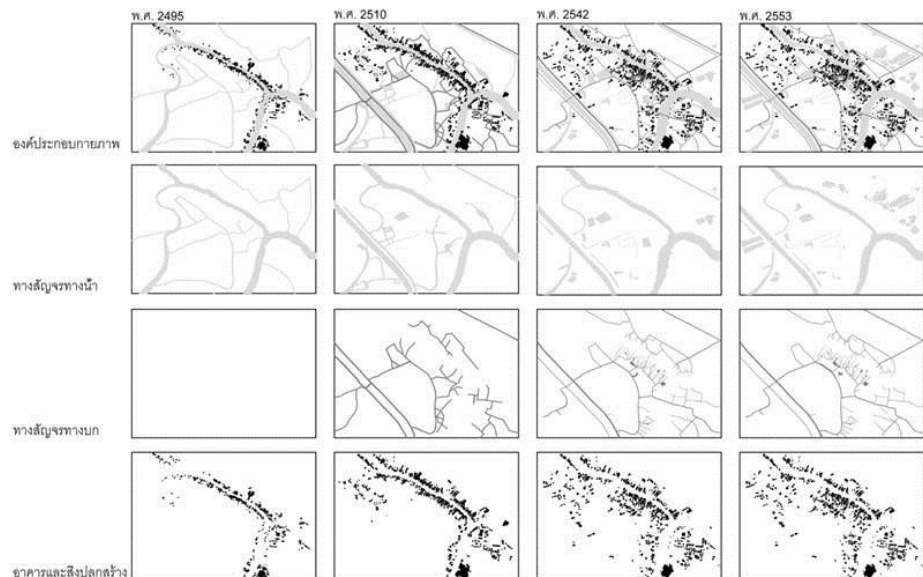
การเปลี่ยนแปลงสัณฐานระดับพื้นของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำน้อย กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

1.3 ระเบียบวิธีการวิจัย

1.3.1 การสำรวจแผนผังชุมชนหัวเวียง มาตรฐาน 1:5000

เพื่อศึกษาองค์ประกอบกายภาพของหมู่บ้านในระดับมหภาค (Macro Scale) ได้แก่ ทางสัญจรทางน้ำ ทางสัญจรทางบก และอาคารสิ่งปลูกสร้าง



ส่วนที่ 1 บทนำ

1.3 ระเบียบวิธีการวิจัย



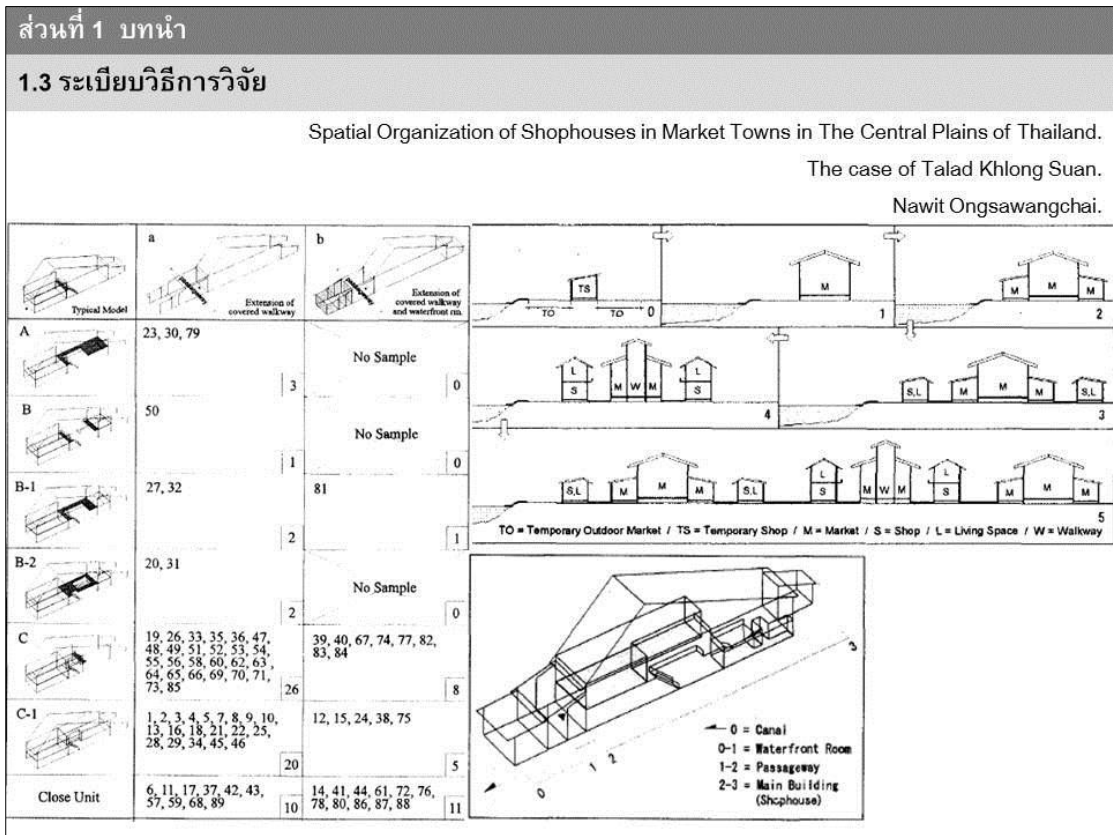
การเปลี่ยนแปลงฐานระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำโขง กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

1.3 ระเบียบวิธีการวิจัย

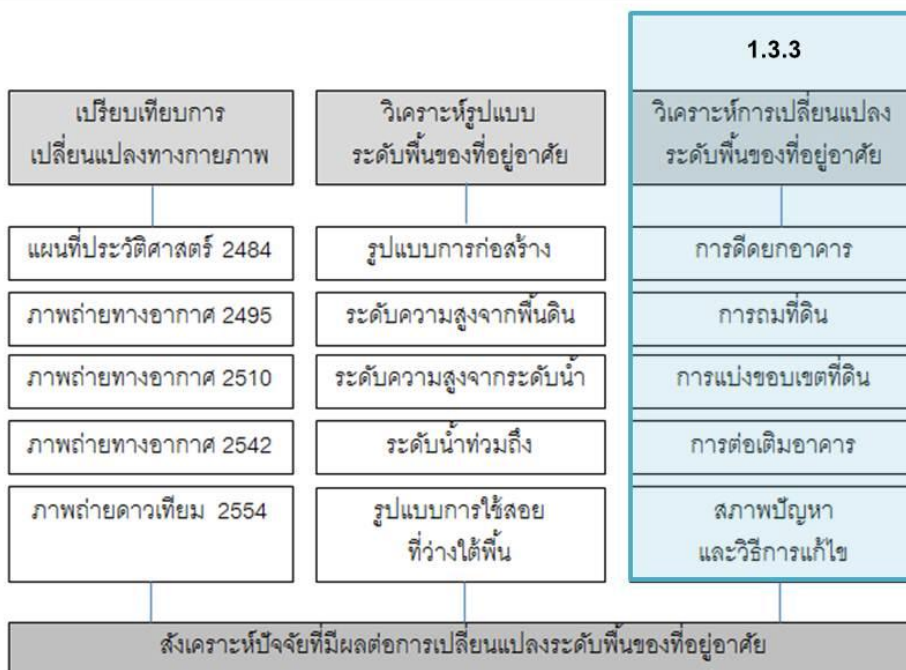
1.3.2 การสำรวจแผนผังและรังวัดรูปตัดชุมชนหัวเวียง มาตรฐาน 1:1000
 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับกึ่งมหภาค (Semi-Macro Scale) โดยการเปรียบเทียบแผนที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัย ระดับพื้นดิน และระดับน้ำหลากท่วม





ส่วนที่ 1 บทนำ

1.3 ระเบียบวิธีการวิจัย



การเปลี่ยนแปลงสถานะระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำโขง กรณีศึกษา : ชุมชนหัวเวียง อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

ส่วนที่ 1 บทนำ

1.3 ระเบียบวิธีการวิจัย

1.3.3 การสำรวจและสอบถามชาวบ้าน

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในระดับจุลภาค (Micro Scale) โดยการศึกษาข้อมูลการติดยกอาคาร การถมที่ดิน การต่อเติมอาคาร สภาพปัญหา การแก้ไข ปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

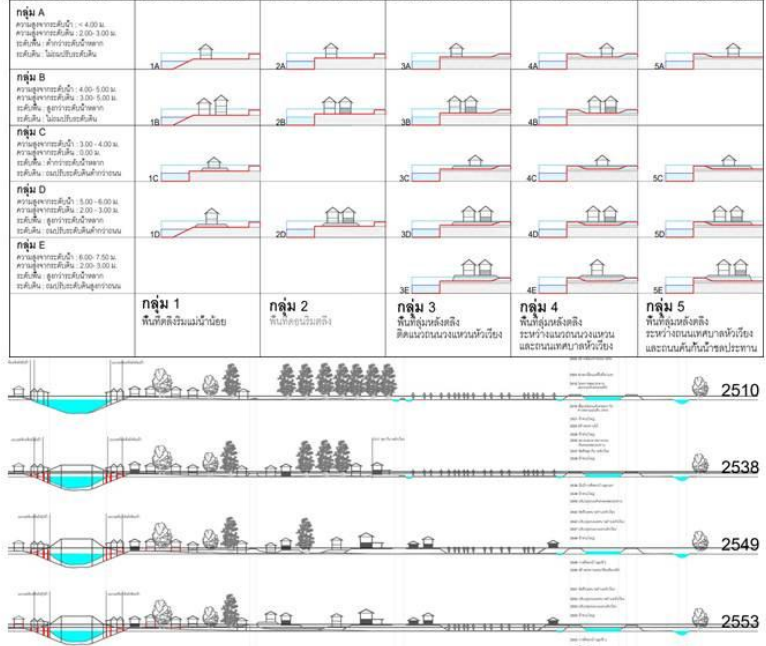


ส่วนที่ 1 บทนำ

1.3 ระเบียบวิธีการวิจัย

1.3.4 ประมวลผลด้วยแบบจำลอง (Model)

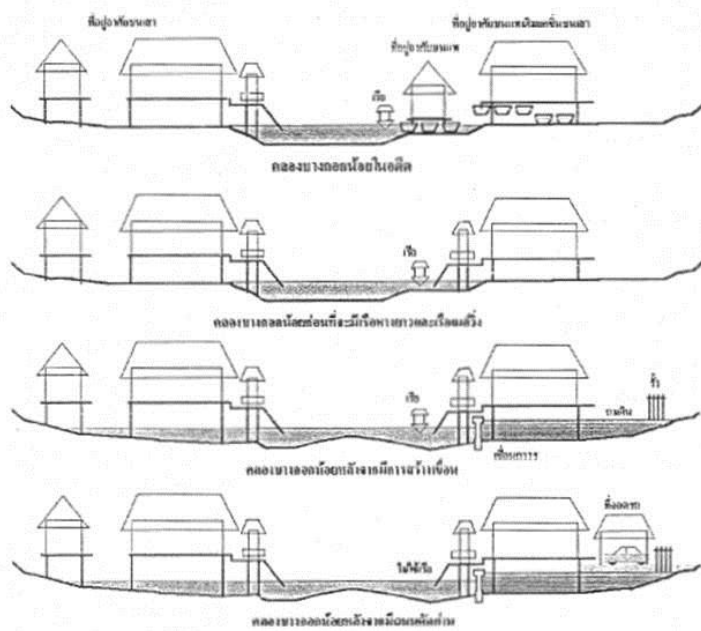
เพื่อสังเคราะห์ปัจจัยและอธิบายลักษณะการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่อยู่อาศัย



ส่วนที่ 1 บทนำ

1.3 ระเบียบวิธีการวิจัย

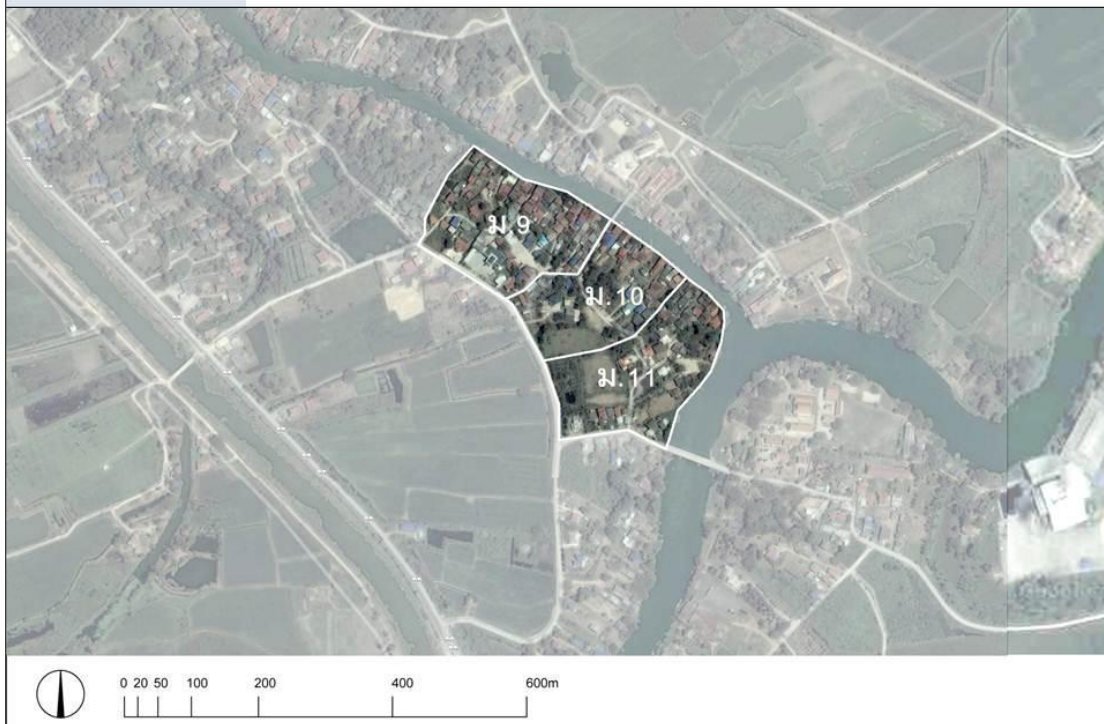
การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของชุมชนริมน้ำ บริเวณเครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อย ผศ.ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร



ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

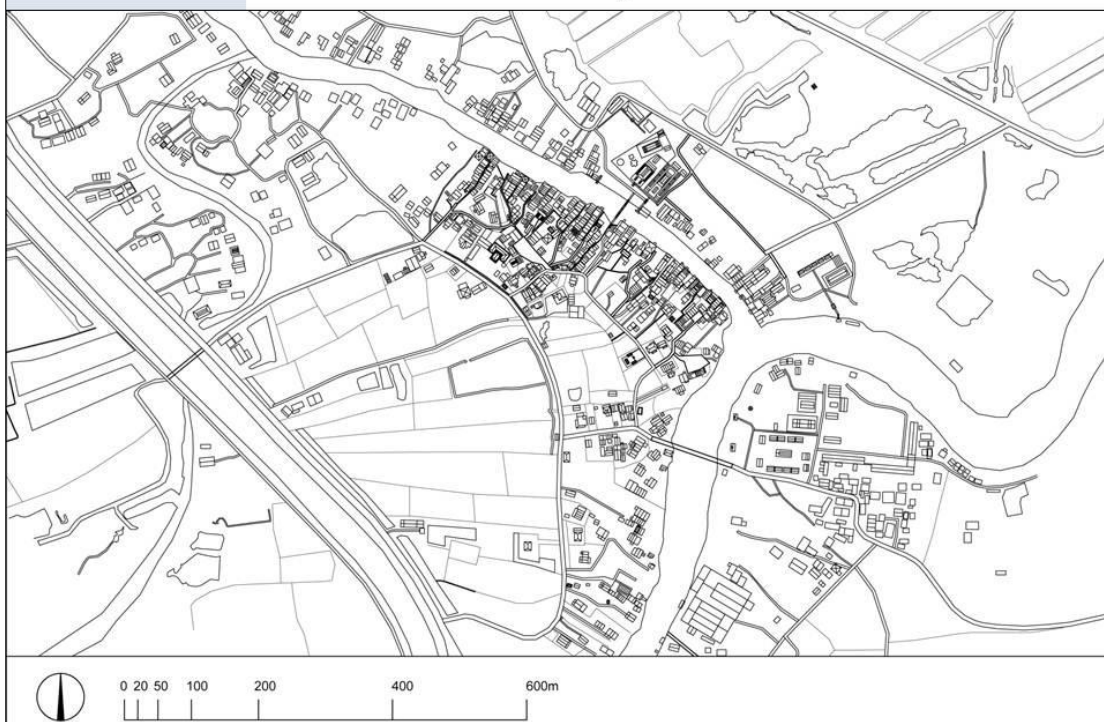
2.1.3 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

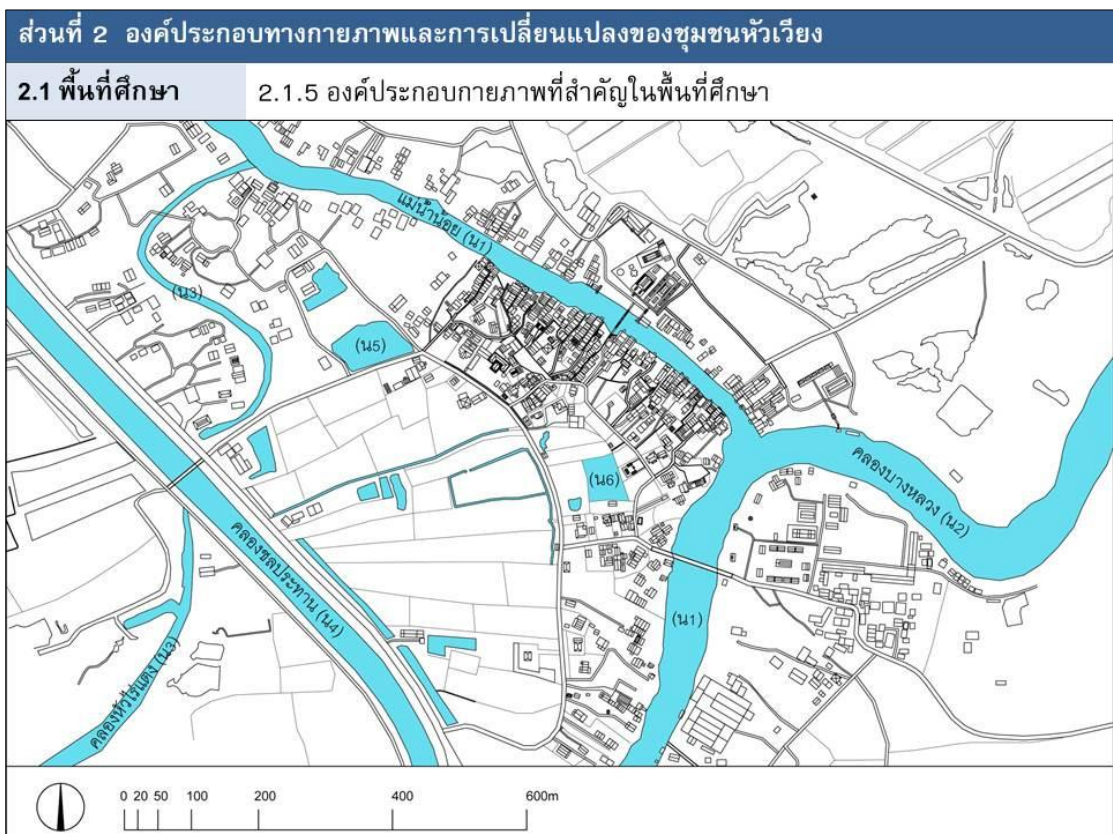
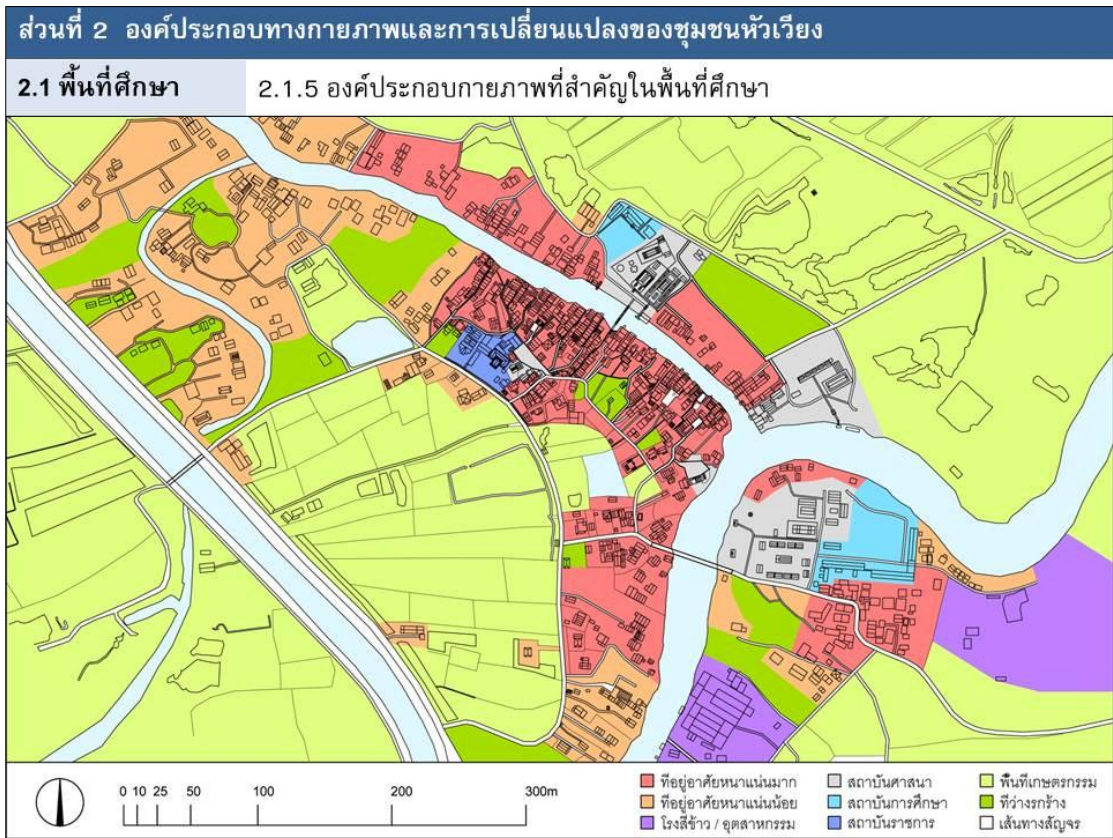


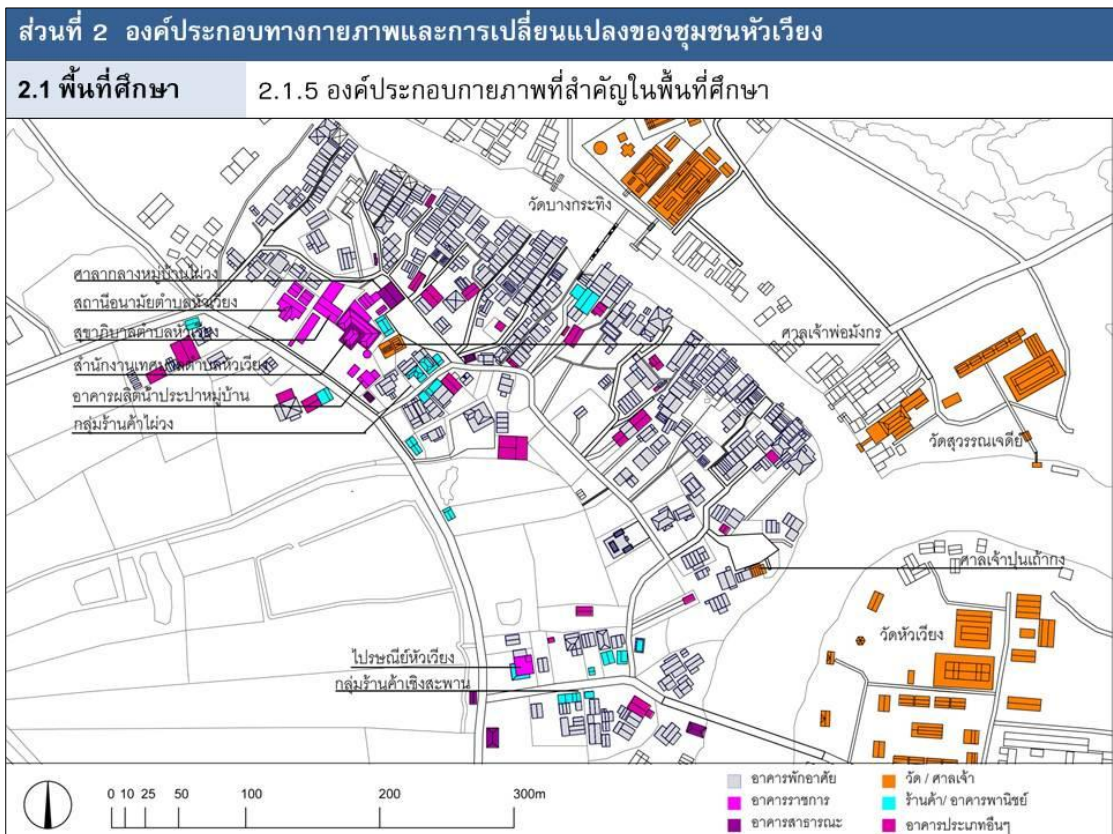
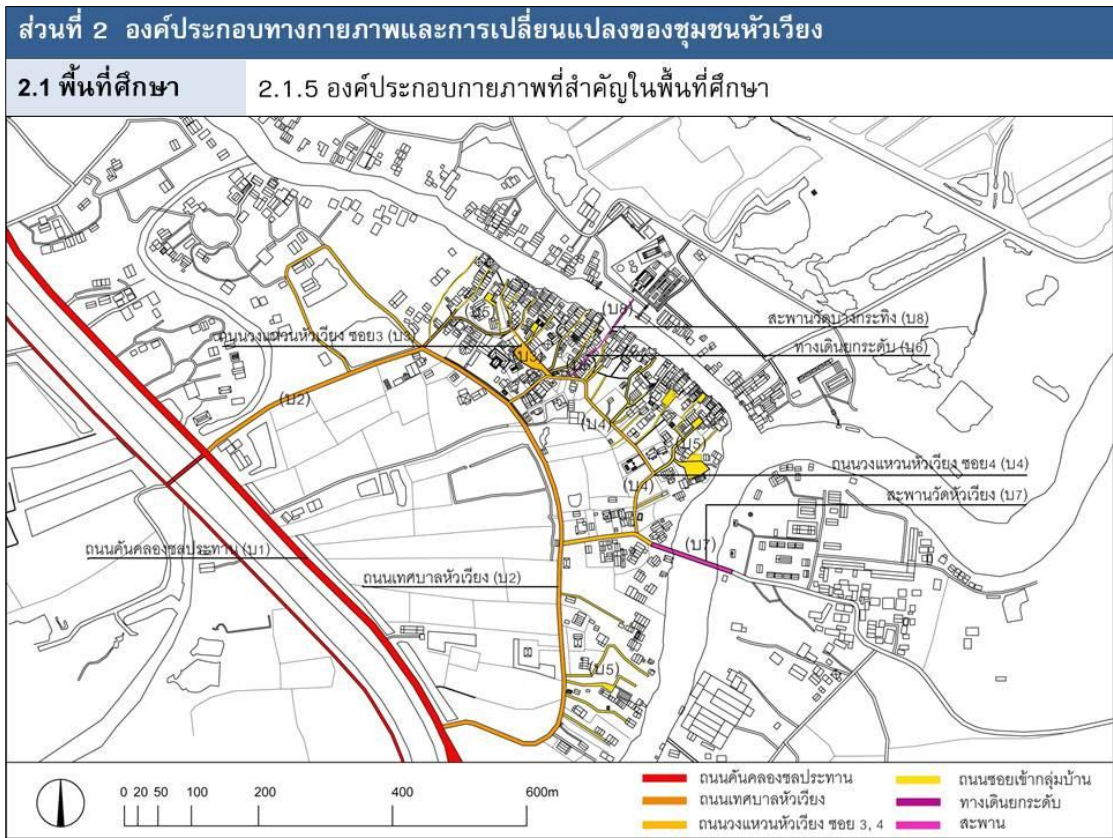
ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

2.1.5 องค์ประกอบกายภาพที่สำคัญในพื้นที่ศึกษา



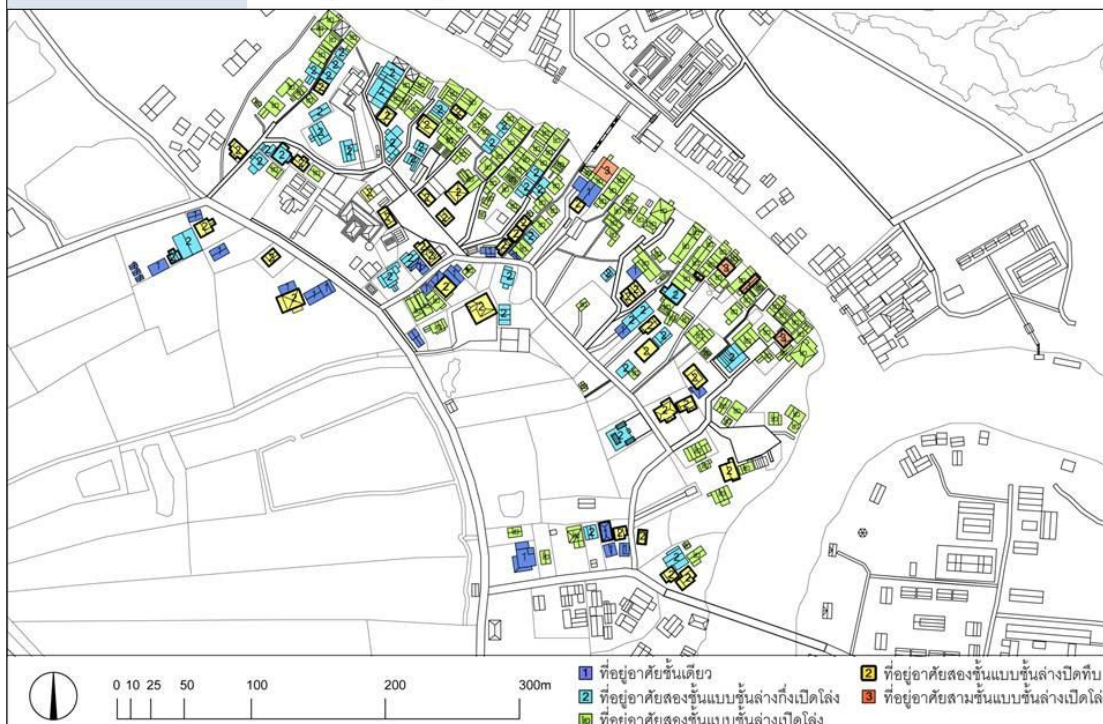




ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

2.1.6 รูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

2.1.6 รูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



1. ที่อยู่อาศัยชั้นเดียว ตัวอาคารก่อสร้างติดพื้นดิน ไม่มีชั้นใต้ดิน มักตั้งอยู่บนที่ดินถม พบมากบริเวณริมถนนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ก่อสร้างขึ้นในช่วงหลังมีอายุอาคารไม่เกิน 30 ปี

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

2.1.6 รูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



2) ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ
ตัวอาคารมีสองชั้นโดยชั้นล่างปิดทึบไม่มีได้ทุน
มักตั้งอยู่บนที่ดินถมพบมากบริเวณริมถนนในหมู่บ้าน
ส่วนใหญ่ก่อสร้างขึ้นในช่วงหลัง มีอายุอาคารไม่เกิน
30 ปี

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

2.1.6 รูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



3) ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง
ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัยหลัก ส่วนชั้นล่างเป็นได้ทุนเปิดโล่ง
บางส่วนกั้นฝาผนังเป็นห้องเก็บของชั่วคราว หรือทำพื้น
คอนกรีตสำหรับใช้งานได้บางเวลา

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

2.1.6 รูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



4) ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง
ตัวอาคารมีสองชั้นโดยชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย ส่วนชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ซึ่งจะได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงตลอดเวลา ทำให้พื้นดินใต้ถุนเป็นดินเลนแฉะหรือมีน้ำขัง จึงมักไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

2.1.6 รูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง

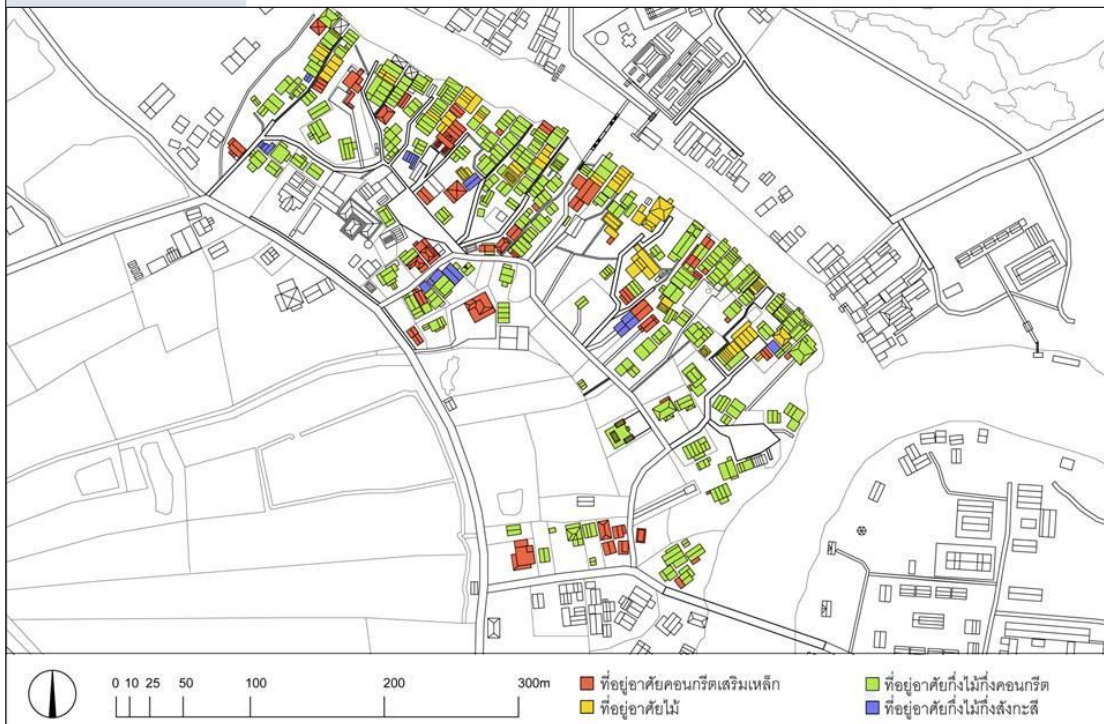


5) ที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง
ชั้นสองและชั้นสามเป็นที่อยู่อาศัยหลัก ส่วนชั้นล่างเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตลิ่งริมน้ำ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงตลอดเวลา ทำให้พื้นดินใต้ถุนเป็นดินเลนแฉะหรือมีน้ำขัง จึงมักไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

2.1.6 วัสดุและโครงสร้างที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.1 พื้นที่ศึกษา

2.1.6 รูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในระดับมหภาค

แผนที่ พ.ศ.2495



0 20 50 100 200 400 600m

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในระดับมหภาค

แผนที่ พ.ศ.2495



0 20 50 100 200 400 600m

— ทางสัญจรทางน้ำ
— ทางสัญจรทางบก
■ อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในระดับมหภาค

แผนที่ พ.ศ.2510

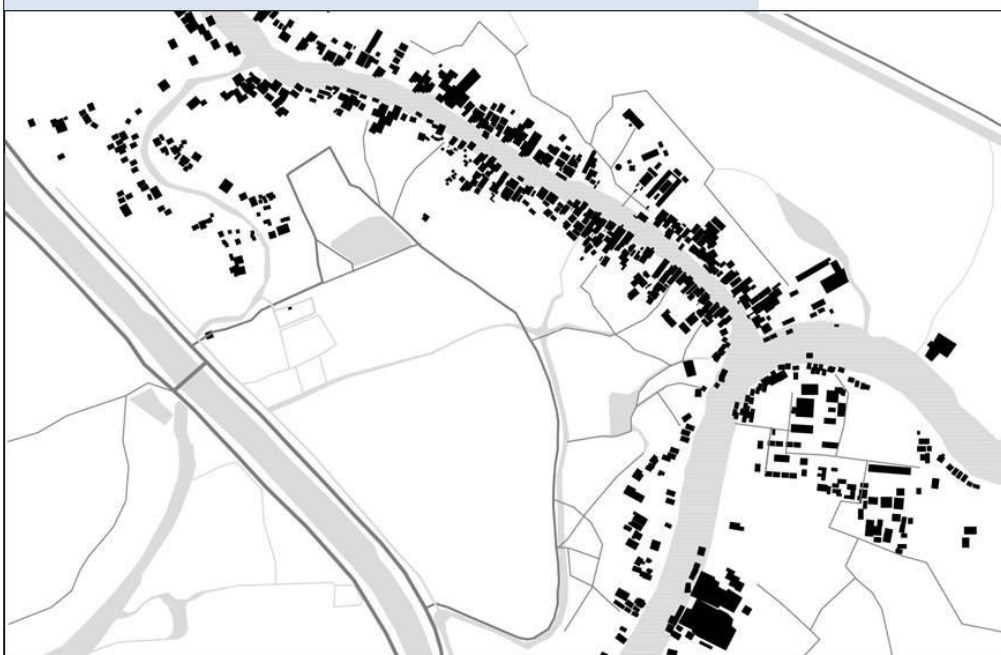


0 20 50 100 200 400 600m

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในระดับมหภาค

แผนที่ พ.ศ.2510



0 20 50 100 200 400 600m

ทางสัญจรทางน้ำ
ทางสัญจรทางบก
อาคารและสิ่งปลูกสร้าง

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

2.2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในระดับมหภาค

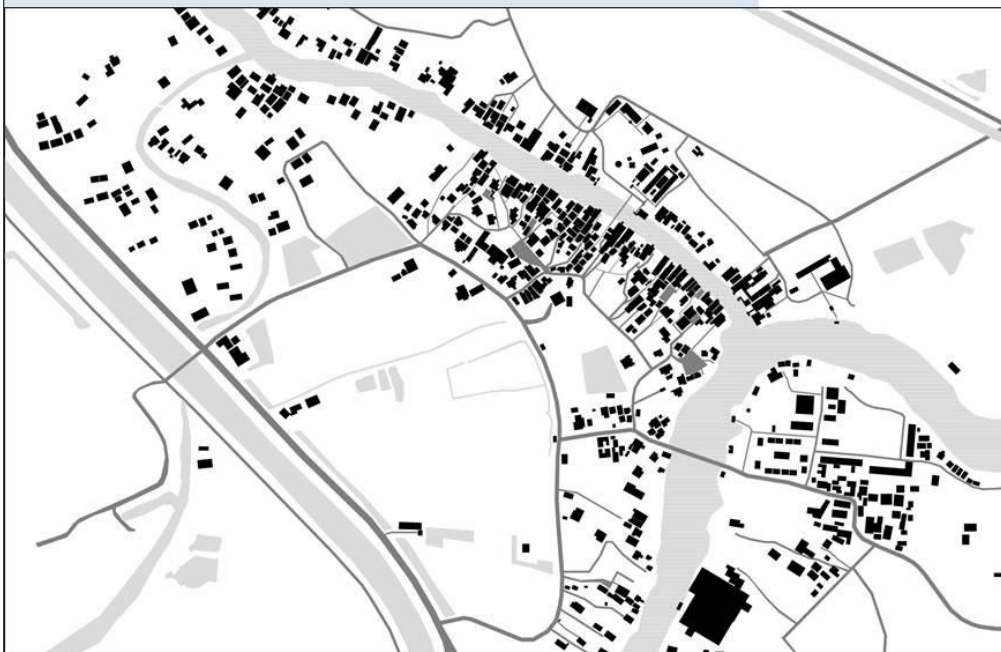
แผนที่ พ.ศ.2542



ส่วนที่ 2 องค์ประกอบทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวเวียง

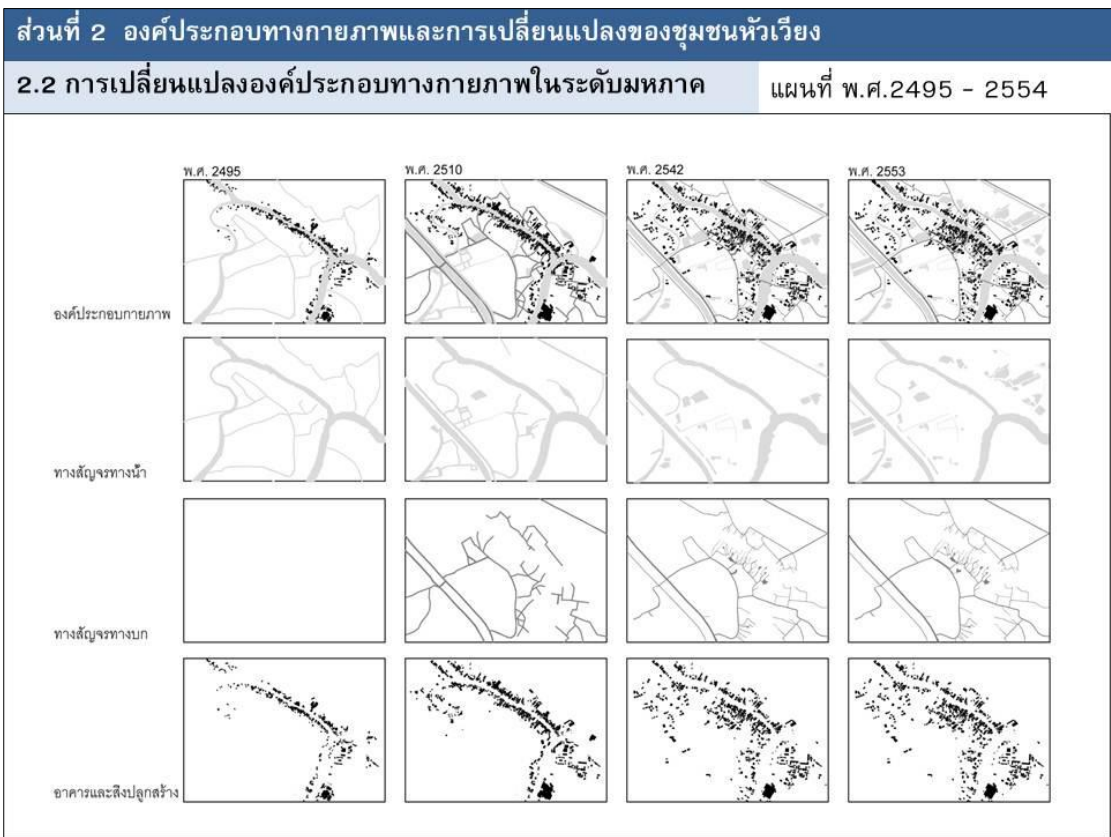
2.2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพในระดับมหภาค

แผนที่ พ.ศ.2542



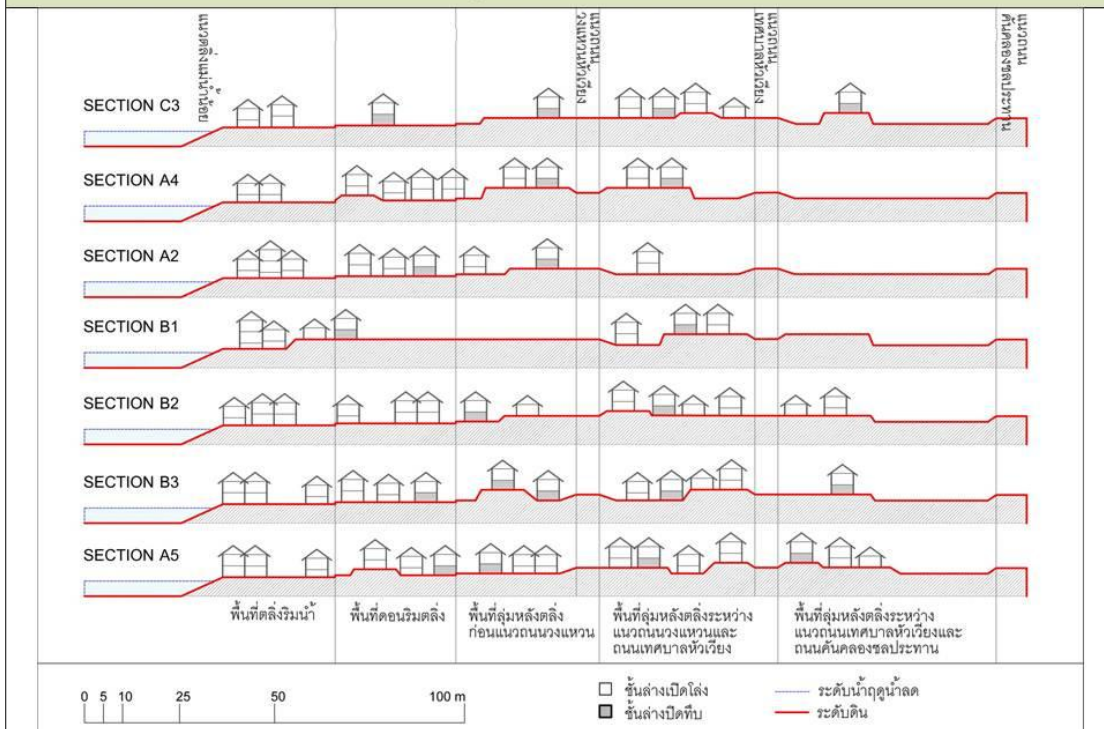
- ทางสัญจรทางน้ำ
- ทางสัญจรทางบก
- อาคารและสิ่งปลูกสร้าง





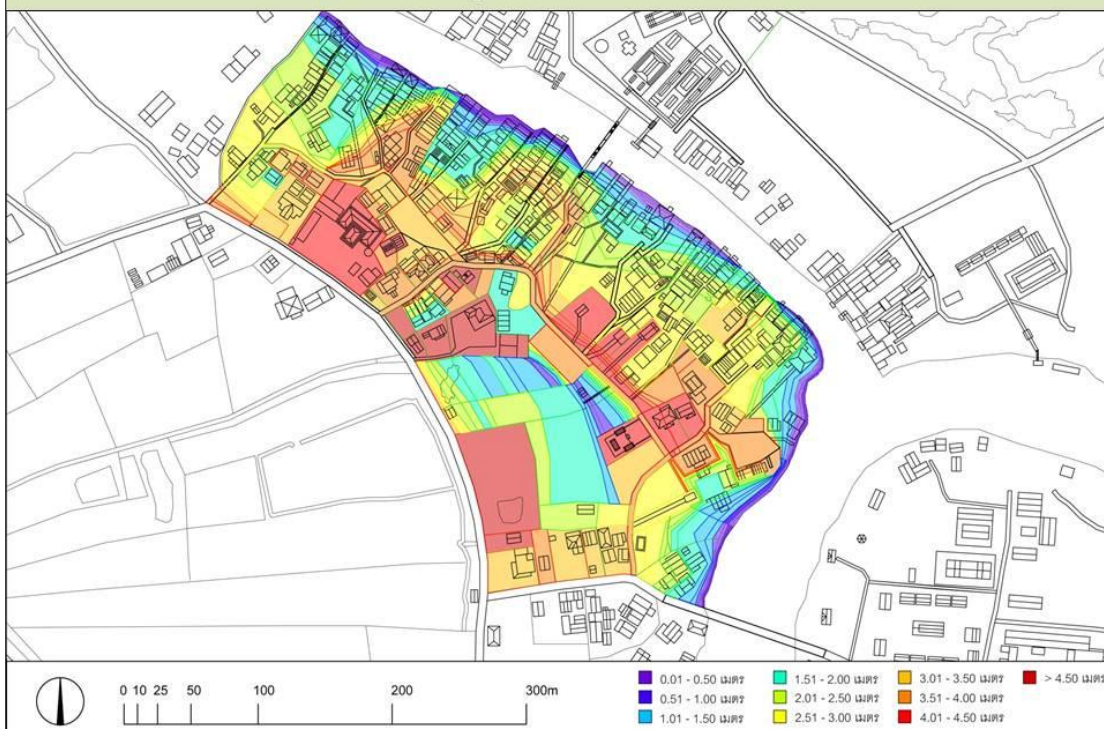
ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้ง



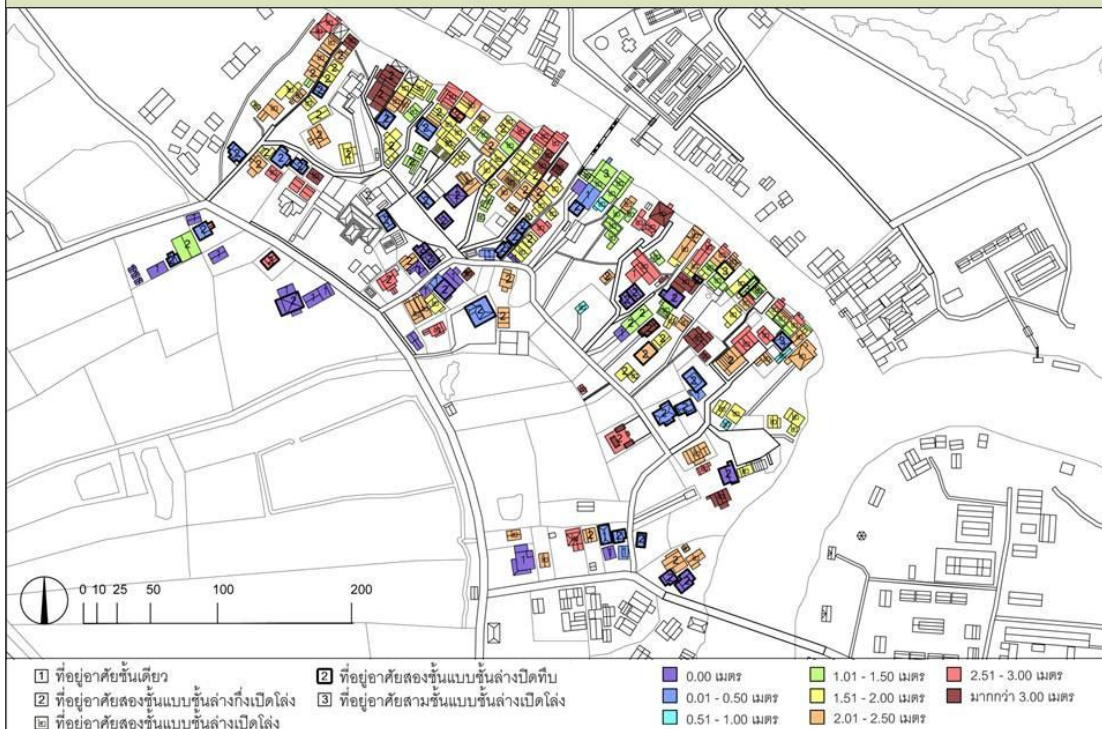
ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับตำแหน่งที่ตั้ง



ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับพื้นดิน



ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับพื้นดิน



1) ที่อยู่อาศัยไม่ยกพื้น หรือที่อยู่อาศัยติดดิน ระดับพื้นของที่อยู่อาศัยวัดความสูงจากระดับดินได้ เป็น 0.00 เมตร เป็นที่อยู่อาศัยชั้นเดียว และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นที่ดอนหรือพื้นที่ถมดินซึ่งส่วนใหญ่อยู่ใกล้ขีตหรือดิริมถนน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ เข้าถึงจากทางสัญจรทางบกเป็นหลัก

ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับพื้นดิน



2) **ที่อยู่อาศัยยกพื้นไม่สูง** วัดความสูงจากระดับดินได้ประมาณ 0.01 - 1.50 เมตร พบโดยทั่วไปในหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่งและที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง มักตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ดอนหลังตลิ่งและพื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งที่มีการถมดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ ส่วนใหญ่ไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน

ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับพื้นดิน



3) **ที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง**
ระดับพื้นจากระดับดิน 1.51 - 3.00 เมตร พบหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง ที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างกึ่งเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสามชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง สํารวจพบทั้งที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ถมดินและที่ไม่ถมดิน ส่วนใหญ่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน

ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

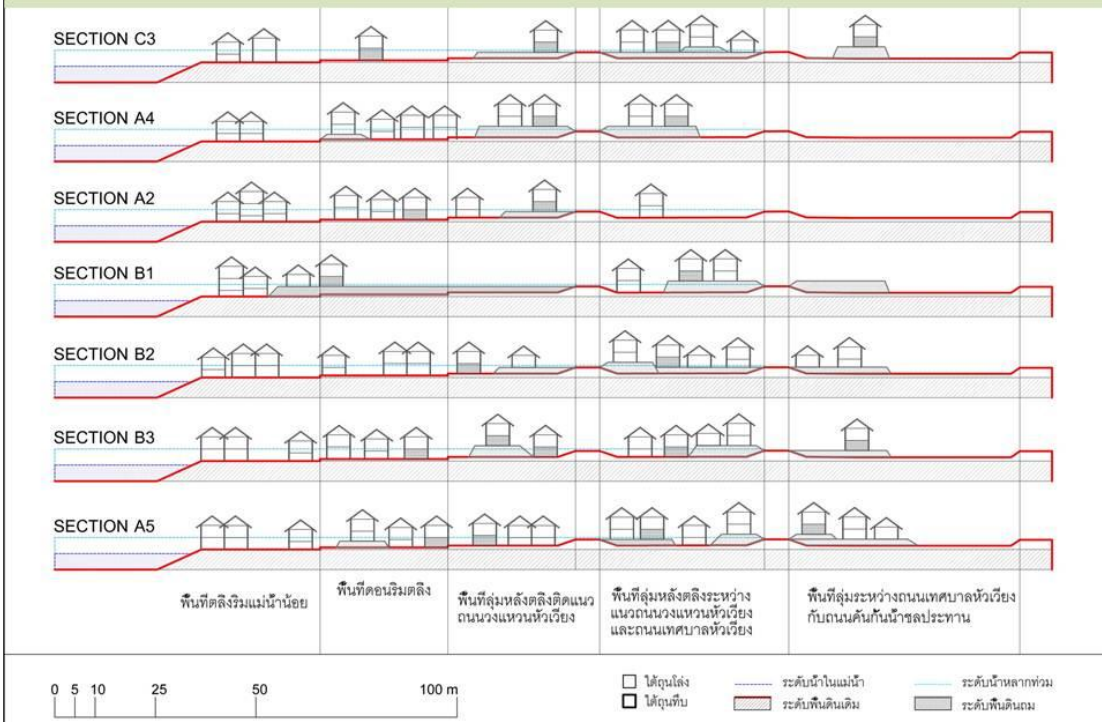
3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับพื้นดิน

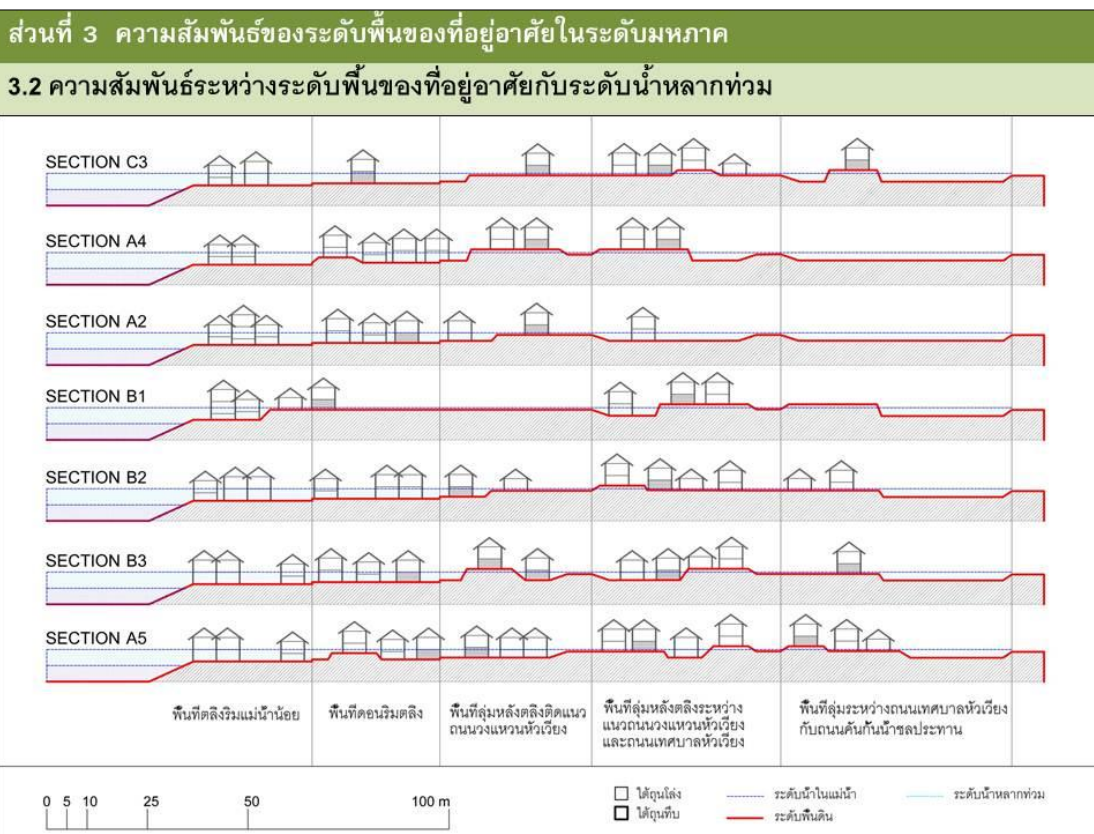
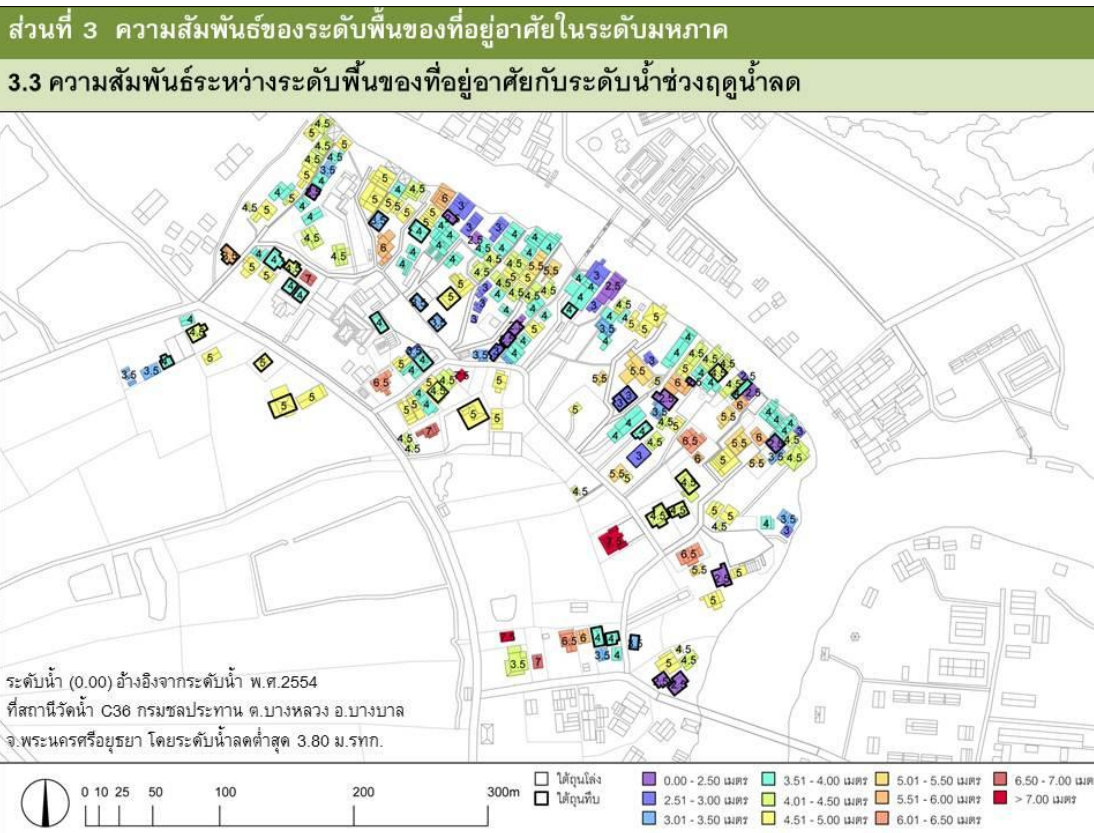


4) ที่อยู่อาศัยระดับพื้นสูงมากจากระดับดิน ระดับพื้นสูงจากระดับดินได้ตั้งแต่ 3.00 เมตรขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างเปิดโล่ง และที่อยู่อาศัยสองชั้นแบบชั้นล่างปิดทึบ สํารวจพบทั้งที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ถมดินและที่ไม่ถมดิน มีทั้งที่อยู่อาศัยเก่าดั้งเดิมและที่อยู่อาศัยสร้างใหม่ บางหลังมีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุนแต่บางหลังก็ไม่มีการใช้งานพื้นที่ใต้ถุน

ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

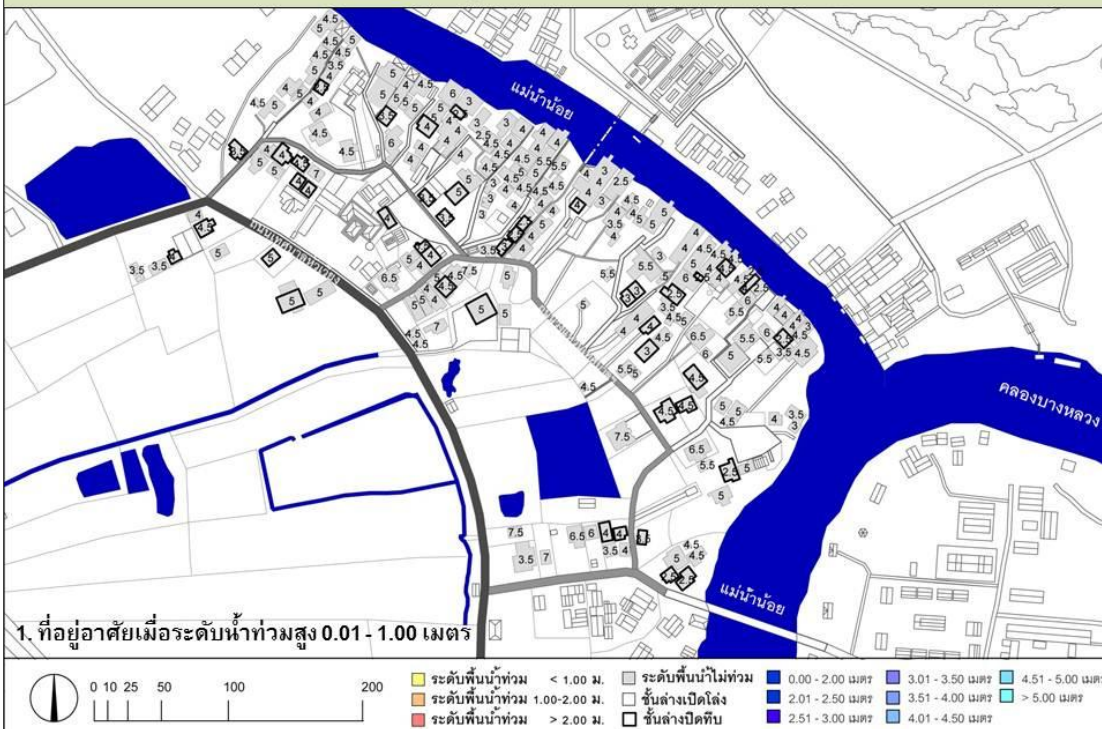
3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับพื้นดิน





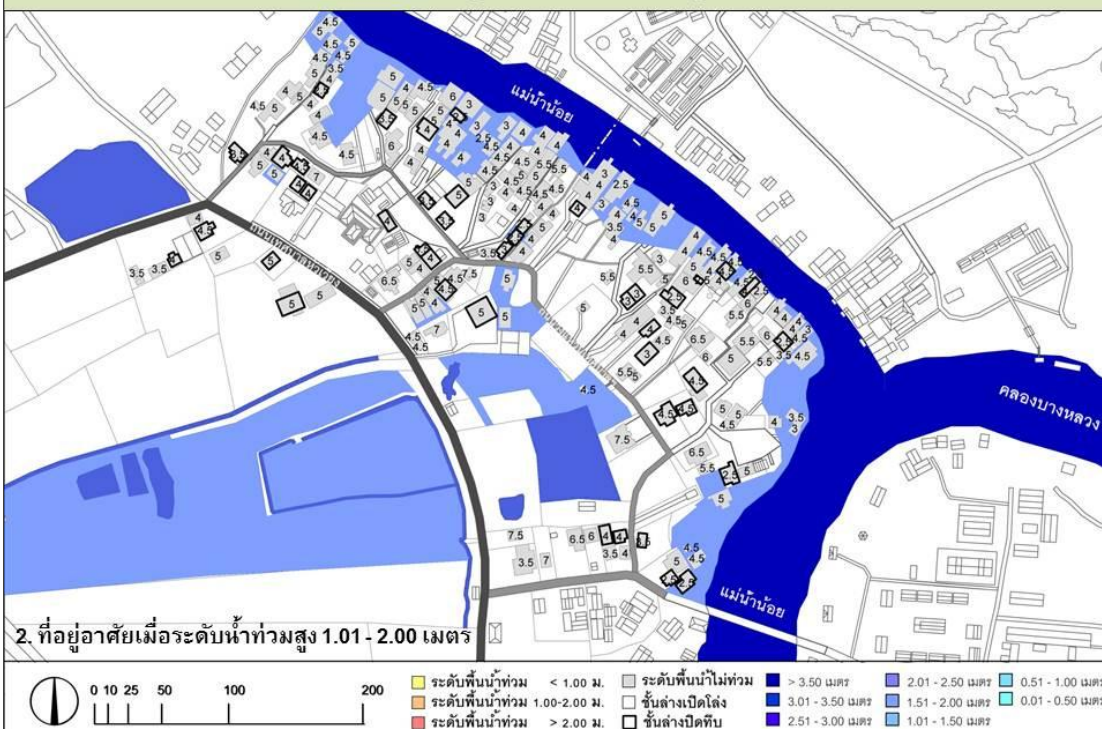
ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

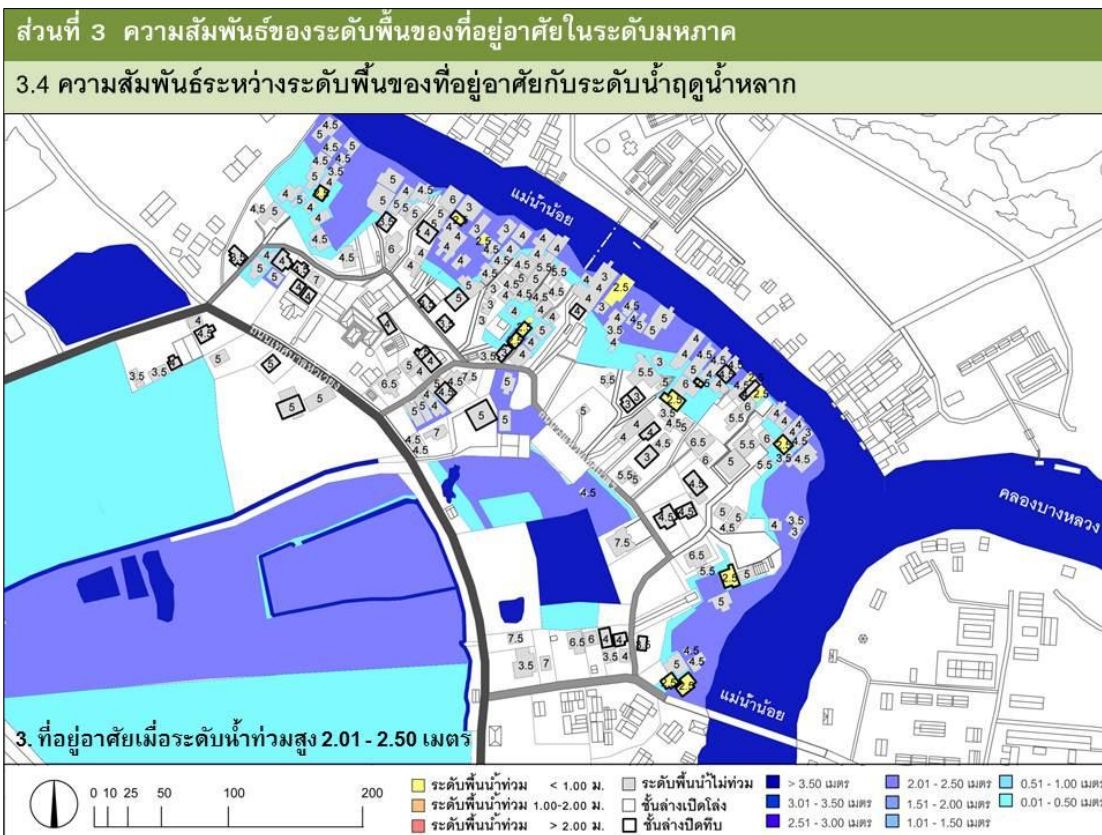
3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำหลากท่วม



ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

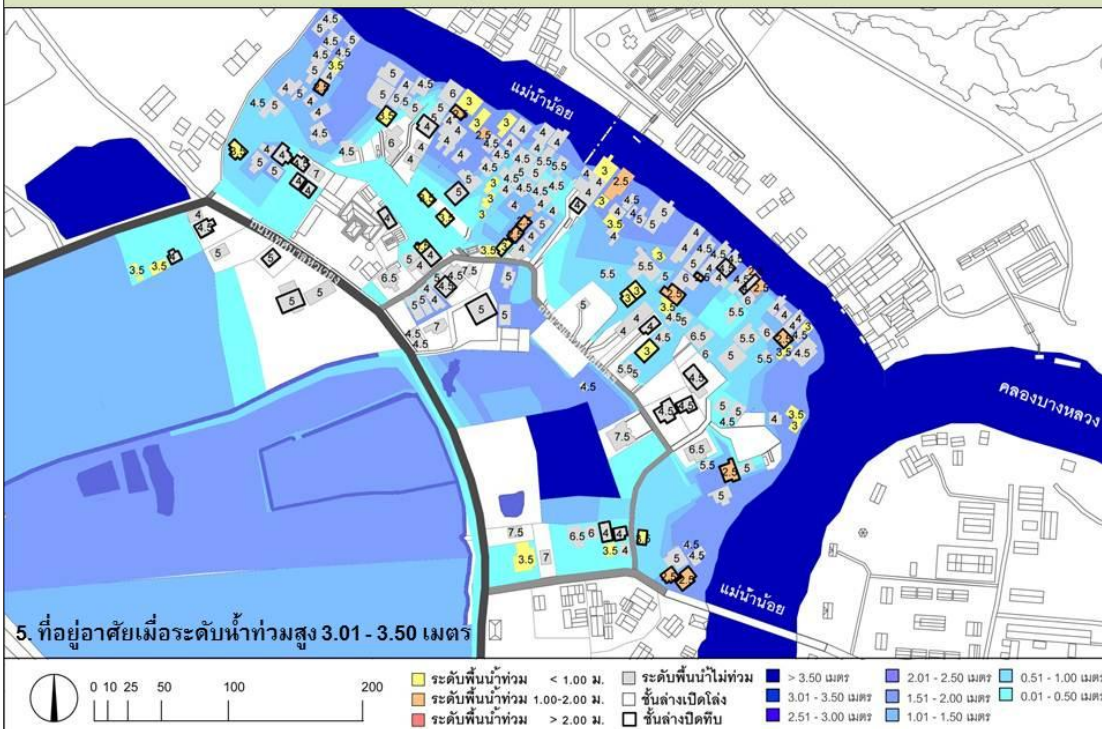
3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลาก





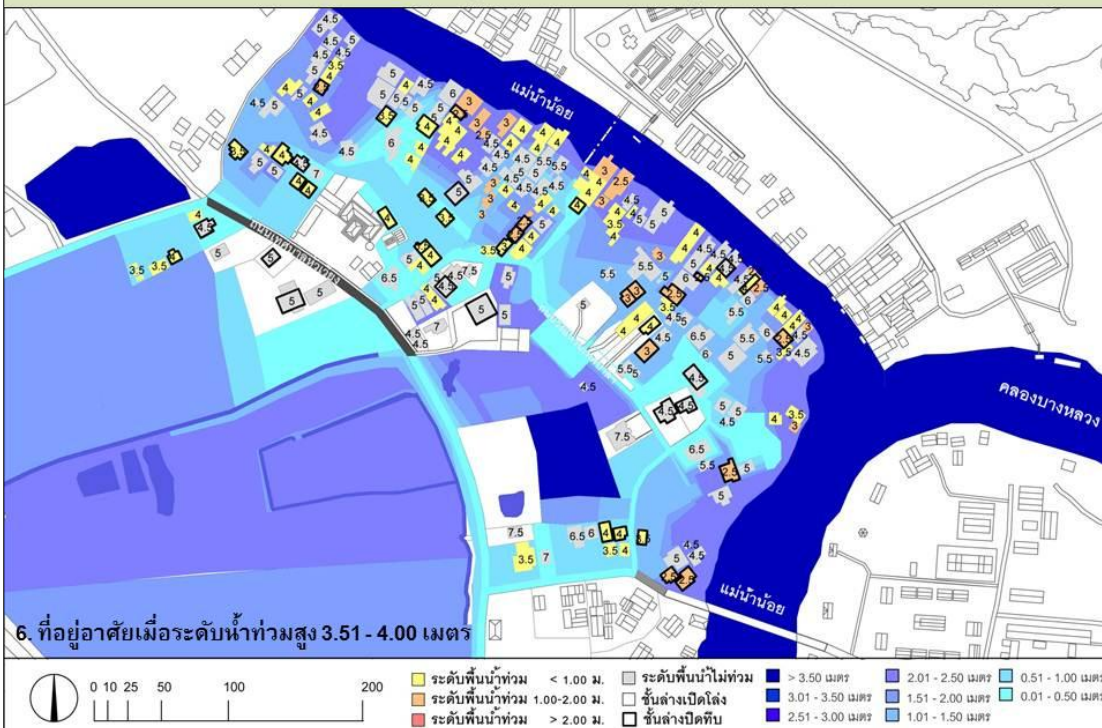
ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลาก



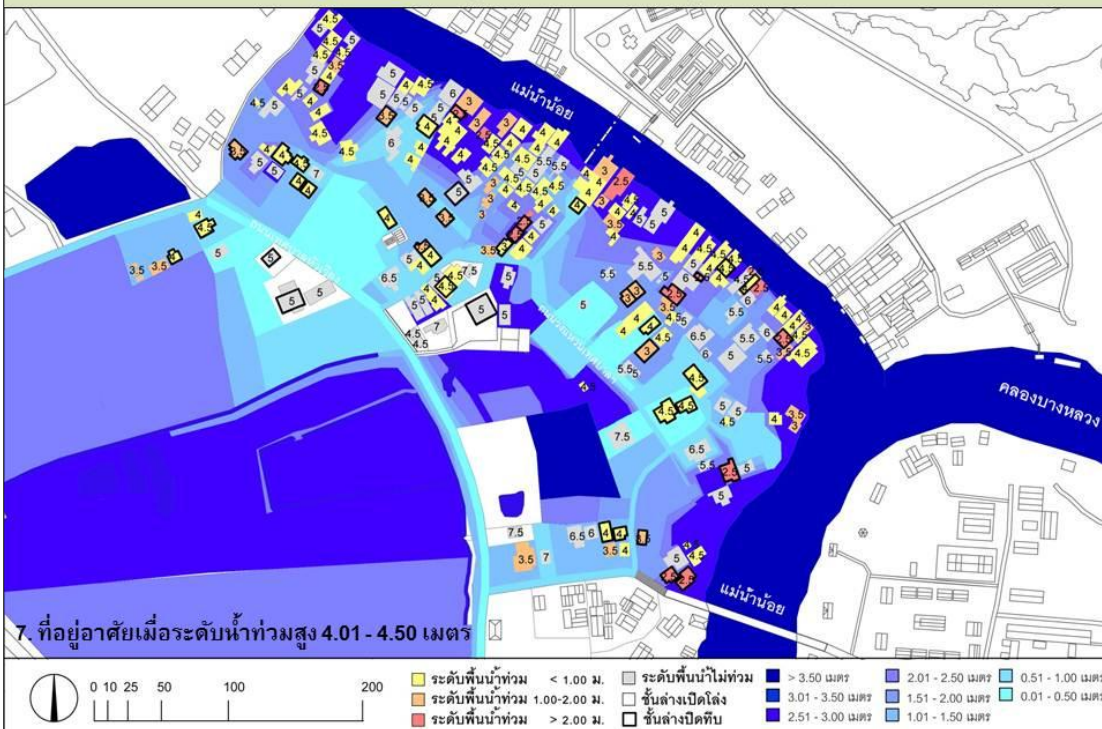
ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลาก



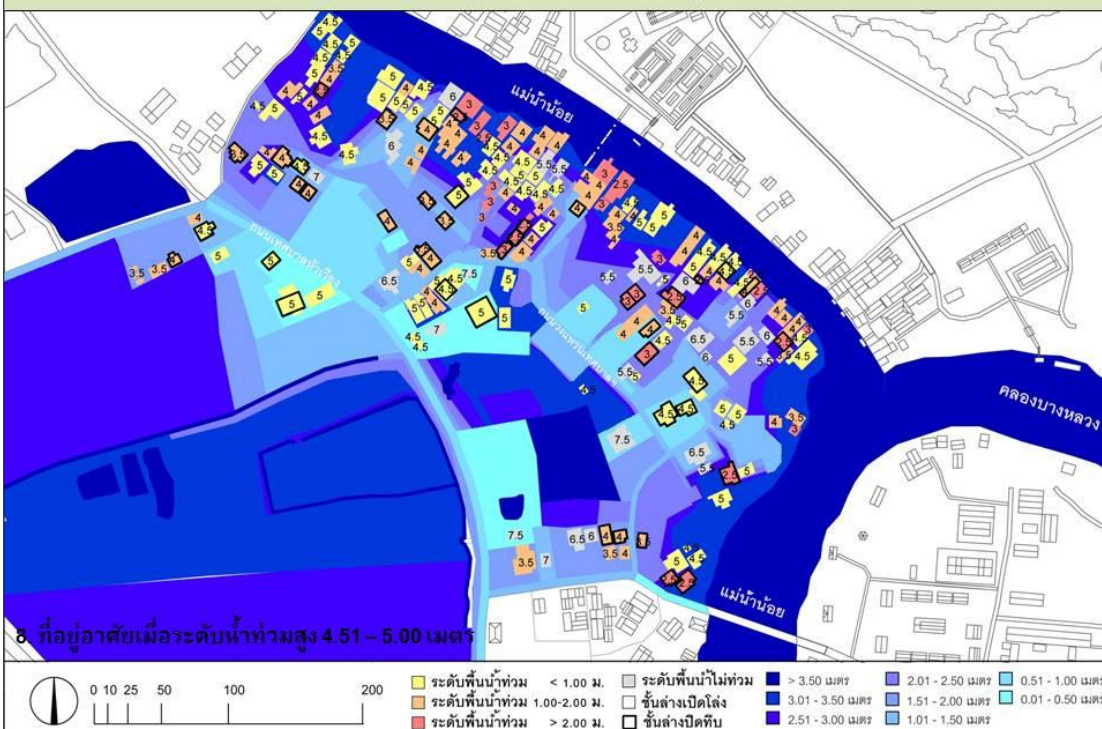
ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลาก



ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลาก



ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลาก

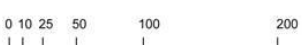
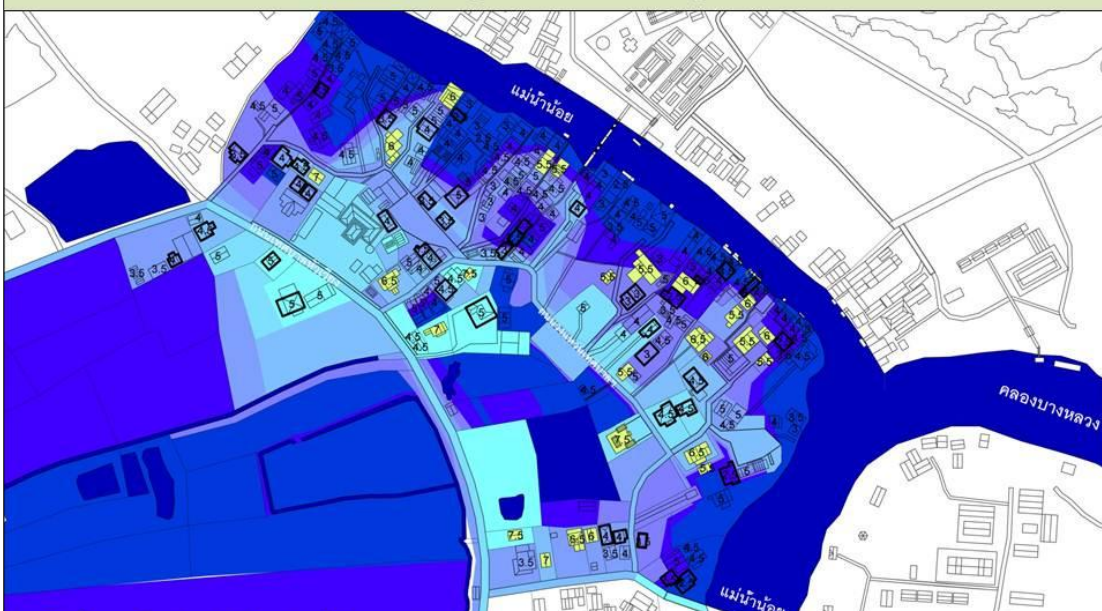


ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณชุมชนหัวเวียง, ธันวาคม 2554

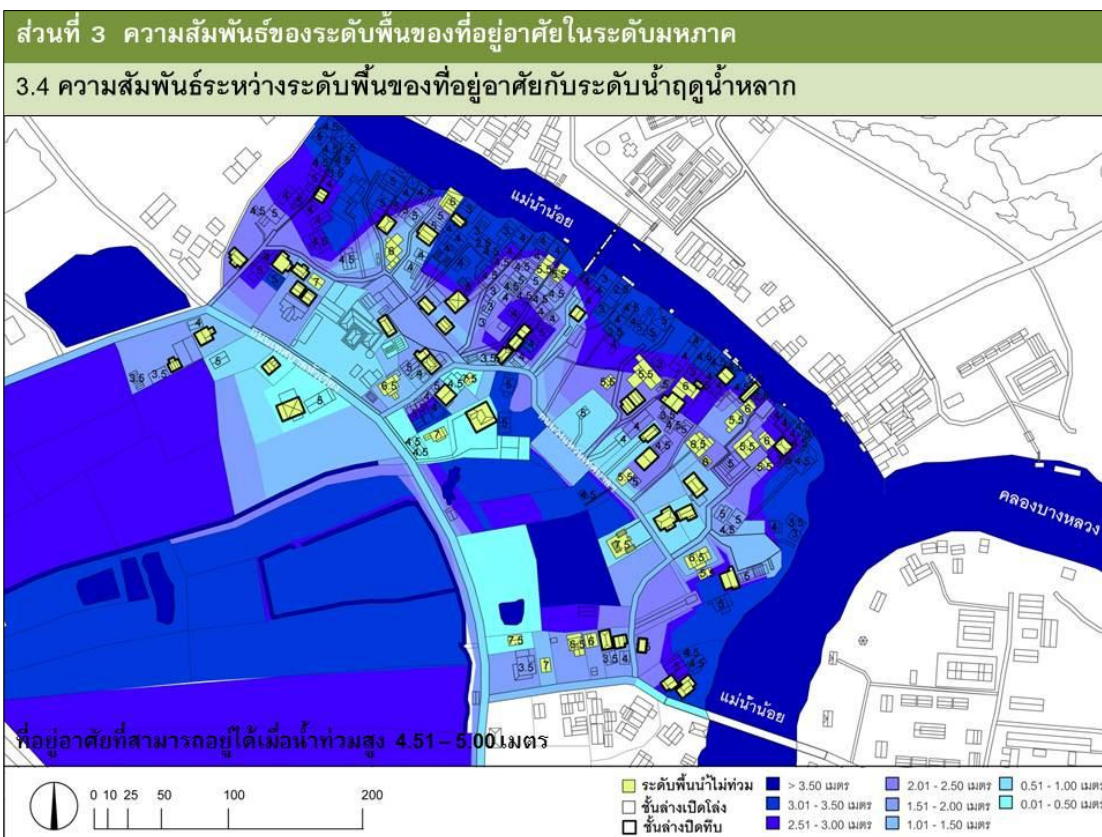
ที่มา : Google Earth

ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับพื้นของที่อยู่อาศัยกับระดับน้ำฤดูน้ำหลาก



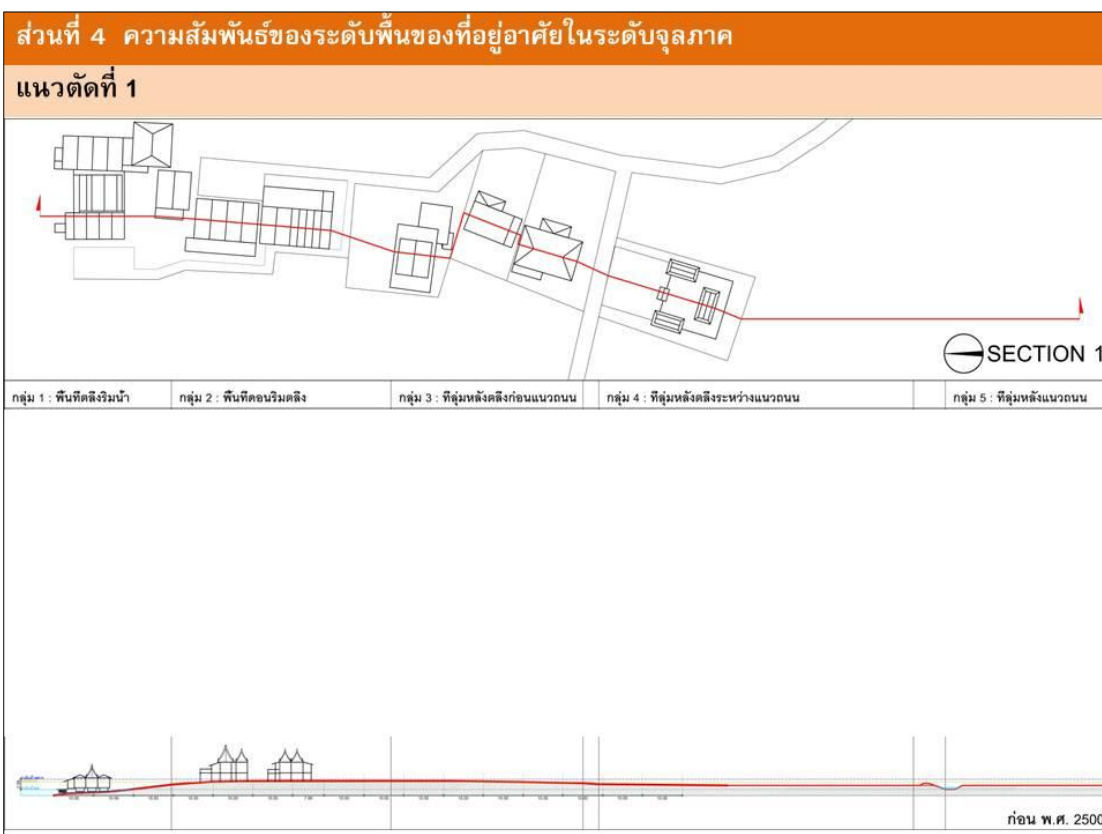
ระดับพื้นน้ำไม่ท่วม	> 3.50 เมตร	2.01 - 2.50 เมตร	0.51 - 1.00 เมตร
ชั้นล่างเปิดโล่ง	3.01 - 3.50 เมตร	1.51 - 2.00 เมตร	0.01 - 0.50 เมตร
ชั้นล่างปิดทึบ	2.51 - 3.00 เมตร	1.01 - 1.50 เมตร	

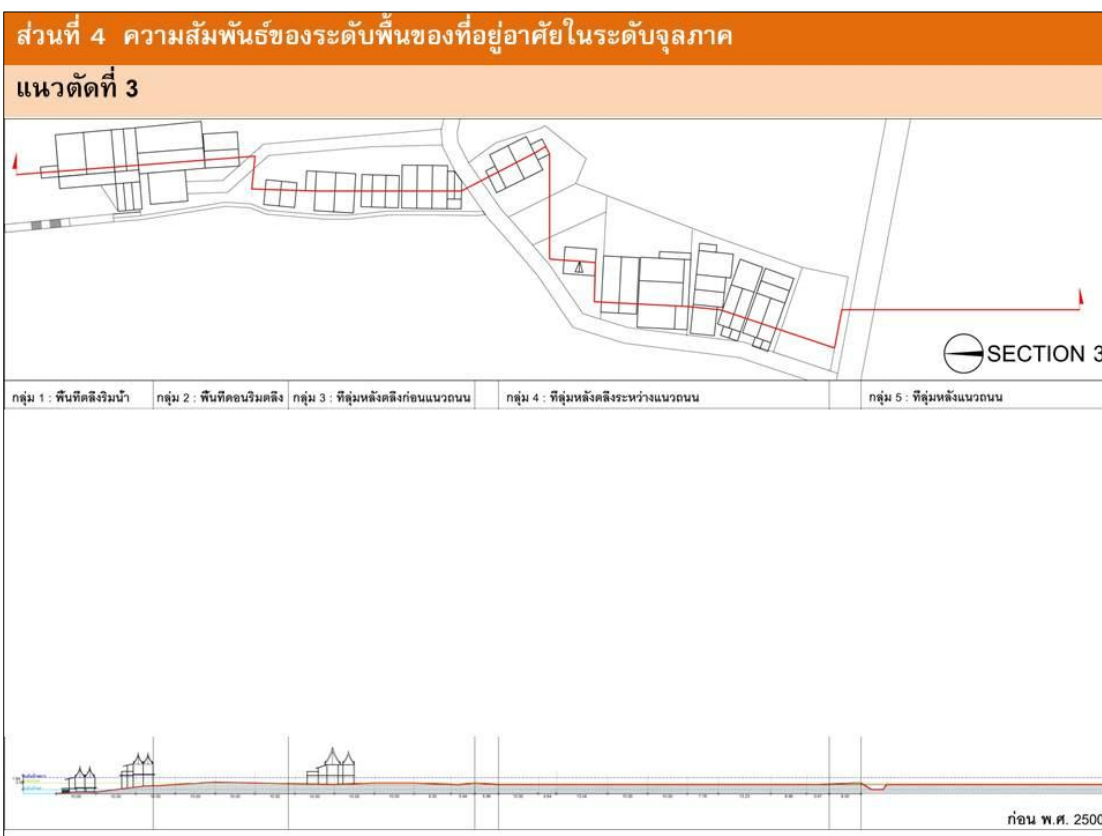
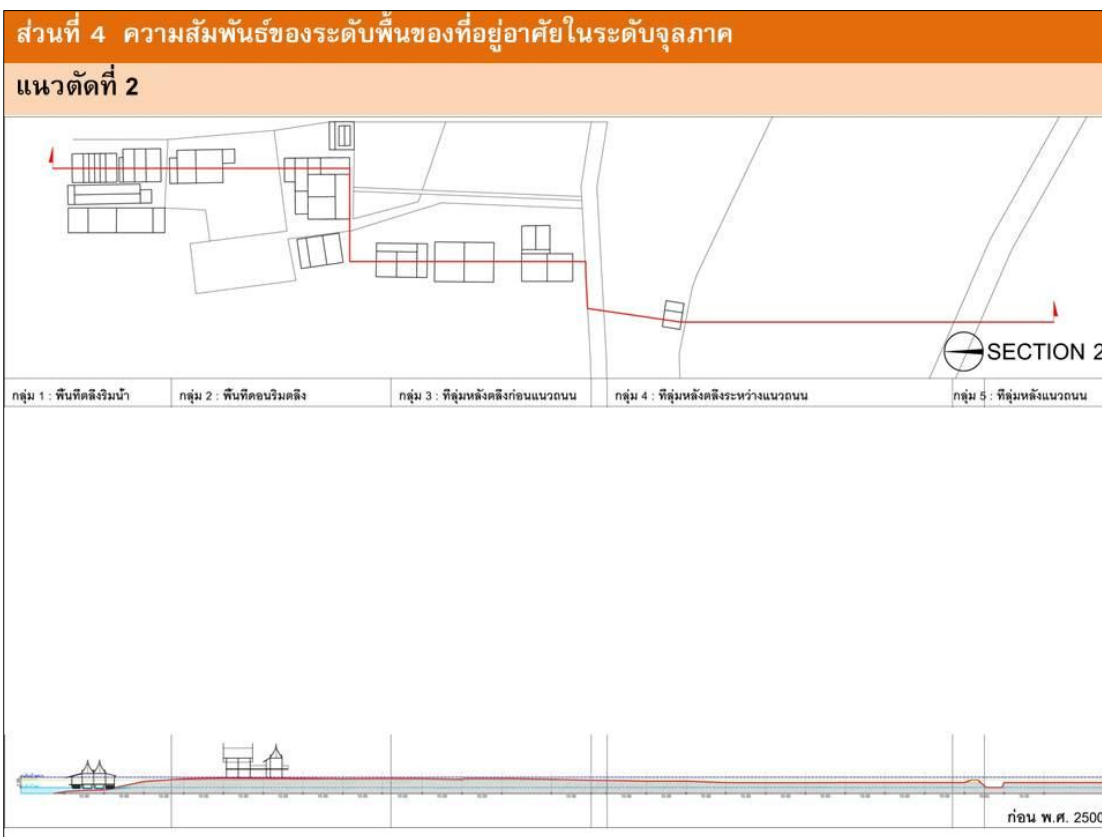


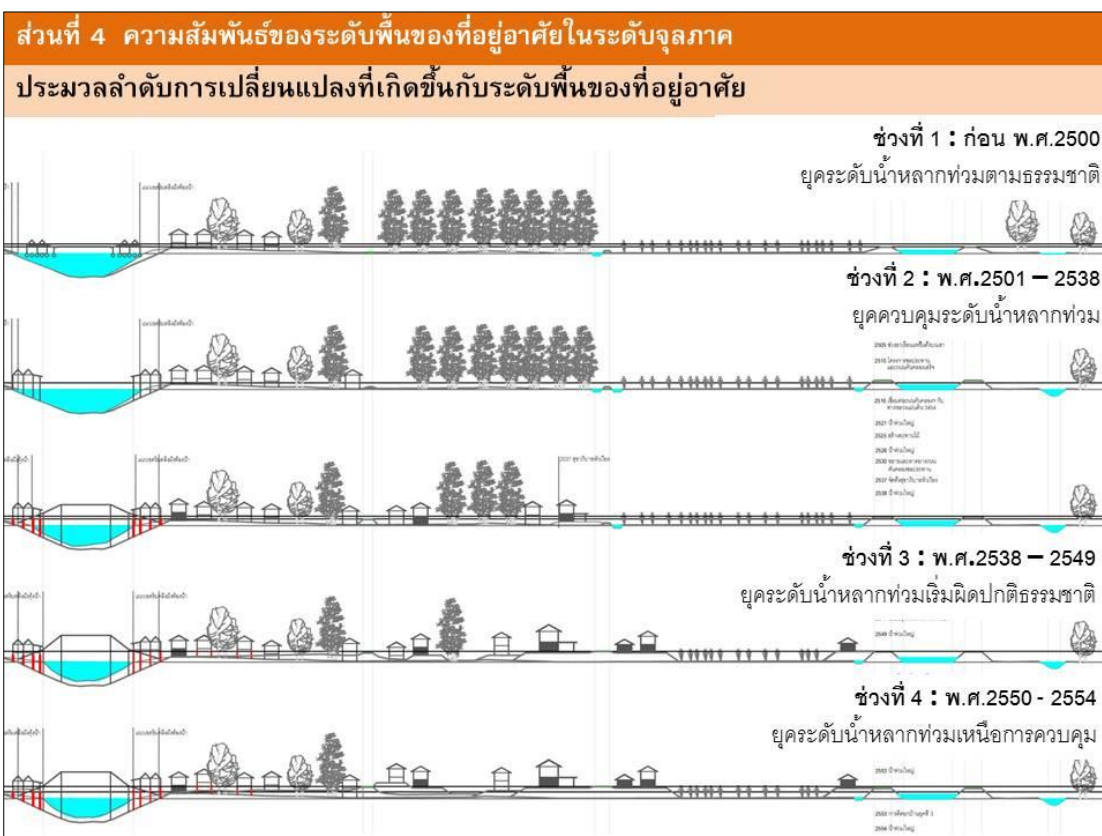
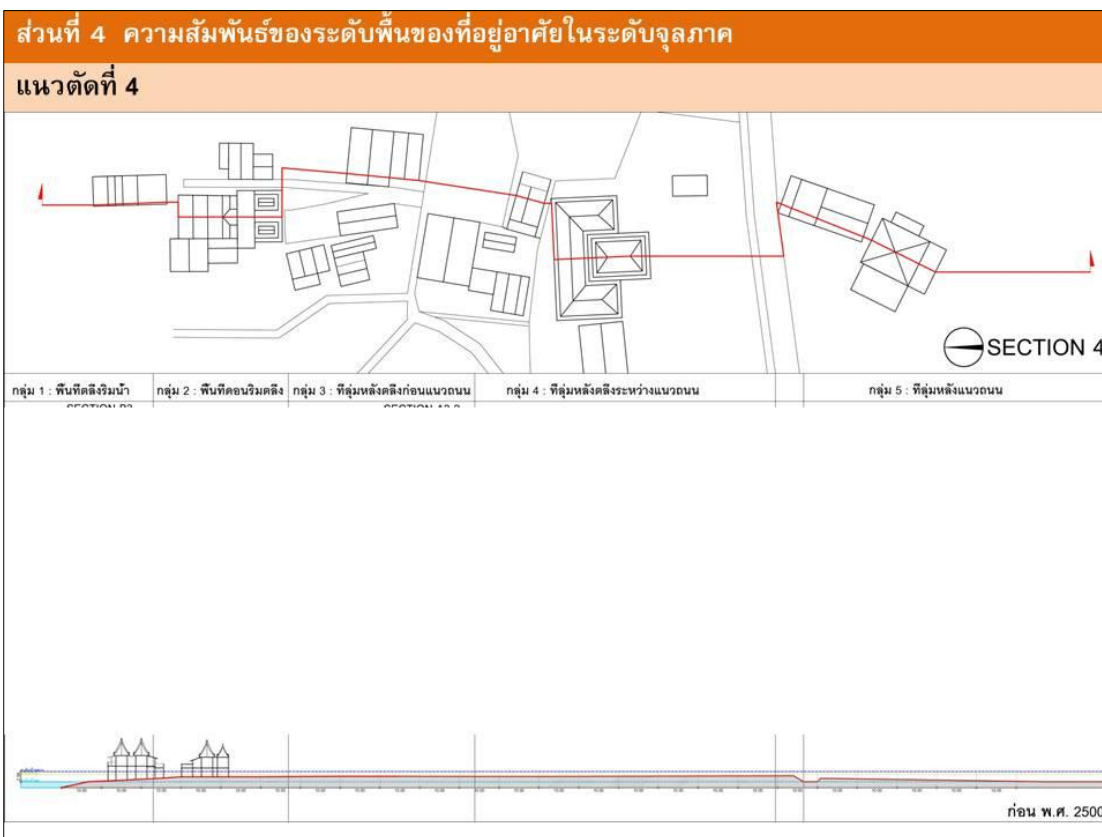
ส่วนที่ 3 ความสัมพันธ์ของระดับพื้นของที่อยู่อาศัยในระดับมหภาค

ประมวลลักษณะระดับพื้นของที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชนหัวเวียง

<p>กลุ่ม A ความสูงจากระดับน้ำ : < 4.00 ม. ความสูงจากระดับดิน : 2.00-3.00 ม. ระดับพื้น : ต่ำกว่าระดับน้ำหลาก ระดับดิน : ไม่ตรงกับระดับดิน</p>	1A	2A	3A	4A	5A
<p>กลุ่ม B ความสูงจากระดับน้ำ : 4.00-5.00 ม. ความสูงจากระดับดิน : 3.00-5.00 ม. ระดับพื้น : สูงกว่าระดับน้ำหลาก ระดับดิน : ไม่ตรงกับระดับดิน</p>	1B	2B	3B	4B	5B
<p>กลุ่ม C ความสูงจากระดับน้ำ : 3.00-4.00 ม. ความสูงจากระดับดิน : 0.00 ม. ระดับพื้น : ต่ำกว่าระดับน้ำหลาก ระดับดิน : ตรงกับระดับดินต่ำกว่าถนน</p>	C	2C	3C	4C	5C
<p>กลุ่ม D ความสูงจากระดับน้ำ : 5.00-6.00 ม. ความสูงจากระดับดิน : 2.00-3.00 ม. ระดับพื้น : สูงกว่าระดับน้ำหลาก ระดับดิน : ตรงกับระดับดินต่ำกว่าถนน</p>	1D	2D	3D	4D	5D
<p>กลุ่ม E ความสูงจากระดับน้ำ : 6.00-7.50 ม. ความสูงจากระดับดิน : 2.00-3.00 ม. ระดับพื้น : สูงกว่าระดับน้ำหลาก ระดับดิน : ตรงกับระดับดินสูงกว่าถนน</p>			3E	4E	5E
	กลุ่ม 1 พื้นที่ตลิ่งริมน้ำ	กลุ่ม 2 พื้นที่ดอนริมตลิ่ง	กลุ่ม 3 พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่ง ก่อนแนวถนนวงแหวน	กลุ่ม 4 พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่าง แนวถนนวงแหวนและ ถนนเทศบาลหัวเวียง	กลุ่ม 5 พื้นที่ลุ่มหลังตลิ่งระหว่าง แนวถนนเทศบาลหัวเวียง ถนนคั่นคลองชลประทาน
	<input type="checkbox"/> ชั้นล่างเปิดโล่ง <input type="checkbox"/> ชั้นล่างปิดทึบ		<input type="checkbox"/> ระดับน้ำฤดูน้ำต <input type="checkbox"/> ระดับดิน		<input type="checkbox"/> ระดับน้ำฤดูน้ำหลาก

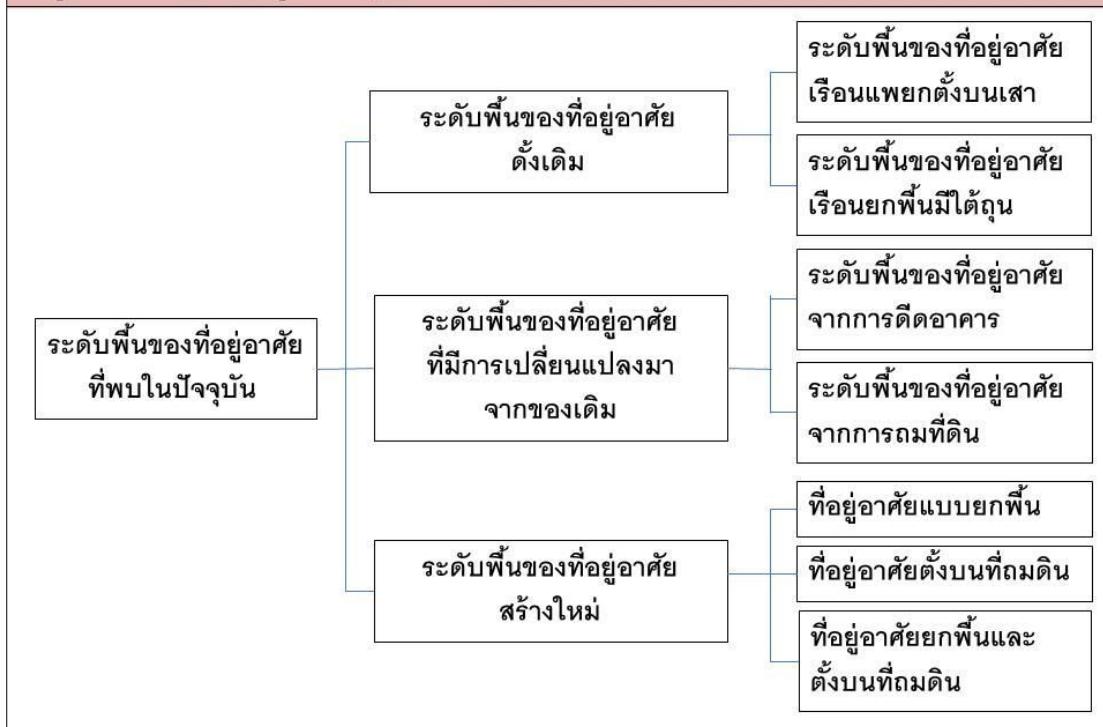






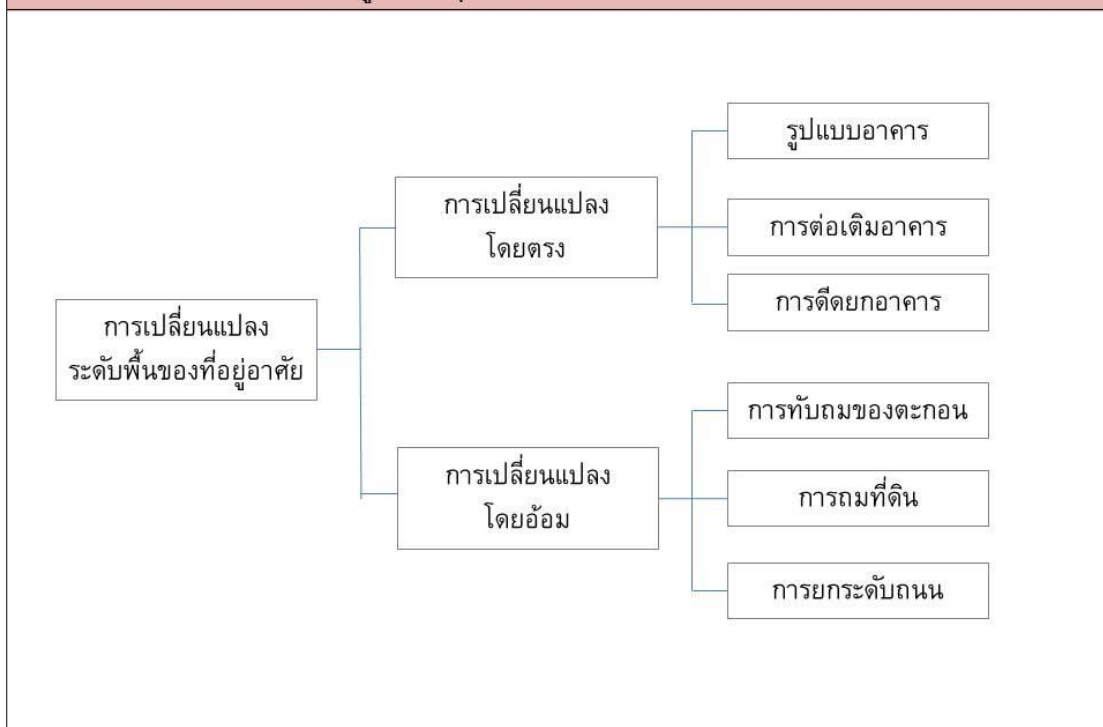
ส่วนที่ 5 สรุปผลการศึกษา และอภิปรายผลการศึกษา

5.1 รูปแบบระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



ส่วนที่ 5 สรุปผลการศึกษา และอภิปรายผลการศึกษา

5.2 การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



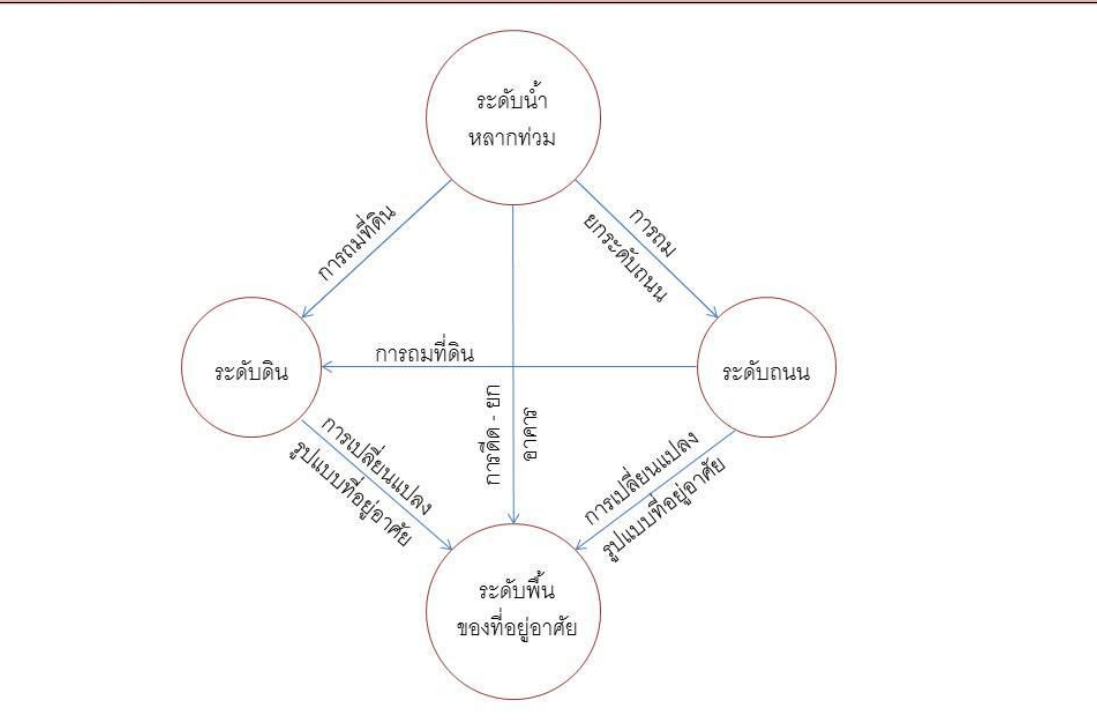
ส่วนที่ 5 สรุปผลการศึกษา

5.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



ส่วนที่ 5 สรุปผลการศึกษา และอภิปรายผลการศึกษา

5.4 สรุปสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ของที่อยู่อาศัยในชุมชนหัวเวียง



ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ นายภัทรพล ตั้งกลชาญ เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2530 ภูมิลำเนา จังหวัดระยอง ที่อยู่ 5/23 หมู่ 2 ตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000

สำเร็จการศึกษาหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2553 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม ที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2554.

มีผลงานวิชาการเรื่อง “ข้อสังเกตบางประการจากการศึกษาความหลากหลายของระดับพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนเทศบาลตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” นำเสนอในการประชุมวิชาการ ประจำปี 2555 “สาระศาสตร์ : การประชุมวิชาการสถาปัตยกรรมและศาสตร์เกี่ยวเนื่อง” ครั้งที่ 17 ในวันอังคารที่ 15 พฤษภาคม 2555 ณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่นที่ 17 ปีงบประมาณ 2555.